

S.B.Allayorova, D.A.Xalmatova, S.U.Allayarova

IJTIMOIIY PEDAGOGIKA

DARSLIK

Toshkent – 2025

UO‘K: 371.031

KBK: 74.00

A 38

Mazkur darslik oliy ta’lim muassasalarining pedagogika va psixologiya yo‘nalishida ta’lim oluvchi talabalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, kitobda ijtimoiy pedagogika fanining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, ijtimoiy pedagogika fanining nazariy asoslari, ijtimoiylashuv jarayonlari va ularning shaxs rivojlanishiga ta’siri, ijtimoiy pedagogika, uning o‘qituvchi faoliyatida tutgan o‘rni, zamonaviy yondashuvlardan foydalanish asosida qadriyatlar, talabalarda oilaviy qadriyatlarga ijobiy munosabatlarni rivojlantirish texnologiyalarini qo‘llash usullari haqida tavsiyalar berilgan.

Taqrizchilar:

Pedagogika fanlari doktori, professor D.O.Ximmataliyev

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dots N.R.Rustamova

ISBN: 978-9910-639-53-1

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024 yil 11 noyabrda 429 sonli buyrug‘iga asosan nashr etishga ruxsat berildi.

© S.B.Allayorova, D.A.Xalmatova, S.U.Allayarova

© "ZUXRO BARAKA BIZNES" nashriyoti., 2025

MUNDARIJA:

Kirish.....	5-6
I BOB. IJTIMOY PEDAGOGIKA FANINING NAZARIY ASOSLARI.....	7-62
1-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKA FANINING NAZARIY ASOSLARI.....	7-22
2-MAVZU: O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY PEDAGOGIKA VA PEDAGOGIK SOTSIOLOGIYA FANINING PAYDO BO‘LISHINING MADANIY-TARIXIY, IJTIMOY- HUQUQIY SHART-SHAROITLARI.....	22-28
3-MAVZU: XORIJDA IJTIMOY PEDAGOGIKANING RIVOJLANISH TARIXI.....	28-37
4-MAVZU: O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY PEDAGOGIKANING RIVOJLANISH TARIXI.....	38-52
5-MAVZU: O‘ZBEK XALQ PEDAGOGIKASI VA ISLOM TA’LIMOTIDA IJTIMOY-PEDAGOGIK G‘OYALAR.....	52-62
II BOB IJTIMOY PEDAGOGIKA FANINING AMALIY AHAMIYATI.....	63-133
6-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKA FAN VA AMALIY FAOLIYAT SOHASI SIFATIDA. IJTIMOYILASHUV - IJTIMOY-PEDAGOGIK JARAYON.....	63-69
7-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKA VA PEDAGOGIK SOTSIOLOGIYADA “ME’YOR” VA “ME’YORDAN OG‘ISH” TUSHUNCHASI. ME’YORDAN OG‘ISHISH TIPLARI.....	69-72
8-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGNING KASBIY FAOLIYATI.....	73-86
9-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKANING TAMOYILLARI.....	87-94
10-MAVZU: IJTIMOY PEDAGOGIKANING KATEGORIYALARI VA MEXANIZMLARI.....	94-97
11-MAVZU: IJTIMOYILASHUV OMILLARI VA VOSITALARI.....	98-101
12-MAVZU: BOLANING SOTSIUMDA RIVOJLANISHI.....	101-113
13-MAVZU: MAHALLALAR - IJTIMOY O‘Z-O‘ZINI	

BOSHQARISH ORGANI.....	113-117
14-MAVZU IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TADQIQOTLAR.....	118-126
15-MAVZU:DEVIANT XULQ - IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.....	126-133
III BOB. IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FANINING METODIK TA'MINOTI.....	134-213
16-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT METODIKASI VA TEXNOLOGIYASI.....	134-140
17-MAVZU: O'ZBEKISTONDA FAOLIYAT OLIB BORUVI IJTIMOIIY-REABILITATSION MUASSASALAR.....	141-146
18-MAVZU: OILADA OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT.....	146-152
19-MAVZU: VASIYLIK VA HOMIYLIK.....	153-159
20-MAVZU: YETIM BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN FAOLIYAT.....	160-167
21-MAVZU: MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDAGI BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT.....	167-173
22-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGNING MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR BILAN OLIB BORADIGAN FAOLIYATI.....	173-176
23-MAVZU: SPIRTLII ICHIMLIKLIAR ISTE'MOL QILUVCHI O'SMIRLIAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT.....	176-185
24-MAVZU: GIYOHVANDLIK - DEVIANT XULQ SHAKLI SIFATIDA.....	186-189
25-MAVZU: JINOYATCHILIK BOLALARDA G'AYRI-QONUNIIY XATTI-HARAKATNING NAMOYON BO'LISH SHAKLI SIFATIDA.....	190-195
26-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	195-202
27-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA STRUKTURASI VA MAZMUNI.....	202-213

KIRISH:

Yurtimizda ijtimoiy pedagogika dastlab “ijtimoiy tarbiya”, “ijtimoiy yordam”, “ijtimoiy muhofaza” ko‘rinishida mavjud bo‘lgan bo‘lsada, pedagogik bilim sohasi va mustaqil fan sifatida XX asrning 90-yillaridan boshlab oliy ta’lim muassasalarida o‘qitila boshlandi. Respublikamiz mustaqillikka erishguniga qadar alohida mustaqil fanga aylanmaganligi tarixdan ma’lum. Ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatgan hodisalarga XX asrning 30-yillarida boshlangan ijtimoiy tarbiyaning millat ajratish holatiga tushishi, mahalliy olimlar va pedagoglarning xorijlik hamkasblaridan ajratilganligi, umuminsoniy qadriyatlarni sinfiy qadriyatlarga almashtirilishi, ijtimoiy muammolar haqida “jim turish” siyosati, rahmdillik, mehr-muruvvat an’analarining e’tibordan chetda qolishi kabilar misol bo‘la oladi.

Bugungi kunda ijtimoiy pedagogikaga qiziqish jamiyat taraqqiyotining ehtiyojlari va davlatning ijtimoiy buyurtmasi asosida yuzaga keldi.

Hozirda, Respublikamizning barcha sohalarida bo‘lgani kabi, ta’lim borasida ham katta islohatlar amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy tuzilmalarni insonparvarlashtirishning yangi tamoyillari, bozor iqtisodiyoti munosabati qonunlari, mafkuraviy va axloqiy tamoyillar o‘zgarib borayotgan bir paytda ishsizlik, moddiy yetishmovchilik, bolalarning nazoratsizligi, oilalarning ajralib ketishi, g‘ayri ijtimoiy hodisalar — alkogolizm, narkomaniya, jinoyatchilik kabi ijtimoiy muammolarni yechish ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday holatda ijtimoiy yordam va muhofazaga birinchi navbatda yoshlar va shu bilan birga kattalar ham muhtojdirlar.

Bunday sharoitda jamiyatning ijtimoiylashuvi jarayonida shaxsning ijtimoiy muammolari bilan bog‘liq bo‘lgan pedagogik masalalarni hal qilishga yordam beruvchi mutaxassisga- ijtimoiy pedagogga ehtiyoj paydo bo‘ladi.

Ijtimoiy-pedagogik faoliyatni amalga oshirish jamiyatda insoniylik, fuqarolarning haq-huquqlarini muhofaza qilishni ta’minlashga asoslangan yangi demokratik qadriyatlar paydo bo‘lgani bilan ham

izohlanadi. Bu masalaning ahamiyati davlatimizning boshqaruv tizimlari tomonidan mustaqillikning ilk kunlaridanoq anglangan.

O'zbekiston fuqarolari hayotida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash masalasi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev asarlari va chiqishlarida ham muhim o'rin tutmoqda. Ularda insoniylik va mehribonlik o'zbek xalqining ajralmas xususiyati ekanligi ta'kidlanadi hamda ijtimoiy xarakterdagi ko'pgina muammolar: sog'liqni saqlash, maktab va shifoxonalarning moddiy-texnik bazasini yaxshilash, sport majmualarini qurish, ko'pbolali oilalarga yordam berish va boshqa bir qator masalalar muhokama qilinib kelmoqda.

Bundan tashqari, hozirgi vaqtda ta'lim mazmuniga shaxsni ijtimoiylashuvi masalasi asosiy g'oya sifatida kiritilayotgani ijtimoiy pedagogikani fan sifatida o'qitishni taqozo etmoqda. Buning uchun esa alohida mazkur fanning mazmun-mohiyatini aks ettiruvchi darslik hamda o'quv qo'llanmalar nihoyatda zarur. Yuqoridagi bir qator omillar ushbu darslikning yaratilishiga sabab bo'ldi.

I BOB. IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FANINING NAZARIY ASOSLARI.

1-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FANINING NAZARIY ASOSLARI.

REJA:

1. Ijtimoiy pedagogika fani va asosiy tushunchalari.
2. Ijtimoiy pedagogikaning faoliyati.
3. Ijtimoiy pedagogika fanining kelib chiqish tarixi.
4. Jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi
5. Hozirgi vaqtda ijtimoiy pedagogika va pedagogik sotsiologiya faniga zaruriyat va uning ahamiyati.
6. Ijtimoiy pedagogika alohida fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida
7. Ijtimoiy pedagogika fanining boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Tayanch tushunchalari: Ijtimoiy pedagogika, jamiyat, xulq-atvor, norma, davlat, ijtimoiy ta’lim, ijtimoiy tarbiya, ishchanlik, ijtimoiy pedagogikaning faoliyati, Ijtimoiy pedagogika fanining boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi va uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi, ijtimoiy pedagog faoliyati, ijtimoiy pedagog kasbi, jamiyatdagi ijtimoiy pedagogning o‘rni, ijtimoiy pedagogika fanining kelib chiqish tarixi, ijtimoiy pedagogik adaptatsiya, ijtimoiy persepsiya, ijtimoiy psixologiya, ijtimoiy funktsiya, ijtimoiylashtirish.

“Ijtimoiy pedagogika” kursi talabalarning umumpedagogik bilim darajasini kengaytirish bilan birga, ularni jamiyatdagi turli ijtimoiy munosabatlar, ma’naviy omillar, shuningdek, mazkur fanning ob’yekti, predmeti, uning boshqa fanlar bilan aloqadorligi, kategoriyalari, ijtimoiy pedagog kasbining o‘ziga xos xususiyatlari kabi muammolar ustida bosh qotirishga undaydi.

Fanni o‘qitishdan maqsad - bolalarni ijtimoiylashtirish jarayonida ijtimoiy tarbiya va ijtimoiy ta’lim qonuniyatlarini o‘zlashtirish.

Fanning vazifasi - gumanitar bilishning sohasi sifatida ijtimoiy pedagogika, uning ob’yekti, tadqiqot predmeti va asosiy kategoriyalari haqida nazariy bilimlar berish; talabalarda ijtimoiy-pedagogik

tadqiqotga doir ko‘nikma va malakalarni shakllantirishdan iborat.

“Ijtimoiy pedagogika” o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- ijtimoiy - pedagogik faoliyatning madaniy-tarixiy an‘analari; ijtimoiy- pedagogik faoliyat rivojining tarixiy omillari; pedagog, ijtimoiy-pedagog va ijtimoiy xodimning kasbiy faoliyatidagi farqlar; ijtimoiy- pedagogning kasbiy faoliyati strukturasi; ijtimoiy-pedagog faoliyati vazifalari; ijtimoiy- pedagogning kasbiy tayyorlashda uzluksiz ta‘lim mazmuni; O‘zbekistonda ijtimoiy pedagog amaliy faoliyatining o‘ziga xosliklari; maktabgacha yoshdagi bola shaxsini ijtimoiylashtirish mohiyati; bola shaxsini ijtimoiylashtirishda mikro muhitning roli; rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bola, nogiron bola, imkoniyati cheklangan bola tushunchalari tavsifi; imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiylashtirishdagi umumiylik va tafovutlar; imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiylashtirishning shartlari va xuquqiy me‘yorlari; ijtimoiy pedagogik kategoriyalar; ijtimoiy pedagogikaning tamoyillarini bilishi kerak;

- ijtimoiy pedagog faoliyat metodikasi va texnologiyasi; asotsial oilaga ijtimoiy - pedagogik yordamning asosiy shakllari; ijtimoiy pedagog faoliyatida ishontirish metodlari, korreksiya, mashqlarini qo‘llash; kasbiy faoliyatda sotsiologik metodlardan foydalanish; ijtimoiy pedagogik texnologiyalarini qo‘llash; xavotirli oila ijtimoiy maqomini tavsiflash; xavotirli oila bilan ishlash metodlarini qo‘llash ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak;

ota-ona vasiyligisiz qolgan bolalar bilan ijtimoiy-pedagogik faoliyat olib borish; deviant xulqli bolalar bilan ijtimoiy-pedagogik faoliyatni tashkil etish va olib borish malakalariga ega bo‘lishi kerak.

Ijtimoiy pedagogika nazariyasi fani mutaxassislik fani hisoblanib, 5-semestrda o‘qitiladi. Dasturni amalga oshirish o‘quv rejasida rejalashtirilgan gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy (O‘zbekiston tarixi, davlat va huquq asoslari, iqtisodiy nazariya, politologiya, madaniy antropologiya), matematik va tabiiy (yosh fiziologiyasi va gigiyena), umumkasbiy (pedagogika nazariyasi, pedagogika tarixi, oila

pedagogikasi, xalq pedagogikasi, umumiy psixologiya, yosh va pedagogik psixologiya), ixtisoslik (pedagogik konfliktologiya, pedagogik valeologiya) fanlari bilan o‘zaro aloqada olib boriladi.

Kelajakda O‘zbekistonni yuksak darajada taraqqiy etgan iqtisodi bilangina emas, balki bilimdan, ma’naviy jihatdan yetuk farzandlari bilan ham jahonni qoyil qilish lozim. Komil inson-yetuk shaxsning shakllanishida Kadrlar tayyorlashning milliy modeli va dasturi hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Milliy model va dastur maqsad va vazifalarini amalga oshirish o‘z vataniga fidokor, istiqlool va demokratiya g‘oyalariga sadoqatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy hayotda ongli ravishda qatnashadigan, ijtimoiy jarayonlarga faol ta’sir ko‘rsatadigan. O‘z mamlakatni taqdiri uchun ma’sul bo‘lgan shaxsni tarbiyalash.

Miliy istiqlool g‘oyasi, o‘z mohiyatiga ko‘ra, xalqimizning asosiy maqsadlarini ifoda etadigan, uning o‘tmishi bilan kelajagini bog‘laydigan, uning asriy orzu- umidlariga yetishishga xizmat qiladigan g‘oyalar tizimidir.

Milliy istiqlool g‘oyasi:

- O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasiga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga, demokratiya prinsplariga asoslanadi;
- xalqning asrlar davomida shakllanib kelgan yuksak ma’naviyatini, uning an’analari va odatlarini, buyuk ajdodlarimizning umrboqiy merosini iz ichiga oladi;
- ezgulik, adolat va haqiqat, ozodlik va mustaqillik g‘oyalarini, xalq ishonchi va e’tiqodini ifodalaydi;
- vatanning gullab - yashnashiga, Vatanda tinchlik ta’minlanishiga, xalq farovonligi oshishiga xizmat qiladi;
- jamiyatning hamma a’zolarini, barcha aholi qatlamlarini milliy g‘oya - O‘zbekistonning buyuk kelajagi maqsadlariga erishishga safarbar qiladi;
- millatidan, tili va dinidan qat’iy nazar, xar bir fuqaroda milliy iftixor va qadr - qimmat tuyg‘ularini, Vatanga muhabbatni, o‘zaro hurmatni, mustaqillik g‘oyasi va demokratiyaga sadoqatni tarbiyalashi

kerak;

- ma'rifatparvarlik orqali jamoatchilik ongida taraqqayot, erk va milliy istiqlool g'oyalarini shakllantiradi.

Milliy istiqlool g'oyasi-har bir vatandoshimiz, uning oilasi, butun jamiyat uchun Vatan oldidagi burch va mas'uliyatini bajarishning ma'naviy mezonidir. Milliy istiqlool g'oyasi ana shu talablarga javob berganidagina quyidagi asosiy vazifalarini bajarishga qodir biladi:

- fuqarolarning yot g'oyalardan mustaqil dunyoqarashini va erkin tafakkurini, progressiv ijtimoiy ongni shakllantirish;

- ijodiy, erkin fikrlaydigan, o'z bilimlari va kuchlariga ishonadigan shaxsni tarbiyalash;

- odamlarning, ayniqsa yoshlarning, yuksak ozodlik va taraqqiyot ideallariga ishonchini mustahkamlash, chinakam gumanistik e'tiqodlar mustahkamlanishiga xizmat qiladigan yuksak axloqiy muhitni yaratish;

- vatandoshlarimizning o'zligini anglashi, ayniqsa milliy iftixor va qadr - qimmat tuyg'ulari, tarixiy xotiraga sadoqat, vatanparvarlik, muqaddas qadriyatlarimizga avaylab munosabatda bo'lish tuyg'ulari o'sishiga yordam berish;

- xalqda or - nomus va halollik, saxiylik, kamtarlik va boshqa shu kabi axloqiy fazilatlarini rivojlantirish;

- ko'p millatli xalqimiz ongida "O'zbekiston - umumiy Vatanimiz" degan e'tiqodini shakllantirish va rivojlantirish.

Mamlakatimiz kelajagi uchun Oliy majlisning IX sessiyasida qabul qilingan .

Ta'lim tizimida mazkur tajriba qanday o'tayotganini va uning dastlabki natijalarini chuqur tahlil etib, ta'lim andozalari, o'quv rejalari va dasturlari mazmuniga islohatlarning bosh maqsadidan kelib chiqqan holda, ya'ni yangi avlodni kamol toptirishga qaratilgan zarur tuzatishlar kiritish darkor.

Ana shu vazifalarni bajarish ijtimoiy munosabatlarni uyg'unlashuviga xizmat qiladi, davrning tobora oshib borayotgan talablariga javob berishga qodir bo'lgan mutlaqo yangicha tipdagi shaxsning shakllanishini ta'minlaydi. Milliy g'oyani ro'yobga oshirish

jarayonida uzluksiz ta'lim tizimlarini, Ko'proq xalq pedagogikasida, o'yinlarda va shu kabilarda o'z aksini topgan progressiv milliy, ma'naviy - axloqiy qadriyatlar va normalarni qayta tiklash, rivojlantirish hamda hozirgi hayotga, o'quv - tarbiya ishlariga joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir.

Har bir insonning shaxsi ta'lim, ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Natijada u ijtimoiy jihatdan ahamiyatli bo'lgan vazifalarni bajaradi, ijtimoiy rolni o'zlashtirib oladi, o'zining qiziqishi, qobiliyatini ijodiy mulohaza qilib ko'radi, jamiyatning boshqa a'zolari bilan mustaqil munosabatga kirishadi va shu tariqa shaxsning ijtimoiylashuvi yuz beradi. Ijtimoiy pedagogika ma'naviy - ma'rifiy faoliyatning

alohida sohasi sifatida uning ommaviyligi, barcha aholi o'rtasida milliy istiqlol g'oyalarini targ'ibot - tashviqotini keng olib borish imkoniyatini beradi.

Ijtimoiy pedagogika predmeti san'atdan shaxsga ta'sir etadigan g'oyaviy - emotsional vositalar kompleksidan keng foydalanish bilan farq qilib turadi. Ijtimoiy pedagogika O'zbekistonda ham, dunyodagi boshqa mamlakatlarda ham o'z chuqur an'analarga ega. Shunga qaramay sovet davrida ijtimoiy pedagogika yutuqlari e'tiborga olinmadi. Bunday muammolarni shaxsga, hamkorlik an'analarga, rahm-shafqatga, milliy an'analarga befarq bo'lish holatlari bilan izohlash mumkin. Bu ijtimoiy tarbiya sohasi mutaxassislari oldida turgan vazifalarni murakkablashtirib yuboradi. Shuning uchun ham ijtimoiy pedagogikani rivojlantirish va mazkur yo'nalishda mutaxassislar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mana shuning uchun ham ijtimoiy pedagogika yangi soha sifatida faqat ijtimoiy- pedagogik mutaxassislar davlat va jamoat organlari boshqarmalarinigina emas, balki mutaxassislar tayyorlaydigan tizimni, shuningdek, ijtimoiy-pedagogik faoliyatining ilmiy-tadqiqot bazasinni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogika yaqin kelajakda o'qituvchi yoki tibbiy xodim singari ommaviy kasbga aylanadi, chunki ayrim odamning ijtimoiy kasalligini oldini olish va ma'naviy -axloqiy og'ishini davolash "ijtimoiy epidemiya"ga qarshi kurashga nisbatan ancha osondir.

Ijtimoiy pedagogikani fan sifatidagi xususiyatlarini anglash uchun uning tadqiqot ob'yekti xususiyatlarini o'rganmoq lozim. Shu sabab fanda tadqiqot ob'yekti va predmeti tushunchasi mavjud. Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'yekti va predmetini tahlil qilishdan avval ijtimoiy pedagogika terminining o'ziga ahamiyat bermiq kerak. Bu termin ijtimoiy va pedagogika so'zlaridan tashkil topib ularni ma'nosini o'zida jamlayadi. Bu birlik fanda differentsiatsiya va integratsiya hodisalari bilan birgalikda namoyon biladi. Yangi bilimlarni o'sishi ilmiy fikrlarni real hayotga tatbiq etilishi, yangi muallimlarni yuzaga kelishi jamiyatni ilmga ehtiyojini yuzaga keltirish darajasi fanning differentsiatsiyasi va maxsuslashtirish tendentsiyasi kuzatiladi. Chunonchi, asosiy fan mustaqil rivojlanuvchi xususiy tarmoqlarga ajratiladi. Shuningdek, bir qator muammolarni hal qilishda to'plam nuqtai nazardan bir ob'yektni o'rganuvchi mustaqil fan birligini o'zida namoyon qiluvchi integratsiya hodisa kuzatiladi. Masalan: pedagogikani boshqa fanlar bilan aloqasida tadqiqotning mustaqil ob'yektlari alohida kuzatiladi: falsafa bilan birgalikda ta'lim falsafa psixologiya bilan o'zaro munosabatda psixopedagogika, siyosatshunoslik bilan birlikda. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Pedagogikada keyingi vaqtda differentsiya hodisasi yetarli darajada kuchaydi. **Pedagogikaning mustaqil fan sifatidagi tarmoqlari:**

- maktabgacha pedagogika;

- maxsus pedagogika; professional pedagogika rivojlanib, takomillashib bormoqda. Ijtimoiy pedagogika shular jumlasidandir. Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'yekti pedagogika o'rganadigan jarayon va voqelik bo'lib, u masalani muayyan, o'ziga xos aspektda kiradi. Uning o'ziga xosligi esa "ijtimoiy" degan so'zda ifodalangan. Ijtimoiy pedagogikaning ob'yekti insonning ijtimoiylashuv jarayonidir. Xalqning boy merosi, pedagogikasidan, fan, madaniyat, jamiyat yutuqlaridan foydalanib, ijtimoiy pedagogika o'z nazariyasini, metodi va texnologiyasini ishlab chiqadi. Ijtimoiy pedagogik davlat va jamiyat institutlarining ma'naviy ma'rifiy markazlari faoliyati sohasidir, bu yerda yangi qadriyatlar san'ati shakllantiruvchi va birlashtirib turuvchi

faoliyat jamlanadi. “Ijtimoiy” tushunchasida odamlarning birga yashashi bilan bog‘liq jarayonlar ifodalangan, ammo ularning muloqati va o‘zaro aloqalari turli shakllarda bo‘ladi. Demak, pedagogika o‘sib kelayotgan avlod tarbiyasi va ta’limi tog‘risidagi fan bo‘lib, ijtimoiy pedagogika esa jamiyat a’zosini tarbiyalash va unga ta’lim berish to‘g‘risidagi fandır.

Ijtimoiy pedagogika jarayon va hodisalarni ma’lum spesifik aspektda o‘rganadi. Pedagogik bilimlarning bu yangi tarmogi spesifikasi “ijtimoiy” so‘zida namoyon bo‘ladi. Umuminsoniy tushuncha insonlar hayotiy faoliyati, ularning o‘zaro muloqat formalari bo‘lgan narsa-hodisalarni o‘zida jamlaydi. Shunday qilib, pedagogika yosh o‘sib kelayotgan avlodni tarbiyalovchi va ta’lim beruvchi fan asoslari ijtimoiy pedagogika ta’lim-tarbiya jarayonida bolaning jamiyat hayotiga kiritishni ta’minlaydigan aspektni tadqiq etadi. Insonni atrofdagi muhit bilan o‘zaro aloqasiga ta’siri asosida rivojlanishini uning ijtimoniylashish jarayoni deb ta’kidlash mumkin. Zero, ijtimoiy norma madaniyat qadr-qimmatlar egallashi lozim shuningdek, bu jamiyatda insonni o‘z qobiliyatlarini realizatsiya qilinish, nazorat qilish, ijtimoiy tajribani egallash (bilimlar qadr-qimmat xulq-atvor qoidalari jarayoni ijtimoiy hodisa deb nomlanadi. Bolani ijtimoniylashtirish murakkab va davomli hodisadir. Bir tomondan har qanday jamiyat o‘zining rivojlanish etapida ma’lum ijtimoiy, ma’naviy qadr- qimmat, o‘zini tutishi, axloqiy qonun-qoidalar, normalar ishlab chiqadi. Jamiyat bir avlod shu jamiyatdagi qonun-qoidalarni egallab uning teng huquqli a’zosi sifatida yashab, faoliyat ko‘rsatishni ko‘zda tutadi. Buning uchun jamiyat ta’lim-tarbiya normasi orqali shaxsga ta’sir ko‘rsatadi Ikkinchi tomondan, atrofdagi olamda sodir etilayotgan turli hodisalar uning shakllanishga ta’sirini ko‘rsatmay qolmaydi. Jamiyat o‘zaro munosabatda bo‘lgan o‘zaro harakatlanadigan xilma-xil ijtimoiy institutlarni o‘zida namoyon qiladi. Shular orqali bola tomonidan ijtimoiy normalarni egallash jarayoni amalga oshadi. Bulardan ba’zilari bolani rivojlanishi va ijtimoiy shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi, boshqalari esa uning shaxsiy sifatlarini shakllanishiga ijobiy ta’sir

ko'rsatadi. Bunday ijtimoiy institutlar qatoriga oila, ta'lim, madaniyat va din kiradi.

O'z qobiliyatini inson tomonidan jamiyatda ko'plab quyidagi jarayonlarda amalga oshadi;

A) Insonni jamiyat bilan stixiyali o'zaro munosabatda va uning hayotiy jabhalariga stixiyali ta'lim jarayonida.

B) Insonlarni u yoki bu kategoriyasiga davlat tomonidan pedagogika nimani o'rgatadi.

V) Inson rivojlanishi, uni tarbiyalash uchun qulay shart—sharoitlar yaratish.

G) Inson o'zini tarbiyalashi va rivojlantirish jarayonida.

Shunday qilib, rivojlanish insonni shakllanish jarayoni, ijtimoiylashtirish- konkret ijtimoiy sharoitlar asosida rivojlantirishdir.

Inson tarbiyasi asosan oilada amalga oshiriladi. Bu holatda biz oilaviy pedagogika ob'yekti bo'lgan oilaviy xususiy tarbiyalarida mulohaza yuritamiz.

Tarbiyalash diniy idoralar orqali amalga oshadi. Bunda konfessional tarbiyaga duch kelamiz. Tarbiyalash davlat va jamiyat tomonidan shu maqsadida tashkilotlar orqali yuzaga keladi. Bu ijtimoiy pedagogika tadqiqot ob'yekti bo'lgan ijtimoiy tarbiyalash jarayoni xususida fikrlaymiz. Ijtimoiy tarbiyalash siyosatshunoslik, ijtimoiy: jarayonining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijtimoiy pedagogika uni ijtimoiylashtirish bilan olib borishni o'rganadi ya'ni, maktablardagi inson tarbiyasiga ijtimoiy omillar ta'sir etishni ishlab chiqarish, tarbiyasida oila, ommaviy axborot vositalar, atrofda odamlar bilan muloqot o'rnini ko'rib chiqadi. Ijtimoiy pedagogikani nima uchun o'rganish lozim:

Ijtimoiy pedagogika - fanning shunday tarkibiki uning vositasida:

Birinchidan, inson hayotda ma'lum sabablar asos ichida yuzaga kelgan hodisalar o'rganiladi.

Ikkinchidan, insonning rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratishni ko'zda tutadi.

Uchinchidan, ta'sir etuvchi hodisalarni oldini oladi.

Ijtimoiy pedagogika o'quv predmeti sifatida ijtimoiy pedagogik faoliyat tasvirini xarakterlaydigan vazifasini amalga oshiradi. Bu vazifani amalga oshirish ijtimoiy pedagogikani o'rganish jarayonida talabalar tomonidan bir qator maqsadlarni amalga oshirishni ko'zda tutadi: ma'lum doiradagi nazariy bilimlarni egallash va bularni amalda qo'llash muammoni oldindan ko'rish va yechishga sub'yekt va ijtimoiy jarayonga ko'ra ijtimoiy gumanitik munosabatlarni shakllantirish.

Ijtimoiy pedagogika ijtimoiy tarbiya muammosini o'rganadi. Bu ijtimoiy pedagogika o'quv kursini tuzilishini o'zida aks ettiradi. U ijtimoiylashtirish jarayonini ijtimoiy pedagogik hodisa sifatida o'rganadi. Ijtimoiy pedagogika pedagogikaning mustaqil bir bo'lagi bo'lib u kishilar jamoasi hamda alohida shaxslarga ta'lim tarbiya jarayonidagi ijtimoiy muammolar ularning kelib chiqish sabablari hamda bu muammolarning bartaraf etilishining nazariy va amaliy jihatlarini o'rgatadi. Ijtimoiy pedagogika fani ijtimoiy shaxsning o'ziga xos milliylik tomonlarini tarbiya jarayonida o'rgatib boradi.

Pedagogika va sotsial pedagogika bir-biriga juda bog'liq, lekin ularning farqi shundaki, Pedagogika fani ijtimoiy shaxsning faqat ta'lim va tarbiyasi bilan shug'ullanadi. Ijtimoiy pedagogika esa bola shaxsini va uning bolaligini himoya qiladi.

Ijtimoiy pedagogika fanining maqsadi va vazifasi.

Pedagogik sotsiologiya faning maqsadi jamiyatdagi har bir shaxsning hayotida uchraydigan ijtimoiy muammolarni bartaraf etish va hal qilishdan iborat. Ta'lim va tarbiya masalalari bilan shug'ullanish, keksalar, qariyalar, kasal va boquvchisini yo'qotganlar, mehribonlik uyida tarbiyalanayotgan bolalar holidan xabar olish. Shu jumladan fohishabozlik, narkomaniya va qonunbizarlikka qarshi kurashish. Bu illatlardan jamiyatni, ayniqsa kelajak avlodni himoya qilish zarur.

Ijtimoiy pedagogika faning vazifasi quyidagi 4 bosqichni o'z ichiga oladi.

1. Bolani va o'smirni haqiqatgo'y qilib tarbiyalash va voyaga yetkazish;
2. Shaxsning mustaqil fikrlay olishi, muammoga duch kelganida uni

mustaqil ravishda hal qila olishi va o'z munosabatini bildirishi;

2. Atrofdagi kishilar bilan erkin va madaniy holda muomala qilishni o'rgatish;

3. Hayotdagi o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini ongli ravishda tushunishga o'rgatish;

O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikani tiklash va uni yangi bosqichga ko'tarish uchun xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish, bu sohadagi ilmiy bilimlar va milliy tadbirlarni rivojlantirish bu jarayon davomida yuzaga keladigan muammo va qiyinchiliklarni tahlil qilish ham katta rol o'ynaydi.

Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlarining rivojlanish tarixi juda yaqin. Eng avvalo, ularni odamlarga alohida g'amho'rlik va e'tibor talab etadigan madaniy- tarixiy an'ana birlashtirib turadi. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlarda rahm-shafqat, xayriya, yordam kabi tushunchalar juda ko'p ishlatiladi. Ammo ularning aniq ifodalangan o'ziga xos jihatlari ham bor, mamlakatimizning dastlabki rivojlanish bosqichida ular rasman tan olingan institut sifatida namoyon bo'ldi, masalan, ijtimoiy ishlar aholini ijtimoiy himoyalash sohasida rivoj topdi, ijtimoiy pedagogika esa, yuqorida ta'kidlanganidek, ta'lim tizimida va yoshlar ishlari bo'yicha qo'mita muassasalarida rivojlandi. Ijtimoiy pedagogik va ijtimoiy xodimlar faoliyati asta-sekin kengayib, biri ikkinchisini to'ldirib bordi. Ishlarini uzviy ravishda o'sishi, ya'ni ma'naviy-mafkuraviy, ma'rifiy faoliyatini pedagogika bilan birga olib borish uchun zarur sharoit yaratish lozim. Bu ijtimoiy pedagogika sohasidagi yangi ijtimoiy buyurtma bo'lib, tadqiqot ishlarini yo'lga quyishda haqiqiy jo'shqinlik kasb etadi.

Ko'pgina mustaqil fanlarning birlashib bir ob'yektni har xil nuqtai nazardan o'rganganda integrasiya muammosi kuzatiladi. Masalan, pedagogikaning boshqa fanlar bilan to'qnashishi natijasida yana mustaqil fanlar yuzaga keldi. Filosofiya bilan ta'lim filosofiyasi, sotsiologiya bilan ta'lim va tarbiya sotsiologiyasi, psixologiya bilan pedagogik psixologiya.

Ijtimoiy pedagogika pedagogikadan ajralib chiqdi. Uning kuzatuv

markazida pedagogikada o'rganladigan barcha jarayonlar namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy pedagogika alohida fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida bolaning ijtimoiy muhitda rivojlanishi (sotsiumda rivojlanishi) bilan shug'ullanadi.

Sobiq Sho'rolar davrida ijtimoiy pedagogika tushunchasi deyarli qo'llanilmadi. Ijtimoiy pedagogikani ijtimoiy falsafada inson, muhit va tarbiya, shaxsning shakllanishi, o'qitish, insonning tug'ilganidan to umrining oxirigacha faqat tashqi omillar ta'sirida bo'ladi deb tushintiriladi.

Ijtimoiy pedagogika tarbiyalash jarayonini, shaxs sotsiologiyasini amaliy va nazariy tomonidan ko'rib chiqadi. U inson xulq-atvorining tashqi muhit ta'sirida o'zgarishini yoki mos kelishini o'rgatadi, bu shaxsni ijtimoiylashtirish deyiladi.

Hozirgi davrda ijtimoiy pedagogika – “bu barcha yoshdagi va ijtimoiy tabaqadagi odamlarni, maxsus ushbu maqsad uchun tashkil qilingan muassasalarda ijtimoiy tarbiyalashni o'rganadigan pedagogikaning sohasi hisoblanadi» (A.V.Mudrik).

V.D. Semyonov ta'kidlashicha, “ijtimoiy pedagogika yoki muhit pedagogikasi yondosh fanlarning ilmiy yutuqlarini o'zaro bog'laydigan va ularni ijtimoiy tarbiya amaliyotida foydalanadigan ilm sohasi hisoblanadi”.

Ijtimoiy pedagogika yosh davrlar pedagogikasi, pedagogika tarixi, ijtimoiy falsafa, ijtimoiy psixologiya fanlari bilan chambarchas ravishda rivoj topmoqda.

“Ijtimoiy pedagogika” ta'lim sotsiologiyasi, tarbiya sotsiologiyasi va hozirgi davrdagi jamiyatlardagi tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Hozirgi davr ijtimoiy pedagogikasining xususiyati shundaki, uning insonparvarlik yo'nalishda bo'lishi, bolalarga bo'lgan talab va hurmatning birligi, ya'ni birga ishlash bo'lib hisoblanadi. Shaxsga yordam berish, zo'ravonlik ko'rsatmaslik ijtimoiy pedagogikaning insoniylik tomoni hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogikaning ijtimoiy mazmuni qiyin vaziyatga tushgan insonlarga yordam berish, oilada bolaga o'z o'rnini (hayotda) topishda o'z ko'nikma va malakalari asosida rivojlanishga yordam berishdan iboratdir. Shuningdek, axloqiy munosabatlarning shakllanishiga yordam beradi.

Demak, ijtimoiy pedagogika - ijtimoiy tarbiya va bilim berish ishchanlikning o'ziga xos alohida usullarga ega bo'lgan pedagogikaning bir qismi hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogika usullari shaxsga uning o'z-o'zini shakllantirishga, tarbiyalashga, tashkil qilish va mustahkamlashga qaratilgan bo'ladi. Ijtimoiy pedagogika nimani o'rgatadi ?

Ijtimoiy muhit, birinchidan keng ijtimoiy xaqiqatlik, jamiyat davlat, Ikkinchidan, bolaning shakllanishiga batafsil ta'sir ko'rsatadigan uni qurshagan atrof-muhit bo'ladi.

Ijtimoiy tarbiya-bu ko'p ma'noga ega tushunchalardir. Bu jamiyatning kelajak avlod hayotidagi g'amg'urligi, jamiyat, jamoa va boshqa odamlar tomonidan uni qo'llash, oila va hayot munosabatlarida shakllangan axloqiylik munosabatlarini o'zlashtirish va qabul qilishda, huquqiy, iqtisodiy, fuqoralik va hayotiy munosabatlarni qabul qilishda insonga yordamlashish bo'ladi.

Haqiqiy tarbiya bolaning ruhiyatini, bilim, tajriba va qiziqishini teran tushunishni talab qiladi. Muayyan yutuqqa erishishi uchun bolani o'rgatish, nazorat qilish xarakterlariga tanqidiy ko'z bilan qarash, uning yashayotgan sharoitini bilish atrof-muhitning unga ta'sirini bilish zarur bo'ladi.

Ijtimoiy tarbiya insonga, uni shakllantirishda muayyan turmush sharoitlarida yutuqqa erishishda, ijtimoiy munosabatlardagi yo'nalishlarini ko'cha-ko'yda klub va maktabdan tashqari maktabdan tashqari muassasalarida amalga oshiriladi.

Ijtimoiy ish termini insonga, guruhga, ularning ijtimoiy sharoitlarini yaxshilashga yordam beradigan kasbiy ishchanlikni anglatadi.

Ijtimoiy pedagogika ishchanlik- bola (o'spiringa) o'zining psixik holatini tashkil qilishni, oilada, maktabda, jamiyatda yaxshi

munosabatlarni joriy etishga yordamlashishga yo'naltirilgan. Hozirgi davrda bolani (o'spirinni) ijtimoiylashtirish amalga oshirilmoqda. Uni jamiyatda qiyin vaziyatlarga dosh berishga, xulqi buzilishiga, yolg'onchilikka alkogolizmga, giyohvandlikga qarshi turishiga yordam berish kerak. Shuningdek, jamiyatda o'zini yaxshi tomonidan ko'rsatishga, o'z-o'zini tarbiyalashga, axloqiy munosabat odobini bilishga o'rgatish kerak.

Shunday qilib, ijtimoiy pedagogika asosida shaxsni tarbiyalash (jamiyatda va jamiyat uchun) bo'lar ekan, ijtimoiy pedagogikaning vazifasi erkin, ijodkor, insonlar bilan yaxshi munosabatda bo'lishga moyil, o'z sog'ligi va vaqti uchun javobgarlik hissisini sezadigan fuqorani shakllantirishdan iboratdir.

Ijtimoiy pedagogikaning ob'yekti davlat, ijtimoiy va shaxsiy ta'lim muassasalaridagi ta'lim va tarbiyadir.

Hozirgi sharoitda bu ijtimoiy pedagogikaning nazariy va amaliy munosabatlari: bolalami ijtimoiy tomonidan muhofaza qilish har xil tarbiya va ta'lim muassasalari, oila, pedagogik jamoalarning bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy ishchanligining nazariy va metodik masalalari hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogika tarbiya jarayonida oila tarbiyasining xususiyatini, milliy va diniy va jamoa tarbiyasining o'ziga xosligini hisobga oladi.

Ijtimoiy pedagogikaning faoliyati (funktsiyasi):

1. Bolaning (o'spirinning) ahvolini, oiladagi, maktabdagi, mahalladagi, jamoadagi munosabatini ziddiyatli sharoitlarini o'rganishdan iborat.

2. Og'ir sharoitga tushgan bolaga yordam berish. Inqirozdan chiqish yo'lini, variantlarini topish, og'ir sharoitlarda uni qo'llab-quvvatlash.

3. Bolani qurshagan muhit va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillarning va ijtimoiy tarbiyaning ahvolini bilish, talqin qilish.

4. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiy tarbiyani talqin qilish umumiyashtirish va tashviqot qilishni amalga oshiradi.

5. Ijtimoiy pedagog bolalar duch keladigan muammolarni hal etishga qaratilgan mutaxassislar va tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtiradi.

6. Ijtimoiy pedagogika har xil ijtimoiy tarbiya muammolarini tadqiqot qilish va pedagogik markazlarning ishlarini talqin qiladi va tashkillashtiradi.

Shunday qilib, ijtimoiy pedagogika funksiyalari (faoliyati) quyidagilardan iborat:

- tarbiyaviy.
- ijtimoiy xuquqiy,
- ijtimoiy- davolovchi

Tarbiyaviy faoliyat bolani kurshchan atrof-muhitga kiritish uni ijtimoiylashtirish jarayonidandir . Uning tarbiya va ta'lim jarayonida moslashishidan iborat bo'ladi.

Ijtimoiy-huquqiy - davlatning bolalarga g'amxo'rligini, ularni huquqiy himoya qilishni anglatadi.

Ijtimoiy davolovchi faoliyat- jismoniy yoki psixik jihatdan kamchiligi bor bolalar bilan o'tkaziladigan ta'lim- tarbiyaviy ishlar bo'lib, bunda pedagog asosiy ijtimoiy faoliyatini bajaradi. Ijtimoiy pedagogikaning amaliy masalalari shundan kelib chiqadi:

1. Bola ongida oliyjanoblik, adolatlilik yaqinlariga va atrof-muhitga, barcha tirik jonzoatlarni hurmat qilish tushunchalarini tarbiyalash.

2. Inqirozdan chiqish (mustaqil ravishda), hayotning maqsadi va mazmunini aniqlash.

3. Qurshagan atrof (muhitni odamlarning jismoniy va dini o'zgachaligini, jamiyatdagi huquq va vazifani his qilishni rivojlantirish).

4. O'zining obro'sini erkinligini ishonchini rivojlantirish.

5. Bolaga insonlar bilan o'z tengqurlari bilan qanday munosabatda bo'lish ko'nikmasini singdirish.

6. Insonlar orasidagi qarama-qarshilikni shaxs va jamiyatdagi ziddiyatlarini yechishda axloqiy va huquqiy normalarga asoslanish kerakligini tushunishga o'rgatish.

Ushbu amaliy vazifaning mazmuni shuki, har bir narsaga hurmat bilan qarash, o'z hayotini tashkil qilishga o'rgatish, bilish qiziqishlarini rivojlantirish, o'zining shaxsiy imkoniyatlaridan foydalanishga o'rgatishdan iboratdir.

Mustahkamlash uchun savollar

1. Ijtimoiy pedagogika fani nima o'rgatadi?
2. Ijtimoiy pedagogika fanining asosiy faoliyati nimadan iborat?
3. Hozirgi davrda ijtimoiy pedagogika fanining mavqeyi nima?
4. Ijtimoiy pedagogning vazifalari nimalardan iborat?
5. Ijtimoiy pedagogning kasbi haqida nimalarni bilasiz?
6. Bolaning ijtimoiylashuvi deganda nimani tushunasiz?
7. Ijtimoiy tarbiya deganda nimani tushunasiz?
8. Ijtimoiy ta'lim deganda nimani tushunasiz?

Asosiy adabiyotlar

1. Шулгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994
2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994
3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994
4. М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
6. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых и спец учреждений родителей М-1997.
7. Pedagogik atamalar lugati. Toshkent, FAN, 2008.
8. Рабочая книга социология. - М.: Просвещение. 1991.
9. Рабочая книга школьного психолога. - М.: Просвещение. 1991.
10. Арнаутова Э.П. Педагог и семья. - М.: 2001.
11. Маслов Н.Ф. Рабочая книга социального педагога. - М.: 1994.
12. Галагузова М. А. Социальная педагогика - М.: Владос, 2000.
13. История социальной педагогики / Под. ред. М.А.

Галагузовой - М.:

Владос, 200к.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Munavvarov A.K. Pedagogika. - T.: O'qituvchi. 1996.
2. Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. - T.: O'qituvchi. 1994.
3. Yo'ldoshev J.G'. Ta'lim yangilanish yilida. - T.: O'qituvchi. 2000.
4. Podlasiy I.P. Pedagogika. V 2x kn. M.: Vlados, 200b.
5. www.pedagog. Uz

2-MAVZU: O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY PEDAGOGIKA VA PEDAGOGIK SOTSILOGIYA FANINING PAYDO BO'LISHINING MADANIY-TARIXIY, IJTIMOIIY- HUQUQIY SHART-SHAROITLARI

REJA:

1. Rahmdillik va xayr-sahovat ijtimoiy-pedagogik faoliyatning madaniy-tarixiy an'anasi sifatida.
2. O'zbekistonda xayr-sahovatning rivojlanish bosqichlari.
3. O'zbekistonda "ijtimoiy pedagog" kasbining paydo bo'lishi
4. O'zbekiston ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari

Tayanch tushunchalari: ijtimoiy pedagogika va pedagogik sotsiologiya, pedagogik sotsiologiyaning paydo bo'lishi, ijtimoiy pedagog kasbi, uning paydo bo'lishi, xayr-sahovat, madaniy tarixiy an'ana, rivojlanish bosqichlari, rahmdillik, ijtimoiy shart-sharoitlar, O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy pedagogika fanining taraqqiyot bosqichlari.

Ijtimoiy pedagogika fani bundan 200 ming yil oldin ham mavjud bo'lgan. Faqat unda bu fan pedagogikaning tarkibida bo'lgan. Pedagogik sotsiologiya fanining ilk kurtaklari Evropa va Osiyoda yozilgan. Bu fan asosan 820-829 yillardan boshlab rivojlangan, albatta fan bo'lib emas, hozirda pedagogik sotsiologiya fan sifatida kiritilgan. Pedagogik sotsiologiya sotsiologiya fanining integratsion tarmog'i

sifatida. har bir fan aniq bir haqiqatdan “o‘tib chiqadi”, uning aksini ifodalaydi. Ilmiy bilimlar amaliy faoliyatidan uzilgan holda rivojlana olmaydi. Aynan amaliyot istalgan fanning manbai hisoblanadi. Boshqa tomondan, barcha amaliy faoliyat ham agar ilm fan yutuqlariga asoslangan bo‘lsa yanada samarali bo‘ladi. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida ham, amaliy faoliyat muhiti sifatida ham farqlaydilar, aslida ular bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq. Amaliy faoliyat- bu ijtimoiy pedagogikaning aniq bir bola yoki bolalar guruhi bilan olib boradigan ishidir.

Ijtimoiy-pedagogik ish O‘zbekistonda davlat va jamoat tashkilotlari faoliyatida alohida o‘rinni egallaydi. “Milliy g‘oya-bizning g‘oya”, “Istiqbolimiz-istiqlolimiz”, “Tafakkurimizni o‘zgartirgan o‘n yil” mavzularidagi tadbirlar bunga misol bo‘la oladi. Jamoat tashkilotlari, madaniyat, maorif, san‘at muassasalari faoliyatiga tegishli bo‘lgan ma‘naviy -ma‘rifiy shakldagi ishlar ham shular jumlasiga kiradi. Ularning faoliyati targ‘ibot va tashviqot ishlarining ko‘lamini kengaytiradi, o‘sayotgan avlod tarbiyasida yangi imkoniyatlar ochadi. Ma‘naviy muassasalar yana bir muhim vazifa bajaradi. Gap odamlarning jamoa bo‘lib ma‘naviy hayot kechirishni tashkil etish ustida bormoqda. Bu vazifa inson va jamiyatning bilish ehtiyojini qondirish, ularning faoliyatida uchraydigan hodisalarni, mehnatini, turmushini, bo‘sh vaqtini chuqur mushohada qilish bilan uzviy bog‘liqdir.

Ijtimoiy pedagogika faning vazifasi quyidagi 4 bosqichni o‘z ichiga oladi.

1. Bolani va o‘smirni haqiqatgo‘y qilib tarbiyalash va voyaga yetkazish;
2. Shaxsning mustaqil fikrlay olishi, muammoga duch kelganida uni mustaqil ravishda hal qila olishi va o‘z munosabatini bildirishi;
3. Atrofdagi kishilar bilan erkin va madaniy holda muomala qilishni o‘rgatish;
4. Hayotdagi o‘z oldiga qo‘ygan maqsad va vazifalarini ongli ravishda tushunishga o‘rgatish;

O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikani tiklash va uni yangi bosqichga ko‘tarish uchun xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish, bu sohadagi ilmiy bilimlar va milliy tadbirlarni rivojlantirish bu jarayon davomida yuzaga keladigan muammo va qiyinchiliklarni tahlil qilish ham katta rol o‘ynaydi. Vatanimizning, jumladan, Osiyo xalqlarining shonli tarixidagi eng yorqin sahifalardan biri bo‘lgan ilk o‘rta asrlar haqli ravishda Uyg‘onish davri deb ataladi. Chunki bu davrda ilm-fan, madaniyat san‘at, adabiyot, falsafiy diniy fikrlar taraqqiyoti insoniyat tafakkur xazinasiga qo‘shilgan katta hissa bo‘lib, asrlar mobaynida necha-necha avlodlarimizni o‘zining sermazmunligi, insonparvarligi bilan hayratga solib kelmoqda. Xususan, O‘zbekistonning bugungi mustaqillik sharoitida o‘tmish ajdodlarimizning g‘oyalari, namunali ishlari muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda.

Inson ongi va ruhi uchun kurashda ularga sog‘lom ijtimoiy-ruhiy muhit lozimligi haqidagi ilk g‘oyalar XI asrda O‘rta Osiyoda keng tarqala boshlagan “Tasavvuf” ta‘limoti namoyondalari Ibn Sino (980-1070), Najmiddin Kubro (1145-1221), Ahmad Yassaviy (XI asrning o‘rtalari), Alisher Navoiy (1441-1501), Nosir Xisrav (1044-1088), Xoja Abdulholiq G‘ijduvoni (1103-1179), G‘azzoliy (1059-1111) asarlarida ko‘zga tashlana bordi.

Bu allomalarning fandagi asosiy xizmatlari shundaki, ular ijtimoiy muhit tushunchasidan foydalanmagan holda bu tushunchaga ma‘no va mohiyati jihatidan yaqin turuvchi sharoit, holatlarning inson ta‘lim-tarbiyasiga ta‘sirini ilmiy asoslab berdilar.

Sharq uyg‘onish davrining qomusiy olimi Abu Nasr Forobiy (873—1037) ijtimoiy hayotning turli masalalariga to‘xtalgan. Jumladan:

- davlat tuzilishi va uni boshqarish;
- ijtimoiy nizolarning oldini olish;
- kamolotga erishgan ijtimoiy jamoa yaratish, ya‘ni yetuk jamoaga erishish;
- Hirs- nafsiy xohishlar va dunyoviy bog‘lanishlardan xalos bo‘lish.
- inson jamoasining kelib chiqishi va h. k.

Ijtimoiy pedagogikaning predmeti insonning maqsadli

ijtimoiylashuv jarayoni ekan, bu haqda Abu Nasr Forobiy ham fikr-mulohazalarini bildirganligining guvohi bo'ldik. Abu Nasr Forobiy "Falsafatu Aristutalis" (Arastu falsafasi) asarida qadimgi yunon olimlarining inson haqidagi fikrlarini quyidagicha sharhlagan edi: "Insonning muhim xususiyatlaridan biri — uning ijtimoiy mavjudot ekanligidir. Insonning ijtimoiylashuvi sun'iy xarakter kasb etib, u shaxs sifatida boshqa insonlar o'rtasida shakllana oladi. Agar u insoniy munosabatlardan holi bo'lsa, o'zidagi yovuzlik yoki hayvoniy tabiatdan xalos bo'la olmaydi". Abu Nasr Forobiy insonning yashashi va oliy darajadagi yetuklikka erishmog'i uchun insonlar jamoasiga doimo ehtiyoj sezib yashashini ta'kidlaydi. Demak, inson bioijtimoiy mavjudot bo'lib, u bir vaqtning o'zida ham tabiatga, ham ijtimoiy hayotga mansubdir.

Forobiyning fikriga ko'ra, kishilarda tug'ma qusurlar bo'lmaydi. Insonning bunday muhitda tarbiya topishi uning kelgusida qanday shaxs bo'lib shakllanishiga muhit katta ta'sir ko'rsatadi. Xulosa qilib aytganda, Forobiy pedagogik ta'limotining asosida komil insonni shakllantirish, insonning o'z mohiyati bilan ijtimoiyligi, ya'ni faqat jamiyatda, o'zaro munosabatlar jarayonida komillikka erishadi, degan falsafiy qarash yotadi.

Abu Rayhon Beruniy insonni eng sharaflı zot ekanligini e'tirof etib, inson faqat o'zi uchun yashamasligi, u umumbashariy borliq ekanligini e'tirof etadi. Insonning ijtimoiylashuvida madaniy aloqalar zarur ekanligini va insonlar bir-birlariga yordam berishlari kerakligini ta'kidlaydi.

XV — XVI asrlarda O'rta Osiyoda tabiatshunos-faylasuflar, tarixchi, shoirlar va musavvirlar o'z ijodlarida ijtimoiy fanlarga alohida e'tibor bilan qarab, tabiat sirlarini o'rganishga intilganlar. Bular Abdurahmon Jomiy (1414 —1492), Jaloliddin Davoniy (1427 —1502), Alisher Navoiy (1441 —1501), Xusayn Voiz Koshifiy (1440 —1505) o'z asarlarida inson aqli tafakkuri, uning qobiliyati, insonning alohida axloqiy xislatlari, insoniylik g'oyalari bolalar tarbiyasida umuminsoniy qadriyatlar hisoblanadi.

O'rta Osiyo xalqlari ma'naviy olamida, badiiy tafakkur osmonida yorqin nur sochib, o'chmas iz qoldirgan mutafakkir Abdurahmon Jomiyning ijtimoiy-siyosiy qarashlari diqqatga sazovordir. Jomiy hamma bir-biri bilan teng bo'lgan, ezuvchi va eziluvchi bo'lmagan fozil jamiyatni orzu qiladi. Unga erishish yo'llarini axtaradi. O'zbek tilining asoschisi buyuk alloma, davlat arbobi, Alisher Navoiyning ijtimoiy pedagogik g'oyalari, yuksak darajada insonparvarligi bilan ajralib turadi. U insonni butun koinotda, bu olamda eng oliy mavjudot deb hisoblagan. Bolani esa oilaga quvonch ham baxt keltiruvchi muqaddas in'om sifatida uyni yorituvchi chiroq deb hisoblaydi. Inson o'z farzandinigina emas, balki kelajak avlod bo'lgan barcha bolalarni sevmog'i shart, deb yozadi shoir.

Ular ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalariga doir o'z qarashlarini bildirib o'tganlar. Aynan "Ijtimoiy pedagogika" degan atamani o'z ijodlarida foydalanmagan bo'lsalarda, ijtimoiy hayotimizning, atrof-muhitning insonlarga, ularning ma'naviy dunyosiga ta'sirini atroflicha yoritib berganlar.

Ijtimoiy pedagogikaga oid fikrlarni jadidchilik harakati etakchilari, XX asr boshlarida yashab, ijod qilgan allomalar — Mahmudxo'ja Behbudiy (1874 — 1919), Munavvar qori Abdurashidxonov (1878 — 1931), Abdulla Avloniy (1878 — 1934), Abduqodir Shakuriy (1875 — 1943), H.H. Niyoziy (1839 — 1929) va boshqalarning asarlaridan ham ko'plab keltirish mumkin.

Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida vujudga kelishida XX asrning 20-30 yillari alohida o'rin tutadi. Bu davrda A. Avloniy, A. SHakuriy, Munavar qori Abdurashidov, H.H. Niyoziy, Maxmudxo'ja Behbudiy kabi pedagoglarning faoliyati muhim ahamiyatga molik. Ular avvalo ijtimoiy jihatdan izdan chiqib ketayotgan bolalarga yordam ko'rsatishga alohida e'tibor qaratganlar.

A Avloniy nomidagi, X. G. Chernishevskiy nomidagi bolalar tajriba maktablari va 601 ta muassasalar ijtimoiy pedagogikaning amaliy manbai bo'lib hisoblangan. Biroq O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivoji amalga oshmadi. Bunda sobiq Ittifoq "sovet"

pedagogikasi va o'sha davr pedagogikasi o'rtasida ajralish yuzaga keldi. Uzoq yillar mobaynida o'zbek ma'rifatparvar-pedagoglari tomonidan to'plangan barcha bilimlar inkor etildi.

Marksist pedagoglar tomonidan, shu vaqtgacha bo'lgan pedagogika sohasidagi, ya'ni oktyabr to'ntarishigacha bo'lgan asarlarni unutish talab etildi. 30 yillar oxirida sotsializm g'alaba qilganligi e'lon qilindi. Shu vaqtdan boshlab ijtimoiy muammolar haqida sukut saqlash sharti mustahkamlandi. Bu muammolar alohida yengil hal etiladigan, "eskilik sarqiti" deb baholandi. Bu esa o'z o'rnida ijtimoiy pedagogikani fan sifatida rivojlanishiga yo'l bermadi.

1991 yilda O'zbekiston Respublikasining mustaqil davlat deb e'lon qilinishi bilan pedagogikaning ko'pgina sohalarini, shu jumladan ijtimoiy pedagogikani ham rivojlantirish vazifasi qo'yildi. 1997 yillarda "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi", "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi bilan ma'naviy-axloqiy tarbiyaning samarali yo'llarini topish, ma'naviy madaniyatni rivojlantirish, shaxsni fuqaro sifatida, erkin tafakkurli shaxs sifatida shakllantirishning eng samarali yo'llarini yaratish maqsadida pedagogika fani oldiga ta'lim tizimini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish kabi vazifalar qo'yildi. Respublikamizda ijtimoiy pedagogikaning ilmiy va amaliy sohasi endigina shakllanmoqda.

Mazkur sohada ilmiy-tadqiqot ishlari shunchalik dolzarbki, bu fan bo'yicha mamlakatimizda: "Ma'naviyat va ma'rifat markazi", "Oila" markazi, "Sog'lom avlod uchun" nodavlat hukumatga qarashli bo'lmagan xayriya jamg'armasi, O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi qoshidagi g'oyaviy-siyosiy kafedralar va boshqalar, 2009 yilni "Qishloq taraqqiyoti va farovonligi" yili, ya'ni har bir navbatdagi yilning ijtimoiy muammolarning biriga bag'ishlanishi va uning an'ana tusiga kirishi katta ahamiyat kasb etadi. Masalan: 2001 yil — "Onalar va bolalar" yili deb e'lon qilingandi. Shu munosabat bilan "O'smir va sog'lom turmush tarzi" deb nomlangan Respublika metodik seminari o'tkazilib, maktablarda "Sog'lom turmush tarzi" fani kiritilib, sog'lom turmush tarzini shakllantiruvchi ijtimoiy muammolar masalalari ko'rib chiqildi.

Shuningdek, 1998 yilni “Oila yili”, 1999 yilni “Ayollar yili”, 2000 yilni “Sogʻlom avlod yili”, 2001 yilni “Onalar va bolalar yili”, 2002 yilni “Qariyalarni qadrlash yili”, 2003 yilni “Obod mahalla yili”, 2004 yilni “Mehr-muruvvat yili”, 2005 yilni “Sihat-salomatlik yili”, 2006 yilni “Homiylar va shifokorlar yili”, 2007 yilni “Ijtimoiy himoya yili”, 2008 yilni “Yoshlar yili”, 2009 yilni “Qishloq taraqqiyoti va farovonligi” yili deb belgilab, ijtimoiy pedagogik muammoni amaliyotda hal etish yoʻllari izlanmoqda.

Bugungi kunda koʻplab empirik nazariy bilimlar toʻplangan, ularni toʻla anglamoq va tizimlashtirmoq talab etilmoqda. Oʻtmish allomalarimiz, olim-pedagoglarimiz asarlarini yangi nuqtai nazardan oʻrganish, chet el tajribalarini oʻzlashtirib, Respublikamizga moslashtirilgan holda maqsadga muvofiq qoʻllash lozim.

Oʻzbekistonda ijtimoiy pedagogikaning vujudga kelishi va rivojlanishida boshqa mamlakatlarning tajribalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sohadagi rivojlanish jarayonida vujudga kelgan muammolarning tahlili, ilmiy bilimlar va chet eldagi amaliy faoliyatni oʻrganishning oʻrni beqiyosdir.

3-MAVZU: XORIJDA IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING RIVOJLANISH TARIXI

REJA:

1. Antik davrda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishi
2. XIV -XV asrlarda ijtimoiy-pedagogik gʻoyalarning rivojlanishi
3. XX asrning 20 yillarida ijtimoiy-pedagogik gʻoyalar va pedagogik faoliyatning tubdan yangilanishi

Tayanch tushunchalar: Chet el ijtimoiy pedagogika rivojlanish tarixidan, Ijtimoiy pedagogikani rivojlanish bosqichlari, antik davrning ijtimoiy pedagogikasi, ijtimoiy pedagogik gʻoyalar, pedagogik faoliyat, ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish bosqichlari

Ijtimoiy pedagogika Pedagogika fanidan ajralib chiqqaniga deyarli koʻp vaqt boʻlgan emas. Biroq pedagogika faning oʻzi ham mustaqil fan sifatida, faqatgina 17 asrdan boshlab shakllangan. Bu buyuk chex

pedagogi (1592-1670) Yan Amos Komenskiy nomi va uning “Buyuk didaktika” asari bilan bog‘liq. Bu asarda pedagogikaning tadqiqot predmeti va prinsiplari belgilab berilgan. Shu bilan birga pedagogika tarixning ildizlari juda qadimga borib taqaladi. Ilgari ta’kidlab o‘tganimizdek, pedagogika o‘rta asrlardan buyon falsafa fani doirasida rivojlanib keldi. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy pedagogika pedagogika fanidan yosh emas, doimo pedagogikaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida pedagogika fani doirasida u bilan rivojlangan. Shu sababli ijtimoiy pedagogika tarixi muammolari bilan shug‘ullanuvchi olimlar o‘z tadqiqot ishlarini pedagogik tarixi, falsafa va barcha davrlar va xalqlar o‘tmish allomalarining pedagogik qarashlari bilan bog‘lashlari tasodif emas. Agar ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish davrlariga va shu nuqtai nazardan qaraydigan bo‘lsak, uni bir qator bosqichlarga bilish mumkin deb o‘ylaymiz:

Ijtimoiy pedagogikani rivojlanishini quyidagi 3 bosqichga bo‘lish mumkin.

Birinchisi-boshlangich davr, qadimgi davrdan XVII asrgacha bilgan davrni o‘z ichiga oladi. Bu tarbiya amaliyotini tushunib yetish. Pedagogik va ijtimoiy pedagogik tafakkurning shakllanishi bilan bogliq. Bu davrda tarbiya ijtimoiy voqelik sifatida tiklana boradi, uning shakllanishi stixiyali tarzdan anglangan faoliyatga aylandi, tarbiyaning turli nazariyalari vujudga keldi. Antik davrlardayoq ijtimoiy - pedagogik g‘oyaning tamal toshi qo‘yilgan edi, ya’ni ta’lim va tarbiya «Beshikdan tobutgacha» davom etadi, deyilgandi. Tarbiyani yoshlikdan boshlash, bunda bolaning tabiatni, atrof - muhit ta’sirini hisobga olish, kattalar, eng avvalo, ota - onalar nufiziga suyanish lozim.

Ikkinchi bosqich, XVII - XIX asrlarni o‘z ichiga oladi. Bu ijtimoiy pedagogikaning g‘oyalari va ilmiy konsepsiyalarini rivojlantirish, fan sifatida tiklanish davri bilgan edi.

G‘arbda uyg‘onish davrida esa bola tarbiyasida insoniylik g‘oyalarini ilgari surish rivojlana bordi. Bu davrda italyan pedagogi, insonparvari Vittorino Da- Feltre (1378 -1446) “quvonch uyi” deb nomlangan birinchi maktab-internati tashkil etgan olimning fikrlarini

kiritish mumkin.

II-VII-IX -asrlar. Ijtimoiy pedagogika fanini fan sifatida vujudga kelishi va fan rivojida ilg'or g'oyalari bilan xarakterlanadi. 18 va 19 - asrlar jahon madaniyati tarixidan burjuademokratik inqilobi bosqichi sifatida joy olgan. Yirik olim (pedagoglar, faylasuflar, psixologlar) ijtimoiy pedagogik muammolar yechimini izladilar. Ular jamiyat va davlat bilan hamkorlikda bu muammolar yechilishini izladilar. Tarbiya masalalari jamiyatni qayta tashkil etish g'oyalari bilan kirib chiqildi. Bu davrlar ijtimoiy-pedagogik g'oyalarda barcha insonlar teng huquqli, erkin, ozod bo'lishlari lozim ekanligi haqidagi fikrlar ko'tarilgan. Bu bosqichda ijtimoiy pedagogika muammolari amaliy-ijtimoiy pedagogika bilan uzviy aloqada rivojlanadi. O'sha davr yetuk pedagogiklari bolalarni turli muammoga bag'ishlab, yetim qarovsiz bolalar uchun bolalar uyi, bog'chalar, maktab va boshqa muassasalar tashkil etdilar. Bugunda 19 asr davomida pedagogikadan ijtimoiy pedagogikaning ajralib chiqishi jarayoni uzoq davom etadi. Shu bilan birga uning rivojlanishiga falsafa va pedagogikadan tashqari psixologiya, Sotsiologiya, antropologiya (insonni kelib chiqishi va rivojlanishi haqidagi fan), tibbiyot va boshqa fanlar katta ta'sir ko'rsatdi. Lekin ijtimoiy pedagogikadan ajralib chiqishi jarayoni bilan birga boshqa jarayon ham uning integratsiya jarayoni (lotincha integer-yaxlit) yani boshqa fanlar bilan birlashishi davom etadi. 19 asr oxirida ijtimoiy pedagogika-pedagogik fanining mustaqil sohasi bo'lib ajralib chiqdi. Bu hodisa A.Distervarg, R. Notoiro va boshqalarning nomlari bilan bog'liq.

1. Uchinchi bosqich-20 asrning boshidagi ijtimoiy pedagogikaning mustaqil fan sifatida rivojlanish davri. Bu davrni tekis yoki oson davr deb aytib bo'lmaydi. Hozirgi kungacha turli davr olimlari ijtimoiy pedagogika boshqa pedagogik fikrlar orasida qanday o'rin tutishi haqida tortishuvlar mavjud: u fan hisoblanadimi yoki amaliy faoliyatning sohasimi; ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlar qanday munosabatlar bor va boshqalar. Ko'pchilik davlatlarda "pedagogika" va "ijtimoiy pedagogika" umuman ishlatilmaydi. Masalan: AQShdagi

o'quv yurtlarida pedagogika o'rniga talabalar "ta'lim falsafasi"ni o'rganadilar, odamlarga amaliy yo'naltirish sohasi ijtimoiy ishga talluqli, biroq, ijtimoiy xizmatlar orasida aynan turli muammolari mavjud boshqalarga yordam ko'rsatishga xizmat qiladigan mutaxassislar bo'ladi. Belgiyada "ortopedagogika" terminidan foydalaniladi, u "maxsus pedagogika" va ijtimoiy pedagogika tushunchalariga yaqin. Rossiyada ijtimoiy pedagogika rivojlanishi-fan sohasi sifatida ham va professional amaliy faoliyat sohasi sifatida ham va o'quv fani sifatida-o'z xususiyatlariga ega. Ijtimoiy pedagogikaning mustaqil fanga ajralib chiqishida shart-sharoitlarni 19 asrning K.D.Ushinskiy, L.N.Tolstoy kabi mashhur pedagoglari va boshqalar asarlarida topish mumkin. 19 asrning 20-30 yillarida A.S.Makarenko, S.T.Shaskiy kabi pedagogiklar faoliyatlarida yetim bo'lib qolgan bolalalarga ijtimoiy-pedagogik yordam ko'rsatishga qaratilgan edi. Lekin 30-yillardan keyin Sotsializim g'alaba qozongani e'lon qilingandan keyin hamma ijtimoiy muammolar ikkinchi darajali bo'lib qoldi. Ularni o'timish qoldiqlari deb atab ular haqida gapirmaslikka harakat qilindi.

20 asrning 90 yillarida Rossiyada ijtimoiy psixologiyaning rivojlanishining yangi davri boshlandi. Ular bu yillarda "Yuqoridan" imperativ (lotincha imperativus) farmon, yani e'tirozlarni qabul qilmaydigan, tanqidga yo'l qo'yilmaydigan shart qo'yildi. Bu ijtimoiy psixologiyaning ilmiy va amaliy sohalari bilan bir vaqtda bir-biridan ajralgan holda rivojlanishiga olib keldi. Amaliyot fanga tayana olmadi, chunki fan ham amalda yo'q edi, fan haqida hech narsani bilib bo'lmas edi, chunki amaliy faoliyat endigina shakllanar edi. Bu ijtimoiy pedagogikaning o'quv fani sifatida tashkil topishida ham ta'sirini ko'rsatdi, bu ham ijtimoiy pedagogik faoliyat va fan rivojlanishi bilan bir vaqtda sodir bo'ldi. Faning va amaliyotning tashkil topganligi "ijtimoiy pedagogika" fanida bugungi kunda ham ko'plab hal qilinmagan, tortishuvlar masalalari bor. Bu obektiv holatlar ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida rivojlantirishini sekinlashtiruvchi omillar hisoblanadi. Lekin amaliyot talablari Rossiyada shunchalik jiddiy va

dolzarb ediki, natijada fanning bu sohasi bilan ko‘plab ilmiy jamoalar shug‘ullana boshladilar. Rossiya ta‘lim akademiyasi ijtimoiy pedagogika markazi, ijtimoiy ta‘lim Akademiyasi Moskva, Sankt-Peterburg, Tula, Ekaterinaburg va boshqa shaharlar pedagogik univerisitetlarda “ijtimoiy pedagogika” fakultetlari tashkil etildi. V.G.Bocharova, M.A.Galagizova, A.V.Mudrik kabi va boshqa olimlar ijtimoiy pedagogika bo‘yicha nazariy tadqiqotlar olib boradilar. Ijtimoiy pedagogika bilan bir vaqtda 20 asr 90 yillarida Rossiyada ijtimoiy ishlar instituti kiritildi. Ijtimoiy ishlarning vazifasi aholining ijtimoiy himoyalangan qismiga yordam ko‘rsatish bo‘ldi. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlarning rivojlanish tarixi bir biriga juda yaqin. Birinchi navbatda ularning madaniy tarixiy an‘analari, alohida g‘amxo‘rlik va e‘tiborini talab qiluvchi odamlarga munosabatlari ularni birlashtiradi. “Mehribonlik”, “Xayriya”, “Yordam ko‘rsatish” va boshqa tushunchalar ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlarda keng foydalanish bejiz yemas. Ammo ular yaqqol ifoda etuvchi o‘ziga xosligi va farqlarga ega. Ularning umumiyliklari va o‘ziga xosliklari nimalardan iborat . Birinchi navbatda bu ularning obektiv yoki nomiga taalluqlidir. Insoning hayoti davomida yuzaga keladigan muammolar har bir odamda uchraydi. Ular psixologik, tibbiy, huquqiy, moddiy va boshqa xususiyatli bo‘lishi mumkin. Ular insonga bog‘liq bo‘lmagan tashqi omillar (ekologik, ijtimoiy texnogen, millatlararo va boshqa katalizatorlar) yoki ichki shaxslar aro (jismoniy yoki psixik rivojlanishida sog‘ligi yaxshi emasligi) bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shunday qilib ijtimoiy ishlar obekti ijtimoiy hayot davomida yordamga maqsadi bo‘lgan inson hisoblanadi deb aytishimiz mumkin, ya’ni inson yoshidan qat’iy nazar ijtimoiy obektivdir. Ijtimoiy pedagogika esa uning ijtimoiylashishi - individning ijtimoiy subyektiga aylanishi jarayonida yordam ko‘rsatilishi kerak bo‘lgan bola bilan shug‘ullanadi, yani bola shakllanayotgan, rivojlanayotgan shaxs. Bu obyektivlarni taqqoslash ana shu ikki fanni nimalar yaqinlashtirishini (ijtimoiy hayot davomida yordam ko‘rsatish) va obyekttni farq qilishini (katta odam va bola) yaqqol ko‘rsatadi. Shunday qilib, turli mamlakatlarda tarixiy va madaniy

an'analari jamiyatning rivojlanish darajasiga, pedagogika va ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga qarab terminalogiyalarida birlashtiruvchi narsalar ham bor. Umumiyliги shundan iboratki, har qanday jamiyat ham "doimiy muammolarni" bolalarning rivojlanishi, tarbiyasi va ta'limi, ayniqsa ruhiy kamchiliklari va defekti bo'lgan bolalarning muammolarini har doim hal etib kelgan, hal etmoqda va hal etadi. Ijtimoiy pedagogika va birinchi navbatda nemis fani pedagogikasi rivojlanishi tarixi katta hissa qo'shgan, shuning uchun Germaniyada ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixini ko'rib chiqamiz, u 100 yildan oshiqroqdir. "Ijtimoiy pedagogika" termini 1844- yili K. Mager tomonidan tarbiya haqidagi ochiq ilmiy munozaraga kiritilgan va keyinchalik A.Disterverk tomonidan tarqatilgan. Ana shu tushuncha paydo bo'lgan paytdan to hozirgi kungacha nemis adabiyotlarida uni ikki turlicha talqini mavjuddir.

Birinchi talqin (K. Mager) - Ijtimoiy pedagogika tarbiyasining ijtimoiy tomoni bilan bir umumiylikka ega. Ikkinchi talqini (A. Disterverg) - Ijtimoiy pedagogika ma'lum ijtimoiy sharoit, vaziyatlarda pedagogiki yordam sifatida ishtirok etadi. Birinchi yo'nalish vakillari. K. Mager , XX asrda P. Natorn (20- yillar) , E. Borneshann, F. Shliper (60-yillar), D. Legeler (80-yillar) va boshqalar bo'lgan. P. Natorn (1854-1924) ijtimoiy pedagogikani umumiy pedagogikaning bir qismi, aspekti sifatida qaraydi. P.Natorn ijtimoiy pedagogikaning uchta asosiy vazifasini ko'rsatadi: Birinchi bolaning jinsiy hayoti bilan bog'liq, uning hayotida, davrasida va atrofida yaqin odamlari bilan aloqada rivojlanadi. Ikkinchi idorasi bilan bog'liq, u maktabda shakllanadi va bilim berishni amalga oshirilishi bilan bog'liq, shu bilan birga bolada emotsional ijtimoiy va matorli (sharakatlanishi) qobilyatlari rivojlanadi. Uchinchi-aql-umumiylikda ochib beriladi. P.Natorn ijtimoiy pedagogikaning hamma yoshdagi odamlar uchun pedagogika deb hisoblasak, uning vazifasi-yoshlarda birdamlik va jamoatchilik asoslarni tarbiyalash hisoblanadi. P.Natorn fikrini davom ettirib, bu yo'nalishning vakillari ijtimoiy pedagogikani integrativ (birlashtiruvchi) fan sifatida qaraydilar. Shu mazmunda E.Borneshanning talqin qilishi e'tiborga

loyiq. U ijtimoiy pedagogikani davomi pedagogikasini iqtisodiy pedagogikani va boshqalarni birlashtiruvchi fan sifatida qaraydi. Uning vazifalari ijtimoiy guruhlar va ijtimoiy jamiyatda intellektual mustaqillikka yordam ko'rsatish. Jamiyatning madaniyati va insonparvarlik rivojlanishi haqida qayg'urishdan iborat. O'zining qo'shiluvchanligi sababli ijtimoiy pedagogika tarbiyaning hamma sohalariga kirib boradi, yani u pedagogikaning prinsiplaridan biri sifatida ishtirok etadi. Shunday qilib, ana shu talqinga binoan ijtimoiy pedagogika tarbiyaning prinsipi sifatida ishtirok etadi. Ikkinchi yondashish A.Distervarg (40-50 yillar, 19 asr), G.Nol, G.Boymer (XX asr, 20-30 yillar), K.Molengauer (50 yillar) va boshqalar asarlarida aks ettirilgan. A.Distervarg bu yo'nalish vakillari ishchi sinfning ijtimoiy himoyalanmaganligi, xalq ta'limi kabi o'z davrining ijtimoiy masalalariga javob topishga harakat qildilar. G. Nol (1879-1960) ijtimoiy pedagogikaning vazifasi agarda oila va maktab biror bir sababga ko'ra o'z vazifalarini bajara olmay qolganda zarur bo'ladigan shoshilinch tez yordam ko'rsatishdan iborat deb hisoblaydi. G.Nolinning fikricha, P.Natorinnikidan ancha ishonchli aniq va amaliy ko'rinadi. Uning g'oyalari 1992 yil qabul qilingan yoshlarning xayriya ko'rsatish faoliyatlari haqidagi qonunda o'z aksini topdi-bu yoshlarni maktabdan tashqari boshqaradigan Germaniyadagi birinchi davlat hujjati edi. Shu davrdan boshlab ijtimoiy pedagogika amalda "shoshilinch ijtimoiy pedagogikasi" bo'lib qoldi, u yoshlarni tarbiyalashda oilada va maktabda mavjud bo'lgan kamchiliklar o'rnini to'ldirishi kerak bo'lgan. Gertruda Boymer birinchi yo'nalish tarafdorlaridan farqli ravishda ijtimoiy pedagogika pedagogikaning prinsipi emas, balki tashkiliy qismi deb hisoblagan. Oilada va maktabda tarbiyaga taalluqli bo'lmagan hamma narsa ijtimoiy pedagogikaning muammosi demakdir deb hisoblaydi. U K. Molengauer boshpanasizlik haqidagi tushunchani rivojlantiradi. Agarda alohida ijtimoiy institutlar bolaning bu muammosini hal etib berolmas ekan, deb hisoblaydi u, unda tarbiyaning yangi yo'nalishini yaratish zarurligi yuzaga keladi-ya'ni davlat yordami deydi u. Shu bilan birga ijtimoiy pedagogika madaniy

mazmunni yetkazish bilan emas, balki o'sib kelayotgan avlodning rivojlanishi va jamiyatga qo'shilishi jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etish bilan shug'ullanishimiz kerak deb hisoblaydi. Hozirgi vaqtda ijtimoiy pedagogikaning asosiy yo'nalishlari to'la ishlab chiqilgan bo'lsa ham ammo bu hali hamma muammolar o'rganib bo'lmagan deb hisoblaydilar. Ijtimoiy nazariyasining umumiy ko'rinishi hali ham noaniqligicha qolib kelmoqda deb hisoblaydilar hozirgi davr nemis olimlari. Ular bundan keyin ham shundayligicha qoladi, chunki aralash fanlarning (psixologiya, sotsiologiya, ijtimoiy ishlar va boshqalar) ijtimoiy pedagogika nazariyasini to'la tasvirlab berish imkonini bermay kelyapti. Bu holat har qanday fanning rivojlanish jarayoni uchun tabiiydir. Boshqa tomondan esa u ijtimoiy pedagogika nazariy munozaralar maydoni XXI asrda ancha kengaydi deganini bildiradi. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida rivojlanishi bilan birga Germaniyada ijtimoiy pedagogika fani sohasida mutaxassislik professional faoliyat sohasi ham faol rivojlandi (yani ijtimoiy pedagogika). 1908 yildan boshlab maxsus pedagoglarni tayyorlash boshlandi, XX asrning 70-yillari boshlariga kelib Germaniya universitetlarida oliy ma'lumotli pedagoglarni tayyorlash boshlandi. Shuni aytish kerakki Germaniyada ijtimoiy pedagogika bilan bir qatorda XX asr davomida bilim va amliy faoliyat mustaqil sohasi sifatida ijtimoiy ishlar ham faol rivojlanib keldi. Ammo ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlarda professional faoliyatda umumiylik mavjud. Shuning uchun Germaniyada ular yagona standart bilan boshqariladi. Bu standartda bu mutaxassislarni nomlari sinonimlar orqali defis orqali yoziladi: ijtimoiy ishchi- ijtimoiy pedagog. Inson tarbiyasi asosan oilada amalga oshiriladi. Bu holatda biz oilaviy pedagogika ob'ekti bo'lgan oilada beriladigan tarbiya haqida mulohaza yuritamiz. Tarbiyalash diniy idoralar orqali amalga oshadi. Bunda konfessional pedagogika tadqiq bo'lgan diniy konfessional tarbiyaga duch kelamiz. Taryaiqlash davlat va jamiyat tomonidan shu maqsadda tashkil etilgan tashkilotlar orqali yuzaga keladi. Bu ijtimoiy pedagogika tadqiqot ob'ekti bo'lgan ijtimoiy tarbiyalash jarayoni xususida fikrlaymiz. Ijtimoiy tarbiyalash

siyosatshunoslik, ijtimoiy jarayonning tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijtimoiy pedagogika matnda uni ijtimoiylashtirish bilan bog'liq: alohida o'rganadi ya'ni, dunyo, mamlakat, maktablarda, inson tarbiyasiga ijtimoiy omillar ta'sir tarbiyasida oila, ommaviy axborot vositalar, atrofda odamlar bilan muloqot o'rnini ko'rib chiqadi. Pedagogika ushbu tarbiya muassasalarida bolalarga ta'lim-tarbiya berish uslubiyati va nazariyasi sifatida yuzaga keldi va rivojlandi. XIII asr oxirlarida o'smir va yigitlarni tarbiyalash ham pedagogika ob'ektiga aylandi. XIX asrning ikkinchi yarmida pedagogika tizimida ijtimoiy tarbiya doirasi kengaya bordi. Birinchidan uning tarkibiga yoshlarning va katta yosh tarkibi guruhlari tarbiyaga kira boshlaydi, ikkinchidan tizimga kirmagan yoki normalarini buzib namoyon qiluvchi yosh kategoriyalari qayta tarbiyalash va adaptatsiya qilish jarayonini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogikaga xarakterli bo'lgan muammoga izlanish bizda, xuddi chet el kabi 70 yillarda yuzaga keldi. Bizda bu qiziqish muammoga bog'liq, metodik tavsiyalarni yuzaga kelishida kuzatiladi. Chet elda ijtimoiy pedagogikani nazariy muammolarini ishlab chiqish. 50—60 yillarda Germaniyada yuzaga keldi, lekin Evropa, Germaniya va AQShda XIX asrdan boshlab Davlat institutlari tomonidan tashkil etilgan, ijtimoiy faoliyat termini ostidagi faoliyat tarqala bordi. Uning mazmuni oila shaklining tubi guruhlarga yordam, maktab o'quv-tarbiya muassasalarining tarbiyaviy kuchi integratsiyasidan iborat.

Shuningdek, ijtimoiy tarbiya amalga oshadigan sharoiti, uning mazmuni, metodikasi mohiyati yoritiladi. Bu oquv kursi insonlarni ijtimoiy tarbiyalash ijtimoiylashtirish muammosini tavsifi bilan tugatiladi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy pedagogika fani chet davlatda qanday rivojlandi?
2. Ijtimoiy pedagogika chet elda qachon paydo bo'ldi?

Asosiy adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994 .

2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-

1994

- 3.Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика»М-1994
- 4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
- 5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
- 6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых и псих. учреждений родителей М-1997.
- 7.Педагогик атамалар лугати.Тошкент, ФАН, 2008.
- 8.Рабочая книга социолога. - М.: Просвещение. 1991.
- 9.Рабочая книга школьного психолога. - М.: Просвещение. 1991.
- 10.Арнаутова Э.П. Педагог и семья. - М.: 2001.
- 11.Маслов Н.Ф. Рабочая книга социального педагога.- М.: 1994.
- 12.Галагузова М. А. Социальная педагогика - М.: Владос, 2000.
- 13.История социальной педагогики / Под. ред. М.А. Галагузовой - М.: Владос,2003.

Qo'shimcha adabiyotlar

- 1.Munavvarov A.K. Pedagogika. - T.: O'qituvchi. 1996.
- 2.Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. - T.: O'qituvchi. 1994.
- q.Yoldoshev J.G'. Ta'lim yangilanish yolida. - T.: O'qituvchi. 2000.
- 3.Podlasiy I.P. Pedagogika. V 2x kn. M.: Vlados, 200q.
- 4.www. pedagog. Uz

4-MAVZU:O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING RIVOJLANISH TARIXI

REJA:

1. “Avesto” va adabiy manbalarda ijtimoiy-pedagogik g‘oyalar
- 2.O‘rta asrlarda O‘rta Osiyo qomusiy olimlarining ijtimoiy-pedagogik g‘oyalari
3. XVIII-XIX asr ma’rifatparvarlarining ijtimoiy-pedagogik qarashlari. XX asr boshlarida ijtimoiy-pedagogik faoliyat

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy pedagogik g‘oyalar, ma’rifatparvar, O‘rta Osiyo olimlari, ijtimoiy pedagogik qarashlar, qomusiy olimlar, shaxs, individ, biologik hodisa pedagogik jarayon, irsiyat, rivojlanish, aqliy va estetik tarbiya.

Ijtimoiy pedagogika o‘quv fani sifatida ham oldinga chiqishi mumkin. O‘quv fani- bu umum ta’lim yoki maxsus ta’lim muassasalalarida o‘rganiladigan predmetdir. O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishi o‘ziga xos xususiyatga ega- fan, ilmiy bilimlar sohasida maxsus amaliy faoliyat hamda o‘quv fani sifatida. Qadim antik davrlardayoq bolani himoya qilish maqsadida o‘z ijtimoiy pedagogik tarbiyaga oid muammolarni oldinga surganlar.

Eramizdan avvalgi 7-6 asrlar markaziy Osiyo hududida jahon dinlari orasida eng qadimgi din zardushtiylik dini hukmronlik qildi. Bu din insoniyatga katta ta’sir qildi, ya’ni insonni birinchi o‘ringa olib chiqdi. Zardushtiylik muqaddas kitobi “Avesto” (olovga sig‘inish) o‘z erasining o‘ziga xos qomusiy asari deb hisoblash mumkin. Zardusht dinda axloqiy me’yorlar asosi (axloqiy mezonlar) uchlikka tayangan edi. “Avesto”da-inson yaxshi fikrlarga ega bilishi, faqat yaxshi so‘zlar va savobli ishlar qilishi lozim deb yozilgan (xulq atvor)

“Avesto”ning katta qismi bo‘lgan “Yasna”larda inson kamolini ko‘rsatuvchi axloq-odob mezoni ana shu uchlikda xumata (gumata)-yaxshi fikr, xukta (gukta) - yaxshi so‘z va xvarsha (gvarshta)-yaxshi ishlarda ifodalanadi. “Men yaxshi fikr, yaxshi so‘z, yaxshi ishga shon shavkat baxsh etaman. Men yaxshilikdan iborat qonunga shon shavkat baxsh etaman” (“yasna”, 14), deyiladi. “Avesto” tadqiqotchisi

A.O.Makovelskiy inson fikri, soʻzlari va ishlariga ikki qaramaqarshi kuch: Voxu Mana (“Ezgu fikr”) va Apo Mana (“Yovuz fikr”) taʼsir koʻrsatadi deydi. Barcha fikrlar, soʻzlar va ishlar ichida aslida ezgulik va yovuzlik yotadi. “Yaxshi fikr” deganda ilohiy-qonun ruhidagi kishisiga mehribon boʻlish, maqsadlarga koʻmaklashishga, yovuzlikka qarshi kurashishga tayyor turish, kishilarni baxt- saodati uchun harakat qilish, ahillik va doʻstlik, totuvlikda yashashga intilish ruhidagi niyatlar va fikrlar musaffoligi tushunilgan. Inson oʻz fikri xayolida boshqalarga hasad qilmasligi lozim. Yaxshi niyatli kishi dargʻazab boʻlmaydi va boshqa jihatlariga berilmaydi. Chunki bunday holatda inson yaxshi niyatni yoʻqotadi, burch va adolat haqida unutadi va nojoʻya harakatlar qiladi.

Pedagogika fani tarixi qadimgi davrlariga borib taqaladi. Koʻp ming asrlar mobaynida pedagogika falsafaning ichida rivojlandi. Qadimgi zamonlardan buyon olamda insonning oʻrni va roli, shaxsning axloqiy shakllanishida madaniyat va dinning ahamiyati barkamol shaxs rivojlanishi masalalari va shu kabilar. Sharq uygʻonish davri (9 -11 asrlar) qomusiy olimlari Abu Nasr Farobiy (873 -1037) shunday ijtimoiy pedagogik gʻoyalarni aytib oʻtganlarki, bolani ayni goʻdaklik chogʻidanoq tarbiyalay boshlashning zarurati, shuningdek, bolaning tarbiyasiga tabiat atrof muhitning taʼsiri va boshqa fikrlar kabidir. 15 - 16 asrlarda Markaziy Osiyoda tabiatshunos-faylasuflari, tarixchi, shoir va rassom-musavvirlari oʻz ijodlarida ijtimoiy fanlarga alohida eʼtibor bilan qarab, tabiat sirlarini oʻrganishga intilganlar. Bular qatorida Abduraxmon Jomiy (1414 -1492), Jaloliddin Davoniy(1427 -1502), Alisher Navoiy (1441 -1501), Xusayn Voiz Koshifiy (1440 -1505) oʻz asarlarida inson aqli tafakkuri, uning qobilyati, insonning alohida axloqiy xislatlari, insoniylik gʻoyalari, bolalar tarbiyasida umuminsoniy qadriyat hisoblanadi. Shu jumladan, oʻzbek tili asoschisi buyuk alloma, musiqachi, davlat arbobi, Alisher Navoiyning ijtimoiy pedagogik gʻoyalari, yuksak darajada insonparvarligi bilan ajralib turadi. U insonni butun koinotda, bu olamda eng oliy mavjudot deb hisoblagan. Bolani esa oilaga quvonch ham baxt keltiruvchi muqaddas inʼom sifatida uyni

yoritib yuboradi deb hisoblaydi. Inson o‘z farzandigina emas, balki kelajak avlod bilgan barcha bolalarni sevmog‘i shart deb yozadi shoir. Ijtimoiy pedagogikaga oid fikrlarni bizning olim va allomalarimiz, marifatparvarlarimiz, jadidchilik harakati yetakchilari, 20 asr boshlarida yashab, ijod qilgan allomalar Maxmudxo‘ja Behbudiy (1874 -1919), Munavvar qori Abdurashidxonov (1878 -1931), Abdulla Avloniy (1878 - 1934), Abduqodir Shakuriy (1875 -1943), X.X.Niyoziy (1889 -1929) va boshqalarning asarlarida ham ko‘plab keltirish mumkin. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida vujudga kelishi 20 asr 20-30 yillari alohida o‘rin tutadi. Bu davrda A.Avloniy, A.Shakuriy, M.Abdurashidxonov, X.X.Niyoziy, V.F.Lubensov, N.P.Arxxongeliskiy, O.Sharofiddinov kabi pedagoglarning faoliyati muhim ahamiyatga molik. Ular avvalo ijtimoiy izdan chiqib ketayotgan bolalarga yordam ko‘rsatish, Ya’ni bu allomalar ijtimoiy pedagoglar bo‘lib, ular tashkil etgan maktablar shuningdek, boshqa pedagoglar tajribalariga tayanganlar. A.Avloniy nomidagi X.G.Chernishevskiy nomidagi bolalar tajriba maktablari va boshqa muassasalar ijtimoiy pedagogikaning amaliy manbai bo‘lib hisoblanadilar. Biroq O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivoji amalga oshmadi. Bunda avvalgi yangi ittifoq sovet pedagogikasi va o‘sha davr pedagogikasi o‘rtasida ajralish yuzaga keldi. Uzoq yillar mobaynida O‘zbek marifatparvarlari-pedagoglari tomonidan to‘plangan barcha bilimlar inkor etilgandi. Pedagogikada shunday shior tarqalgandi “Olam zo‘ravonlikdir, biz uni ildizi bilan quritamiz”.

Marksist pedagoglar tomonidan, shu vaqtgacha bo‘lgan pedagogika sohasidagi oktyabr to‘ntarilishigacha bo‘lgan asarlarni unitish talab etildi. 30 yillar oxirida sotsializm g‘alaba qilganligi e‘lon qilindi. Shu vaqtdan boshlab ijtimoiy muammolar haqida sukut saqlash sharti mustahkamlandi. Bu muammolar alohida yengil hal etiladigan, “eskilik sarqiti”deb baholandi. Bu esa o‘z o‘rnida ijtimoiy pedagogikani fan sifatida rivojlanishiga yo‘l bermadi. 1991-yil O‘zbekiston Respublikasi e‘lon qilinishi bilan pedagogikaning ko‘pgina sohalarini, shu jumladan ijtimoiy pedagogikani ham rivojlantirish vazifasi qo‘yildi. 1997-yil “Ta’lim to‘grisida qonun” (1997-yil) qabul qilinishi bilan ma’naviy-

axloqiy tarbiyaning samarali yo‘llarini topish, ma’naviy madaniyatni rivojlantirish, shaxsni fuqaro sifatida, erkin tafakkurli shaxsni shakllantirishning eng samarali yo‘llarini yaratish maqsadida pedagogika fan oldiga ta’lim tizimini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish kabi vazifalari qo‘yildi.

Respublikamizda ijtimoiy pedagogikaning ilmiy va amaliy sohasi endigina shakllanmoqda. Mazkur sohada ilmiy-tadqiqot ishlari shunchalik dolzarbki, bu fan bo‘yicha mamlakatimizda: “Manaviyat va marifat markazi”, “Oila” markazi, nodavlat hukumatga qarashli bo‘lmagan xayriya jamgarmasi “Sog‘lom avlod uchun” O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi qoshidagi TDPU (mafkura) g‘oyaviy-siyosiy kafedralar va boshqalar Respublikamizning har bir navbatdagi yilni ijtimoiy muammolardan biriga bag‘ishlashi an’ana tusiga kirgan. Masalan: 2001 yil-“Onalar va bolalar” yili deb e’lon qilingandi. Shu munosabati bilan “O‘smir va sog‘lom turmush tarzi” deb nomlangan Respublika metodologik seminari o‘tkazilib, maktablarda “Sog‘lom avlod tarzi” predmeti kiritilib, sog‘lom turmush tarzini shakllantiruvchi ijtimoiy muammolar masalalari ko‘rib chiqildi.

O‘zbekistonda keyingi vaqtlarda bir katta muammoga butun bir yilni bag‘ishlash an’anaga aylandi. Masalan; 1998 “Oila yili”, 1999 “Ayollar yili”, 2000 “Sog‘lom avlod yili”, 2001 “Onalar va bolalar yili”, 2002 “Qariyalarni qadrlash yili”, 2003 “Obod mahalla”, 2004 “Mehr va Muruvvat” yili deb belgilab, ijtimoiy pedagogik muammoni amaliyotda hal etish yo‘llari izlanmoqda. Bugungi kunda ko‘plab empirik nazariy bilimlar to‘plangan. Ularni to‘la anglamoq va tizimlashtirishni talab etadi. O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikani kelgusi rivojlanishi yetarli darajada emas. O‘tmish allomalarimiz, olim-pedagoglarimiz asarlarni yangi nuqtai nazardan turib o‘rganish, chet el tajribalarini o‘zlashtirib, Respublikamizga moslashtirilgan holda maqsadga muvofiq qo‘llash lozim. Chet el ijtimoiy pedagogikasi esa ko‘p yillardan buyon rivojlanib kelmoqda, hozirgi vaqtda bu sohada juda ko‘p ilmiy salohiyatli bilimlar jamlangan. Shu sababali ham O‘zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning vujudga kelishi va rivojlanishida boshqa mamlakatlarning tajribalari

muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sohadagi rivojlanish jarayonida vujudga kelgan muammolarni tahlili, ilmiy bilimlar va chet eldagi amaliy faoliyatni o'rganishning o'rni beqiyos.

Fuqarolar o'z konstitustiyaviy huquqlariga, konkret tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy-tarixiy, milliy ma'naviy-madaniy sharoitlarga asoslangan axloq normalariga to'la rioya etgan holdagina rivojlana oladi. Ijtimoiy ta'lim va tarbiya tizimidan o'tgan har bir odam-shaxs sifatida shakllanadi. Ijtimoiy vazifalarni bajarish layoqatiga ega bo'lgan, o'zining qiziqishi, qobiliyatini ijodiy namoyish eta oladigan, jamiyatning boshqa a'zolari bilan mustaqil munosabatga kirisha oladigan odam shaxs sifatida ijtimoiy mavqega erishadi. Ayni vaqtda ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishlar amaliy faoliyati bir-biriga juda yaqin, bu yaqinlik vazifasiga ko'ra, mazmuniga ko'ra va ish metodiga ko'ra yuz beradi, ular hech qachon biri ikkinchisini kesib o'tmaydi.

Islom Karimov "Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" kitobining kirish qismida ta'kidlaganidek, milliy davlatchilikka doimo xavf bo'lgan, bor va bo'ladi. Bu xavf-xatarini bartaraf etish uchun ma'naviy- ma'rifiy faoliyatni yangi bosqichga ko'tarish, milliy istiqlol g'oyasini joriy etish masalasida ijtimoiy pedagogik yondashuvidan keng foydalanish: differentsiastiyalashgan psixologik-pedagogik dasturni, yangi darslik va qo'llanmalarni yaratish zarur. Jamiyat dunyo hamjamiyatining dinamik o'zgarishi munosabati bilan o'qitish, tarbiyalash, targ'ibot va tashviqot ishlarini uzviy ravishda qo'shish, ya'ni ma'naviy-mafkuraviy, ma'rifiy faoliyatini pedagogika bilan birga olib borish uchun zarur sharoit yaratish lozim. Bu ijtimoiy pedagogika sohasidagi yangi ijtimoiy buyurtma bilib, tadqiqot ishlarini yo'lga qo'yishda haqiqiy jo'shqinlik kasb etadi. Ijtimoiy pedagogika pedagogika sohasining pedagog faoliyati bilan bog'liqdir. Shuning uchun ijtimoiy pedagoglar pedagogika universistlarida yetishib chiqadilar. Ijtimoiy pedagog pedagoglik sohasida asosiy bog'liqliklardan biri soha ob'ekti bolalardir. Ijtimoiy pedagog faoliyatining markazida esa normal ijtimoiy faoliyatdan chetlashgan-bolalarni jamiyatdagi tengdoshlari qatoriga qaytarish hisoblanadi. Ijtimoiy

pedagogika fanining ob'ekti ijtimoiylashtirishga maqsad bilgan bolalar, ularga aqliy, pedagogik psixologik, sotsial axloqiy normalardan chetlashgan ijtimoiy tarbiya ola olmagan va jismoniy, aqliy, psixik tomondan buzilishga yo'l qo'yiladigan bolalar ular hammasi jamiyatining alohida yordamiga maqsaddir. Ijtimoiy pedagog faqat o'qituvchi emas, bola qanday o'qiyotganini va rivojlanayotganini tushunadigan va his etadigan shaxsdir. U bola hayotini, kechinmalarini xuddi o'zini kidek tushunadigan va uning ma'naviy, madaniy, axloqiy rivojlanishida yo'llanmalar bera oladigan mutaxassis bo'lmog'i kerak. Shuning uchun haqiqiy pedagog faqat o'z fanini bilibgina qolmay, ayni vaqtda bolalar va kattalar bilan ijodiy muloqat qila oladigan, o'z ustida ishlaydigan inson bo'lishi muhim ahamiyatga ega.

Shaxs tarbiyasi va rivojlanishi pedagogika fanining muhim muammosi hisoblanadi. O'sib va rivojlanib boruvchi inson tarbiya ob'ekti hisoblanadi. Insonning rivojlanishi butun hayoti davomida davom etadi. Bunda u turli o'zgarishlarni jismoniy, ruhiy, miqdor va sifat o'zgarishlarni o'z boshidan kechiradi. Insonda bo'ladigan jismoniy o'zgarishlarga bo'yinning o'sishi, vaznining o'g'irlashib borishi, suyak va mushak tizimlarining ichki a'zolari va asab tizimining o'zgarib borishi kiradi. Ruhiy o'zgarishlari esa uning aqliy rivojiga aloqador bo'ladi va insonda ruhiy sifatlarning shakllanib borishi, unda hayot uchun zarur bo'lgan sotsial sifatlarni tarkib topishi hisoblanadi. Odam bolasining rivojlanishi bu muhim jarayon hisoblanadi. Shaxsning kamol topishida va uning xulqiga ijtimoiy va biologik omillarning ta'sir kuchi hamisha bir xil bo'lavermaydi. Shaxsning fazilatlarini to'g'ri aniqlash va bexato baholash uchun uni turli munosabatlar doirasida, turli vaziyatlarda kuzatib kirish lozim. Pedagogikada «shaxs» tushunchasi "inson" tushunchasidan farqli o'laroq, u insonning ijtimoiy xususiyatlarini anglatadi. Yangi jamiyat boshqa odamlar bilan muomalada bo'lishi, munosabat o'rnatish natijasida shakllanib boradigan sifatlarni bildiradi. Inson ruhiy xususiyatlarini rivojlanishi (aql, iroda, diqqat, harakat va hakazo), hayotda o'z o'rnini topa olishi, uning Vatan, xalqning ravnaqi yo'lida og'ishmay, e'tiqod bilan xizmat

qilish, imonli bo'lishi, insonni shaxs darajasiga ko'taradi. Bunday sifatlarning ro'yobga chiqishi tarbiyaga bog'liq bo'ladi. Fan faoliyatining bir soshasi u yangi ob'ektiv bilim va ko'nikmalarni yaratadi. Inson rivojlanishi juda qiyin protsess. Rivojlanishi har qanday tirik organizmga shu jumladan insonga ham xosdir. Rivojlanish tashqi va ichki faktorlar ta'siri ostida bo'ladi. Tashqi faktorlarga: Insonni o'rab turgan tabiiy va ijtimoiy muhit kiradi. Bolalarda ma'lum shaxsiy jihatlarni shakllashtirishga qaratilgan maqsadli yo'naltirilgan faoliyat kiradi. Ichki faktorlar: biologik faktorlar kiradi. Inson rivojlanishga ta'sir qiladigan faktorlar boshqariladigan va boshqarilmaydigan bo'ladi. Bolaning rivojlanishi protsessida turli faoliyatlarga duch keladi: o'yin o'qish, mehnat, sport va boshqalar, turli kishilar bilan muloqotda bo'ladi ota-onasi, aka ukasi, qarindoshlari do'stlari va boshqalar bilan. Turli faoliyatlarda turli insonlar bilan muloqatga kirishish natijasida turli ijtimoiy ko'nikmalar hosil bo'la boshlaydi. Bolaning normal rivojlanishi uchun muloqotning ahamiyati juda kattadir. Bolaga global, ekologik faktorlar: suv, havo ifloslanishi hozirgi kunga kelib ko'r, soqov ya'ni nuqsonli bolalarning ko'payishi kuzatilmoqda. Ekologik faktorlar natijasida tayanch apparat buzilishini, shizofreniya, qon kasalliklari kabi kasalliklarga olib kelmoqda. Lekin bolani ijtimoiylashtirish prosesida bularni hammasini hisobga olish kerak ijtimoiy faktorlarga: Mikro faktorlar makro faktorlar, mezon faktorlar kiradi. Bolaning rivojlanishida sotsiumning ahamiyati juda kattadir. Bolaga eng yaqin bolgan sotsiumlar bular-oila turli xil guruhlar turli xil to'garaklardir. Bola bir sotsiumdan ikkinchisiga o'tib yurishi mumkin. U faqatgina bu sotsiumdan o'ziga mos keladigan qulay sharoitni qidiradi va shu qidirish natijasida o'ziga ijtimoiy malaka hosil qilib boradi, bu orttirgan malaka salbiy yoki ijobiy bo'lishi mumkin. Bolaning sotsiumda rivojlanishiga ijtimoiy maqom shaxsining ta'siri juda katta bo'ladi. Ijtimoiy maqom tug'ma, orttirilgan bo'ladi. Tarbiya tarixiy vujudga kelgan ijtimoiy hodisa bo'lib, keyin xulqni boshqarish va belgilash bir-birini talab etadigan va belgilaydigan tarkibiy qismlar-axloqiy ong axloqiy faoliyat va axloqiy munosabatlar-ning murakkab yig'indisidir. Tarbiya-shaxsni

maqsadga muvofiq; takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bolib, tarbiyalanuvchilarning shaxsiga muntazam va sistemali ta'sir etish imkoniyatini beradi. Tarbiya kishilik jamiyatning paydo bo'lishi bilan vujudga keldi, taraqqiy etdi, jamiyatning o'zgarishi bilan tarbiya ham o'zgarib bordi. A.Avloniy tarbiya haqida gapirar ekan shunday degan edi: tarbiya bizlar uchun, yo hayot, yo momot, yo najot, yo halokat, yo sadoqat, yo falokat masalasidir. Rasuli akrom Nabiyi muxtaram salloloxu alayxu vasallam afandimiz: «Insonlarning karami dinidadir, muruvvati aqlidandir, nasabi axloqdandir, -demishlar». Ma'lumki inson butun umri mobaynida o'zgarib, rivojlanib boradi. Lekin bolalik, o'smirlik va o'spirinlik davridagi o'sish nihoyatda ko'chish kechadi. Bola mana shu yillar mobaynida ham jismoniy ham ruxiy jihatdan o'sishi va ozgarishi tufayli shaxs sifatida kamolga yetadi, bunda ular xarakteriga singdirilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq ta'sir etishi natijasida bola jamiyat a'zosi sifatida kamol topib murakkab ijtimoiy munosabatlar jarayonida jamiyatda o'ziga munosib o'rin egallaydi. Shuning uchun ham L.I.Bojovich odam shaxs bo'lishi uchun u psixik jihatdan rivojlanishi, o'zini bir butun inson deb his qilmog'i o'z xususiyat va sifatlari bilan boshqalardan farq qilmog'i kerak degan edi. Har bir odam shaxs sifatida turlicha namoyon bo'ladi. Bir odam boshqasidan o'zini mijozi fe'l-atvori, qobiliyati, aqliy rivojlashga darajasi, ehtiyoj va ko'rsatishlari bilan farq qiladi. Bular odamning shaxsiy, ruxiy xususiyatlari bo'lib, ana shu xususiyatlarining rivojlanishi talim-tarbiya cho'qqisiga erishgandan so'ng, inson shaxs sifatida o'zini namoyon qila olishi mumkin. Ayni vaqtda odam atrof muhitda ro'y berayotgan voqea va hodisalarga nisbatan o'z nuqtai nazarga ham ega bo'lmog'i kerak. Bu ham shaxsni birini ikkinchisidan farq qiladi. Aniqrog'i har bir odamning mehnatga kishilarga, jamiyatga nisbatan munosabati ham turlicha ifodalanadi. Shaxsning axloqiy va faollik darajasiga xos sifatlari ham uni boshqlardan ajratib turadi. Shaxs haqida gapirilganda tabiiy holatda shunday savol tug'iladi. Har qanday odam shaxs bo'la oladimi Shaxs bo'lishi uchun nimalar qilish kerak. Bu savolga shunday javob berish mumkin. Insonning Sotsial mavjudot

sifatida shaxsga aylanishi uchun eng avvalo, ijtimoiy hayot tartiblari va yaxshi tarbiya kerak biladi. Ana shunday omillar ta'siri ostida inson rivojlanadi va shaxsga aylanadi. Pedagogika sohasida tadqiqot olib boruvchi olimlarning ko'p yillik izlanish natijalari asosida insonning rivojlanishiga quyidagicha ta'rif berishadi: Oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga, eski sifatlardan yaxshi holatga o'tish, yangilanish yangining paydo bo'lishi va eskining o'lib borishi, miqdor o'zgarishning sifat o'zgarishga olib keluvchi murakkab harakat jarayoni deb qaraydilar. Zero, hayot qonunlarining ko'rsatishicha ham rivojlanishning asosiy manbai qarama-qarshiliklar o'rtasidagi kurashdan iboratdir. Insonning munosabatlar doirasiga nafakat o'zga kishilar bilan aloqasi, balki tabiatga, jamiyatga, hayotga, mehnatta bo'lgan munosabatlari ham kiradi. Mana shunday munosabatlar asnosida inson o'zining qobiliyatlarini, aqlini, farosatini namoyon qila boshlaydi. Bu bilan u o'z haqidagi Vataniga, umuman butun borliqdagi munosabatini ifodalaydi. Tabiiyki, bu fazilatlar faqat tarbiyaning mahsuli bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ham inson rivojlanishini unga singdirilgan tarbiyaning natijasi deb qarash mumkin. Shaxsini rivojlantirish vazifasini to'g'ri hal qilish uchun avvalo uning shakliga ta'sir etuvchi omillarning tabiatini, shaxsning shaxsiy xususiyatini yaxshi o'rganmoq lozim. Buning uchun turli munosabatlar doirasiga qo'yib kuzatish darkor. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi ma'naviy qiyofasi, insoniy fazilatlar ro'yobga chiqadi. «har bir inson, degan edi Farobiy; o'z tabiati bilan shunday tuzilganki. u yashash va yuksak yetuklikka erishmoq, uchun ko'p narsalarga maqsad biladi, u bir o'zi bunday narsalarni qo'lga kirita olmaydi va ularga ega bo'lish uchun insonlar jamoasiga ehtiyoj tug'iladi. Shu sababli odam yashash uchun zarur bo'lgan narsalarni birlariga yetkazib beruvchi va o'zaro yordamlashuvchi Ko'p insonlarning birlashuvi orqaligina o'z tabiati bo'yicha intilgan yetuklikka erishuv mumkin. Tarbiyachining bolaga singdirishi lozim bo'lgan tarbiya samarali ta'sir etishi uchun uning o'sish va rivojlanish qonuniyatlarini yaxshi bilish, shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishi muhim shartlardan biridir. Bolalarga shaxsiy farqni ularning ruxiy

holatining turlicha namoyon bo'lishini, xulqi va qarashlaridagi farqni qaysi omil belgilaydi degan tabiiy savol tug'iladi. Demak, inson rivojlanishda biologik omilmi, ijtimoiy omilmi yoki tarbiya omilimi qaysi, biri yetakchi rol o'ynaydi degan savolga javob berish lozimday ko'rinadi. Bu; savolga turli tarixiy davrlarda turlicha yondashib, javoblar berilgan. hozirgi kunda ham bu masalaga turli nuqtai nazarlar bildirilmoqda. Ochiqrog'i, fanda odamning shaxs sifatida rivojlanishiga biologik va Sotsial omillarning ta'siri ortasidagi munosabatni belgilash borasiga munozara ko'p asrlardan beri davom etib kelmoqda. Ko'p asrlik mazkur munozara zahirida ikki bir-biriga qarama qarshi nuqtai nazar vujudga kelgan. Ulardan biri odam bolasining shaxs sifatida rivojlanishida tabiiy-biologik omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi desa, ikkinchi toifa olimlar esa ijtimoiy voqealar tarbiyaning muhim omil ekanligini ta'kidlaylilar. Birinchi guruh olimlarining fikricha odam bolasining rivojlanishi tug'ma imkoniyat-larga bog'liq bo'lib, rivojlanish esa o'sish va tabiiy tug'ma xususiyatlar-ning miqdoriy o'zgarishlaridan iborat ekan. Demak, bolaga ona avlod-ajdodlaridan tug'ma o'tgan xususiyatlarga rivojlanadi, degan tushuncha kelib chiqadi. Bu nuqtai nazar namoyonlari tarbiyaning rolini cheklab rivojlanishning inkor etadilar. Bunday ilmiy faraz fanda biologik yo'nalish deb atadi. Bu Gtunalishning dastlabki namoyonda-lari qadimgi yunon olim va faylasuflari Aristotel, Platon, Sukrot va Demokratlarning pedagogik qarashlarida o'z aksini topib, ular odamlar azaldan biri ikkinchisi ustidan hukmron bo'lishga. biri kambag'al, biri boy bo'lib yashashga va bunda itoat etib, bu olloxning irodasi deb sabr-toqat qilishga da'vat etilgan. Taqdir tole har kimning hayotdagi o'rnini belgilab bergan. Rizq-ro'zini, umrini o'lchab bergan. Shu jumladan insonning kelajakda qanday inson bo'lishi ham ularning nasliy sifatlariga ko'p jihatdan bog'lik, deb ko'rsatganlar. Aytish joizki, xuddi shunga yaqin nuqtai-nazarni XVI asr falsafasida vujudga kelgan «preforizm» oqimi namoendatarining fikrlarida ham uchratish mumkin. Ular odam bolasiga ona pushtidan qanday sifatlar o'tgan bo'lsa, faqat shu sifatlargina shakllanadi deb ijtimoiy muhit va tarbiyaning rolini

chegaralab qo'yishadi. Inson shaxsi va uning. xulq-atvorning rivojlanishiga naslning rolini yuksak baholagan yana bir oqim «bixeviorizm» bolib, u XX asr'ning boshlarida keng tarqaldi. Bu oqimning ko'zga ko'ringan yirik namoyondalari Eduard Trondayk bixeviorizm ta'limotiga asoslanib, odamning xulq-atvori mexanik stimullari organizmda bevosita tug'diradigan ko'plab qo'llaniladigan mexanik mashqlar bilan mustahkamlanadigan sof tashqi reaksiyalardan iboratdir, deydi. Uning fikricha, shaxsning barcha xususiyatlari. shu jumladan ong va aqliy qobiliyat ham nasldan naslga o'tadi, go'yo odamning «kuzi, tishlari va barmoqlari kabi aqliy qobiliyati tabiatan berilgandir. Inson «genlar batareyasi» bo'lib, ular nasldan-naslga tug'ma o'tib boradi va shaxsning rivojlanishini ham, uning kelajagini ham shular belgilaydi, deydi. Amerikaning «progmantik» pelagogikasi-ning atoqdi vakili D.Dyui va uning nazariyasining davomchisi A.Kombslar ham shaxs rivojlanishini biologik omil deb izohlaydilar. Ular rivojlanishni faqat miqdoriy o'zgarishdan iborat deb ko'rsatadilar. Odam nima bilan tug'ilgan bo'lsa, tarbiya jarayonida bu sifatlar va xususiyatlar o'sib boradi. Tarbiya tashqaridan kiritilgan narsa emas, odam bilan dunyoga kelgan xususiyat va qobiliyatni o'zgartiradi» - deydi D.Dyui. Darhaqiqat, pedagogika fani odam bolasining shaxs sifatida rivojlanib, taraqqiy etib borishini o'ta murakkab va qarama-qarshi jarayon deb biladi. Uning shaxs sifatida shakllanishida nasl ham (biologik omil), ijtimoiy muhit ham (bola yashaydigan sharoit), tarbiya ham o'z holi va o'z o'zni bilan muhim rol o'ynaydi. Bu har uchala omilning qaysi biri yetakchi ekanligini pedagogika fani asrlar mobaynida avlod-ajdodlarimiz to'plagan tajribalarga suyangan holda ilmiy nuqtai nazardan isbotlab berishga harakat qiladi. Shaxs ma'lum ijimoiy tuzilgana maxsuli. Uning mohiyatini ijimoiy muosabatlarning tashkil etadi u yashayotgan jamiyatdagi konkret tarixiy sharoit belgilaydi, shaxsning hayotiy faoliyatida sodir bo'ladigan ijtimoiy muhit unga ham ijobiy ham salbiy ko'rsatishi mumkin. Zero, odam ota-bobolar tajribasini o'rganadi, shaxs sifatida rivojlanib boradi, o'rgangan tajribalarni takomillashtiradi. Natijada ularni oz faoliyatida qo'llaydilar..

Ana shu yashayotgan sharoit va mehnat qilayotgan sharoit unga bo'layotgan tarbiyaviy ta'sir va faoliyat jarayonidagi aktivlik tufayli shaxsiy xususiyatlar vujudga keladi, Demak, odam shaxsining jamiyatdagi rivojlanishi tabiat, muhit va insoning o'zi o'rtasidagi murakkab aloqa ta'siri ostida ro'y beradi, inson ularga aktiv ta'sir etadi va shu yo'l bilan hayotini o'z tabiatini o'zgartiradi. Pedagogik va psixologik oqimlar shaxsning rivojlanishida irsiyatning roliga katta ahamiyat berish bilan birga muhit va tarbiyaning roliga ham yuksak baho berishadi.

Zotan shaxsning kamolga yetishida irsiyat va biologik omillarning rolini inkor etish aslo mumkin emas, lekin bolalarga o'zgarmas xususiyatlarga o'tadi deb tushunmaslik o'zgaruvchan xususiyatlar ham unutmaslik kerak. Tarixiy taraqqiyot jarayonid odamning anatomik belgilari, o'zgarishlari avloddan-avlodga mustashkamlanib borishi nasldan-naslga o'tishi mumkin. Ayni vaqtda, odam bolasiga xos xususiyatlar ham irsiyat bilan o'tadi, ammo bu xususiyatlarning rivojlanishi uchun ular insonlar orasida yashashi, aloqa qilishi muhim rol o'ynashini unutmaslik lozim. Agar bolada tug'ma layoqatlar bo'lsayu, lekin, uni o'stirishga yordam beradigan ijtimoiy, oilaviy va tarbiya muhiti bo'lmas ekan inson bo'lib tug'ilishning hojati ham yo'qdir. Madomiki shunday ekan, demak, bola o'z layoqatiga mos sharoitlarda o'sib zarur faoliyat bilan shug'ullansa, layoqat ko'rinib, rivojlanishi, aksincha, zarur sharoit bo'lmasa bor qobiliyat ham yo'q bo'lib ketishi mumkin. Mana shunday nuqtai nazar inson layoqatining namoyon bo'lishi va qobiliyat sifatida rivojlanishi to'la-tukis hayot sharoitiga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Odam bolasidagi qobiliyat kurtaklarining rivojlanishi. avvalo ijtimoiy muhitga bog'liq ekan. Yana shu narsani ham aytib o'tish kerakki, sharoit qulay va noqulay bo'lishi ham mumkin. Butun jahonga mal'um va mashhur O'rta Osiyoning buyuk allomalari onalaridan biri tabib, biri shoir, biri handasa, biri muxandis, biri faylasuf bo'lib tug'ilmagan, balki, ularning yashab turgan davri, ijtimoiy muhiti qolaversa oila muhiti ularning mana shunday insonlar bo'lib yetishishlarida asosiy turtki bo'lgan, ular yashab turgan

hayotning ma'nosi, ideal va voqelik, axloqiy haqiqat burch va borliq, axloqiy hayotda ob'ektivlik va sub'ektivlikning o'zaro munosabati, bilish va qadr qimmat singari axloqiy sifatlarning o'ta shakllanganligi ham bu kabi insonlarni yetishib chiqishida asosiy turtki bo'ladi. O'sha davrda insonparvarlik g'oyalari qadr-qimmatini insoniylik yangi va yuksak bosqichga ko'tarilgan edi. Shuning uchun ham Mirzo Bedil haqli ravishda tarbiyada inson qadr-qimmatining buyukligi haqida gapirib shunday deydi; - «Hazrati insonning hurmat-ehtiromga sazovor ekanligini tan olmagan har kim mal'undir». Darhaqiqat bunday insonlar qadriyatlarimiz darsi bo'lishi inom Buxoriy, Farobiy, Axmad Yassaviy, Yusuf Xos Hojib, So'fi Olloyor, Abu Rayxon Beruniy, Abu ali ibn Sino, Umar Xayyom, Sa'diy Sheroziy, Abduraxmon Jomiy, Alisher Navoiy, Zaxiriddin Muhammad Bobur. Mirzo Ulugbek, Mirzo Bedil, Axmad Donish va boshqa ko'pgina mutafakkirlarning ta'lim-tarbiya va ma'rifat haqidagi g'oyalaridan keng foydalanish va ularning didaktik qarashlarini pedagogika fanining rivolanishida metodik asos qilib olish bugungi kun talabidagi yoshlarni tarbiyalashda muhim omil bo'lib hisoblanadi.

Individning sotsiumga kirishi murakkab jarayon hisoblanadi. Bir tomondan, individga hamjamiyatlar a'zosi sifatida faoliyat ko'rsatish imkonini beradigan muayyan qadriyatlar tizimini (normalar, namunalar, bilimlar, tasavvurlarni) o'zlashtirib olishni o'z ichiga oladi. Ikkinchi tomondan, shaxsning o'z ijtimoiy tajribasini orttirishi va o'zini faol qaror toptirishini o'z ichiga oladi. Ijtimoiylashuvning samaradorligini (odamning ijtimoiy jarayonlarga to'la-to'kis qo'shilganligini) bildiruvchi eng muhim ko'rsatkichlar ijtimoiy faollik va harakatchanlikdir. Ijtimoiy faollik-shaxsning ijtimoiy jarayonlarda ongli ravishda qatnashishi, ularga ta'sir ko'rsatish imkoniyatining muvjudligidir. Totalitar tizim sharoitida ijtimoiy tizimning har qanday joyida odam ijtimoiy jarayonlarga ta'sir ko'rsata olmas, ularni o'zgartirish yo'lida ijtimoiy faollik ko'rsata olmas edi. Bu hol odamning jamiyatdagi o'z nomini belgilab olishi jarayoni ko'pincha uning real istaklari va intellektual qobiliyatlariga bog'liq bo'lmasligiga bog'liq

bo'lmasililigiga olib borar edi. Binobarin, shaxsning sotsial roli uning ijtimoiy jarayonlar hamda ularni o'zgartirish imkoniyatlari haqidagi tasavvurlariga adekvat emas edi. Individdning sotsiumga kirishishi iborat murakkab jarayon hisoblanadi. Bir tomondan, individga hamjamiyatlar a'zosi sifatida faoliyat ko'rsatish imkonini beradigan muayyan qardiyatlar tizimini (normalar, namunalar, bilimlar, tasavvurlarni) o'zlashtirib olishni o'z ichiga oladi. Ikkinchi tomondan, - shaxsning o'z ijtimoiy tajribasini orttirishi va o'zini faol qaror toptirishini o'z ichiga oladi. Ijtimoiylashuvining samaradorligini (odamning ijtimoiy jarayonlarga to'la-to'kis qo'shilganligini) bildiruvchi eng muhim ko'rsatkichlar ijtimoiy faollik va harakatchanlikdir. Ijtimoiy faollik-shaxsning ijtimoiy jarayonlarda ongli ravishda qatnashishi, ularga ta'sir ko'rsatish imkoniyatining mavjudigidir.

Jamiyat hayoti markazlashtirilgan bir sharoitda shaxsning ijtimoiy harakatchanligi ham, ya'ni jamiyatdagi o'z mavqeini istaklari va qobiliyatlariga muvofiq o'zgartirish imkoniyati juda kam edi. Odamning hayotdagi o'z o'rnini haqidagi tasavvuri bilan real mavqei o'rtasida farq bilgan bir sharoitda ijtimoiy maqomni shaxsiy talablar, qobiliyatlar va qadriyat yo'nalishlariga muvofiq o'zgartirish mumkin emas edi.

Mustahkamlash uchun savollar.

1. Pedagogikani fan sifatidagi xususiyatlarini ko'rsatib bering.
2. Ijtimoiy pedagogikani funksiyalarini aytib bering.
3. Ijtimoiy pedagogika terminiga tavsif bering.
4. Ijtimoiy pedagogikani funksiyalarini sanab bering.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta'lim to'g'risidagi qonun. T.1997y.
2. I.A.Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y.
3. I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.
4. A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.
5. Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh.Qurbonov. Sharq ta'limi 46-50 bet. Sharq ta'limi. №1998y.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.1992 y .

7. I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999 y.
8. I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1998 y.
9. Umumta’lim maktablarida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o‘rganish haqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.
10. I.Karimov. Barkamol avlod O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.1997y.
- II. I.Karimov.Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. 11 jild. T.1996.
12. I.Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T.1997.
- 1q.O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘grisidagi Qonuni. T.1997.
- 14.O‘zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997.
- 15.J.Tulenov va boshqalar.Ma’naviy yuksalish sari. T.2000 y.
- 16 .Sh.Kurbonov va boshqalar.Barkamol avlod orzusi.T.2000 y.
- 17 .Entoni Giddens. Sotsiologiya. T.2002y.
18. Guniar Skirbekk,Nils Gil’s. Falsafa tarixi. T.2002 y.
19. V.B.Mironov. Vek obrazovaniya. M.1990g.
20. B.Saymon. Obshestvo i obrazovanie. M.1992g.
21. www. pedagog. Uz

5-MAVZU: O‘ZBEK XALQ PEDAGOGIKASI VA ISLOM TA’LIMOTIDA IJTIMOY-PEDAGOGIK G‘OYALAR

REJA:

- 1.O‘zbek xalq pedagogikasida ta’lim-tarbiya masalasining ijtimoiy xarakteri
- 2.O‘zbek etnografiyasida mukammal inson modeli.
- 3.Islom - monoteistik din. Hadislarda ijtimoiy-pedagogik fikrlarning yoritilishi

Tayanch tushunchalar: O‘zbek xalq pedagogikasi, ta’lim-tarbiya masalasi, mukammal inson modeli, pedagogika fani

Pedagogika fani tarixi qadimgi davrlariga borib taqaladi. Ko‘p ming asrlar mobaynida pedagogika falsafaning ichida rivojlandi. qadimgi zamonlardan buyon olamda insonning o‘rni va roli, shaxsning axloqiy shakllanishida madaniyat va dinning ahamiyati barkamol shaxs

rivojlanishi masalalari va shu kabilar. Sharq uygʻonish davri (9 -llasrlar) qomusiy olimlari Abu Nasr al Farobiy (873 -950) shunday ijtimoiy pedagogik gʻoyalarni aytib oʻtganlarki, bolani ayni goʻdaklik chogʻidanoq tarbiyalay boshlashning zarurati, shuningdek, bolaning tarbiyasiga tabiat atrof muhitnin taʼsiri va boshqa fikrlar kabidir. 15 -16 asrlarda Markaziy Osiyoda tabiatshunos-faylasuflari, tarixchi, shoir va rassom-musavvirlari oʻz ijodlarida ijtimoiy fanlarga alohida etibor bilan qarab, tabiat sirlarini oʻrganishga intilganlar. Bular qatorida Nuriddin Abduraxmon Jomiy (1414 -1492), Jaloliddin Davoniy(1427 -1502), Alisher Navoiy (1441 -1501), Xusayn Voiz Koshifiy (1440 -1505) oʻz asarlarida inson aqli tafakkuri, uning qobilyati, insonning alohida axloqiy xislatlari, insoniylik gʻoyalari, bolalar tarbiyasida umuminsoniy qadriyat hisoblanadi. Shu jumladan, oʻzbek tilini asoschisi buyuk alloma, musiqachi, davlat arbobi, Alisher Navoiyning ijtimoiy pedagogik gʻoyalari, yuksak darajada insonparvarligi bilan ajralib turadi. U insonni butun koinotda, bu olamda eng oliy mavjudod deb hisoblagan. Bolani esa oilaga quvonch ham baxt keltiruvchi muqaddas inom sifatida uyni yoritib yuboradi deb hisoblaydi. Inson oʻz farzandigina emas, balki kelajak avlod bilgan barcha bolalarni sevmogʻi shart deb yozadi shoir. Ijtimoiy pedagogikaga oid fikrlarni bizning olim va allomalarimiz, marifatparvarlarimiz, jadidchilik sharakati yetakchilari, 20 asr boshlarida yashab, ijod qilgan allomalar Maxmudxoʻja Behbudiy (1874 -1919), Munavvar Qori Abdurashidxonov (1878 -1931), Abdulla Avloniy (1878 - 1934), Abduqodir Shakuriy (1875 -1943), X.X.Niyoziy (1839 -1929) va boshqalarning asarlarida ham koʻplab keltirish mumkin. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatida vujudga kelishi 20 asr 20- q0 yillari alohida oʻrin tutadi. Bu davrda A.Avloniy, A.Shakuriy, M.Abdurashidxonov, X.X.Niyoziy, V.F.Lubensov, N.P.Arxongeliskiy, O,Sharofiddinov kabi pedagoglarning faoliyati muhim ahamiyatga molik. Ular avvalo ijtimoiy oʻzidan chiqib ketayotgan bolalarga yordam koʻrsatish, Yaʼni bu allomalar ijtimoiy pedagoglar boʻlib, ular tashkil etgan maktablar shuningdek, boshqa pedagoglar tajribalariga tayanganlar. A.Avloniy

nomidagi X.G.Chernishevskiy nomidagi bolalar tajriba maktablari va boshqa muassasalar ijtimoiy pedagogikaning amaliy manbai bo'lib hisoblanadilar. Biroq O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivoji amalga oshmadi. Bunda avvalgi yangi ittifoq sovet pedagogikasi va o'sha davr pedagogikasi o'rtasida ajralish yuzaga keldi. Uzoq yillar mobaynida O'zbek marifatparvarlari-pedagoglari tomonidan to'plangan barcha bilimlar inkor etilgandi. Pedagogikada shunday shior tarqalagandi "Olam zo'ravonlikdir, biz uni ildizi bilan qo'poramiz"

Marksist pedagoglar tomonidan, shu vaqtgacha bilgan pedagogika sohasidagi oktyabr to'ntarilishigacha bo'lgan asarlarni unitish talab etildi. 30 yillar oxirida sotsializm g'alaba qilganligi e'lon qilindi. Shu vaqtdan boshlab ijtimoiy muammolar haqida sukut saqlash sharti mustashkamlandi. Bu muammolar alohida yengil hal etiladigan, "esqilik sarqiti"deb baholandi. Bu esa o'z o'rnida ijtimoiy pedagogikani fan sifatida rivojlanishiga yo'l bermadi. 1991-yil O'zbekiston Respublikasi e'lon qilinishi bilan pedagogikaning ko'pgina sohalarini, shu jumladan ijtimoiy pedagogikani ham rivojlantirish vazifasi qo'yildi. 1997-yil "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Ta'lim to'g'risida qonun" 1997yil) qabul qilinishi bilan manabiy-axloqiy tarbiyaning samarali yo'llarini topish, manaviy madaniyatni rivojlantirish, shaxsni fuqaro sifatida, erkin tafakkurli shaxsni shakllantirishning eng samarali yo'llarini yaratish maqsadida pedagogik fan oldiga ta'lim tizimini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish kabi vazifalari qo'yildi. Respublikamizda ijtimoiy pedagogikaning ilmiy va amaliy sohasi endigina shakllanmoqda. Mazkur sohada ilmiy-tadqiqot ishlari shunchalik dolzarbki, bu fan bo'yicha mamlakatimizda: "Ma'naviyat va marifat markazi", "Oila" markazi, nodavlat hukumatga qarashli bilmagan xayriya jamgarmasi "Sog'lom avlod uchun" O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi qoshidagi TDPU (mafura)g'oyaviy-siyosiy kafedralar va boshqalar Respublikamizning har bir navbatdagi yilni ijtimoiy muammolardan biriga bag'ishlashi anana tusiga kirgan. Masalan: 2001 yil-"Onalar va bolalar" yili deb e'lon qilingandi. Shu munosabati bilan "o'smir va sog'lom turmush tarzi" deb nomlangan Respublika metodik seminari

o'tkazilib, maktablarda "Sog'lom avlod tarzi" predmeti kiritilib, sog'lom turmush tarzini shakllantiruvchi ijtimoiy muammolar masalalari ko'rib chiqildi.

O'zbekistonda keyingi vaqtlarda bir katta muammoga butun bir yilni bag'ishlash an'anaga aylandi. Masalan; 1998 "oila yili", 1999 "Ayollar yili", 2000 "Sog'lom avlod yili", 2001 "Onalar va bolalar yili", 2002 "Qariyalar yili", 2003 "Obod va sog'lom mahalla", 2004 Mehr va Muruvat yili deb belgilab, ijtimoiy pedagogik muammoni amaliyotda hal etish yo'llari izlanmoqda. Bugungu kunda ko'plab empirik nazariy bilimlar to'plangan. Ularni to'la anglamoq va tizimlashtirishni talab etadi. O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikani kelgusi rivojlanishi yetarli darajada emas. O'tmish allomalarimiz, olim-pedagoglarimiz asarlarni yangi nuqtai nazardan turib o'rganish, chet el tajribalarini o'zlashtirib, Respublikamizga moslashtirilgan holda maqsadga muvofiq qo'llash lozim. Chet el ijtimoiy pedagogikasi esa ko'p yillardan buyon rivojlanib kelmoqda, hozirgi vaqtda bu sohada juda ko'p ilmiy salohiyatli bilimlar jamlangan. Shu sababali ham O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning vujudga kelishi va rivojlanishida boshqa mamlakatlarning tajribalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sohadagi rivojlanish jarayonida vujudga kelgan muammolarni tahlili, ilmiy bilimlar va chet eldagi amaliy faoliyatni o'rganishning o'rni beqiyos.

Fuqarolar o'z konstitustiyaviy huquqlariga, konkret tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy-tarixiy, milliy ma'naviy-madaniy sharoitlarga asoslangan axloq normalariga to'la rioya etgan holdagina rivojlana oladi. Ijtimoiy ta'lim va tarbiya tizimidan o'tgan har bir odam-shaxs sifatida shakllanadi.

Ijtimoiy vazifalarni bajarish layoqatiga ega bilgan, o'zining qiziqishi, qobiliyatini ijodiy namoish eta oladigan, jamiyatning boshqa a'zolari bilan mustaqil munosabatga kirisha oladigan odam shaxs sifatida ijtimoiy mavqega erishadi.

Prezidentimiz Islom Karimov «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» kitobining kirish qismida ta'kidlaganidek,

milliy davlatchilikka doimo xavf bo'lgan, bor va bo'ladi. Bu xavf-xatarini bartaraf etish uchun ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni yangi bosqichga ko'tarish, milliy istiqlol g'oyasini joriy etish masalasida ijtimoiy pedagogik yondashuvdan keng foydalanish: differentsiatsiyalashgan psixologik-pedagogik dasturni, yangi darslik va qo'llanmalarni yaratish zarur. Jamiyat dunyo hamjamiyatining dinamik o'zgarishi munosabati bilan o'qitish, tarbiyalash, targ'ibot va tashviqot ishlarini uzviy ravishda qo'shish, ya'ni ma'naviy- mafkuraviy, ma'rifiy faoliyatini pedagogika bilan birga olib borish uchun zarur sharoit yaratish lozim. Bu ijtimoiy pedagogika sohasidagi yangi ijtimoiy buyurtma bilib, tadqiqot ishlarini yo'lga qo'yishda haqiqiy jo'shqinlik kasb etadi. Ijtimoiy pedagogika pedagogika sohasining pedagog faoliyati bilan bog'liqdir. Shuning uchun ijtimoiy pedagoglar pedagogika universitetlarida yetishib chiqadilar. Ijtimoiy pedagog pedagogik sohasida asosiy bog'liqliklardan biri-soha ob'ekti bolalardir. Ijtimoiy pedagog faoliyatining markazida esa normal ijtimoiy faoliyatdan chetlashgan-bolalarni jamiyatdagi tengdoshlari qatoriga qaytarish hisoblanadi. Ijtimoiy pedagogika fanining ob'ekti ijtimoiylashtirishga maqsad bilgan bolalar, ularga aqliy, pedagogik psixologik, sotsial axloqiy normalardan chetlashgan ijtimoiy tarbiya ola olmagan va jismoniy, aqliy, psixik tomondan buzilishga yo'l qo'yiladigan bolalar ular hammasi jamiyatining alohida yordamiga maqsaddir. Ijtimoiy pedagog -faqat o'qituvchi emas, bola qanday o'qiyotganini va rivojlanayotganini tushunadigan va his etadigan shaxsdir. U bola hayotini, kechinmalarini xuddi o'ziningidagidek tushunadigan va uning ma'naviy, madaniy, axloqiy rivojlanishida yo'llanmalar bera oladigan mutaxassis bo'lmog'i kerak. Shuning uchun haqiqiy pedagog faqat o'z fanini bilibgina qolmay, ayni vaqtda bolalar va kattalar bilan ijodiy muloqot qila oladigan, o'z ustida ishlaydigan inson bo'lishi muhim ahamiyatga ega.

Shaxs tarbiyasi va rivojlanishi pedagogika fanining muhim muammosi hisoblanadi. O'sib va rivojlanib boruvchi inson tarbiya ob'ekti hisoblanadi. Insonning rivojlanishi butun hayoti davomida

davom etadi. Bunda u turli o'zgarishlarni jismoniy, ruhiy, miqdor va sifat izgarishlarni o'z boshidan kechiradi. Insonda bo'ladigan jismoniy o'zgarishlarga-bo'yining o'sishi, vaznining og'irlashib borishi, suyak va mushak tizimlarining ichki a'zolari va asab tizimining o'zgarib borishi kiradi. Ruhiy o'zgarishlari esa uning aqliy rivojiga aloqador bo'ladi va insonda ruhiy sifatlarning shakllanib borishi, unda hayot uchun zarur bo'lgan sotsial sifatlarni tarkib topishi hisoblanadi. Odam bolasining rivojlanishi-bu muhim jarayon hisoblanadi. Shaxsning kamol topishida va uning xulqiga ijtimoiy va biologik omillarning ta'sir kuchi hamisha bir xil bo'lavermaydi. Shaxsning fazilatlarini to'g'ri aniqlash va bexato baholash uchun uni turli munosabatlar doirasida, turli vaziyatlarda kuzatib ko'rish lozim. Pedagogikada «shaxs» tushunchasi «inson» tushunchasidan farqli o'laroq, u insonning ijtimoiy xususiyatlarini anglatadi. Yangi jamiyat boshqa odamlar bilan muomalada bo'lishi, munosabat o'rnatish natijasida shakllanib boradigan sifatlarni bildiradi. Inson ruhiy xususiyatlarini rivojlanishi (aql, iroda, diqqat, harakat va hokazo), hayotda o'z o'rnini topa olishi, uning Vatan, shalqningt ravnaqi yo'lida og'ishmay, e'tiqod bilan xizmat qilish, imonli bo'lishi, insonni shaxs darajasiga ko'taradi. Bunday sifatlarning ro'yobga chiqishi tarbiyaga bog'liq biladi. Fan faoliyatining bir sohasi u yangi ob'ektiv bilim va ko'nikmalarni yaratadi. Inson rivojlanishi juda qiyin protsess. Rivojlanishi har qanday tirik organizmga shu jumladan insonga ham xosdir. Rivojlanish tashqi va ichki faktorlar ta'siri ostida bo'ladi. Tashqi faktorlarga: Insonni o'rab turgan tabiiy va ijtimoiy muhit kiradi. Bolalarda ma'lum shaxsiy jihatlarni shakllashtirishga qaratilgan maqsadli yo'naltirilgan faoliyat kiradi. Ichki faktorlar:biologik faktorlar kiradi. Inson rivojlanishga tasir qiladigan faktorlar boshqariladigan va boshqarilmaydigan biladi. Bolaning rivojlanishi protsessida turli faoliyatlarga duch keladi: o'yin uo'ish, mehnat, sport va boshqalar, turli kishilar bilan mulokotda bo'ladi ota-onasi, aka ukasi, qarindoshlari do'stlari va boshqalar bilan turli faoliyatlarda turli insonlar bilan muloqotga kirishish natijasida turli ijtimoiy ko'nikmalar hosil bo'la boshlaydi.Bolaning normal rivojlanishi uchun muloqotning ahamiyati

juda kattadir. Bolaga global, ekologik faktorlar: suv, havo ifloslanishi hozirgi kunga kelib ko‘r, saqov ya’ni nuqsonli bolalarning ko‘payishi kuzatilmoqda ekologik faktorlar natijasida tayanch apparat buzilishini, shizofreniya qon kasalliklari kabi kasalliklarga olib kelmoqda. Lekin bolani ijtimoiylashtirish prosesida bularni hammasini hisobga olish kerak ijtimoiy faktorlarga: Mikro faktorlar makro faktorlar, mezo faktorlar kiradi. Bolaning rivojlanishida sotsiumning ahamiyati juda kattadir. Bolaga eng yaqin bo‘lgan sotsiumlar bular-oila turli xil guruhlar turli xil to‘garaklardir. Bola bir sotsiumdan ikkinchisiga o‘tib yurishi mumkin. U faqatgina bu sotsiumdan o‘ziga mos keladigan qulay sharoitni qidiradi va shu qidirish natijasida o‘ziga ijtimoiy malaka yetishtirib boradi, bu orttirgan malaka salbiy yoki ijobiy bo‘lishi mumkin. Bolaning sotsiumda rivojlanishiga ijtimoiy maqom shaxsining ta’siri juda katta bo‘ladi. Ijtimoiy maqom tug‘ma, orttirilgan bo‘ladi. Tarbiya tarixiy vujudga kelgan ijtimoiy hodisa bo‘lib, keyin xulqni boshqarish va belgilash bir-birini talab etadigan va belgilaydigan tarkibiy qismlar-axloqiy ong axloqiy faoliyat va axloqiy munosabatlarning murakkab yig‘indisidir. Tarbiya-shaxsni maqsadga muvofiq; takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, tarbiyalanuvchilarning shaxsiga muntazam va sistemali ta’sir etish imkoniyatini beradi. Tarbiya kishilik jamiyatning paydo bo‘lishi bilan vujudga keldi, taraqqiy etdi, jamiyatning o‘zgarishi bilan tarbiya ham o‘zgarib bordi. A. Avloniy tarbiya haqida gapirar ekan shunday degan edi: tarbiya bizlar uchun, yo hayot, yo momot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir. Ma’lumki, inson butun umri mobaynida o‘zgarib, rivojlanib boradi. Lekin bolalik, o‘smirlik va o‘spirinlik davridagi o‘sish nihoyatda murakkab kechadi. Bola mana shu yillar mobaynida ham jismoniy ham ruhiy jihatdan o‘sishi va o‘zgarishi tufayli shaxs sifatida kamolga yetadi, bunda ular xarakteriga singdirilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq ta’sir etishi natijasida bola jamiyat a’zosi sifatida kamol topib murakkab ijtimoiy munosabatlar jarayonida jamiyatda o‘ziga munosib o‘rin egallaydi. Shuning uchun ham L .I. Bojovich odam shaxs bo‘lishi uchun u psixik jihatdan

rivojlanishi, o'zini bir butun inson deb his qilmog'i o'z xususiyat va sifatlari bilan boshqalardan farq qilmog'i kerak degan edi. Har bir odam shaxs sifatida turlicha namoyon bo'ladi. Bir odam boshqasidan o'zining mijosi fe'l-atvori, qobiliyati, aqliy rivojlanish darajasi, ehtiyoj va ko'rsatishlari bilan farq qiladi. Bular odamning shaxsiy, ruhiy xususiyatlari bo'lib, ana shu xususiyatlarining rivojlanishi ta'lim-tarbiya cho'qqisiga erishgandan so'ng, inson shaxs sifatida o'zini namoyon qila olishi mumkin. Ayni vaqtda odam atrof muhitda ro'y berayotgan voqea va hodisalarga nisbatan o'z nuqtai nazarga ham ega bo'lmog'i kerak. Bu ham shaxsni birini ikkinchisidan farqlantiradigan belgilardir. Shaxs ijtimoiy munosabatlarda ham namoyon bo'ladi. Aniqrog'i har bir odamning mehnatga kishilarga, jamiyatga nisbatan munosabati ham turlicha ifodalanadi. Shaxsning axloqiy va faollik darajasiga xos sifatlari ham uni boshqlardan ajratib turadi. Shaxs haqida gapirilganda tabiiy holatda shunday savol tug'iladi. Har qanday odam shaxs bo'la oladimi Shaxs bo'lishi uchun nimalar qilish kerak. Bu savolga shunday javob berish mumkin. Insonning sotsial mavjudod sifatida shaxsga aylanishi uchun eng avvalo, ijtimoiy hayot tartiblari va yaxshi tarbiya kerak bo'ladi. Ana shunday omillar ta'siri ostida inson rivojlanadi va shaxsga aylanadi. Pedagogika sohasida tadqiqot olib boruvchi olimlarning ko'p yillik izlanish natijalari asosida insonning rivojlanishiga quyidagicha ta'rif berishadi: Oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga, eski sifatlardan yaxshi holatga o'tish, yangilanish yangining paydo bo'lishi va eskining o'lib borishi, miqdor o'zgarishning sifat o'zgarishga olib keluvchi murakkab harakat jarayoni deb qaraydilar. Zero, hayot qonunlarining ko'rsatishicha ham rivojlanishning asosiy manbai qarama-qarshiliklar o'rtasidagi kurashdan iboratdir. Insonning munosabatlar doirasiga nafaqat o'zga kishilar bilan aloqasi, balki tabiatga, jamiyatga, hayotga, mehnatga bo'lgan munosabatlari ham kiradi. Mana shunday munosabatlar asnosida inson o'zining qobiliyatlarini, aqlini, farosatini namoyon qila boshlaydi. Bu bilan u o'zi haqidagi Vataniga, umuman butun borliqdagi munosabatini ifodalaydi. Tabiiyki, bu fazilatlar fakat tarbiyaning mahsuli bo'lib hisoblanadi.

Shuning uchun ham inson rivojlanishini unga singdirilgan tarbiyaning natijasi deb qarash mumkin. Shaxsini rivojlantirish vazifasini to'g'ri hal qilish uchun avvalo uning shakliga ta'sir etuvchi omillarning tabiatini, shaxsning shaxsiy xususiyatini yaxshi o'rganmoq lozim. Buning uchun turli munosabatlar doirasiga qo'yib kuzatish darkor. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi ma'naviy qiyofasi, insoniy fazilatlar ro'yobga chiqadi. «har bir inson, degan edi Farobiy; o'z tabiati bilan shunday tuzilganki, u yashash va yuksak yetuklikka erishmoq, uchun ko'p narsalarga maqsad qo'yadi, u bir o'zi bunday narsalarni qo'lga kirita olmaydi va ularga ega bo'lish uchun insonlar jamoasiga ehtiyoj tug'iladi. Shu sababli odam yashash uchun zarur bo'lgan narsalarni bir-birlariga yetkazib beruvchi va o'zaro yordamlashuvchi ko'p insonlarning birlashuvi orqaligina o'z tabiati bo'yicha intilgan yetuklikka erishuvi mumkin. Tarbiyachining bolaga singdirishi lozim bilgan tarbiya samarali ta'sir etishi uchun uning o'sish va rivojlanish qonuniyatlarini yaxshi bilish, shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishi muhim shartlardan biridir. Bolalarga shaxsiy farqni ularning ruxiy holatining turlicha namoyon bo'lishini, xulqi va qarashlaridagi farqni qaysi omil belgilaydi degan tabiiy savol tutiladi. Demak, inson rivojlanishda biologik omilmi, ijtimoiy omilmi yoki tarbiya omilimi qaysi, biri yetakchi rol o'ynaydi degan savolga javob berish lozimday ko'rinadi. Bu; savolga turli tarixiy davrlarda turlicha yondashib, javoblar berilgan. hozirgi kunda ham bu masalaga turli nuqtai nazarlar bildirilmoqda. Ochiqrog'i, fanda odamning shaxs sifatida rivojlanishiga biologik va sotsial omillarning ta'siri o'rtasidagi munosabatni belgilash borasiga munozara ko'p asrlardan beri davom etib kelmoqda. Ko'p asrlik mazkur munozara zahirila ikki bir-biriga qarama qarshi nuqtai nazar vujudga kelgan. Ulardan biri odam bolasining shaxs sifatida rivojlanishida tabiiy-biologik omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi desa, ikkinchi toifa olimlar esa ijtimoiy voqealar tarbiyaning muhim omil ekanligini ta'kidlaylilar. Birinchi guruh olimlarining fikricha odam bolasining rivojlanishi tug'ma imkoniyatlarga bog'liq bo'lib, rivojlanish esa o'sish va tabiiy tug'ma xususiyatlarning miqdoriy o'zgarishlaridan

iborat ekan. Demak, bolaga ona avlod-ajdodlaridan tug‘ma o‘tgan xususiyatlarga rivojlanadi, degan tushuncha kelib chiqadi. Bu nuqtai nazar namoyonlari tarbiyaning rolini cheklab rivojlanishning inkor etadilar. Bunday ilmiy faraz fanda biologik yo‘nalish deb ataladi. Bu yo‘nalishning dastlabki namoyondalari qadimgi yunon olim va faylasuflari Aristosl, Platon, Suqrot va Demokratlarning pedagogik qarashlarida o‘z aksini topib. ular odamlar azaldan biri ikkinchisi ustidan hukmron bo‘lishga. biri kambag‘al, biri boy bo‘lib yashashga va bunda itoat etib bu olloxning irodasi deb sabr-toqat qilishga da‘vat etilgan. Taqdir to‘le har kimning hayotdagi o‘rnini belgilab bergan.

Mustahkamlash uchun savollar.

1. Pedagogikani fan sifatidagi xususiyatlarini ko‘rsatib bering.
2. Ijtimoiy pedagogikani funksiyalarini aytib bering. Ijtimoiy pedagogika terminiga tavsif bering.
3. Ijtimoiy pedagogikani funksiyalarini sanab bering.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta’lim to‘g‘risida Qonun. T.1997y.
2. I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y.
- I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.
3. A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.
4. Maktab ta’limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi.
- Sh.Qurbonov. Shalq ta’limi 46-50bet. Shalq ta’limi. №1.98y.
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.1992 y .
6. I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999 y.
7. I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1998 y.
8. Umumta’lim maktablarida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o‘rganish haqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.
9. I.Karimov. Barkamol avlod O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.1997y.
10. I.Karimov. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. 11 jild. T.1996.
11. I.Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T.1997.
12. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘grisida Qonuni. T.1997.

- 13.O‘zbekiston Respublikasining kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997.
- 14.J.Tulenov va boshqalar.Ma’naviy yuksalish sari. T.2000 y.
- 15.Sh.Kurbonov va boshqalar.Barkamol avlod orzusi.T.2000 y.
- 16..Entoni Giddens. Sotsiologiya. T.2002y.
- 17.Guniar Skirbekk,Nils Gil’s. Falsafa tarixi. T.2002 y.
- 18.V.B.Mironov. Vek obrazovaniya. M.1990g.
- 19.B.Saymon. Obshestvo i obrazovanie. M.1992g.

II BOB IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FANINING AMALIIY AHAMIYATI

6-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FAN VA AMALIIY FAOLIYAT SOHASI SIFATIDA. IJTIMOIIYLASHUV - IJTIMOIIY-PEDAGOGIK JARAYON

Reja:

1.Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'ekti va ijtimoiy pedagogika rivojlanishi tarixidan.

2.Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish 3.Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy pedagogika, tadqiqot ob'ekti va predmeti, ijtimoiylashuv, ijtimoiy pedagogik jarayon, shaxsga ta'sir etadigan omillar

Ijtimoiy pedagogika predmeti sa'natdan shaxsga ta'sir etadigan g'oyaviy - emotsional vositalar kompleksidan keng foydalanish bilan farq qilib turadi. Ijtimoiy pedagogika O'zbekistonda ham, dunyodagi boshqa mamlakatlarda ham o'z chuqur an'analarga ega. Shunga qaramay sovet davrida ijtimoiy pedagogika yutuqlari e'tiborga olinmadi. Bunday muammolarni shaxsga, hamkorlik an'alariga, raxm-shafqatga, milliy an'analarga befarq bo'lish holatlari bilan izohlash mumkin. Bu ijtimoiy tarbiya sohasi mutaxassislari oldida turgan vazifalarni murakkablashtirib yuboradi. Shuning uchun ham ijtimoiy pedagogikani rivojlantirish va mazkur yo'nalishda mutaxassislar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mana shuning uchun ham ijtimoiy pedagogika yangi soha sifatida faqat ijtimoiy- pedagogik mutaxassislar davlat va jamoat organlari boshqarmalarinigina emas, balki mutaxassislar tayyorlaydigan tizimni, shuningdek ijtimoiy-pedagogik faoliyatining ilmiy-tadqiqot bazasinni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogika yaqin kelajakda o'qituvchi yoki tibbiy xodim singari ommaviy kasbga aylanadi, chunki ayrim odamning ijtimoiy kasalligini oldini olish va ma'naviy -axloqiy og'ishini davolash "ijtimoiy epidemiya"ga qarshi kurashga nisbatan ancha osondir.

Ijtimoiy pedagogikani fan sifatidagi xususiyatlarini anglash uchun

uning tadqiqot ob'ekti xususiyatlarini o'rganmoq lozim. Shu sabab fanda tadqiqot ob'ekti va predmeti tushunchasi mavjud. Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'ekti predmetini tahlil qilishdan avval ijtimoiy pedagogika terminining o'ziga ahamiyat bermok kerak. Bu termin ijtimoiy va pedagogika so'zlaridan tashkil topib ularni ma'nosini o'zida jamlaydi. Bu birlik fanda differentsatsiya va integratsiya hodisalari bilan birgalikda namoyon bo'ladi. Yangi bilimlarni o'sishi ilmiy fikrlarni real hayotga tatbiq etilishi, yangi muammolarni yuzaga kelishi jamiyatni ilmga ehtiyojini yuzaga keltirish darajasi fanning differentsatsiyasi va maxsuslashtirish tendensiyasi kuzatiladi. Chunonchi asosiy fan mustaqil rivojlanuvchi xususiy tarmoqlarga ajratiladi. Shuningdek, bir qator muammolarni hal qilishda to'plam nuqtai nazardan bir ob'ektni o'rganuvchi mustaqil fan birligini o'zida namoyon qiluvchi integratsiya hodisa kuzatiladi. Masalan: pedagogikani boshqa fanlar bilan aloqasida tadqiqotning mustaqil ob'ektlari alohida kuzatiladi: falsafa bilan birgalikda ta'lim falsafa psixologiya bilan o'zaro munosabatda psixo- pedagogika, siyosatshunoslik bilan birlikda. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Pedagogikada keyingi vaqtda differentsiya hodisasi yetarli darajada kuchaydi. Pedagogikaning mustaqil fan sifatidagi tarmoqlari maktabgacha

pedagogika, maxsus pedagogika, professional pedagogika rivojlanib, takomillashib bormoqda. Ijtimoiy pedagogika shular jumlasidandir.

Ijtimoiy pedagogikaning tadqiqot ob'ekti pedagogika o'rganadigan jarayon va voqelik bo'lib, u masalani muayyan, o'ziga xos aspektda ko'radi. Uning o'ziga xosligi esa "ijtimoiy" degan so'zda ifodalangan. Ijtimoiy pedagogikaning ob'ekti insonning ijtimoiylashuv jarayonidir. Xalqning boy merosi, pedagogikasidan, fan, madaniyat, jamiyat yutuqlaridan foydalanib, ijtimoiy pedagogika o'z nazariyasini, metodi va texnologiyasini ishlab chiqadi. Ijtimoiy pedagogika davlat va jamiyat institutlarining ma'naviy ma'rifiy markazlari faoliyati sohasidir, bu yerda yangi qadriyatlar san'ati shakllantiruvchi va birlashtirib turuvchi faoliyat jamlanadi. "Ijtimoiy" tushunchasida odamlarning birga

yashashi bilan bog'liq jarayonlar ifodalangan, ammo ularning muloqati va o'zaro aloqalari turli shakllarda bo'ladi. Demak, pedagogika o'sib kelayotgan avlod tarbiyasi va ta'limi to'g'risidagi fan bo'lib, ijtimoiy pedagogika esa jamiyat a'zosini tarbiyalash va unga ta'lim berish to'g'risidagi fandır.

Ijtimoiy pedagogika jarayon va hodisalarni ma'lum spesifik aspektda o'rganadi. Pedagogik bilimlarning bu yangi tarmog'i spesifikasi "ijtimoiy" so'zida namoyon bo'ladi. "umuminsoniy tushuncha insonlar hayotiy faoliyati, ularning o'zaro muloqat" formalari bilgan narsa-hodisalarni o'zida jamlaydi. Shunday qilib, pedagogika yosh o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalovchi va ta'lim beruvchi fan asoslari ijtimoiy pedagogika ta'lim-tarbiya jarayonida bolaning jamiyat hayotiga kiritishni ta'minlaydigan aspektni tadqiq etadi. Insonni atrofdagi muhit bilan o'zaro aloqasiga ta'siri asosida rivojlanishini uning ijtimoynilashish jarayoni deb ta'kidlash mumkin. Zero, ijtimoiy norma - madaniyat qadr-qimmatlar egallashi lozim shuningdek bu jamiyatda insonni o'z qobiliyatlarini realizatsiya qilinish, nazorat qilish ijtimoiy ijtimoiy tajribani egallash (bilimlar qadr-qimmat xulq-atvor qoidalari jarayoni ijtimoiy hodisa deb nomlanadi. Bolani ijtimoynilashitirish murakkab va davomli hodisadir. Bir tomondan har qanday jamiyat o'zining rivojlanish etapidagi ma'lum ijtimoiy, ma'naviy qadr- qimmat, o'z o'rnini topishi, axloqiy qonun-qoidalar, normalar ishlab chiqadi. Jamiyat bir avlod shu jamiyatdagi qonun-qoidalarini egallab uning teng huquqli a'zosi sifatida yashab, faoliyat ko'rsatishni ko'zda tutadi. Buning uchun jamiyat ta'lim-tarbiya normasi orqali shaxsga ta'sir ko'rsatadi Ikkinchi tomondan, atrofdagi olamda sodir bo'layotgan turli hodisalar uning shakllanishiga ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Jamiyat o'zaro munosabatda bo'lgan o'zaro harakatlanadigan xilma-xil ijtimoiy institutlarni o'zida namoyon qiladi. Shular orqali bola tomonidan ijtimoiy normalarni egallash jarayoni amalga oshadi. Bulardan ba'zilari bolani rivojlanishi va ijtimoiy shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi, boshqalari esa uning shaxsiy sifatlarini shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday ijtimoiy institutlar qatoriga oila, ta'lim, madaniyat va din kiradi.

O‘z qobiliyatini inson tomonidan jamiyatda ko‘plab quyidagi jarayonlarda amalga oshadi;

1. Insonni jamiyat bilan stixiyali o‘zaro munosabatda va uning hayotiy jabhalariga stixiyali ta’lim jarayonida.

2. Insonlarni u yoki bu kategoriyasiga davlat tomonidan pedagogika nimani o‘rgatadi Ijtimoiy pedagogika insonlarning butun egalayotganayotgan davom etayotgan amalga oshiradigan ijtimoiy tarbiyani tadqiq ta’ sir ko‘rsatish jarayonida.

V) Inson rivojlanishi, uni tarbiyalash uchun qulay shart—sharoitlar yaratish.

G) Inson o‘zini tarbiyalashi va rivojlantirish jarayonida.

Shunday qilib, rivojlanish insonni shakllanish jarayoni, ijtimoiylashtirish- konkret ijtimoiy sharoitlar asosida rivojlantirishdir.

Inson tarbiyasi asosan oilada amalga oshiriladi. Bu holatda biz oilaviy pedagogika ob’ekti bilgan oilaviy xususiy tarbiyalarida mulohaza yuritamiz.

Tarbiyalash diniy idoralar orqali amalga oshadi. Bunda konfessional tarbiyaga duch kelamiz. Tarbiyalash davlat va jamiyat tomonidan shu maqsadida tashkilotlar orqali yuzaga keladi. Bu ijtimoiy pedagogika tadqiqot ob’ekti bilgan ijtimoiy tarbiyalash jarayoni xususida fikrlaymiz. Ijtimoiy tarbiyalash siyosashunoslik, ijtimoiy: jarayonining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijtimoiy pedagogika matnda uni ijtimoiylashtirish bilan borish oldida o‘rganadi ya’ni, planeta, mamlakat maktablardagi inson tarbiyasiga ijtimoiy omillar ta’sir etish ishlab chiqarish tarbiyasida oila, ommaviy axborot vositalar, atrofda odamlar bilan mulokot o‘rnini ko‘rib chiqadi.

Ijtimoiy pedagogikani nima uchun o‘rganish lozim:

Ijtimoiy pedagogika - fanning shunday tarkibi uning vositasida:

Birinchidan inson hayotda ma’lum sabablar asos ichida yuzaga kelgan hodisalar o‘rganiladi.

Ikkinchidan insonning rivojlanishi uchun qillay sharoitlar yaratishni ko‘zda tutadi. Uchinchidan ta’sir etuvchi hodisalarni oldini oladi.

Ijtimoiy pedagogika o‘quv predmeti sifatida ijtimoiy pedagogik

faoliyat tasvirini xarakterlaydigan vazifasini amalga oshiradi. Bu vazifani amalga oshirish ijtimoiy pedagogikani o'rganish jarayonida talabalar tomonidan bir qator maqsadlarni amalga oshirishni ko'zda tutadi: ma'lum doiradagi nazariy bilimlarni egallash va ularni amalda qo'llash muammoni oldindan ko'rish va yechishga sub'ekt va ijtimoiy jarayonga ko'ra ijtimoiy gumanitik munosabatlarni shakllantirish.

Ijtimoiy pedagogika ijtimoiy tarbiya muammosini o'rganadi. Bu ijtimoiy pedagogika o'quv kursini tuzilishini o'zida aks ettiradi.

U ijtimoiylashtirish jarayonini ijtimoiy pedagogik hodisa sifatida o'rganadi. Ijtimoiy pedagogika pedagogikaning mustaqil bir bo'lagi bo'lib u kishilar jamoasi hamda alohida shaxslarga ta'lim tarbiya jarayonidagi ijtimoiy muammolar ularning kelib chiqish sabablari hamda bu muammolarning bartaraf etilishining nazariy va amaliy jihatlarini o'rgatadi. Ijtimoiy pedagogika fani ijtimoiy shaxsning o'ziga xos milliylik tomonlarini tarbiya jarayonida o'rgatib boradi.

Pedagogika va sotsial pedagogika bir-biriga juda bogliq, lekin ularning farqi shundaki, Pedagogika fani ijtimoiy shaxsning faqat ta'lim va tarbiyasi bilan shug'ullanadi. Ijtimoiy pedagogika esa bola shaxsini va uning bolaligini himoya qiladi.

Ijtimoiy pedagogika fanining maqsadi va vazifasi.

Pedagogik sotsiologiya faning maqsadi jamiyatdagi har bir shaxsning hayotida uchraydigan ijtimoiy muammolarni bartaraf etish va hal qilishdan iborat. Ta'lim va tarbiya masalalari bilan shug'ullanish, keksalar, qariyalar, kasal va boquvchisini yo'qotganlar, mehribonlik uyida tarbiyalanayotgan bolalar holidan xabar olish. Shu jumladan foxishabozlik, narkomaniya va qonunbizarlikka qarshi kurashish. Bu illatlardan jamiyatni, ayniqsa kelajak avlodni himoya qilish zarur.

Ijtimoiy pedagogika faning vazifasi quyidagi 4 bosqichni o'z ichiga oladi.

1. Bolani va o'smirni haqiqatgo'y qilib tarbiyalash va voyaga yetkazish;

2. Shaxsning mustaqil fikrlay olishi, muammoga duch kelganida uni mustaqil ravishda hal qila olishi va o'z munosabatini bildirishi;

3. Atrofdagi kishilar bilan erkin va madaniy holda muomala qilishni o'rgatish;

4. hayotdagi o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalarini ongli ravishda tushunishga o'rgatish;

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy pedagogikaning maqsad va vazifalari nimadan iborat?
2. Ijtimoiy pedagogikaning predmeti nimadan iborat?
3. Ijtimoiy pedagogikaning ob'ekti nimadan iborat?
4. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish deganimiz nima?
5. Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta'lim tigrisida qonun. T.1997y.

2. I.A.Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y. q1. A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.

3. A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.

4. Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh.Qurbonov. Sharq ta'limi 46-50bet. Sharq ta'limi №1998y.

4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.1992 y .

5. I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999 y.

6. I.A.Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.1998 y.

7. Umumta'lim maktablarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganish haqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.

8. I.Karimov. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.1997y.

9. I.Karimov. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. 11 jild. T.1996.

10. I.Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T.1997.

11. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risida qonuni. T.1997.

12. O'zbekiston Respublikasining kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T.1997

13. J.Tulenov va boshqalar. Ma'naviy yuksalish sari. T.2000 y.

- 14.Sh.Kurbonov va boshqalar.Barkamol avlod orzusi.T.2000 y.
- 15.Entoni Giddens. Sotsiologiya. T.2002y.
- 16.Guniar Skirbekk,Nils Gil's. Falsafa tarixi. T.2002 y.
17. В.Б.Миронов. Век образования. М.1990г.
- 18.Б.Саймон. Общество и образование. М.1992г.
- 19.www. pedagog. uz

7-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGIKA VA PEDAGOGIK SOTSILOGIYADA “ME’YOR” VA “ME’YORDAN OG‘ISH” TUSHUNCHASI. ME’YORDAN OG‘ISHISH TIPLARI

REJA:

1. Me’yor va me’yordan og‘ish: tushuncha va tavsif
2. Me’yordan og‘ish turlari
3. Me’yordan og‘ish nazariyasi

Tayanch tushunchalari.

Norma, normadan orqada qolish, ijtimoiy burilishlar, psixik kommunikatsiya, immunizatsiya, xulq-atvor.

Xulq-atvor muayyan berilgan vaqtda bo‘lib o‘tgan xatti-harakatlarining yig‘indisi hisoblanadi.

Bu adaptivlik deyiladi, agar uning yordamida maqsadga yo‘naltirilgan foydali natija olingan bo‘lsa. Teskari(qing‘ir “Отклоняющимся”) xulq-atvor jamiyatda qabul qilinmagan mos kelmaydigan ijtimoiy xulq-atvorga aytiladi.(I.A.Nevskiy). Teskari xulq-atvor katta ikki kategoriyaga bo‘linadi.

1.Psixik salomatlik namoyon yoki yashirin psixopotologiya, normalardan uzoqlashadigan xulq-atvorga aytiladi.

2. Bir ijtimoiy- madaniy va asosan xulq normalarini buzadigan antisotsial xulq-atvorga aytiladi. Agar bunaqa xulq-atvorlar xuquq buzarlari ko‘proq bo‘lsa, jinoyat hisoblanadi, xuquqiy tartibda jazolanadi.

Ijtimoiy buzilishlar.

-o‘z manfaati yo‘nalishida xuquq buzish iqtisodiy: (pul bilan mulkga ega bo‘lishga bog‘liq xatti-harakatlar) o‘g‘rilik, chayqovchilik.

-agressiya yo‘nalishidagi: inson shaxsiga qarshi harakatlar (kamsitish, bezorilik, kaltaklash, o‘ldirish, zo‘rlash)

2. Ijtimoiy-passiv turdagi: tezda turmush tarzidan chiqib ketishga harakat qilish, fuqoralik vazifalarni bajarishdan bosh tortish(ishlashdan, o‘qishdan bosh tortish, alkogolizm, narkomaniya, toksikomaniya).

Bolalar va o‘spirinlar xulq-atvordagi chetlash deganda faqat o‘ziga e’tiborni tortadigan shuningdek tarbiyachilarni (ota-ona, o‘qituvchi, jamoatchilik) xavotirga soladiganlarni ham tushuniladi. Bu o‘zgarishlar umuman qabul qilingan norma talablaridan cheklash bo‘libgina qolmasdan, shuningdek kelajak jinoyatlar, axloqiy, xuquqiy normalarni buzishni o‘z ichiga olib xulq-atvor sub’ektiga xavf soladi, butun jamiyatga xavf soladi.

Bola (o‘spirin)ning xulq-atvoridagi chetlash birinchidan simptom shaxsning o‘ziga xosligining paydo bo‘lishi va rivojlanishiga signal sifatida :

Ikkinchidan shaxsning rivojlanishiga tarbiyaviy ta’sirini amalga oshiruvchi, shakllantiruvchi qurol sifatida qabul qilinadi. Shaxs va bolalarning chetlashning oldini olish psixik immunizatsiyani ya’ni xulq-atvor psixik malakalarini o‘rganishni talab qiladi. Bu vazifalarni yechish uchun ijtimoiy inqirozning salbiy oqibatlarini neytrallovchi va korrektsiyalovchi ijtimoiy pedagogik sharoitlarini tashkil qilishga qaratilgan maktab siyosatini ishlab chiqarish zarur bo‘ldi.

1.Bolalarning xulq-atvordagi chetlashlarining barcha turlarining tarqalishiga yo‘l qo‘ymaslik.

2.O‘quvchilar,ota-onalarning fikrlarini o‘rganish, talqin qilish ular asosida o‘quvchilarning chetlanishining oldini olish va korrektsiyalash dasturini ishlab chiqarish.

3.O‘quvchilarning xulq-atvordagi chetlashlarning oldini olish usullarini egallagan, bolalar bilan samarali munosabatda bo‘lib konfliktlarni bartaraf eta oladigan , stresslardan chiqib ketish, salomat turmush tarzini tashkil qilish usullarini biladigan pedgog kadrlarni tayyorlash.

4.Tashqi tavakkalchilik omillaridan ozod bo‘lgan psixik- pedagogik

sharoitni maktabda yaratish, ota-ona, jamoatchilik bilan birga ishlashning samaradorligini oshirish.

O'spirinlarga o'tish davridan qanday chiqish yo'llarini o'rgatish zarur. Chetlashlarga ega bolalar bilan ishlashning samaradorligi quyidagi asoslarga bog'liq.

1.O'quv ishchangligining yutuqlariga bog'liq.

2.O'quvchilarning emotsional ijobiy, qoniqarli darajadagi munosabat tizimiga (tengqurlar, o'quvchilar, ota-onalar).

3.Psixik himoya qilish.

4.Ijtimoiy himoya qilish uchun

5.O'quvchilar o'zlarining xuquq va vazifalarini bilishi

6.O'quv va tarbiya jarayonida sub'ektlar va o'qituvchilarning hurmatini saqlash

7.O'quvchilarning muayyan bir belgi bo'yicha diskriminatsiyaga yo'l qo'yadigan psixik va ijtimoiy tengligi

8.O'quvchilar xuquqlarining mustaqilligidan va o'z-o'zini anglashdan 11-12, 15-16 yoshdagi o'spirinlar jismoniy, jinsiy va axloqiy tomonidan rivojlanish davrida bo'ladi, o'quvchining ishonchi shakllanadi. Teskari xulq- atvor o'spirinning- bu pedagogik diqqatdan tashqarida qolgan, tarbiya ko'rmagan va o'qimagan bolalardir. Ular o'z tengqurlaridan orqada qolgan, chunki ularning ongi fikrlashi va tasavvuri rivojlanmagan.

Ular mehnatdan qochadi, maktabda tartibni buzadi, ota-ona, o'quvchilarning aytganini tinglamaydi, maktabni tashlab ketadi. O'spirin xulq-atvordagi chetlash pedagogik nazardan chetlab qolish salbiy muhitning natijasi hisoblanadi. Natijada kelishmovchilik, o'zini aybsiz hisoblash uyidan chiqib ketish kabi hodisalar ro'y beradi. Keyin o'spirinlar yovuz, o'g'rilikga, alkogolga tez o'rganib ketadi.

N. Vayzmanni fikriga ko'ra :

1.Psixik jihatdan, jismoniy va jinsiy tomondan rivojlanmagan. Ular maktabda o'ynab yuradi, hech kimni tinglamaydi, qiziqishi yo'q.

2.Tez jinsiy rivojlanishiga va effektililikga ega tezkor yovuz bo'ladi. Ular ota- ona va o'qituvchilarning tanbehiga qarshilik ko'rsatadi.

3. Oilaviy muhit og‘ir va nizoli oiladan chiqqan bolalar.

Ijtimoiy pedagogning xulq-atvori og‘ir bolalar bilan ishlashdagi maqsadi ularga paydo bo‘lgan inqirozdan “sakrab” o‘tishga “mustaqil” hayotini o‘zgarishiga yordam berishidir.

Bunda tarbiyalanuvchining o‘zi xulq-atvorini baholashi, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini bilishi va o‘zgartirishiga harakat qilishi ahamiyatlidir.

Muommoli savollar

1. Norma tushunchasini qanday tushinasiz ?
2. Normadan orqada qolish haqida nima bilasiz?
3. Ijtimoiy burilishlar nima?
4. Qaysi davrda o‘spirinning axloqiy rivojlanishi shakllanadi?

Adabiyotlar

1.Шулгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994

2.Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994 й

3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика»М-1994

4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых и спец учреждений родителей М-1999

7.www. pedagog. Uz

8-MAVUZ: IJTIMOIIY PEDAGOGNING KASBIY FAOLIYATI

REJA:

1.Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyatining o'ziga xosligi. Kasbiy faoliyatning tuzilishi.

2.Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida: shaxsiy tavsif va kasbiy bilimdonlik.

3.Ijtimoiy pedagogning kasbiy faoliyati sohalari.

Tayanch tushunchalar: Ijtimoiy pedagog ta'lim tizimida, Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyatining xususiyatlar, Ijtimoiy pedagogik faoliyat,Ijtimoiy pedagog vazifalari, Ijtimoiy pedagoglarni» Kasbiy majburiyatlari»

Ijtimoiy pedagoglarni kasbiy tayyorlash uzluksnz ta'lim tizimda amalga oshiriladi. Ijtimoiy pedagoglarni kasbiy tayyorlash ikki turdagi o'quv yurtlarida olib boriladi: o'rta kasbiy ta'lim muassasalari (litsey va kollejlar) va oliy kasbiy ta'lim maktablari (Institut va universitetlar). O'rta kasbiy ta'lim muassasalarida kichik sinflarlar va maktabgacha tarbiya muassasalarida tarbiyalanuvchi bolalar bilan ishlovchi pedagoglar tayyorlanadi. Oliy ma'lumotli pedagoglarning asosiy vazifasi bolalarga qiyin vaziyatlarni yengib o'tishda yordam beradi, bolalarning ishonishiga ko'maklashuvchi faoliyat turlarini tashkillashtirish. Bolalarning rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ularning ota-onalari bilan hamkorlik qilish, o'z malakasini oshirish maqsadida mustaqil ravishda o'qib borishdan iboratdir. O'rta kasbiy ta'lim bilim yurtini tugatgach ular oliy ta'lim muassasida o'z o'qishini davom ettirishi mumkin. Ijtimoiy pedagog faqat o'qituvchi emas, bola qanday o'qiyotganini va rivojlanayotganini tushunadigan va his etadigan shaxsdir. U bola hayotini, kechinmalarini xuddi o'zinikidek tushunadigan va uning ma'naviy, madaniy, axloqiy rivojlanishida yo'llanmalar bera oladigan mutaxassis bo'lmog'i kerak.Shuning uchun haqiqiy pedagog faqat o'z fanini bilibgina qolmay, ayni vaqtda bolalar va kattalar bilan ijodiy muloqot qila oladigan, o'z ustida ishlaydigan inson bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonini

ijtimoiylashtirish natijasida o'quvchi inson mohiyatini anglaydi. O'z hayoti davomida inson to'g'risida hosil qilingan tushunchalar asosida, shaxs haqiqiy fuqaro bo'lib yetishadi. Insonparvarlikka asoslangan ta'lim - ijtimoiy fanlar va yondosh fanlarning funksiyalarini kengaytiradi, ta'lim jarayonini, mutaxassis shaxsi va uning dunyoqarashi yaxlitligini ta'minlaydi. Ta'limni insonparvarlashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsad yoshlarga tegishli bilim, ko'nikma, malaka berish, ularning insoniy dunyoqarashini shakllantirishdan iborat. U bo'lajak fuqarolar tomonidan insonlar faoliyatining turli sohalarida insonparvarlik g'oyasi va qadriyatlarini amalga oshirishning asosi bo'lib xizmat qiladi. Ta'limda metodologik hayot tajribasiga ziddiyatli holatlarda ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqozo etadi:

- ijtimoiy-shaxsiy hayot tajribasiga asoslangan muntazam davom etadigan jarayon shisoblanadi;
- real vaziyatdan kelib chiqib, ziddiyatli holatlarida ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqozo etadi;
- mavjud amaldagi holatga doim moslashish jarayoni hisoblanadi;
- shaxslararo aloqalami qamrab oladi;
- shaxsning shakllanish jarayonini yo'naltiradi.

Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyatining xususiyatlari — “Ijtimoiy pedagog” mutaxassisi “pedagog” so'zidan olingan bo'lib, avvalo o'qituvchi ma'nosini anglatadi. Shu bois mazkur lavozimning joriy etilganidan so'ng aynan o'qituvchilarning birinchi ijtimoiy pedagoglar bo'lgani ajablanarli emas. Ijtimoiy pedagoglarni qayta tayyorlash bo'yicha kurslar tinglovchilarining aksariyat qismini ham o'qituvchilar tashkil etadi. Yana shuni ta'kidlamoq joizki, ijtimoiy pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi ham pedagogik oliy o'quv yurtlarida amalga oshiriladi. Darhaqiqat, pedagog va o'qituvchining kasbiy faoliyatida ko'pgina umumiyliklar mavjud. Bu ikkala kasbning ham ob'ekti bola, uning rivojlanishi va ijtimoiy shakllanishidir. Bu narsa ularning yaqinligini yana bir bor tasdiqlaydi. O'z navbatida mazkur mutaxasssiliklarning kasbiy faoliyati ularning o'ziga xos xususiyatlarini

aniqlashga imkon beruvchi bir qator tafovutlarga ham ega. O'qituvchi o'zining asosiy ta'lim berish vazifasini bajarar ekan, yosh avlodga bilim va jamiyat tomonidan orttirilgan ijtimoiy madaniyat tajribasini o'rgatadi. Ushbu jarayonda bola tarbiyalanadi va shakllantiriladi. Ijtimoiy pedagogning diqqat markazida esa bolani jamiyatga moslashib ketishiga yordam berishdir.

Ijtimoiy pedagogik faoliyat

Pedagogik faoliyat-ta'lim va tarbiya orqali ijtimoiy-madaniy tajribani berishga yo'naltirilgan kasbiy faoliyat turidir. Bu faoliyat ta'lim standartlari. O'quv rejalari, dasturlari bilan belgilanadi. Ijtimoiy pedagogik faoliyat-bolaga ijtimoiylashuvi jarayonida (bolaning jamiyatga kirishi) yordam ko'rsatishga qaratilgan kasbiy faoliyat turidir. Bola bilan ishlash mumkin bo'lgan turli xil ta'lim muassasalari, tashkilotlari, birlashmalari ijtimoiy pedagoglar bilan amalga oshiriladi.

Ijtimoiy pedagogik faoliyat har doim aniq bir bolaga va ijtimoiylashuv, jamiyatga integratsiya jarayonida yuzaga keladigan muamolarini hal etishga yo'naltirilgan bo'ladi.

Kasbiy faoliyat tuzilmasi-har qanday faoliyat o'z tuzilmasiga egadir. Ular faoliyat elementlarining o'zaro bog'liqligini va o'zaro shartlarini ta'minlaydi. Ijtimoiy pedagog faoliyati tuzilmasi quyidagi komponentlardan iborat: sub'ekt (faoliyatni amalga oshiruvchi tomon), ob'ekt (faoliyat yo'naltirilgan tomon), maqsad (faoliyat orqali nimaga intilinadi), vazifa (faoliyat orqali nimalar amalga oshiriladi), vositalar(faoliyat qaysi usul yoki texnika yordamida amalga oshiriladi). Ijtimoiy pedagog faoliyatining ob'ekti jamiyatga moslashish jarayonidagi yordamga maqsad bolalar va yoshlardir. Bu toifaga intellektual, ruhiy, ijtimoiy nuqsoni bor bolalar, shuningdek, jismoniy, ruhiy yoki aqliy shakllanishi buzilgan bolalarning katta qismi (ko'zi ojiz, kar—soqov, aqliy ojiz va bolalar serebral falajligiga chalinganlar) kiritiladi. Ular jamiyatning alohida mehriga muhtojdirlar. Agar bolaning jamiyatdagi shakllanishi normal kechsa unda ijtimoiy pedagog yordami zarur bo'lmaydi. Bordini, ota-onalar va maktab uning shakllanishi, tarbiyalanishi va ta'lim olishini ta'minlay olmasa u holda ijtimoiy

pedagog xizmati kerak bo‘ladi. Ijtimoiy pedagog faoliyatining maqsadi bolaning ruhiy sog‘ligi va xavfsizligi uchun sharoit yaratish, uning oilasi, maktabi va atrofidagi unga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillardan ogohlantiruvchi va ularni yengib o‘tuvchi ijtimoiy, xuquqiy, ruhiy, tibbiy va pedagogik muammolarini kompleks ravishda hal etish maqsadida turli mutaxassilar (psixologlar, tibbiy xodimlar, ijtimoiy xodimlar va yuristlar) hamda ma’muriy organlar va idoralarning (ta’lim, sog‘likni saqlash, ijtimoiy himoya soshasidagi) mazkur masalaga yo‘naltirilgan say’i-harakatlarini muvofiqlashtirib turishda vositachi bo‘la olishi kerak. Ijtimoiy pedagog faoliyatidagi muhim yo‘nalish-bu BMT konvensiyasida e’lon qilingan bolaning yashashga, sog‘lom shakllanishga, ta’lim olishga, o‘z qarashlarini erkin ifoda etishga, kamsitishning har qanday turidan himoyalashga qaratilgan xuquqlarini himoya qilishdir. Ijtimoiy pedagog faoliyatidagi yana bir yo‘nalish-bu bolani shakllanishiga ko‘maklashuvchi ijtimoiy loyihalar va dasturlar, xususiy tashabbuslarni ishlab chiqishda ishtirok etishdir. Shunday qilib, ijtimoiy pedagog faoliyatiga quyidagi vazifalarni biriktirish mumkin:

- tashxis qo‘yish
- bashoratchilik
- vositachilik
- to‘grilash va qayta tiklash
- himoyalash
- ogohlantirish va profilaktik
- evristika (ijodiy fikrlash)

Pedagogning barcha faoliyati vositalar yordamida amalga oshiriladi. Bular safiga maqsadga erishishda zarur bo‘ladigan barcha harakatlar, predmetlar, qurollar, usullar va texnologiyalarni kiritish mumkin. Ijtimoiy pedagog kasbiy faoliyat sub’ekti sifatida: shaxsiy tavsif va kasbiy omilkorlik. Ijtimoiy pedagogning shaxsiy tavfsifnomasi ko‘rib chiqiladigan bo‘lsa, avvalo mazkur faoliyat sub’ektini-o‘z soshasini mukammal biluvchi mutaxassini belgilab olishimiz zarur bo‘ladi. U bola hayotidagi ijtimoiy va boshqa qiyinchiliklarni chuqur farqlay oladi va unga yordamga kela oladi. U umunazariy va maxsus

bilimlarga malaka va ko‘nikmalarga, ma’lum darajadagi qobiliyatga ega bo‘ladi. Xo‘sh ijtimoiy pedagog kim. Uning ruhiy surati va shaxsiy tavsifnomasi qanday qaysi sohalar uning faoliyati doirasiga bog‘liq U boshqa kasb egalaridan nimasi bilan farq qiladi. Kundalik hayotda biz kasb inson ongida, uning xatti-harakatlarida va dunyoqarashida o‘ziga xos iz qoldirishiga guvoh bo‘lamiz. Psixologiyada bu narsa “kasbiy mentallik” deb ataladi. Mentallik-bu insonning olamga munosabatini va uning kundalik xatti-harakatlarini aks ettiruvchi ma’lum ijtimoiy—ruhiy qarashlar va qadriyatlar majmuidir. Mentallik o‘zida individning ijtimoiy va madaniy tajribasini mujassamlashtirgan bo‘lib, insonning qaysi ijtimoiy qatlamga, yoshga, jinsga, millatga va kasbga mansubligi bilan aniqlanadi. Psixologik tadqiqotlarda kasbiy mentallik ma’lum bir kasb egalariga xos bo‘lgan xususiyat sifatida e’tirof qilinadi.

Hozirgi pedagogning muhim vazifalaridan biri milliy istiqol g‘oyasini bolalar va o‘quvchilar ongida shakllantirish tadbirlari va mexanizmlarini ishlab chiqib, uni amalga oshirishdan iboratdir. Birinchi prezidentimiz I.Karimov shunday degan edi: “Endigi vazifamiz shundan iboratki, milliy istiqol g‘oyasi tushunchalari asosida keng jamoatchilik, ziyolilar, ilm-fan va madaniyat namoyandalari, avvalo, ma’naviy-ma’rifiy soha xodimlari milliy mafkurani takomillashtirish, uning asosiy tamoyillarini odamlar qalbiga va ongiga singdirishga qaratilgan ishlarni yangi bosqichga olib chiqish zarur”. Mana shuning uchun sham yaratiladigan qo‘llanmalar mazmunida milliy istiqol g‘oyasi asosiy o‘rinni olishi lozim.

Oliy ta’lim muassasalarida pedagoglar ikki bosqichda o‘qitiladi. Birinchi bosqichda ya’ni bakalavriatda mutaxassis o‘zi tanlagan soha bo‘yicha 4 yil davomida ta’lim oladi. Ikkinchi bosqich magistraturada davom ettiriladi. «Ijtimoiy pedagog» sohasiga tegishli barcha mutaxassislarning ham umumiy o‘ziga xos xususiyatlari mavjud bo‘ladi. Bir qator tadqiqotchilar ularning shaxsiy tavsifnomasi sifatida individual—ruhiy xususiyatlar va maxsus qobiliyatlarni ko‘rsatmoqda. Kuzatuvchanlik, vaziyatga tez yo‘lga tusha bilish, fahm— farosat bilan seza olish, o‘zini boshqa odam o‘rniga qo‘ya olish va uning

hissiyotlarini tushuna bilish, o'zini boshqara olish va refleksiya (fikir yuritib uni tashlil qilish) maxsus qobiliyatlar jumlasidandir. Shuningdek ijtimoiy pedagog dilkashlik, odamlar bilan ishlay olish, qiziqqonlik, o'z fikrini o'tkaza olish, bahsli vaziyatlarda yo'l topa bilish, tirishqoqlik kabi ijtimoiy sohaning barcha xodimlariga xos xususiyatlarga ham ega bo'lmog'i darkor. Xorijiy tadqiqotchilar ham pedagogning individual-ruhiy xususiyatlari to'grisida o'z fikrlarini bildiradi. Masalan, Buyuk Britaniyalik olimlar bunday xususiyatlar qatoriga yuqori darajadagi aqliy salohiyatga egalik, tartiblilik va o'z- o'zini boshqara bilish, jismonan kuchlilik, odamlarga qiyin vaziyatlarda yordam bera olish, chidamlilik, sezgirlik kabilarni kiritadi. G'arbning mashhur psixologlaridan sanalgan J. Xoland o'zining «o'ziga yo'naltirilgan qidiruv» metodikasida ijtimoiy soha kasbi egasiga xos xususiyatni korsatgan. Bular realistlik (xaqqoniylik), tadqiqotchilik, artistlik, ijtimoiy, tadbirkorlik, konvensional xususiyatlardir. U ijtimoiy pedagogga xos insonparovarlik, ideallik, mas'uliyatlilik, axloqlilik, xushmuomalalik, iliqlik, odoblilik, o'zgalarni do'st tuta olish kabi xususiyatlarni ham ko'rsatadi. Ijtimoiy pedagog kasbi insonlar o'rtasidagi munosabatlar tizimida faoliyat yurituvchi ko'pqirrali soha bo'lib, pedagogning qaysi ishda ishlashidan qat'iy nazar odamlar bilan va avvalo bolalar bilan ishlashga yo'naltirilgan. Muloqot jarayonida pedagog kuchli ruhiy og'irlikni va charchoqni o'zida sinashiga to'g'ri keladi. Shu bois uning asab tizimi ham mustashkam bo'lishi darkor. Bu narsa unga ijtimoiy-pedagogik, ruhiy—terapevtik jarayonlarda emotsional qiyinchiliklar bilan to'qnashuvda yordam beradi. Ijtimoiy pedagogga xos yana bir harakter bu «Men -obrazidir» Bu narsa pedagogning o'ziga nisbatan ijobiy munosabatda bilishini hamda boshqalar tomonidan o'ziga yuqori baho berilishini ifodalaydi. Mazkur xarakter pedagogga boshqa odamlar bilan erkin muloqot qilish va ularni oson qabul qilish imkonini beradi. Ijtimoiy pedagognpg quyidagi shaxsiy fazilatlarini aloshida ajratishimiz mumkin:

- Insoniylik xususiyatlari (mehrbonlik, boshqalar manfaatini ustun qo'yish, o'z shaxsiy qadr-qimmatini hissi)

xususiyatlar (ruhiy barqarorlik, yuqori darajadagi hissiy va irodaviy xususiyatlar)

— ruhiy tahlilchilik xususiyatlar (o'zini idora qila olish, o'ziga tanqidiy qarash, o'zini baholay olish)-ruhiy-pedagogik xususiyatlar (kirishuvchanlik, gapga chechanlik.)

Yuqorida keltirilgan xususiyatlar bilan tanishar ekanmiz, har qanday odam ham ijtimoiy-pedagogik faoliyatni olib borish qobiliyatiga ega bo'lavermasligiga ishonch hosil qilamiz. Har bir pedagogning kasbiy omilkorligi, ya'ni uning o'z faoliyatini olib borishga amaliy va nazariy tomondan tayyorligi me'yoriy-xuquqiy hujjatlar yordamida tartibga olinadi. Rezyume (qisqacha xulosa) Mazkur hujjatlar o'z ichiga mutaxassis pedagogning kasbiy majburiyatlarini, mehnat tavsifnomasini, bilim va malakasini oladi.

IJTIMOIIY ISH - aholining ijtimoiy himoyalanmagan qatlamlariga yordam ko'rsatish hisoblanadi. Ijtimoiy ishlarning ob'ekti inson hisoblanadi, lekin hamma emas, balki faqatgina muammolari bo'lganlari (ekalogik, ijtimoiy, texnogen, millatlararo keskin o'zgarishlar,buz - ilishlar natijasida) yoki sog'lom bo'lmagan, jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo'lganlar hisoblanadi.

Madaniyat-jamiyatning tarixiy mal'um bir rivojlanish darajasi, ijtimoiy kuch, inson qobiliyati, odamlar hayotiy faoliyati shaklini tashkil etish usuli, asosan ular tomonidan yaratilajak moddiy va ma'naviy qadriyatlar bilan belgilanadi.

MURUVVAT KO'RSATISH - maqsadlarga yordam, xayriya-saxovat aloshida shaxslar yoki tashkilotlar tomonidan maqsadlarga, yoki aholi guruhlariga beminnat yordam berish. Rahm-shafqat, marhamat, rahmdillik, barchaga yordam berish, yoki o'zgalarni kechirish, g'amxo'rlik qilish, insonparvarlik.

XAYRIYA - (maqsadlarga yordam, xayr-saxovat) - maqsad odamlarga yoki aholining ijtimoiy guruhlariga xususiy shaxslar, yoki tashkilotlar tomonidan bepul yordam ko'rsatish.

MEHRIBONLIK - (mehr-saxovat) (rahm, shafqat, marhamat, rahmdillik) -rahmdillik, odamiylik, insonparvarlik yuzasidan kimgadir

yordam ko'rsatish, yoki kimnidir kechirish avf etish.

“Kasbiy majburiyatlar” -Bolalarni ijtimoiy himoya, qo'llab-quvvatlash, hamda bu borada xizmat ko'rsatuvchi muassasalar to'g'risida zarur axborotlar bilan ta'minlanadi.

-Inson va bola xuquqini himoya qilishga qaratilgan, turli toifadagi bolalarning haq-xuquqlarini ta'minlashga, bolalarni xuquqiy jihatdan tarbiyalashga yo'naltirilgan ijtimoiy-xuquqiy yordamni ko'rsatish.

-Ruhiiy va emotsional yordamga maqsad bolalarga ijtimoiy-reabilitatsion yordam ko'rsatish.

-Kam ta'minlangan oilalarda yashovchi bolalarning maishiy hayotini yaxlitlash maqsadida ularga ijtimoiy yordam ko'rsatish.

-Bemor bolalarga zarur tibbiy-ijtimoiy yordamni ko'rsatish. Alkogolizm, giyohvandlik bilan shug'ullanuvchi voyaga yetmaganlarni davolash. Ijtimoiy pedagogdan quyidgicha kasbiy bilimlar talab etiladi :

-O'z faoliyatining me'yoriy-xuquqiy asosini (qonunlar, farmonlar, qarorlar va yo'riqnomalar), ijtimoiy pedagogika nazariyasi va tarixini, turli muhitlarda turli toifa bolalari bilan ishlashning metodikasini va texnologiyasini, bola shaxsini, uning jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy shakllanishni o'rganuvchi psixologiyani; odamlarning uyushma va guruhlari (Oila, maktab va mehnat kollektivi) ni o'rganuvchi sotsiologiyani; o'z kasbiy tadqiqot faoliyatini ijtimoiy boshqarish va rejalashtirish metodini bilish va quyidagi kasbiy malakalar talab etiladi: Tahlil qila olish qobiliyati. Bolaning shakllanishida unga muhitning salbiy va ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi harakatlarini aniqlab tahlil qila bilish;

Bashoratchilik qobiliyati: faoliyat olib borish usullarini belgilab olib uni aniq maqsad tomon yo'naltirish, duch kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldindan ko'ra bilish va hisobga olib, vaqtni to'g'ri taqsimlash; Loyihalashtira bilish— faoliyati aniq bir loyiha asosida, tarbiyalanuvchining shart-sharoitlari va mavjud muhit talablarini hisobga olib, aniq bir tartibda olib boorish, o'z faoliyatining har bir bosqichida ijobiy va salbiy natijalarni to'g'ri tahlil qila olish; kirishuvchanlik— ya'ni bolani eshitish va tinglay olish, bola bilan muloqot jarayonini osonlashtirish, bola muammosini to'g'ri tushunish

uchun zarur axborot va ma'lumotlarni to'plash.

Ijtimoiy pedagog faoliyati sohalari Ijtimoiy pedagog lavozimi bugungi kunda ikkita idorada — ta'lim muassasalarida va yoshlar ishi bo'yicha muassasalarda joriy etilgan. Yoshlar ishi bo'yicha idoralarda mazkur lavozim sakkiz xil muassasada ro'yxatga kiritilgan. Bular: bolalar klublari, bolalar ijodiyot markazlari, yoshlar yotoqxonasi, o'smirlar dam olish maskanlari, yoshlar ta'lim markazlari, kasbiy yo'naltirish markazlari, bandlik markazlari, bolalar va yoshlar mehnat birjalaridir. Ta'lim soshasida esa pedagog olti xil muassasa ro'yxatiga kiritilgan. Bular: maktabgacha tarbiya tashkilotlari, umumta'lim muassasalari, umumta'lim internatlari, boquvchisini yo'qotgan bolalar uchun umumta'lim tashkilotlari, maxsus ta'lim muassasalari, boshlang'ich kasbiy ta'lim muassalaridir. Ijtimoiy pedagog lavozimi mazkur ikki idorada joriy etilgan bo'lsada, aslida ularga bo'lgan talab yana ham kengroq. Bunday lavozim deyarli barcha ijtimoiy sohalarda joriy etilgan. Ular sog'liqni saqlash muassasalarida (ruhiy nosog'lom, giyohvand bolalar uchun), aholini ijtimoiy himoyalash muassasalarida (imkoniyati cheklangan o'smirlar rehabilitatsiya markazlarida, voyaga yetmaganlar rehabilitatsiya markazlarida), ichki ishlar organlari tarmog'idagi muassasalarda (maxsus yopiq)

Ijtimoiy pedagogik ishlar faol g'oyaviy - axloqiy imkoniyatlarga ega, u shaxs xulqida paydo bo'lgan salbiy elementlarga qarshi kurashda muhim omilga aylanadi. U ijtimoiy fikrni shakllantirish yo'li bilan jamoada sog'lom ma'naviy - axloqiy muhit hosil qilishga ta'sir ko'rsatadi, ilg'or ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlaydi, shaxs qadr - qimmatini ta'minlaydi, qonunni hurmat qilishga o'rgatadi. Bu ayniqsa bugungi kunda, jamiyat ma'naviy yangilanish jarayonini boshidan kechirayotgan bir davrda muhim ahamiyatga ega. Tarbiyaviy faoliyatning muhim rezervlaridan yana biri - ommaviy targ'ibot bilan bog'liq bo'lib, g'oyaviy - tarbiyaviy ishlarning barcha shakllarida g'ayrat va tashabbus talab etildi. Bunda davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan ommaviy - tashkiliy tadbirlar o'tkazish, kechalar, bayramlar, rasm - rusmlar, urf - odatlar, jumladan «Navro'z», «Xotira va Qadrlash

kuni» va boshqa tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Ommaviy ishlarda ijtimoiy - tarbiyaviy muvaffaqiyatlarga ommaning ijtimoiy - madaniy faoliyat yoʻnalishini chuqur anglagan holdagina erishish mumkin. Bu, birinchi navbatda. Pedagogik tamoyillar asosida maʼrifiy muassasa ishlarini tashkil etishda va metodikasida oʻz ifodasini topadi. Tadbirlarni faqat gʻoyaviy yoʻnalishini emas, ayni chogʻda ijtimoiy - pedagogik, ijtimoiy - psixologik mohiyatini anglash, tashkiliy ishlarda uning mexanizmlarga tayanish zarur. Ijtimoiy pedagogik va ijtimoiy xodimlar faoliyati asta-sekin kengayib, biri ikkinchisini toʻldira bordi. Ijtimoiy - pedagogik boshqaruv va ijtimoiy jarayonlarni nazorat qilish obʼekti sifatida yoshlar jinoyatchiligining oldini olish maktab, ichki ishlar boʻlimi, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga qarshi kurash organlarining birgalikdagi tadbirlari tizimi doirasida amalga oshirilishi kerak. Shundan kelib chiqib dastlabki talablar olgʻa suriladi: mazkur faoliyat samaradorligi uchun xizmat qiladigan obʼektiv jarayonlar va hodisalarni hisobga olib borish; tarbiyaning noqulay sharoitiga va shaxsni notoʻgʻri yoʻlga kirishning boshlanishiga oʻz vaqtida eʼtibor berish maqsadida ijtimoiy - pedagogik istiqbol metodlaridan foydalanish; oʻsmir shaxsning individual-psixologik va ijtimoiy sifatlarini hisobga olish. Tarbiyaviy faoliyatning muhim rezervlaridan yana biri - ommaviy targʻibot bilan bogʻliq boʻlib, gʻoyaviy - tarbiyaviy ishlarning barcha shakllarida gʻayrat va tashabbus talab etildi. Bunda davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan ommaviy - tashkiliy tadbirlar oʻtkazish, kechalar, bayramlar, rasm - rusmlar, urf - odatlar, jumladan «Navroʻz », «Xotira va Qadrlash kuni» va boshqa tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Ommaviy ishlarda ijtimoiy - tarbiyaviy muvaffaqiyatlarga ommaning ijtimoiy - madaniy faoliyat yoʻnalishini chuqur anglagan holdagina erishish mumkin. Bu, birinchi navbatda. pedagogik tamoyillar asosida maʼrifiy muassasa ishlarini tashkil etishda va metodikasida oʻz ifodasini topadi. Tadbirlarni faqat gʻoyaviy yoʻnalishini emas, ayni chogʻda ijtimoiy - pedagogik, ijtimoiy - psixologik mohiyatini anglash, tashkiliy ishlarda uning mexanizmlarga tayanish zarur. Milliy ongni uygʻotish va shakllantirish oʻz oʻzini

anglashdan boshlanadi. Milliy g'urur - bu o'z yurtining tarixini bilish, xalqning madaniy merosini himoya qilish, milliy qadriyatlarni tiklash, o'zligini anglash va namoyon etish kabilarni bildiradi. 1910 - 1920 yillarda xalqning eng faol vakillari - jadidlar ma'rifatparvarlik vositasida xalqning qaddini ko'tarish va jahon hamjamiyatining munosib ishtirokchilari qilish g'oyasini olg'a surdilar. Buni o'rganish shunisi bilan muhimki, ularning yetuk avlodni tarbiyalash, mustaqillikni muxofaza qilishda ma'naviy meros vazifasini o'taydi. O'zbek ziyolilari Vatan ozodligi uchun qahramonona kurashni XX asr boshlarida boshladilar, mustaqillikka erishishda ularning roli shundaki, avvalo barcha millatlarni tinchlikda, totuvlikda yashashga chorladilar. Ma'naviy - ma'rifatchilik ishlarini yangi bosqichga ko'tarish uchun barcha ta'lim muassasalarida targ'ibot va tashviqot ishlarni amalga oshirish zarur. Afsuski, bugungi kunda hamma o'quvchilar ham davlat ramzlari va ularning ma'nosini biladi deb bo'lmaydi. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, «Milliy ramzlarimiz bizning milliy g'ururimizni ko'tarishga xizmat qiladi. Ularning har biri ulkan darslik, tarbiyaning kuchli vositasidir». Mana shuning uchun sham joylarda davlat ramzlari asosida kurik - tanlovlar, munozaralar utkazish maqsadga muvofiq. Har bir odam davlat ramzlarini butunlay yoki qisman bilmay turib, o'ylab ko'rsin, shu davlatning munosib fuqarosiman, shu xalqning o'g'liman yoki qiziman deya oladimi. Milliy ongni shakllantirishda davlat ramzlarining buyuk ahamiyati borligini tushuna oladi. Biz ulug Amir Temur vasiyatini bajarishimiz kerak: «Sizning vazifangiz ulug' ob'ru - hurmatimizni, millatning baxti va farovonligini himoya qilish, ularning dardiga malham bo'lishdan iboratdir». Bizning eng katta yutug'imiz o'z boyligimizga o'zimiz ega bo'lganimizdadir. Binobarin, ularda minnatdorchilik, g'urur va ishonch tuyg'ularini tarbiyalashimiz kerak. Ma'naviy, axloqiy mukammallik, vijdonlilik, or - nomuslik, yaqinlarga g'amxo'r bo'ling va boshqa insoniy tuyg'ular o'z-o'zidan paydo bo'lib qolmaydi, ularning asosida tarbiya yotadi.

Tarbiya jarayoni - uni tiklash, rivojlantirish va hayotda joriy qilish, ta'lim, milliy, ma'naviy - axloqiy qadriyat va normalar bilan bevosita

bog‘liq. Ular xalq pedagogikasi, urf - odatlari, bayramlari, o‘yinlari va boshqalarda o‘z ifodasini topadi». Ma’naviyat va ma’rifat» markazi, «Ma’rifatparvarlar», «Oltin meros», «Tarixchilar», «Faylasuflar» va boshqa jamoat tashkilotlari, jamgarmalari yuqorida qo‘yilgan vazifalarni hal etishga katta imkoniyatlariga egadir. Tarbiyasi «qiyin» o‘smirlar anomalligi o‘qishda (o‘qishi qiyin, dangasa) va xulqida (intizom va tarbiyaga rioya qilmaydi) namoyon bo‘ladi. «Qiyin bolalar» - jamiyatga zid yo‘nalishdagi, beqaror axloqli, irodasi bo‘sh, pedagogik ta’siriga doim qarshilik ko‘rsatib keluvchi yoshlardir. Maktab miqyosida ular ko‘p uchramaydi (bir sinfda ikki - uchtdan). Ammo sinf, maktab hayotiga, uning axloqiy muhitiga jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. «Qiyin» bolalar o‘quvchilarning kam qismini tashkil etsa ham ular o‘quv - tarbiyaviy ishlarda barqarorlikka jiddiy to‘siq bo‘ladilar. Ular maktabda va undan tashqarida (oilada, ko‘chada, dam olish joylarida va h.k.) tartibsizlikni vujudga keltiruvchilar hisoblanadi. Shuning uchun ham «kiyin» bolalar maktabda sham, undan tashkarida sham iqtuvchi va barcha jamoat ye’tiborida turishi kerak.

Tarbiyasi qiyin bo‘lganlarning kelib chiqishining ijtimoiy - psixologik va psixologik - pedagogik sabab va omillarni besh guruhga ajratish mumkin:

1. Noqulay oilaviy muhit, ota - onalari o‘rtasidagi ziddiyatli vaziyatlar.
2. O‘qishga bo‘lgan qiziqishning pasayib ketishi va shu munosabat bilan o‘qishdan sovib ketishi (60 - 70 % voyaga yetmagan jinoyatchilar bir sinfda ikki yil o‘qigan).
3. Ijtimoiy faolligi past va maktab jamoasida noqulay holat mavjud.
4. Mikromuhitning salbiy ta’siri, salbiy referent guruh ta’siri.
5. Biror faoliyat yuzasidan o‘z moyilligini, qiziqishini namoyon qilish imkoniyati bo‘lmasligi.

Psixolog - pedagogik nuqtai nazaridan o‘smirlar bilan ishlaydigan katta yoshdagilar quyidagi qoidaga rioya qilishlari lozim: Ko‘p nasihat qilavermang; o‘smir his - tuyg‘ularini hurmat qiling; hayotda mustaqil

bo'lishga o'rgating; ko'p dakki beravermang; do'q – po'pisa qilmang. Ijtimoiy - pedagogik boshqaruv va ijtimoiy jarayonlarni nazorat qilish ob'ekti sifatida yoshlar jinoyatchiligining oldini olish maktab, ichki ishlar bo'limi, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga qarshi kurash organlarining birgalikdagi tadbirlari tizimi doirasida amalga oshirilishi kerak. Shundan kelib chiqib dastlabki talablar olg'a suriladi: mazkur faoliyat samaradorligi uchun xizmat qiladigan ob'ektiv jarayonlar va hodisalarni hisobga olib borish; tarbiyaning noqulay sharoitiga va shaxsni noto'g'ri yo'lga kirishning boshlanishiga o'z vaqtida e'tibor berish maqsadida ijtimoiy - pedagogik istiqbol metodlaridan foydalanish; o'smir shaxsining individual - psixologik va ijtimoiy sifatlarini hisobga olish kerak bo'ladi. Deviant xulq -atvorli bolalarni rehabilitatsiya qilish yo'llari; Tarbiyalovchi funksiya bolani atrof muhitga kirishishi ta'lim tarbiya jarayonida adaptatsiya, ijtimoiylashtirish jarayonini amalga oshirishni ko'zda tutadi. Ijtimoiy rehabilitatsiya bolalar uchun davlatni bolalarga g'amxo'rliqi ijtimoiy-reabilitatsion funksiya. Ruhiy jismoniy nuqsonga ega bolalar ta'lim- tarbiya bolalarni tarbiyalash funksiyasi pedagog tomonidan amalga oshiriladi.

1.Bola ongida barcha jonli mavjudotga muhabbat ijodiy tushunish, insoniylik tuyg'usini tarbiyalash lozim.

2.Atrofdagi odamlar bilan muloqotga kirishishga o'rganish hayot maqsadini va mazmunini anglatadi.

3.Atrofdagi olamni tushunish uning ruhida ma'naviy xususiyatlarni, jamiyatdagi xuquqiy normalarini rivojlantirish.

4.O'z – o'ziga hurmat, mustaqillik his- tuyg'usini shakllantirish.

5.Bolalar o'rtasida, mehnatda va maktabda munosabatni, oilada va tengdoshlari, katta yoshdagi odamlar bilan muloqotga kirishish malakasini shakllantirish. Odamlar orasida shaxs va jamiyat o'rtasida kelishmovchiliklarni bola atrofidagi muhitdagi ijtimoiy munosabatlar, xususiy normalarga tayanib farqlashga o'z hayotini tashkil qilishni o'zini individualligi, vazifalari xususiyatlarining rivojlantirishni tarbiyalashga qaratilgan deb e'tirof etishi joizdir.

Muommoli savollar

1. Ijtimoiy pedagogning kasbiy faoliyati nimadan iborat
2. Normadan orqada qolish haqida nima bilasiz.
3. Ijtimoiy burishlar nima.
4. Kaysi davrda uspirimning axloqiy rivojlanishi shakllanadi.

Adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994

2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994

3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994

4. М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов

воспитателей массовых и спец учреждений родителей М-1997

7. www. pedagog. Uz

9-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING TAMOIYILLARI

REJA:

- 1 .Tamoyil va “qoida” tushunchasi.
- 2.Tabiat bilan uyg‘unlik tamoyili.
- 4.Madaniyat bilan uyg‘unlik tamoyili.
- 5.Insonparvarlik tamoyili.
- 6.Ijtimoiy pedagogika qoidalari

Tayanch tushunchalar: mezon va priniplar, ijtimoiy pedagogik faoliyat, ijtimoiy ta’lim va tarbiya, tabiat bilan, uygunlashuv, madaniyat bilan uygunlashuv. ijtimoiy pedagogikaning tamoiyllari, qoidalari va uning tushunchalari.

Fan bilimlar tizimi uning tushunchalari va mezonlarida aks etadi. Tushunchalar-mavjud dunyoni idrok etish jarayonidagi aks etilishi shakllaridan biri. Har qanday fan rivojlanish jarayonida tushunchalar fan mezoniga birlashadi, kengayadi va qayta xosil qilinadi. Mezonlar yanada umumiy, fundadektad «asliy» deb atalmish tushunchalarni birlashtiradi. Bu tushunchalardan mazkur fanda ishlatiladigan qaratilgan tushunchalar hosil bo‘ladi. Oxirgi yillarda pedagogikada farqlanish jarayoni kuchaydi. Ko‘pgina yangi ilmiy sohalar yuzaga keldi, bular soniga ijtimoiy pedagogika ham kirdi. Pedagogikaning har bir yangi ilmiy sohasi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Bu xususiyatlar uning mezon va tushunchalari tizimida o‘z aksini topadi. Ijtimoiy pedagogika mezonlarini ko‘rib chiqishda avvalambor biz pedagogika mezonlarini ajratamiz. U (pedagogika) boshqa fanlardan nimani o‘zlashtirganini, qaysi mezonlar asl o‘ziniki ekanligini ko‘rib chiqamiz. So‘ng u boshqa fanlardan nimani o‘zlashtirganini qaysi tushunchalar aniqiligini bilish uchun pedagogika mezonlarini ijtimoiy pedagogikaga loyihalashtiramiz. Ma’lumki, pedagogika boshqa fanlar tushunchalarini o‘zlashtiradi va ulardan keng foydalaniladi, masalan «shaxs», «rivojlanish», «faoliyat», «sotsializatsiya» (ijtimoiylashuv), «jamiyat». Uning asl mezonlari «ta’lim», «tarbiya» va «o‘qitish» hisoblanadi. hozirgi kunda shuningdek umum qabul qilingan «pedagogik faoliyat» mezoni ham kiradi. Ijtimoiy pedagogika asl mezonlariga «ijtimoiy pedagogik faoliyat», «ijtimoiy

ta'lim» va «ijtimoiy tarbiya» kiradi.

2 Ijtimoiy pedagogika prinsplari.

«Prinsip» soʻzi lotincha "principium" soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, uning maʼnosi "asos", "asosiy omil" deganidir. U biror narsaning asosiy qoidasi, tamoyili yoki mohiyatini anglatadi. Har qanday fan uchun ishlatilgan muayyan qoidalardan kelib chiqiladigan oʻz prinsiplari mavjud. Fanlar prinsip va qoidalar bizga bogʻliq boʻlmagan holda mavjud. Ulardan chetga chiqish mumkin emas, aks holda pedagogik faoliyat befoyda balki ham zararli boʻladi. Ijtimoiy pedagogika pedagogikadan ajralib chiqdi, tabiiyki oʻz asosida shu fan prinsiplariga tayanadi. Pedagogikadagi prinsiplar shaxs taʼlim tarbiyasining umumiy yoʻnalishini boʻladi va aniq pedagogik vazifalar hal etish uchu asos boʻlib xizmat qiladi. Biroq, shu fan rivojlanishining har bir davri uchun pedagogika prinsiplari haqidagi masala munozaralidir. Zamonaviy davr ham bundan mustasno emas. Har bir olimlar u yoki bu prinsiplarni olgʻa suradi yoki yangicha maʼlumotlarni izohlaydi. Bu borada ijtimoiy pedagogikada yanada koʻp qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda, ammo uning rivojlanish tarixiga (100 yildan ortiq) qaramay Oʻzbekistonda bu fan endi oʻzining birinchi qadamlarini qoʻymoqda. Biz quyida prinsipni koʻriab chiqamiz tarbiyaning tabiatga uygʻun boʻlishi toʻgrisidagi prinsip, tarbiyaning madaniy uygʻun boʻlishi prinsipi va gumanizim prinsipi. Shu prinsiplardan har biri ijtimoiy pedagogikada oʻzining talqiniga, tavsiflanishiga va oʻziga xos xususiyatiga ega.

1. Tarbiyaning tabiatga uygun boʻlishi prinsipi.

Tarbiyaning tabiatga uygʻun boʻlishi- ijtimoiy pedagogika prinsipi, shunga koʻra ijtimoiy pedagog oʻz amaliy faoliyatida bolaning tabiiy holda rivojlanish omillariga tayanadi. Tarbiyaning tabiatga uygʻun boʻlish prinsipi ilk bor slavyan pedagogi Yan Amos Komenskiy (1592-1670) bilan uning «Buyuk didaktika» degan eng asosiy ishida taʼriflangan. Komenskiy, inson tabiatining bir qismi va u tabiatning bir qismi sifatida uning eng asosiy, umumiy qonunlariga boʻysunadi, deb hisoblaydi. Komenskiyning fikricha, tabiatning bu qonunlari oʻsimliklar

va hayvonlar olamida ham shuningdek, insonga nisbatan ham o'z ta'sirini o'tkazib turadi. Komenskiy nafaqat tabiatning uslubiy qonunlariga bola shaxsi psixologiyasiga ham tayanadi. U bolalar va o'spirinlarning yoshiga oid tavsifiga tayangan holda bolalar ta'lim-tarbiyasi tizimini ilgari suradi, asoslaydi va quradi. Komenskiydan ancha ilgari sharq uyg'onish davri buyuk qomusiy olimi va mutafakkiri Abu Ali Ibin Sino o'z asarlarila tarbiyaning tabiatga uyg'un bo'lishi haqida gapirgan edi. Masalan «uy -ro'zg'or tutish» haqidagi fikrlarida Ibin Sino yozgan ediki, inson aqilli mavjudod shuning uchun tabiatda alohida o'rin tutadi va uning qonunlariga ko'ra rivojlanadi. «Yolg'on xislatlarni qayta tarbiyalash» asarida esa Ibin Sino yozadiki, kimki axloqsiz insonni tarbiyalamoqchi bo'lsa unda u uni har tamonlama o'rganishi insonning tabiati qoidalarini bilishi kerak. Natijada tarbiyaning tabiat bilan uyg'un bo'lishi prinsipi ko'pgina buyuk pedagoglar tomonidan o'z pedgogik va ijtimoiy pedagogik nazariyalari qurish asosi sifatida olingan edi.

Masalan, fransuz faylasufi Jan Jak Russoning fikriga ko'ra, bola tarbiyasi tabiat bilan uyg'un ravishda amalga oshirilishi kerak. U yozadiki, «bolalar katta bo'lishidan ilgari bola bo'lishi kerak». Shved pedagogi Iyagon Genrix Pestalossi yetim va qarovsiz bolalar uchun muassasalar va bolalar uyini yaratgan, uning fikriga ko'ra, tabiat maqsadi-inson tabiiy kuchlari va qobiliyatlarini rifojlantirishdir, bunda rivojlanish har tomonlama va uyg'un bo'lishi lozim. Nemis pedagog olimi Adolf Distervich ham I.G.Pestalotti ketidan bu prinsipni eng muhim tarbiya prinsipi hisoblagan. O'z asarlarida batafsil to'xtalib, ta'lim-tarbiya jarayonida yosh va individual xususiyatlarini e'tiborga olishi lozim deb hisoblagan. Tarbiya bilan tabiatning uyg'un bo'lishi Rus klassik pedagoglari ishlarida ham o'z aksini topgan. Ushinskiy o'zining asosiy "Inson tarbiyasining mavzusi sifatida" degan psixologik-pedagogik asarida yozgan ediki, bola tarbiyasi va ta'limi uchun tarbiya prinsiplari va qoidalarini bilish, balki inson tabiati asosiy qonunlarini bilishi ularni har bir aniq bola uchun aniq holda tadbiq qila olishi lozim. Ushinskiy fiziologiya, gigiena va psixologiya (diqqat,

xotira, tasavvur, iroda) asoslarini o'rganish zaruriyatini asoslab berdi, uning asosiy g'oyasi qobiliyatni axloqiy- estetik va diniy xislari, didaktikani o'rganishga og'ish mumkin deb hisoblagan. Sharq, uyg'onish davri mutafakkiri, qomusiy olim Abu Nasir Farobiy (870-950) pedagogikaning mustaqil fan sifatida ajralib chiqishiga qadar o'z asarida ta'riflagan ediki, "Inson tabiatning eng oliy mahsuli bo'lib, ongli o'rganish, ma'naviy kamolot va ijtimoiy tajribani o'zlashtirish orqali o'z hayoti va jamiyat taraqqiyotiga ta'sir ko'rsata oladigan, tarbiya ta'siriga ochiq va uzluksiz rivojlanishga qodir shaxsdir." Farobiy pedagogikani mustaqil fanga ajratgan siyosiy fan tarkibiga kiritgan. Uning fikricha, bolalarda ijobiy axloqiy xislatlarini tarbiyalashda atrof muhit katta o'rin tutadi. U bola shaxsining tabiiy kamolatiga ishonardi, bola tabiatdan go'zallik va mehr oqibat bilan uyg'un ravishda tug'iladi. Ijtimoiy pedagogikada tarbiyaning tabiat bilan uyg'un bo'lishi prinsipiga amal qilib, quyidagi qoidalarga tayanishi lozim:

- bolalar yoshi xususiyatlarini e'tiborga olish;
- bolalar xususiyatlarini e'tiborga olish;
- me'yoridan chetga chiqish bilan bog'liq bo'lgan bolalarning individual xususiyatlarini e'tiborga olish;
- bola shaxsidagi ijobiy, kuchli tomonlariga tayanish;
- bola tashabbuskorligini va mustaqilligini rivojlantirish.
- madaniyat bilan uyg'un bo'lish prinsipi.

Bu prinsip tarbiyaning tabiat bilan uyg'un bo'lishi prinsipining davomidir. Uning zaruriyati inson tabiati bilan shartlangan. Inson biologik mavjudod sifatida tug'iladi, shaxs bo'lib yetishsa bir avloddan ikkinchi avlodga shaxs tarbiyasi va rivojlanishi jarayonida o'tadigan o'zini tutish ijtimoiy tajribani o'zlashtirib yetishadi. Antik jamiyatdagi faylasuflar va pedagoglar shaxs shaklanishi va madaniyat o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni tashkil etganlar. Shu narsaga Sharq Uyg'onish davri mutafakkirlari va qomusiy olimlari bo'lgan Farobiy, Beruniy, Ibn Sino, Navoiylar ham o'z asarlarida alohida tayangan. Bunda ikkita muhim tezis belgilangan: shaxs madaniyati orqali shakllanadi, har qanday madaniyat asosan boyligi esa insondir. Oldingi faylasuf va pedagoglar

shunday hisoblardiki, madaniyat yuqori axloqiy insonni shakllantirishning zaruriy va eng muhim omilidir. Madaniyat bilan uyg'un bo'lish prinsipi pedagogikada A.Distervich (XIX asir) bilan ilgari surilgan. U hisoblardiki, tarbiya qilishda joy va vakil shart sharoitlarini ya'ni inson tug'ilgan vakil va joyini bir so'z bilan aytganda butun zamonaviy madaniyatni e'tiborga olishi zarur. Butun insoniyat har bir shakl va har bir avlod madaniyat rivojlanishining ma'lum bir pog'onasida turadi bu ajdodlar.

- Ijtimoiy tarbiyani tashkil qiluvchining tamoyillari:
- Shaxsning ijtimoiy o'zaro ta'sirida uning hayotiy munosabatlari-ning baholi shakllanishida konfliktli va krizisli sharoitlarini bartaraf qilishga individual yordamlashish.
- Insonning o'zini va uning yaqin mikromuhitini jismoniy, psixik va ijtimoiy tomonidan shaxsning individual yaratuvchanligining shakllanishini guruhli (jamoat) qo'llash.

Har bir bola va katta odamning jamiyatda loyiq turmush kechirish huquqini uning jismoniy va aqliy rivojlanishidan, ijtimoiy statusidan (maqomidan) mustaqil jamiyat muhofaza qilish (qo'riqlash).

- Berilgan mikro-muhitni saqlash haqida amaliy g'amxo'rlik:
- Har tomonlama ijtimoiy tomondan mumkin faoliyatni guruhli va bo'sh vaqt (ishchangligini) jismoniy, bilish, individual-yaratuvchanlik tashkil qilish.
- O'sib kelayotgan insonning muvaqqiyatlar sub'ektlik o'zaro ta'sirini qurshagan ijtimoiy madaniy kenglikda (doirada) ta'minlash va qo'llab -quvvatlash.

- Shaxsning o'ziga mustaqil faoliyatining ijtimoiy tajribasini va kontakt guruhdagi va o'ziga mos munosabatini tashkil qilish orqali javobgarlik o'zini-o'zi tashkil qilishga shaxsiy hayotini o'zini odob-axloqlilikga o'zi qurishga tayyorligini ta'minlash. Jismoniy tuzalish, jonning qisilishi, shaxsiy hayotdagi yo'qotish va krizislarga qaramasdan shaxsiy obro'ni, sezgisini va o'ziga, atrofidagi odamlarga hurmatini saqlagan holda insonning yashashi mumkin bo'lgan turmush sharoitlarini mikromuhitda tuzishga yordamlashishi.

- Ijtimoiy pedagogikaning mehnati psixologiyaning uch bazali kategoriya - faoliyat, munosabat(ijtimoiy pedagogikaning o‘zaro ta’siri) va insondan kelib chiqishi kerak.

Ijtimoiy pedagogika kompleks ishlari quyidagi misollar asosida quriladi:

- Maktabni ma’naviyati bosim bo‘lgan maktabdan ruhiy madaniyat maktabiga, o‘qitish maktabidan tarbiya maktabiga aylantirish.

- Insonga yo‘naltirilgan maktabni bolaga gumanistik shaxsiy munosabatni, ota-onalar bilan munosabatlarni tuzish.

- Bolalar bog‘chalari oila va maktablarning umumlashganligi ularning o‘zaro ta’siri va birga ishlashini ta’minlash.

“Ijtimoiy pedagogika”ning faoliyatni boshqarishda yoshiga qarab munosabatda bo‘lish, har bir guruhning xususiyatini va mumkinchiligini, guruh va jamoalarning ijtimoiy psixologik imkoniyatlarini hisobga olib shaxsning maqsadga yo‘nalgan rivojlanishini ta’minlaydi. Shaxsiy tamoyil rahbari pedagog va tarbiyalanuvchining ijtimoiy birga ishlashini borishida tarbiyalanuvchiga munosabatda shaxs o‘zi rivojlanadigan talabini va motivlarini psixikasi va xulq-atvorining rivojlanishidagi ikilishlar va deformatsiyalarni psixologik diagnostika qilishga asoslangan paytda tarbiyalash tarmoqlari.

-Tartibsizlik qilgan o‘spirinlarni jazolash tarmog‘i. Bu tarbiyasizlikning oldini olish amaliyoti kriminal tarmoqqa emas, balki bolalar va o‘spirinlarning kundalik turmush tarmog‘iga umumiy yo‘naltirish tamoyilining amalga oshirishini, ya’ni asosiy kuch solishlarini o‘yla, o‘quv o‘rinlari, o‘spirinlarning kichik guruhdagi tarbiya ishiga o‘tkazishni anglatadi. Yordam ko‘rsatish turlari yoshi yetmaganlar va ota-onalarning nomusini, obro‘cini, o‘zini baholashini va o‘zaro hurmatini kamsitmasligi va ota-onalarni noqulay sharoitga tushirmasligi kerak.

Ijtimoiy, huquqiy va pedagogik -psixologik va tibbiy yordamni bolalar va o‘spirinlarga ko‘rsatishni tashkil qilishda va ish olib borishda quyidagi tamoyillardan kelib chiqadi. Bilim berish faoliyatining tabiatga

yaqinlik (iroda) tamoyili tabiiy va ijtimoiy protsesslarni ilmiy asosda tushunishga tabiat jamoatchi va shaxsning rivojlanishining umumiy qonunlari bilan mosga asoslangan bo'lishini anglatadi. Madaniyatga yaqinlik tamoyili bilim faoliyatining madaniyatining umumiy insoniylik baholiligiga asoslanishini konkret milliy va diniy madaniyat qadriyatlariga va normalariga muvofiq tuzilishini, umuminsoniylikka qarshi kelmaslikka asoslanganligini anglatadi.

Mikromarkaz faoliyatining tamoyillari:

-bola va uning oilasi bilan ish olib borishda shaxsiy yo'naltirish usulini qo'llash.

- bola va uning oilasining rivojlanishi.

- tarbiya tuzumining aniqligi.

-ijtimoiy pedagogik kengash sub'ektlarining birga ishlashi.

-ijtimoiy pedagogning boshqa "yordamchi" mutaxassislarning vakillari bilan kasbiy birga ishlashishi.

Jamiyatning bolalar va o'spirinlarga umumiy munosabatini gumanizatsiyalash,yoshi yetmaganlarning xulqlardagi har xil chetlashlarga kechikib jazolash bilan javob berishdan bolalar va o'spirinlarga har tomonlama va o'z vaqtida yordam ko'rsatishga o'tish, ya'ni tarbiyaning jazolashdan ustun bo'lishini ta'minlash bo'ladi. Gumanizatsiya quyidagilarni o'z ichiga qamrab olishi shart.

- Nizomlilik sohasini (tarmog'ini) .

- Tarbiyalash (oila maktabgacha, maktab, maktabdan tashqari) bolalar va o'spirinlar qiziqishiga bog'lik faoliyatga (qatnashishi) munosabatiga tegishli o'qish va attestatsiyadan o'tish keyin va talab qilingan javobgarchilik chegarasida faoliyatining asosiy sub'ektlariga yordam ko'rsatishi mumkin bo'ladi.

Faoliyatning barcha asosiy sub'ektlarining bir maqsadligiga va qiziqishlarining yuqori darajada mos kelishi ikki vazifani ochishni talab qiladi. Bir tomondan bolalar va o'spirinlarni sotsializatsiya, reabilitatsiya, adaptatsiya bo'yicha mahalliy masalalarini kompleksli ochish uchun muassasalarining manfaatlarini integratsiyalash, ikkinchi tomonidan muassasalik tegishligini hokimchilik bo'ysinuvchiligining

vertikal bog`likligini (buzmagan) yuqotmagan holda saqlab qolish. Bu pedagogik faoliyatning boshlang`ich bug`inlarning xalq uchun kul faoliyatini ham yaqin bo`lishini ta`minlaydi.

Muommoli savollar

1. Ijtimoiy pedagogning kasbiy faoliyati nimadan iborat?
2. Normadan orqada qolish haqida nima bilasiz. Ijtimoiy burilishlar nima?
4. Qaysi davrda o`spirinning axloqiy rivojlanishi shakllanadi.

Adabiyotlar

1. Shul`gin V.N. «Osnovnie voprosi sotsial`nogo vospitaniya» M-1994
2. Shurkova «Novie texnologii vospitatel`nogo protsessa» M-1994 q Galaguzova M.A. i dr «Sotsial`naya pedagogika» M-1994
3. M.V. Firsov Antologiya sotsial`noy raboti M-1994
4. Klayberg Yu.A. Sotsial`nie normi i otklyucheniya M-1997
5. Deti s otkloneniyami v razvitii. Metodich. Posobie dlya pedagogov vospitateley massovix ipes uchrejdeniy roditeley M-1997
6. www.pedagog.uz

10-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING KATEGORIYALARI VA MEXANIZMLARI

REJA:

1. Pedagogika va ijtimoiy pedagogika kategoriyalari
2. Ijtimoiy ta`lim
3. Tarbiya va ijtimoiy tarbiya

Tayanch tushunchalar: Pedagogika, kategoriya, ijtimoiy tarbiya, ijtimoiy ta`lim, ijtimoiy -pedagogik faoliyat.

Ta`lim tizimi fanda tushuncha va kategoriyalarda o`z ifodasini topadi.

Tushuncha- bu ifodasining bir formasi bo`lib haqiqiy borliqni tushunib bilish jarayonida amalga oshadi.

Tushuncha ilmda birdaniga belgilanmaydi. Har qanday ilmda rivojlanish jarayonida tushuncha ilm kategoriyalarda birlashadi,

mustahkamlanadi, o'zgaradi va keng ma'nodagi fundamental tushuncha sifatida hozirgi davrda fanda qo'llaniladi. Fanda tushinarli kategoriyali tizim undagi tushunchalarga kiruvchi o'zaro bog'likni va o'zaro ta'sir qiluvchilikni tasvirlash natijasida shakllanadi. Ijtimoiy pedagogikada uchta kategoriya bor.

1. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat.
2. Ijtimoiy ta'lim.
3. Ijtimoiy tarbiya.

Ijtimoiy-pedagogik faoliyat - bu bolani ijtimoiylashtirish jarayoniga yordam berishga qaratilgan, ijtimoiy madaniy tajribalarni hamda jamiyatdagi o'z ishlarni amalga oshirish sharoitlarni yaratish yo'llarini o'zlashtirishga qaratilgan har xil professional faoliyat hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogik faoliyatning asosiy yo'nalishlari

- Bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarining yuqori darajasiga yetish uchun ularning shaxsiy rivojlanishiga bog'liq bo'lgan faoliyat.

- rivojlanishda u yoki bu turdagi normadan orqada oluvchilikka ega bo'lgan bolalarni ijtimoiy qayta tiklash bilan bog'lik bo'lgan faoliyat. Mazmuniga ko'ra ijtimoiy pedagogik faoliyat har xil kasbga bog'liq xilma xildir. Nazariy qarashlar bo'yicha ko'pchilik guruh bolalar bilan ishlashdagi profilaktik faoliyat muassasa va tashkilotlarda amalga oshirish kerak bular quyidagilar:

- O'quv yurtlaridagi ijtimoiy pedagogik faoliyat

- Bolalar jamoasi va tashkilotlardagi ijtimoiy pedagogik faoliyat

- Ijodkorlik to'garaklari va bolalarning bo'sh vaqtlariga ijtimoiy pedagogik faoliyat.

- bolalarning yozgi ta'tildagi ijtimoiy pedagogik faoliyat

Rivojlanishida nuqsoni bor bolalar olib boriladigan ishlar qanaqa nuqsoni bor ekanligiga qarab ijtimoiy pedagogik foaliyat turlariga ajratish va maxsus metodika va texnologik yondashishni talab qiladi.

- aqliy rivojlanishida nuqsoni bor bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat

- pedagogik nuqsonlari bor bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat

-ota-ona tomonidan nazoratsiz qolgan bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat.

-tarbiyasi og'ir(deviant) bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat.

Ijtimoiy pedagogning o'yla bilan birga olib boradigan ijtimoiy pedagogik faoliyati alohida ahamiyatga egadir, sababi oilada bolaga boshqa ijtimoiy omillarining ta'sirining qanday bo'lishini aniqlashga imkon beradi. Shuning uchun ham ijtimoiy pedagogning oila bilan hamkorlikdagi ishchanligi ijtimoiy pedagogik faoliyatning barcha kategoriyalari ya'ni bolalar muammolari ba'zi hollardagi profilaktika ishlarini olib borishdagi zarur komponentlardan hisoblanadi.

Ijtimoiy ta'lim. Umumiy o'rta maktablarda ya'ni boshqa bir o'quv yurtlarida bola ta'lim jarayonlarida akademik bilimlariga va ularni egallash uchun eng zarur bo'lgan ko'nikmani egallash va qo'llashni o'rgatadi. Shuningdek ular alohida tizimlashtirilgan ijtimoiy bilim ko'nikma va tajribalarni ham egallaydi. Ular bola tomonidan o'rganilgan malaka va ijtimoiy talablarini yutuqlarini egallashni ta'minlaydi. Qachon bolaga va uning ijtimoiylashuvida maxsus yordam zarur bo'lgandagina bu bilim ko'nikma va malakalar as qotadi.

Maqsadga qaratilgan ijtimoiy bilim berish ko'nikma va malakalarning yig'indisi ijtimoiy ta'lim deyiladi.

Ijtimoiy ta'lim termini ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ishchanglik institutlarining ochilishi bilan paydo bo'ldi, lekin hozirgi kunda bu tushunchalarning ma'nosi to'la ochilmadi. Bu so'zlarni qo'llashda asosan ikki xil holatlarda ajratiladi.

1.Ijtimoiy ta'lim deganda ijtimoiy sohada ishlash uchun maxsus kadrlarni tayyorlash bunda barcha mutaxassislik bo'yicha ta'lim turlarini kiritgan holda boshlang'ich,o'rta va yuqori o'quv yurtlarida shuningdek kurslar tayyorlash kadrlarni qayta tayyorlashlar kiritilgan.

2.Bu termin ya'ni insonning jamiyatdagi hayotiy ishchangligining asosiy foydalari, ijtimoiy madaniyatni egallash, ijtimoiy tafakkur va harakat, ijtimoiy hissiyot madaniyati va ijtimoiy masalalar madaniyati tushuniladi.Bu holda «Ijtimoiy ta'lim» tushunchasi «Ijtimoiy o'qitish»

tushunchasiga yaqindir. Ijtimoiy tarbiya- bu ijtimoiy pedagogikada «tarbiya» kategoriyasiga kiruvchi shakl bo‘lib pedagogika, sotsiologiya, psixologiya va boshqa fanlarda o‘rganiladi. Inson shaxsining sifati uning xatti- harakatlarida ko‘rinadi, shuning natijasida insonning xulq-atvori shakllanadi, agar qandaydir bir sabab bilan ijtimoiy bilim shakllanmagan bo‘lsa , demak munosabatlar shaxsning ijtimoiylashuv sifati ham shakllanmaydi. Shu sababli ijtimoiy pedagogik faoliyat jarayonida shunday zaruriy sifatlar bolalarda shakllantirish talab qilinadi, bu ijtimoiy tarbiyaning asosiy vazifasidir. Demak ijtimoiy tarbiya deganda bir maqsadga qaratilgan bolalar shaxsiyatidagi ijtimoiy zaruriy sifatlar va uning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvini shakllantirish tushuniladi. Tarbiya aspektlarining biri ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga bog‘liq amaliy yo‘nalgan pedagogik bilim sohalarida va professional amaliy faoliyat sohasida javob beruvchi tarbiya ijtimoiy tarbiya hisoblanadi.

MUAMMOLI SAVOLLAR

1. Ijtimoiy pedagogikaning qanday kategoriyalari bor?
2. Ijtimoiy tarbiya nima?
3. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat nima ijtimoiy ta’limning o‘ziga xosligi?

Adabiyotlar

- 1.Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания»М-1994
- 2.Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994
- 3.Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика»М-1994
- 4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
- 5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
- 6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов
- 7.Воспитателей массовых спец учреждений родителей М-1997
- 8.www.pedagog.uz

11-MAVZU: IJTIMOIYLASHUV OMILLARI VA VOSITALARI

REJA:

1. Ijtimoiylashuvga ta'sir etuvchi omillar
2. Mikro, mezon va makro omillar
3. Shaxs ijtimoiylashuviga siyosiy, iqtisodiy, ekologik omillarning ta'siri

Tayanch tushunchalar: Ijtimoiylashuvga ta'sir etuvchi omillar, Mikro, mezo va makro omillar, Shaxs ijtimoiylashuviga siyosiy, iqtisodiy, ekologik omillarning ta'siri.

Jamiyat tomonidan qabul qilingan xatti - harakatlar, qoidalar va me'yorlardan chekingan o'smirlarni og'ir yoki tarbiyasi qiyin yoki tarbiyasi og'ir o'smirlar deb atashadi. Tarbiyasi qiyin o'smirlar deganda turli xil sabablarga ko'ra pedagogik ta'sirlarga qarshi chiquvchi bolalar tushuniladi. Jamiyatda o'rnatilgan me'yor va qoidalarga rioya qilmaydigan shunday tarbiyasi og'ir o'smirlarni ilmda devyatsiya deb atashadi. Deviant xatti -harakat — bu psixik sog'lom shaxslar tomonidan me'yoriy qoidalarni buzish hollaridir. Devyatsiya — bu ijtimoiy pedagogik muammo bo'lib, inson ruhiy olamidagi, uning atrofidagi muhitning o'zgarish hollari bilan bog'liq. Bu hol, ayniqsa, o'smir yoshdagi bolalarga xosdir. Chunki bu yosh eng qiyin va murakkab davr bo'lib, bu yoshdagi bolalarning anatomo — fiziologik, intellektual, axloqiy va boshqacha jihatlarida o'zgarishlar ro'y beradi. Bu o'zgarishlar o'z navbatida ularning psixikasida o'zgarishlar ro'y berishiga zamin yaratadi. Ularning ijtimoiy statusida, jamoada o'zini tutishida o'zgarishlar ro'y berib, ularni ko'proq, «Men kimman?» - degan savol qiynaydi. Devyatsiya o'z ichiga deviant, delinkvent va kriminal xatti — harakatlarni birlashtiradi. (deviant xatti — harakat — bu kichik ijtimoiy munosabatlar (oilalar, maktab) hamda harakter, jinsiy va yosh xususiyatlari jihatidan yaqin kichik ijtimoiy guruhlariga xos ijtimoiy me'yorlardan, xatti — harakatlar va qoidalardan og'ish, chekinishning bir turidir.! Ya'ni bu turdagi harakatni intizomsizlik deb ham atash mumkin. Agressiya, ishdagi va mehnat faoliyatida o'z

boshimchalikka yo‘l qo‘yish, bolalar va o‘smirlarning ichkilikka berilishi, daydib yurishlari, oliftagarchilik qilishlari, assotsial harakatlarga berilish kabilar deviant harakatlarning asosiy ko‘rinishlaridir. Ma’lum vaziyatlarda bolalar va o‘smirlarning shu kabi xatgi — harakatlarni namoyon etishi deviant harakatlarning tipik xususiyatidir. Delinkvent xatti - harakat - deviant harakatlardan farqli o‘larok, ular vaziyat ta’sirida emas, balki yuqoridagi kabi assotsial harakatlarning doimiy harakterga ega bo‘lishidir. Delinkvent s

harakatlarning quyidagi turlari mavjud:

- haqoratlash, xo‘ralash, azoblash va undan huzurlanish kabi agressiv bosqinchilik harakatlar;
- kichik o‘g‘riliklar, ta’magirlik, avtotransport va boshqada kerakli buyum va anjomlarni o‘g‘irlash kabi moddiy fonda kirishga qaratilgan o‘z shaxsiy manfaati yo‘lidagi harakatlar;
- narkotiklar sotish va tarqatish.

Kriminal xatti-harakat — bu jinoiy javobgarchilikka tortilishda yoshi yetgan shaxslarning huquqlarga zid harakatlari bo‘lib, ular ustidan jinoiy ish qo‘zg‘atilish jarayonidir. Kriminal harakatlarga deviant va delinkvent harakatlar asos yaratadi.

Deviant xarakterlarning asosiy sabablari:

Bolalar, o‘smirlar va umuman ba’zi jamiyat a’zolarining jamiyat tan olgan me’yorlarga zid keluvchi xatti- harakatlarni namoyon etishi — bu birdaniga, o‘z-o‘zidan bo‘ladigan hodisa emas, ya’ni o‘sha insonlarning shunday yo‘l tutishiga nimadir sabab bo‘ladi. Ya’ni har bir fazilat o‘z tarixiga ega. Insonning rivojlanishi bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan turli xil faktorlarga bog‘liq: irsiy, muhit, tarbiya, insonning shaxsiy amaliy faoliyati va x.k. Voyaga yetmagan yoshlar orasida deviant harakatlarni vujudga keltiruvchi qator faktorlar mavjud. Jumladan:

1. Biologik faktorlar, ya’ni bolalarning ijtimoiy hayotga moslashuvini murakkablashtiruvchi noxush fiziologik va anatomik holatlar: Ularga:

- genetik (o‘ta aqli zayiflar, ko‘rlar, karlar va x.k),
- psixofiziologik (ya’ni inson organizmiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi,

somatik harakatlarni, allergiyalar va toksik kasalliklarni vujudga keltiruvchi turli xil ziddiyatlar, kimyoviy moddalar, energiyalar va x.k),
-fiziologik (atrofdagilarda noxush kayfiyat uygʻotuvchi tashqi qiyofa, tilning duduqligi va x..k)

2.Psixologik faktorlar, yaʼni insondagi psixopotologik yoki aksentuant (haddan tashqari) holatlar. Bu faktorlar asab kasalliklari (psixopatiya, nevrasteniya kabi kasalliklardir)

3.Ijtimoiy—pedagogik faktorlar, yaʼni bolalik davridan boshlab maktab, oila va jamoatchilik tarbiyasidagi nuqsonlar.

4.Ijtimoiy-iqtisodiy faktorlar, yaʼni bu jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikdir: jamiyatning boylar va kambagʻallar deb ajratilishi,xalqning maʼlum qismining qashshoqlanib qolishi, oylik maoshining kamligi, ilmsizlik, inflyatsiya va x.k.

5.Maʼnaviy- axloqiy faktorlar. Ularga birinchidan, jamiyatda maʼnaviy qadriyatlarning qadrsizlanishi, insonlarning maʼnaviy qashshoklanishi kirs, ikkinchidan, muayyan jamiyatning undagi roʻy berayotgan deviant harakatlarga befarqlik, loqaydlik kiradi.

Deviatsiya konsepsiyasida rehabilitatsiya, profilaktika va korreksiya masalalari. Deviant xatti — harakatdagi bolalar va oʻsmirlarga nisbatan profilaktika, rehabilitatsiya va korreksiya ishlari amalga oshiriladi. Rehabilitatsiya — bu bola shaxsining huquqi, huquqiy statuy, sogʻligʻi, ishga layoqatsizligini tiklashga qaratilgan kompleks, koʻp darajali, bosqichli va dinamik tizimdir. U profilaktika va korreksiya singari aspektlarni oʻz ichiga oladi. Profilaktika — bu rehabilitatsiya tizimidagi shaxsning rivojlanishidagi u yoki bu chekinishlarni yuqotishga shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan tadbirlardir. U koʻproq ijtimoiy muhit bilan bogʻliqdir. Korreksiya — bu hayotiy chekinishlarga uchragan bolalar va oʻsmirlar bilan olib boriladigan aniq faoliyat hisoblanadi.

Muommoli savollar

- 1 .Ijtimoiy pedagogikaning qanday kategoriyalari bor?
- 2.Ijtimoiy tarbiya nima?
3. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat nima?
- 4.Ijtimoiy taʼlimning oʻziga xosligi?.

Adabiyotlar

- 1.Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания»М-1994
- 2.Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994
- 3.Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика»М-1994
- 4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
- 5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
- 6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых спец учреждений родителей М-1997
- 7.www. pedagog. Uz

12-MAVZU: BOLANING SOTSIUMDA RIVOJLANISHI

REJA:

- 1.Bolaning ilk ijtimoiylashuv davri.
- 2.Bolaning ijtioiylashuvida oila, ta'lim-tarbiya muassasalari, madaniyat, din va mahallaning o'rni.

Tayanch tushunchalar: bolaning ijtimoiylashuvi, ta'lim-tarbiya, mahalla, ota-onalar, jamiyat, ijtimoiy ta'lim, ijtimoiy tarbiya

Ijtimoiy ta'lim (hamjamiyat orqali ta'lim berish) - tashabbuskor guruhlar, hamjamiyatlar, jamoalar, odamlarning o'zini o'zi boshqaradigan uyushmalari hayoti va ixtiyoriy faoliyatining bir qismi sifatida muntazam, uzluksiz ta'limni tashkil yetish konstepstiyasi va amaliyoti.

Ijtimoiy ta'lim konstepstiyasi quyidagi g'oyat muhim printsiplarini o'z ichiga

oladi:

-u ayrim odamlarda ham, guruhda ham o'z kuchlariga ishonishni va ularga tayanishni rivojlantirishga qaratilgan;

-u hamjamiyatda, hamjamiyat bilan birgalikda va hamjamiyat uchun ta'limning variantlilik prinstiplari asosida (ya'ni uning ob'ektiv xilma - xilligini e'tirof etish va ushbu xilma - xillikni ta'lim amaliyotida

ro'yobga chiqarish asosida) amalga oshirilgan uzluksiz ta'limni qo'llab - quvvatlaydi;

-u hamjamiyatdagi odamlarning muammolari va ehtiyojlariga ta'lim jarayonining boshlang'ich nuqtasi deb munosabatda bo'ladi, shu sababli tug'ilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni mustaqil hal qilish maqsadida samarali o'qitish va konkret professional trening shakllarini ahamiyatli deb beriladi;

-u ochiqdir va mushkul ahvolda tushib qolgan odamlar ehtiyojiga hamda bolalarning muammolariga ayniqsa hamdardlik bilan qaraydi, ularni pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qo'llab - quvvatlashga qaratilgan muxsus maqsadlarni qo'yadi;

-u mavjud maorif tizimining xilma - xil ta'lim xizmatlarini ta'minlash borasidagi ishini to'ldiradi va har bir odamning aynan o'ziga kerakli va ta'lim standartlari hamda tasdiqlangan o'quv rejalari bilan belgilab qo'yilganiga qaraganda ancha keng ma'lumot olishga imkon beradi.

Ijtimoiy ta'lim, birinchidan, o'qish va o'zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta'lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo'yi mustaqil o'qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta'lim berish - davlatning mutlaq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g'amxo'rlik qilish va faoliyat ko'rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday hamjamiyat o'z muammo hamda vazifalarini o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta'lim tizimlarini tashkil etish mumkin. Mamlakatimizning o'tgan yillaridagi mentalitetida ijtimoiy ta'limni tushunish mafkuraviylashtirilgan tarbiyadan, ta'limni ijtimoiy - siyosiy maqsadlar bilan chegaralab qo'yilgan tizim deb tasavvur qilishdan iborat edi. Jamiyatdagi o'zgarishlar ta'limga ham, hamjamiyatga ham, ularning o'zaro aloqasiga ham qarashlarni ancha kengaytirdi. Ta'lim va hamjamiyatlarga multimadaniy tizimlar deb qaraladigan bo'ldi, bu tizimlarda hamjamiyat individdan yuqori turib, uning rivojlanishini belgilamaydi, balki turli individlar birgalikda hayot kechiradigan, turli

odamlarning birgalikdagi harakatlari amalga oshadigan jonli makon deb hisoblanadi. Bunga qarashlar: ota - onalar (bolalar bilan birga); ta'limning konkret shakllaridan manfaatdor bilgan ishbilarmon odamlar va tadbirkorlar; o'z ta'limini takomillashtirishdan va o'z bilimlarini rivojlantirishdan manfaatdor bo'lgan hamma odamlar (ya'ni, mutaxassislar va mutaxassis bo'lmaganlar) kiritilishi mumkin. hamjamiyatda, hamjamiyat orqali va hamjamiyat uchun shunday tushuniladigan ta'lim - ta'lim jarayonlariga kiritilgan (shu jumladan majburiy o'rta ta'lim doirasida ham) odamlar aloqalari va birgalikdagi harakatlarning bevosita amal qiluvchi, dinamik ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy ta'lim tizimidir. Bu, shuningdek, "kuyidan" chikadigan shaxsiy ta'lim ehtiyojlarining, qiziqishlarining va tashabbuslarining (xolbuki davlatga qarashli ta'lim tizilmalari "yuqoridan" chiqadigan sotsial - ta'lim manfaatlari va maqsadlaridir) namayon bo'lish va o'zini o'zi ro'yobga chiqarish sohasi hamdir.

Ijtimoiylashtirilgan ta'lim ikki inson o'rtasidagi muomala madaniyatini shakllantiradi, hayotning ma'nosini va yo'nalishlarini aniqlashga, jamiyatda o'z o'rnini topishga, o'z imkoniyatlarini chamalab ko'rishga imkon beradi. Tabiiy - ilmiy ta'lim inson bilan tabiat o'rtasidagi munosabatni, uning tabiiy rivojlanish tamoyillari va qonuniyatlarini hamda o'zlashtirishning maqsadga muvofiq usullarini o'tkazadi. Texnologik ta'limda inson ilmiy - texnika yutuqlari, uning tamoyillari, metodlari, hozirgi zamon texnologiyasini o'zlashtiradi. Bu faqat ishda emas, balki turmushda, kommunikatsiya sohasida, madaniy hayotda ham kerak. Kadrlar tayyorlash milliy dasturning insonparvona mohiyati shundaki, bunda ta'lim - shaxsni shakllantirish va rivojlantirish shakli va usullari sifatida qabul qilinadi.

Bu o'qitish va tarbiyalash maqsadi, mazmuni, metodi va vositalarini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. U o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida ta'lim jarayonidagi o'zaro munosabatlarida o'zgarish yasaydi, o'quvchilar faolligi va mustaqilligini oshirish o'zini o'zi kashf etishining sub'ekti bo'lib qoladi. Ta'limni ijtimoiylashtirish o'qitish sub'ekti - o'quvchiga o'z qobiliyati va ichki imkoniyatlarini ochishga yordam

beradi. Milliy dasturning ijtimoiy mazmuni tufayli ta'limda yangi qadriyat o'z ifodasini topadi. O'quvchining shaxsiy qiziqishlari va intilishlari birinchi o'ringa chiqadi, bunda ta'lim oluvchi o'z imkoniyatlarini to'la ochishga muyassar bo'ladi.

Mazkur, muammoda insonparvarlik ta'limi bilan ijtimoiylashtirish o'rtasidagi munosabat muhim ahamiyatga ega. Bu faqat masalaning mohiyatini belgilash uchun emas, balki ayni vaqtda ta'limda boshlangan ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirishda va hayotga joriy etish yo'llari va vositalarini aniqlashga ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy ta'lim. Ijtimoiy ta'lim (hamjamiyat orali ta'lim berish) - tashabbuskor guruhlar, hamjamiyatlar, jamoalar, odamlarning o'zini o'zi boshqaradigan uyushmalari hayoti va ixtiyoriy faoliyatining bir qismi sifatida muntazam, uzluksiz ta'limni tashkil etish konstepstiyasi va amaliyoti. Ijtimoiy ta'lim konstepstiyasi quyidagi g'oya muhim prinstiplarini o'z ichiga oladi:

- u ayrim odamlarda ham, guruhda ham o'z kuchlariga ishonishni va ularga tayanishni rivojlantirishga qaratilgan;

- u hamjamiyatda, hamjamiyat bilan birgalikda va hamjamiyat uchun ta'limning variantlilik prinstiplari asosida (ya'ni uning ob'ektiv xilma - xilligini e'tirof etish va ushbu xilma - xillikni ta'lim amaliyotida ro'yobga chiqarish asosida) amalga oshirilgan uzluksiz ta'limni qo'llab - quvvatlaydi;

- u hamjamiyatdagi odamlarning muammolari va ehtiyojlariga ta'lim jarayonining boshlang'ich nuqtasi deb munosabatda bo'ladi, shu sababli tug'ilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni mustaqil hal qilish maqsadida samarali o'qitish va konkret professional trening shakllarini ahamiyatli deb beriladi;

- u ochiqdir va mushkul ahvolda tushib qolgan odamlar ehtiyojiga hamda bolalarning muammolariga ayniqsa hamdardlik bilan qaraydi, ularni pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qo'llab - quvvatlashga qaratilgan muxsus maqsadlarni qo'yadi;

- u mavjud maorif tizimining xilma - xil ta'lim xizmatlarini ta'minlash borasidagi ishini to'ldiradi va har bir odamning aynan o'ziga

kerakli va ta'lim standartlari hamda tasdiqlangan o'quv rejalari bilan belgilab qo'yilganiga qaraganda ancha keng ma'lumot olishga imkon beradi.

Mamlakatimizning o'tgan yillaridagi mentalitetida ijtimoiy ta'limni tushinish mafkuraviylashtirilgan tarbiyadan, ta'limni ijtimoiy - siyosiy maqsadlar bilan chegaralab qo'yilgan tizim deb tasavvur qilishdan iborat edi. Jamiytdagi o'zgarishlar ta'limga ham, hamjamiyatga ham, ularning o'zaro aloqasiga ham qarashlarni ancha kengaytirdi. Ta'lim va hamjamiyatlarga multimadaniy tizimlar deb qaraladigan bo'ldi, bu tizimlarda hamjamiyat individdan yuqori turib, uning rivojlanishini belgilamaydi, balki turli individlar birgalikda hayot kechiradigan, turli odamlarning birgalikdagi harakatlari amalga oshadigan jonli makon deb hisoblanadi. Bunga qarashlar: ota - onalar (bolalar bilan birga); ta'limning konkret shakllaridan manfaatdor bo'lgan ishbilarmon odamlar va tadbirkorlar; o'z ta'limini takomillashtirishdan va o'z bilimlarini rivojlantirishdan manfaatdor bo'lgan hamma odamlar (ya'ni mutaxassislar va mutaxassis bo'lmaganlar) kiritilishi mumkin. hamjamiyatda, hamjamiyat orqali va hamjamiyat uchun shunday tushiniladigan ta'lim - ta'lim jarayonlariga kiritilgan (shu jumladan majburiy o'rta ta'lim doirasida ham) odamlar aloqalari va birgalikdagi harakatlarning bevosita amal qiluvchi, dinamik ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy ta'lim tizimidir. Bu, shuningdek, "quyidan" chiqadigan shaxsiy ta'lim ehtiyojlarining, qiziqishlarining va tashabbuslarining (xolbuki davlatga qarashli ta'lim tuzilmalari "yuqoridan" chiqadigan sotsial - ta'lim manfaatlari va maqsadlaridir) namoyon bo'lish va o'zini o'zi ro'yobga chiqarish sohasi hamdir. Ijtimoiy pedagogik ishlar faol g'oyaviy - axloqiy imkoniyatlarga ega, u shaxs xulqida paydo bo'lgan salbiy elementlarga qarshi kurashda muhim omilga aylanadi. U ijtimoiy fikrni shakllantirish yo'li bilan jamoada sog'lom ma'naviy - axloqiy muhit hosil qilishga ta'sir ko'rsatadi, ilg'or ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlaydi, shaxs qadr - qimmatini ta'minlaydi, qonunni hurmat qilishga o'rgatadi. Bu ayniqsa bugungi kunda, jamiyat ma'naviy yangilanish jarayonini boshidan kechirayotgan

bir davrda muhim ahamiyatga ega. Tarbiyaviy faoliyatning muhim rezervlaridan yana biri - ommaviy targ'ibot bilan bog'liq bo'lib, g'oyaviy - tarbiyaviy ishlarning barcha shakllarida g'ayrat va tashabbus talab etildi. Bunda davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan ommaviy - tashkiliy tadbirlar o'tkazish, kechalar, bayramlar, rasm - rusmlar, urf - odatlar, jumladan «Navro'z », «Xotira va qadrlash kuni» va boshqa tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Ommaviy ishlarda ijtimoiy - tarbiyaviy muvaffaqiyatlarga ommaning ijtimoiy - madaniy faoliyat yo'nalishini chuqur anglagan holdagina erishish mumkin. Bu, birinchi navbatda pedagogik tamoyillar asosida ma'rifiy muassasa ishlarini tashkil etishda va metodikasida o'z ifodasini topadi. Tadbirlarni faqat g'oyaviy yo'nalishini emas, ayni chog'da ijtimoiy - pedagogik, ijtimoiy - psixologik mohiyatini anglash, tashkiliy ishlarda uning mexanizmlariga tayanish zarur.

Ijtimoiylashtirish insonparvarlikning mohiyatini tushunib yetishga ko'maklashadi, insonni totalitarizm asoratlaridan halos etadi, o'zligini anglatadi. Bu maqsadga bilimsiz erishib bo'lmazligi ma'lum narsa. Ta'limni ijtimoiylashtirish insonni bu dunyoda borligini anglashga imkon beradi. U faoliyat usullarini anglash va samarali izlash, o'ziga, boshqalarga, tabiatga nisbatan uyg'un munosabatda bo'lish imkoniyatini beradi.

Ijtimoiy ta'lim (o'qitish)

Ijtimoilashuv jarayonida bola jamiyat, ijtimoiy munosabatlar. Ijtimoiy maqom ijtimoiy o'zni tutish me'yor haqida ko'pgina bilimlarni o'zlashtiradi. U shuningdek integratsiyani va jamiyatda kirishda yordam beradigan turli xil malaka va ko'nikmalarni egallaydi. Agar normal bolada normal bola (jismonan va psixik sog'lom) tug'ilsa, unda uning jismoniy, psixik va ijtimoiy shakllanishi ma'lum qonunlariga ko'ra sodir bo'ladi. Bola avval jismoniy makonni izlashtiradi, unda yo'lini topishga o'rganildi: emaklash, o'tirish, yurish, yugurish va hokazo so'ng ko'chani o'zlashtirildi. Bola yaqin kishilarini ajratadi otani, onani, akaukalarini o'z ismiga egaligiga o'rganadi, unda javob berishni boshlaydi. Bolada ijtimoiy xush ko'rishlar, his tuyg'ular, ijtimoiy tajriba

shakllanadi. Bola ijtimoiy rivojlanishda nutq xazinasidagi bor narsa til yordamida bola diliga o'tadi. Tilda shakl, tarixi, xarakteri, odatlari, an'nalari saqlanib qoladi. Tilni o'zlashtirib, bola xalq madaniyati, ijtimoiy tajriba va ijtimoiy an'nalarni ham o'zlashtiradi. Eng muhim bo'lgan bola ijtimoiy rivojlanishi o'yinlarda sodir bo'ladi. O'yinlar yordamida bolalar turli xil ijtimoiy rollar bilan tanishadi. Agar bolalar jismoniy va psixik kamchiliklar bilan tug'lsa, unda ijtimoiy tajribani o'zlashtirilishi ancha murakkabdir. Agar bunday bola oddiy oilada tug'lsa bu haqida bolaning ijtimoiy tiklanishi ko'p holda bunga tayyor bo'lmagan ota-onalar zimmasiga tushadi. Bola o'zi uchun zarur bo'lgan muhitlaridan tashqarida, masalan, chaqaloq, uyida, so'ngra bolalar uyida tarbiyalansa boshqa gap. Bu holda ba'zi bir ijtimoiy rollarni tabiiy yo'l bilan o'zlashtirish bo'lmaydi: ota-ona, aka-uka boshqa qarindoshlar. Bunday hollarda bolalarda muayyan bir bilim va malakalarini shakllantirishga imkon beradigan, ular ijtimoiy tajribani o'zlashtirilishiga va jamiyatda ularning integratsiyasiga yordam beradigan maxsus metodiklar va texnologiyalar mavjud bo'lishi kerak. Maktabda o'qitish jarayonida bola avvalom bor akademik bilimlarini oladi. Biroq, shu bilan birga ijtimoiy me'yorlarini, ko'rsatmalarini, qadriyatlarini, rollarni yanada muvafaqqiyatli o'zlashtirilishini ta'minlaydigan ma'lum bir ijtimoiy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallashi lozim, bola ijtimoiylashuviga yordam beradigan ijtimoiy bilimlarini berish va ijtimoiy malaka va ko'nikmalarni shakllantirish maqsadga qaratilgan jarayoni ijtimoiy o'qitish deb ataladi.

Ijtimoiy ta'lim, birinchidan, o'qish va o'zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta'lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo'yi mustaqil o'qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta'lim berish - davlatning mutlaq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g'amxo'rlik qilish va faoliyat ko'rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday hamjamiyat o'z muammo hamda vazifalarini o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta'lim tizimlarini tashkil etish mumkin.

Ijtimoiylashtirilgan ta'lim ikki inson o'rtasidagi muomala madaniyatini shakllantiradi, hayotning ma'nosini va yo'nalishlarini aniqlashga, jamiyatda o'z o'rnini topishga, o'z imkoniyatlarini chamalab ko'rishga imkon beradi. Tabiiy - ilmiy ta'lim inson bilan tabiat o'rtasidagi munosabatni, uning tabiiy rivojlanish tamoyillari va qonuniyatlarini hamda o'zlashtirishning maqsadga muvofiq usullarini o'tkazadi. Texnologik ta'limda inson ilmiy - texnika yutuqlari, uning tamoyillari, metodlari, hozirgi zamon texnologiyasini o'zlashtiradi. Bu faqat ishda emas, balki turmushda, kommunikatsiya sohasida, madaniy hayotda ham kerak. Bu o'qitish va tarbiyalash maqsadi, mazmuni, metodi va vositalarini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. U o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida ta'lim jarayonidagi o'zaro munosabatlarida o'zgarish yasaydi, o'quvchilar faolligi va mustaqilligini oshirish o'zini o'zi kashf etishining sub'ekti bo'lib qoladi. Ta'limni ijtimoiylashtirish o'qitish sub'ekti – o'quvchiga o'z qobiliyati va ichki imkoniyatlarini ochishga yordam beradi. Milliy dasturning ijtimoiy mazmuni tufayli ta'limda yangi qadriyat o'z ifodasini topadi. O'quvchining shaxsiy qiziqishlari va intilishlari birinchi o'ringa chiqadi, bunda ta'lim oluvchi o'z imkoniyatlarini to'la ochishga muyassar bo'ladi. Mazkur, muammoda insonparvarlik ta'limi bilan ijtimoiylashtirish o'rtasidagi munosabat muhim ahamiyatga ega. Bu faqat masalaning mohiyatini belgilash uchun emas, balki ayni vaqtda ta'limda boshlangan ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirishda va hayotga joriy etish yo'llari va vositalarini aniqlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiylashtirish insonparvarlikning mohiyatini tushunib yetishga ko'maklashadi, insonni totalitarizm asoratlaridan halos yetadi, o'zligini anglatadi. Bu maqsadga bilimsiz erishib bo'lmasligi ma'lum narsa. Ta'limni ijtimoiylashtirish insonni bu dunyoda borligini anglashga imkon beradi. U faoliyat usullarini anglash va samarali izlash, o'ziga, boshqalarga, tabiatga nisbatan uyg'un munosabatda bo'lish imkoniyatini beradi. Ta'lim jarayonini ijtimoiylashtirish natijasida o'quvchi inson mohiyatini anglaydi. O'z hayoti davomida inson to'g'risida hosil qilingan tushunchalar asosida, shaxs haqiqiy fuqaro

bo‘lib yetishadi. Insonparvarlikka asoslangan ta‘lim - ijtimoiy fanlar va yondosh fanlarning funkstiyalarini kengaytiradi, ta‘lim jarayonini, mutaxassis shaxsi va uning dunyoqarashi yaxlitligini ta‘minlaydi. Ta‘limni insonparvarlashtirishdan ko‘zlangan asosiy maqsad yoshlarga tegishli bilim, ko‘nikma, malaka, malaka berish, ularning insoniy dunyoqarashini shakllantirishdan iborat. U bo‘lajak fuqarolar tomonidan insonlar faoliyatining turli sohalarida insonparvarlik g‘oyasi va qadriyatlarini amalga oshirishning asosi bo‘lib xizmat qiladi. Ta‘limda metodologik hayot tajribasiga ziddiyatli holatlarda ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqazo etadi:

- ijtimoiy - shaxsiy hayot tajribasiga asoslangan muntazam davom etadigan jarayon hisoblanadi;

- real vaziyatdan kelib chiqib, ziddiyatli holatlarida ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqazo etadi;

- mavjud amaldagi holatga doim moslashish jarayoni hisoblanadi;

- shaxslararo aloqalarni qamrab oladi;

- shaxsning shakllanish jarayonini yo‘naltiradi.

Ijtimoiy ta‘lim.

Ijtimoiy ta‘lim (hamjamiyat orqali ta‘lim berish) - tashabbuskor guruhlar, hamjamiyatlari, jamoalar, odamlarning o‘zini o‘zi boshqaradigan uyushmalari hayoti va ixtiyoriy faoliyatining bir qismi sifatida muntazam, uzluksiz ta‘limni tashkil etish konstepstiyasi va amaliyoti. Ijtimoiy ta‘lim konstepstiyasi quidagi g‘oyat muhim prinstiplarini o‘z ichiga oladi:

- u ayrim odamlarda ham, guruhda ham o‘z kuchlariga ishonishni va ularga tayanishni rivojlantirishga qaratilgan;

- u hamjamiyatda, hamjamiyat bilan birgalikda va hamjamiyat uchun ta‘limning variyantlilik prinstiplari asosida (ya‘ni uning ob‘ktiv xilma - xilligini e‘tirof etish va ushbu xilma - xillikni ta‘lim amaliyotida ro‘yobga chiqarish asosida) amalga oshirilgan uzluksiz ta‘limni qo‘llab - quvvatlaydi;

- u hamjamiyatdagi odamlarning muammolari va ehtiyojlariga ta‘lim jarayonining boshlangich nuqtasi deb munosabatda bo‘ladi, shu

sababli tug'ilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni mustaqil hal qilish maqsadida samarali o'qitish va konkret professional trening shakllarini ahamiyatli deb beriladi;

-u ochiqdir va mushkul axvolda tushib qolgan odamlar eshtiyojiga hamda bolalarning muammolariga ayniqsa hamdardlik bilan qaraydi, ularni pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qo'llab - quvvatlashga qaratilgan muxsus maqsadlarni qo'yadi;

-u mavjud maorif tizimining xilma - xil ta'lim xizmatlarini ta'minlash borasidagi ishini to'ldiradi va har bir odamning aynan o'ziga kerakli va ta'lim standartlari hamda tasdiqlangan o'quv rejalari bilan belgilab qo'yilganiga qaraganda ancha keng ma'lumot olishga imkon beradi.

Ijtimoiy ta'lim, birinchidan, o'qish va o'zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta'lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo'yi mustaqil o'qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta'lim berish - davlatning mutlaq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g'amxorlik qilish va faoliyat ko'rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday hamjamiyat o'zi muammo hamda vazifalarini o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta'lim tizimlarini tashkil etish mumkin.

Mamlakatimizning o'tgan yillaridagi mentalitetida ijtimoiy ta'limni tushinish mafkuraviylashtirilgan tarbiyadan, ta'limni ijtimoiy - siyosiy maqsadlar bilan chegaralab qo'yilgan tizim deb tasavvur qilishdan iborat edi. Jamiyatdagi o'zgarishlar ta'limga ham, hamjamiyatga ham, ularning o'zaro aloqasiga ham qarashlarni ancha kengaytirdi. Ta'lim va hamjamiyatlarga multimadaniy tizimlar deb qaraladigan bo'ldi, bu tizimlarda hamjamiyat individdan yuqori turib, uning rivojlanishini belgilamaydi, balki turli individlar birgalikda hayot kechiradigan, turli odamlarning birgalikdagi harakatlari amalga oshadigan jonli makon deb hisoblanadi. Bunga guruhlar: ota - onalar (bolalar bilan birga); ta'limning konkret shakllaridan manfaatdor bo'lgan ishbilarmon odamlar va tadbirkorlar; o'z ta'limini takomillashtirishdan va o'z

bilimlarini rivojlantirishdan manfaatdor bilgan hamma odamlar (ya'ni, mutaxassislar va mutaxassis bo'lmaganlar) kiritilishi mumkin. hamjamiyatda, hamjamiyat orqali va hamjamiyat uchun shunday tushuniladigan ta'lim - ta'lim jarayonlariga kiritilgan (shu jumladan majburiy o'rta ta'lim doirasida ham) odamlar aloqalari va birgalikdagi harakatlarning bevosita amal qiluvchi, dinamik ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy ta'lim tizimidir. Bu shuningdek, "quyidan" chiqadigan shaxsiy ta'lim ehtiyojlarining, qiziqishlarining va tashabbuslarining (xolbuki davlatga qarashli ta'lim tuzilmalari "yuqoridan" chiqadigan sotsial - ta'lim manfaatlari va maqsadlaridir) namoyon bo'lish va o'zini o'zi ro'yobga chiqarish sohasi hamdir.

Pedagogikaning asosiy mezoni-tarbiya. Tarbiya- ijtimoiy hayotning abadiy va umumiy mezoni. Pedagogika bolalar tarbiyasini shaxs axloqiy xislatlarini shakllantirishning maqsadga qaratilgan jarayoni sifatida ko'rib chiqadi.

Biroq, bu tarbiya jarayoni hardoim ham yetarli darajada samarali bo'lmaydi. Yuqorida ijtimoiy ta'lim vazifasini ko'rib-chiqib, ko'rsatdiki, bolada muayyan bir ijtimoiy bilim,malaka va ko'nikmalar shakllanishi kerak ularning shakllanish jarayoni masalan: otaga, onaga bo'lgan g'amxo'r, e'tiborli, mehribon, rahmdil munosabatlarning shakllanishi bilan bog'liq. Agar qandaydir sababga ko'ra bolada ijtimoiy bilimlar shakllanmagan bo'lsa, demak munosabatlar shakllanmagan, ya'ni unga zarur bo'lgan ijtimoiylashuvda qandaydir mos hislatlari ham shakllanmagan. Shuning uchun ijtimoiy pedagogik faoliyat jarayonida boladagi shunday ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan hislatlar shakllangan bo'lishi kerak-shuni o'zi ijtimoiy tarbiyani vazifasidir. Ya'ni ijtimoiy tarbiya deganda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ahamiyatli bola shaxsi xislatlarining shakllanishi maqsadga qaratilgan jarayoni tushuniladi.

Tarbiya jarayoni - uni tiklash, rivojlantirish va hayotga joriy qilish, ta'lim, milliy, ma'naviy - axloqiy qadriyat va normalar bilan bevosita bog'liq. Ular xalq pedagogikasi, urf - odatlari, bayramlari, o'yinlari va boshqalarda o'z ifodasini topadi. Ma'naviyat va ma'rifat markazi,

«Ma'rifatparvarlar», «Oltin meros», «Tarixchilar», «Faylasuflar» va boshqa jamoat tashkilotlari, jamg'armalari yuqorida qo'yilgan vazifalarni hal etishga katta imkoniyatlariga egadir. Tarbiyasi «qiyin» o'smirlar anomalligi o'qishda (o'qishi qiyin, yomon kechali, dangasa) va xulqida (intizom va tarbiyaga rioya qilmaydi) namoyon bo'ladi. «Qiyin bolalar» - jamiyatga zid yo'nalishdagi, beqaror axloqli, irodasi bo'sh, pedagogik ta'siriga doim qarshilik ko'rsatib keluvchi yoshlardir. Maktab miqyosida ular ko'p uchramaydi (bir sinfda ikki - uchadan). Ammo sinf, maktab hayotiga, uning axloqiy muhitiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. «Qiyin» bolalar o'quvchilarning kam qismini tashkil etsa ham ular o'quv - tarbiyaviy ishlarda barqarorlikka jiddiy to'siq bo'ladilar. Ular maktabda va undan tashqarida (oilada, ko'chada, dam olish joylarida va x.k.) tartibsizlikni vujudga keltiruvchilar hisoblanadi. Shuning uchun ham «qiyin» bolalar maktabda ham, undan tashqarida ham o'qituvchi va barcha jamoat e'tiborida turishi kerak. Tarbiyasi qiyin bo'lganlarning kelib chiqishining ijtimoiy - psixologik va psixologik - pedagogik sabab va omillarni besh guruhga ajratish mumkin:

1.Noqulay oilaviy muhit, ota - onalari o'rtasidagi ziddiyatli vaziyatlar.

2.O'qishga bo'lgan qiziqishning pasayib ketishi va shu munosabat bilan o'qishdan sovib ketishi (60 - 70 % voyaga yetmagan jinoyatchilar bir sinfda ikki yil o'qigan).

3. Ijtimoiy faolligi past va maktab jamoasida noqulay holat mavjud.

4. Mikromuhitning salbiy ta' siri, salbiy referent guruh ta' siri.

5. Biror faoliyat yuzasidan o'z moyilligini, qiziqishini namoyon qilish imkoniyati bo'lmasligi.

Psixolog - pedagogik nuqtai nazaridan o'smirlar bilan ishlaydigan katta yoshdagilar quyidagi qoidaga rioya qilishlari lozim: ko'p nasihat qilavermang; o'smir xis – tuyg'ularini hurmat qiling; hayotda mustaqil bo'lishga o'rgating; ko'p dakki beravermang; do'q – po'pisa qilmang.

Muommoli savollar

1 .Ijtimoiy pedagogikaning vazifasi nimadan iborat?

2.Ijtimoiy tarbiya nima? q.Ijtimoiy-pedagogik faoliyat nima?

4. Ijtimoiy ta'limning o'ziga xosligi?

5. Sotsium deganimiz nima?

Adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994

2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994

3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994

4. М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых спец учреждений родителей М-1997. www.pedagog.uz

13-MAVZU: MAHALLALAR - IJTIMOY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH ORGANI

REJA:

1. Mahallaning paydo bo'lishi tarixidan.

2. Mahallaning ijtimoiy-pedagogik o'rni. Mahallada qadriyatlar va ijtimoiy ong translyatsiyasi.

Tayanch tushunchalar: mahalla, ijtimoiy pedagogik o'rni, mahallada qadriyatlar, mahallaning paydo bo'lish tarixi, o'z-o'zini boshqarish.

Oila ko'z ochib ko'rgan dargoh bo'lsa, mahalla vatan ichidagi vatandir. Zotan mahalla oilalardan tashkil topadi. Farzandlar oila bag'rida kamol topganlari kabi oila ham mahalla ichidagi ravnaq topadi, nurli kelajak sari intiladi. Shunday mahalla oilaning eng yaqin maslahatchisi, tog'day tayanchidir. Mahalla shunday bir dargohki, unda insonlar bir biri bilan opa-singil, aka-uka, quda-anda, do'st birodar farzand tarbiyasida ahli ma'suldir. Jamiyatimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish sharoitida inson omilini vujudga keltirish davr talabiga aylandi. Barkamol inson haqida, uning mehnati va turmushi, ma'naviy taraqqiyoti haqida g'amxo'rlik davlatimizning

asosiy maqsadidir. Kishi xislatlari uning mehnatga, ma'naviy, g'oyaviy va madaniy boyliklarga munosabatining asoslari oilada shakllanadi. Jamiyat mustahkam, ma'naviy va axloqiy jihatdan sog'lom oila bo'lishidan manfaatdordir. Shu sababli davlatimiz oilani mustahkamlashni, bolalar tarbiyasi, shuningdek, ijtimoiy turmush sharoitlarini yaxshilashda yordam berishni davlat ahamiyatiga molik ish deb biladi.

Keyingi yillarda davlatimiz tomonidan qabul qilingan bir qator qaror va yo'l-yo'riqlarda xalqimizning ijtimoiy-madaniy yuksalishini ta'minlovchi fikrlar, tavsiyalar berildiki, bular respublikamizning asosi - oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynamoqda. Chunki oilalarning har tomonlama yuksalishi, ta'bir joiz bo'lsa, jamiyatning yuksalishi demakdir. Xuddi shu ma'noda kelajagimiz bo'lmish yosh avlod tarbiyasi va uning taraqqiyoti davlat ahamiyatiga molik masala hamdir. Ikkinchi tomondan, jamiyatning oila va oilaviy tarbiyaga bo'lgan talabi ham kun sayin ortib bormoqda. Zotan, ota-onalarning bolalar tarbiyasi yuzasidan mas'uliyatini kuchaytirish, tarbiyalashga oid layoqatini oshirish, oilaviy va ijtimoiy tarbiya birligini ta'minlash hozirgi kunning dolzarb masalasidir.

Oila o'zining tarixiy taraqqiyoti davrida uzoq va murakkab yo'lni bosib o'tdi. Bu yo'lning o'ziga xos xususiyatlaridan biri jamiyatning o'zaro aloqalari va ijtimoiy vazifalarining tubdan o'zgarganligidir.

Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy tuzilishining o'zgarishi oilaning shakllanishiga, uning o'zaro aloqa shakllariga ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, jamiyatning moddiy texnika va ma'naviy yo'nalishidagi o'zgarishlari oila faoliyatining o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Bunday o'zgarishlar oila qurish, mehr-muhabbat, o'zaro do'stlik va farzand ko'rishni rejalashtirishda o'z ifodasini topmoqda. Davlatimiz oilalarni o'zining olib boradigan siyosati markazida olib qaraydi. Shu sababli imkoniyat doirasida moddiy va ma'naviy yordam berishga majbur. Oilaviy tarbiyani maktab, jamoatchilik bilan uyg'unligini ta'minlashdan manfaatdordir.

Oilaning eng muhim xususiyatlaridan biri insonlar avlodini ko'paytirishdir. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash borasida oila

ma'lum darajada ijtimoiy tashkilotlar bilan jamiyat taraqqiyotiga hamohang holda faoliyatda bo'lmoqda. Oilaviy tarbiya muammolarini tadqiq etish, asosan ikki yo'nalishda olib borilmoqda. Bir tomonda oilaviy tarbiya pedagogikaning an'anaviy qismi sifatida o'rganilmoqda. Ikkinchi tomondan esa oila sotsiologiya va filologiya yo'nalishida ham tadqiq etilmoqda. Matbuotda e'lon qilingan maqolalarda mazkur sohaga qiziqqan olimlarning oilaviy tarbiya xususiyatlariga ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan yondashaetganliklari ma'lum bo'lmoqda.

Bolalarning bolalar bog'chasida uzoq muddat bo'lishlari ularning kamolotiga, ehtiyoj, qiziqish va muomala xarakteriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Baxtga qarshi hozirgi vaqtda ota-onalarning ishlab chiqarishda ko'proq mashg'ul bo'lishlari sababli o'zlarining to'laqonli tarbiyaviy vazifalarini bajara olmasliklarini tasdiqlamoqda.

Oilaviy tarbiya ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo'lsagina o'sib kelayotgan yosh avlod farovonligini ta'minlash mumkin. U yoki bunisining yo'qligi tarbiyaviy jarayonga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Respublikamizda ayni hozirgi kunda oilalarning ijtimoiy ahamiyati ortib bormoqda. Oilalarning moddiy ehtiyojlarini to'laroq qondirish asosida bolalar tarbiyasi uchun javobgarlikni kuchaytirish jarayoni tezlashmoqda. Biz uchun oila mustahkamligini ta'minlovchi axloqiy ruhiy aloqalar juda muhimdir. Xuddi ana shu aloqadorlik oilaviy munosabatlar, to'laqonli hissiy-emotsional, otalik yoki onalik, oilaviy baxtni ta'minlash ehtiyojlarini qondiradi.

Ota-onalarga pedagogik bilim berish, oilaviy tarbiya bo'yicha tajriba almashishi, ota va onalarni tarbiya ishlariga qizg'in jalb qilish uchun ularni maktabga, mahalla qo'mitalariga taklif etish maqsadga muvofiqdir. Ota-onalarning bu boradagi eng muhim vazifalari bolalari kamolotini oldindan tasavvur eta olishlari, tarbiya maqsadini aniqlashlaridir.

Qo'yilgan maqsadni amalga oshirish faoliyatni mohirlik bilan tashkil etishga bog'liq. Buning uchun :

1. Bolalarning hayoti va mashg'ulotini to'g'ri tashkil etish (rejim, o'yin, mehnat, uydagi o'quv ishlari, sport va shunga o'xshash)

2.O‘zining shaxsiy faoliyati va dam olishini tashkil etish (ishda, uy-xo‘jaligida, bolalarni parvarishlashda, o‘qishda, dam olishda, yosh avlod tarbiyasi yuzasidan jamoat ishlarida va hokazo).

Biroq, bu yo‘lda bir qancha qiyinchiliklar mavjud. Birinchi qiyinchilik shundan iboratki, ilg‘or oilalar ham tarbiyaning maqsadini va o‘z mas‘uliyatlarini yaxshi bilsalar ham tarbiya uslublari, usul va vositalarini aniq qo‘llay olmaydilar. Ma‘lumki, oilada biron-bir uslub alohida qo‘llanilmaydi, balki barcha uslublarni uyg‘unlashuvda qo‘llaniladi. Bizning hozirgi sharoitimizda ko‘proq ishonirish va unga hamohang uslublarni ko‘proq tatbiq etiladi (masalan, ma‘qullash, rag‘batlashtirish). Majbur etish esa boshqalarga nisbatan yordamchi usul sifatida qo‘llaniladi. Demak, tarbiya usullari va uslublarni tanlash, ularni takomillashtirish va tatbiq etish oila hayotining muhim formasidir. Yosh avlod tarbiyasining muvaffaqiyati biron-bir alohida olingan usullarga emas, balki o‘ylab va yaxshi tashkil etilgan uslublarni tizimiga bog‘liqdir. Oilada qo‘llanilgan u yoki bu usullar haqida gap ketganda, shuni esda saqlash lozimki, agar oilaning hayot tarzi, turmush va axloqiga monand usullar tanlansa, tarbiyaviy samaradorlik oshishi yoki mos kelmasa, aksincha bo‘lishi hayotda ko‘plab kuzatilgan.

Oilada bolalarni tarbiyalash o‘zining bir qancha milliy xususiyatlariga ega. Ular xalqning shakllangan oilaviy an‘analari, urf-odatlarini, xalqning ruhiyati, hayoti va turmush tarzidir.

Respublikamiz bolalarga ko‘rsatadigan amaliy ta‘sirini oila orqali amalga oshiradi. Oilaning bolalariga ko‘rsatadigan ta‘sir doirasi shunchalik kattaki, u jamiyat ta‘sirini bilan uyg‘unlashib ketadi. Shu bilan birga, biz uning o‘ziga xos imkoniyatlari mavjudligini inkor etmaymiz. Barkamol inson tarbiyasida oila jamiyat bilan yaxlit bir birlikni tashkil etadi, bu esa hozirgi kunimiz uchun xos xususiyatlardan biridir. Ayniqsa, ota-onalar va jamiyat a‘zolarining mehnat faoliyatlari xarakteri, er va ayolning teng huquqligi, o‘zaro hurmat, farzandlarni e‘zozlash, hurmatlash, ijtimoiy va fuqarolik e‘tiqodi, oilaviy madaniy hayotning mavjudligi va o‘sayotganligi oilalarga xos fazilat sifatida qadrlanmoqda.

Bolalar tarbiyasiga birinchi navbatda ota va onaning o'zaro munosabatlari katta ta'sir ko'rsatadi. Bizning jamiyatimizda er va ayollarning teng huquqligi ta'minlangan bo'lsa-da, lekin biologik tenglik yo'qligini inkor eta olmaymiz. Shu sababli onalar bolalari tarbiyasi uchun ko'proq mehnat qilishlarini taqozo etadi. Bundan tashqari, ayollar oilada erkaklarga nisbatan ko'proq vaqtini uy ishlariga sarflaydi. Sotsiologik tadqiqotlarning ko'rsatishicha, hatto dam olish kunlari ham ayollar uy ishlari uchun to'qqiz soatdan o'n bir soatgacha vaqt ajratishadi. Ishlovchi ayol bolalar tarbiyasi uchun juda oz vaqt ajratishga majbur boladi. Ertalab, ishga jo'nashdan oldin bolalarini ovqatlantiradi, kiyintiradi, yasli yoki bog'chaga olib boradi, maktabga jo'natadi. Katta yoshdagi farzandlari o'zlarini eplaydi. Kunning ikkinchi yarmida ishdan qaytgach, ayolning ikkinchi - uy uchun bo'lgan ish faoliyati boshlanadi, ya'ni bolalarining uy vazifalarini bajarishlarini nazorat qilish, kechki ovqat tayyorlash va hokazo.

Muommoli savollar

1. Mahalla deganda nimani tushunasiz?
2. O'z-o'zini boshqarish deganimiz nima? Bola tarbiyasida mahallaning roli qanday?

Adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994
2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994
3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994
4. М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
6. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых спец учреждений родителей М-1997
7. www.pedagog.uz

14-MAVZU IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TADQIQOTLAR

REJA:

1. Ilmiy tadqiqotning mohiyati.

2. Ijtimoiy pedagogika va pedagogik sotsiologiyada ilmiy tadqiqotning vazifalari.

3. Ijtimoiy-pedagogik tadqiqotning bosqichlari va metodlari.

Tayanch tushunchalar: ilmiy tadqiqot, ijtimoiy pedagogika, pedagogik sotsiologiya, tadqiqot bosqichlari, metodlar, vazifalar Ta'lim sotsiologiyasi, Ta'lim sotsiologiyasi, Ijtimoiy ta'lim konsepsiyasi

Ijtimoiy ta'lim (hamjamiyat orqali ta'lim berish) - tashabbuskor guruhlar, hamjamiyatlar, jamoalar, odamlarning o'zini o'zi boshqaradigan uyushmalari hayoti va ixtiyoriy faoliyatining bir qismi sifatida muntazam, uzluksiz ta'limni tashkil etish konsepsiyasi va amaliyoti.

Ijtimoiy ta'lim konsepsiyasi quyidagi g'oyat muhim prinsiplarini o'z ichiga oladi:

- u ayrim odamlarda ham, guruhda ham o'z kuchlariga ishonishni va ularga tayanishni rivojlantirishga qaratilgan;

- u ham jamiyatda, ham jamiyat bilan birgalikda va jamiyat uchun ta'limning variantlilik prinsiplari asosida (ya'ni uning ob'ektiv xilma - xilligini e'tirof etish va ushbu xilma - xillikni ta'lim amaliyotida ro'yobga chiqarish asosida) amalga oshirilgan uzluksiz ta'limni qo'llab - quvvatlaydi;

- u ham jamiyatdagi odamlarning muammolari va ehtiyojlariga ta'lim jarayonining boshlang'ich nuqtasi deb munosabatda bo'ladi, shu sababli tug'ilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni mustaqil hal qilish maqsadida samarali o'qitish va konkret professional trening shakllarini ahamiyatli deb beriladi;

- u ochiqdir va mushkul axvolda tushib qolgan odamlar ehtiyojiga hamda bolalarning muammolariga ayniqsa hamdardlik bilan qaraydi, ularni pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qo'llab - quvvatlashga qaratilgan muxsus maqsadlarni qo'yadi;

- u mavjud maorif tizimining xilma - xil ta'lim xizmatlarini

ta'minlash borasidagi ishini to'ldiradi va har bir odamning aynan o'ziga kerakli va ta'lim standartlari hamda tasdiqlangan o'quv rejalari bilan belgilab qo'yilganiga qaraganda ancha keng ma'lumot olishga imkon beradi.

Ijtimoiy ta'lim, birinchidan, o'qish va o'zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta'lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo'yi mustaqil o'qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta'lim berish - davlatning mutlaq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g'amxo'rlik qilish va faoliyat ko'rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday jamiyat o'z muammo hamda vazifalarini o'zini o'zi tashkil etish va o'zini o'zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta'lim tizimlarini tashkil etish mumkin. Mamlakatimizning o'tgan yillaridagi mentalitetida ijtimoiy ta'limni tushunish mafkuraviylashtirilgan tarbiyadan, ta'limni ijtimoiy – siyosiy maqsadlar bilan chegaralab qo'yilgan tizim deb tasavvur qilishdan iborat edi. Jamiyatdagi o'zgarishlar ta'limga ham, jamiyatga ham, ularning o'zaro aloqasiga ham qarashlarni ancha kengaytirdi. Ta'lim va jamiyatlarga multimadaniy tizimlar deb qaraladigan bo'ldi, bu tizimlarda jamiyat individdan yuqori turib, uning rivojlanishini belgilamaydi, balki turli individlar birgalikda hayot kechiradigan, turli odamlarning birgalikdagi harakatlari amalga oshadigan jonli makon deb hisoblanadi. Bunga guruhlar: ota - onalar (bolalar bilan birga); ta'limning konkret shakllaridan manfaatdor bilgan ishbilarmon odamlar va tadbirkorlar; o'z ta'limini takomillashtirishdan va o'z bilimlarini rivojlantirishdan manfaatdor bo'lgan hamma odamlar (ya'ni, mutaxassislar va mutaxassis bo'lmaganlar) kiritilishi mumkin. jamiyatda, jamiyat orqali va jamiyat uchun shunday tushuniladigan ta'lim - ta'lim jarayonlariga kiritilgan (shu jumladan majburiy o'rta ta'lim doirasida ham) odamlar aloqalari va birgalikdagi harakatlarning bevosita amal qiluvchi, dinamik ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy ta'lim tizimidir. Bu, shuningdek, “quyidan” chiqadigan shaxsiy ta'lim ehtiyojlarining, qiziqishlarining va tashabbuslarining (xolbuki davlatga qarashli ta'lim tizimlari

“yuqoridan” chiqadigan sotsial - ta’lim manfaatlari va maqsadlaridir) namoyon bo’lish va o’zini o’zi ro’yobga chiqarish sohasi hamdir.

Ijtimoiylashtirilgan ta’lim ikki inson o’rtasidagi muomala madaniyatini shakllantiradi, hayotning ma’nosini va yo’nalishlarini aniqlashga, jamiyatda o’z o’rnini topishga, o’z imkoniyatlarini chamalab ko’rishga imkon beradi. Tabiiy - ilmiy ta’lim inson bilan tabiat o’rtasidagi munosabatni, uning tabiiy rivojlanish tamoyillari va qonuniyatlarini hamda o’zlashtirishning maqsadga muvofiq usullarini o’tkazadi. Texnologik ta’limda inson ilmiy - texnika yutuqlari, uning tamoyillari, metodlari, hozirgi zamon texnologiyasini o’zlashtiradi. Bu faqat ishda emas, balki turmushda, kommunikatsiya sohasida, madaniy hayotda ham kerak.

O’qitish va tarbiyalash maqsadi, mazmuni, metodi va vositalarini aniqlashda hal qiluvchi rol o’ynaydi. U o’qituvchi bilan o’quvchi o’rtasida ta’lim jarayonidagi o’zaro munosabatlarida o’zgarish yasaydi, o’quvchilar faolligi va mustaqilligini oshirish o’zini o’zi kashf etishining sub’ekti bo’lib qoladi. Ta’limni ijtimoiylashtirish o’qitish sub’ekti – o’quvchiga o’z qobiliyati va ichki imkoniyatlarini ochishga yordam beradi. Milliy dasturning ijtimoiy mazmuni tufayli ta’limda yangi qadriyat o’z ifodasini topadi. O’quvchining shaxsiy qiziqishlari va intilishlari birinchi o’ringa chiqadi, bunda ta’lim oluvchi o’z imkoniyatlarini to’la ochishga muvaffaq bo’ladi.

Ijtimoiy ta’lim, birinchidan, o’qish va o’zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta’lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo’yi mustaqil o’qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta’lim berish - davlatning mutlaq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g’amxo’rlik qilish va faoliyat ko’rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday jamiyat o’z muammo hamda vazifalarini o’zini o’zi tashkil etish va o’zini o’zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta’lim tizimlarini tashkil etish mumkin. Ijtimoiylashtirilgan ta’lim ikki inson o’rtasidagi muomala madaniyatini shakllantiradi, hayotning ma’nosini va yo’nalishlarini aniqlashga, jamiyatda o’z o’rnini topishga, o’z

imkoniyatlarini chamalab ko‘rishga imkon beradi. Tabiiy - ilmiy ta’lim inson bilan tabiat o‘rtasidagi munosabatni, uning tabiiy rivojlanish tamoyillari va qonuniyatlarini hamda o‘zlashtirishning maqsadga muvofiq usullarini o‘tkazadi. Texnologik ta’limda inson ilmiy - texnika yutuqlari, uning tamoyillari, metodlari, hozirgi zamon texnologiyasini o‘zlashtiradi. Bu faqat ishda emas, balki turmushda, kommunikatsiya sohasida, madaniy hayotda ham kerak.

Bu o‘qitish va tarbiyalash maqsadi, mazmuni, metodi va vositalarini aniqlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. U o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasida ta’lim jarayonidagi o‘zaro munosabatlarida o‘zgarish yasaydi, o‘quvchilar faolligi va mustaqilligini oshirish o‘zini o‘zi kashf etishining sub’ekti bo‘lib qoladi. Ta’limni ijtimoiylashtirish o‘qitish sub’ekti – o‘quvchiga o‘z qobiliyati va ichki imkoniyatlarini ochishga yordam beradi. Milliy dasturning ijtimoiy mazmuni tufayli ta’limda yangi qadriyat o‘z ifodasini topadi. O‘quvchining shaxsiy qiziqishlari va intilishlari birinchi o‘ringa chiqadi, bunda ta’lim oluvchi o‘z imkoniyatlarini to‘la ochishga muyassar bo‘ladi. Mazkur, muammoda insonparvarlik ta’limi bilan ijtimoiylashtirish o‘rtasidagi munosabat muhim ahamiyatga ega. Bu faqat masalaning mohiyatini belgilash uchun emas, balki ayni vaqtda ta’limda boshlangan ijtimoiy o‘zgarishlarni amalga oshirishda va hayotga joriy etish yo‘llari va vositalarini aniqlashga ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiylashtirish insonparvarlikning mohiyatini tushunib yetishga ko‘maklashadi, insonni totalitarizm asoratlaridan xalos etadi, o‘zligini anglatadi. Bu maqsadga bilimsiz erishib bo‘lmasligi ma’lum narsa. Ta’limni ijtimoiylashtirish insonni bu dunyoda borligini anglashga imkon beradi. U faoliyat usullarini anglash va samarali izlash, o‘ziga, boshqalarga, tabiatga nisbatan uyg‘un munosabatda bo‘lish imkoniyatini beradi. Ta’lim jarayonini ijtimoiylashtirish natijasida o‘quvchi inson mohiyatini anglaydi. O‘z hayoti davomida inson to‘g‘risida hosil qilingan tushunchalar asosida, shaxs haqiqiy fuqaro bo‘lib yetishadi. Insonparvarlikka asoslangan ta’lim - ijtimoiy fanlar va yondosh fanlarning funksiyalarini kengaytiradi, ta’lim jarayonini,

mutaxassis shaxsi va uning dunyoqarashi yaxlitligini ta'minlaydi. Ta'limni insonparvarlashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsad yoshlarga tegishli bilim, ko'nikma, malaka, malaka berish, ularning insoniy dunyoqarashini shakllantirishdan iborat. U bo'lajak fuqarolar tomonidan insonlar faoliyatining turli sohalarida insonparvarlik g'oyasi va qadriyatlarini amalga oshirishning asosi bo'lib xizmat qiladi. Ta'limda metodologik hayot tajribasiga ziddiyatli holatlarda ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqozo etadi:

- ijtimoiy - shaxsiy hayot tajribasiga asoslangan muntazam davom etadigan jarayon hisoblanadi;

- real vaziyatdan kelib chiqib, ziddiyatli holatlarda ijtimoiy moslashuv modelini ishlab chiqishni taqozo etadi;

- mavjud amaldagi holatga doim moslashish jarayoni hisoblanadi;

- shaxslararo aloqalarni qamrab oladi;

- shaxsning shakllanish jarayonini yo'naltiradi.

Ijtimoiy ta'lim (jamiyat orqali ta'lim berish) - tashabbuskor guruhlar, jamiyatlar, jamoalar, odamlarning o'zini o'zi boshqaradigan uyushmalari hayoti va ixtiyoriy faoliyatining bir qismi sifatida muntazam, uzluksiz ta'limni tashkil etish konsepsiyasi va amaliyoti. Ijtimoiy ta'lim konsepsiyasi quyidagi go'yat muhim printsiplarini o'z ichiga oladi:

- u ayrim odamlarda ham, guruhda ham o'z kuchlariga ishonishni va ularga tayanishni rivojlantirishga qaratilgan;

- u jamiyatda, jamiyat bilan birgalikda va jamiyat uchun ta'limning variantliligi printsiplari asosida (ya'ni uning ob'ektiv xilma - xilligini e'tirof etish va ushbu xilma - xillikni ta'lim amaliyotida ro'yobga chiqarish asosida) amalga oshirilgan uzluksiz ta'limni qo'llab - quvvatlaydi;

- u jamiyatdagi odamlarning muammolari va ehtiyojlariga ta'lim jarayonining boshlang'ich nuqtasi deb munosabatda bo'ladi, shu sababli tug'ilayotgan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni mustaqil hal qilish maqsadida samarali o'qitish va konkret professional trening shakllarini ahamiyatli deb beriladi;

- u og‘ir va mushkul ahvolda tushib qolgan odamlar ehtiyojiga hamda bolalarning muammolariga ayniqsa hamdardlik bilan qaraydi, ularni pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan qo‘llab - quvvatlashga qaratilgan maxsus maqsadlarni qo‘yadi;

- u mavjud maorif tizimining xilma - xil ta‘lim xizmatlarini ta‘minlash borasidagi ishini to‘ldiradi va har bir odamning aynan o‘ziga kerakli va ta‘lim standartlari hamda tasdiqlangan o‘quv rejalari bilan belgilab qo‘yilganiga qaraganda ancha keng ma‘lumot olishga imkon beradi.

Ijtimoiy ta‘lim, birinchidan, o‘qish va o‘zini rivojlantirish turli shakllarda (faqat maktab yoki professional ta‘lim shaklida emas) amalga oshirilishni va odamlar butun umr bo‘yi mustaqil o‘qishni davom ettirishlarini, ikkinchidan, ta‘lim berish - davlatning mutloq vazifasi emas, balki butun jamiyat bu haqida g‘amxo‘rlik qilish va faoliyat ko‘rsatishini tan olishga asoslangan. Shu sababli har qanday jamiyat o‘z muammo hamda vazifalarini o‘zini o‘zi tashkil etish va o‘zini o‘zi boshqarish asosida hal qilish uchun turli (muqobil va variantli) ta‘lim tizimlarini tashkil etish mumkin.

Mamlakatimizning o‘tgan yillaridagi mentalitetida ijtimoiy ta‘limni tushinish mafkuraviylashtirilgan tarbiyadan, ta‘limni ijtimoiy - siyosiy maqsadlar bilan chegaralab qo‘yilgan tizim deb tasavvur qilishdan iborat edi. Jamiyatdagi o‘zgarishlar ta‘limga ham, hamjamiyatga ham, ularning o‘zaro aloqasiga ham qarashlarni ancha kengaytirdi. Ta‘lim va jamiyatlarga multimadaniy tizimlar deb qaraladigan bo‘ldi, bu tizimlarda jamiyat individdan yuqori turib, uning rivojlanishini belgilamaydi, balki turli individlar birgalikda hayot kechiradigan, turli odamlarning birgalikdagi harakatlari amalga oshadigan jonli makon deb hisoblanadi. Bunga guruhlar: ota - onalar (bolalar bilan birga); ta‘limning konkret shakllaridan manfaatdor bo‘lgan ishbilarmon odamlar va tadbirkorlar; o‘z ta‘limini takomillashtirishdan va o‘z bilimlarini rivojlantirishdan manfaatdor bo‘lgan hamma odamlar (ya‘ni, mutaxassislar va mutaxassis bo‘lmaganlar) kiritilishi mumkin. Jamiyatda, jamiyat orqali va jamiyat uchun shunday tushiniladigan

ta'lim - ta'lim jarayonlariga kiritilgan (shu jumladan majburiy o'rta ta'lim doirasida ham) odamlar aloqalari va birgalikdagi harakatlarning bevosita amal qiluvchi, dinamik ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy ta'lim tizimidir. Bu, shuningdek, "quyidan" chiqadigan shaxsiy ta'lim ehtiyojlarining, qiziqishlarining va tashabbuslarining (xolbuki davlatga qarashli ta'lim tuzilmalari "yuqoridan" chiqadigan sotsial - ta'lim manfaatlari va maqsadlaridir) namoyon bo'lish va o'zini o'zi ro'yobga chiqarish sohasi hamdir.

Tarbiya sotsiologiyasi

Pedagogikaning asosiy mezoni-tarbiya. Tarbiya- ijtimoiy hayotning abadiy va umumiy mezoni. Pedagogika bolalar tarbiyasini shaxs axloqiy xislatlarini shakllantirishning maqsadga qaratilgan jarayoni sifatida ko'rib chiqadi.

Biroq, bu tarbiya jarayoni har doim ham yetarli darajada samarali bo'lmaydi. Yuqorida ijtimoiy ta'lim vazifasini ko'rib-chiqib, ko'rsatdiki, bolada muayyan bir ijtimoiy bilim, malaka va ko'nikmalar shakllanishi kerak ularning shakllanish jarayoni masalan, otaga, onaga bo'lgan g'amxo'r, e'tiborli, mehribon, rahmdil munosabatlarning shakllanishi bilan bog'liq. Agar qandaydir sababga ko'ra bolada ijtimoiy bilimlar shakllanmagan bo'lsa, demak munosabatlar shakllanmagan, ya'ni unga zarur bo'lgan ijtimoiylashuvda qandaydir mos xislatlari ham shakllanmagan. Shuning uchun ijtimoiy pedagogik faoliyat jarayonida boladagi shunday ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xislatlar shakllangan bo'lishi kerak shuni o'zi ijtimoiy tarbiyani vazifasidir. Ya'ni ijtimoiy tarbiya deganda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ahamiyatli bola shaxsi xislatlarining shakllanishi maqsadga qaratilgan jarayoni tushiniladi.

Tarbiya jarayoni - uni tiklash, rivojlantirish va hayotda joriy qilish, ta'lim, milliy, ma'naviy - axloqiy qadriyat va normalar bilan bevosita bog'liq. Ular sharq pedagogikasi, urf - odatlari, bayramlari, o'yinlari va boshqalarda o'z ifodasini topadi. Ma'naviyat va ma'rifat markazi, Ma'rifatparvarlar, Oltin meros, Tarixchilar, Faylasuflar va boshqa jamoat tashkilotlari, jamg'armalari yuqorida qo'yilgan vazifalarni hal

etishga katta imkoniyatlariga egadir. Tarbiyasi «qiyin» o'smirlar anomalligi o'qishda (o'qishi qiyin, yomon kechadi, dangasa) va xulqida (intizom va tarbiyaga rioya qilmaydi) namoyon biladi. «Qiyin bolalar» - jamiyatga zid yo'nalishdagi, beqaror axloqli, irodasi bo'sh, pedagogik ta'siriga doim qarshilik ko'rsatib keluvchi yoshlardir. Maktab miqyosida ular ko'p uchramaydi (bir sinfda ikki - uchtdan). Ammo sinf, maktab hayotiga, uning axloqiy muhitiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. «Qiyin» bolalar o'quvchilarning kam qismini tashkil etsa ham ular o'quv - tarbiyaviy ishlarda barqarorlikka jiddiy to'siq bo'ladilar. Ular maktabda va undan tashqarida (oilada, ko'chada, dam olish joylarida va x.k.) tartibsizlikni vujudga keltiruvchilar hisoblanadi. Shuning uchun ham «qiyin» bolalar maktabda ham, undan tashqarida ham o'qituvchi va barcha jamoat e'tiborida turishi kerak. Tarbiyasi qiyin bo'lganlarning kelib chiqishining ijtimoiy - psixologik va psixologik - pedagogik sabab va omillarni besh guruhga ajratish mumkin:

1.Noqulay oilaviy muhit, ota - onalari o'rtasidagi ziddiyatli vaziyatlar.

2.O'qishga bo'lgan qiziqishning pasayib ketishi va shu munosabat bilan o'qishdan sovib ketishi (60 - 70 % voyaga yetmagan jinoyatchilar bir sinfda ikki yil o'qigan).

3. Ijtimoiy faolligi past va maktab jamoasida noqulay holat mavjud.

4.Mikromuhitning salbiy ta' siri, salbiy referent guruh ta' siri.

5.Biror faoliyat yuzasidan o'z moyilligini, qiziqishini namoyon qilish imkoniyati bo'lmasligi.

Psixolog - pedagogik nuqtai nazaridan o'smirlar bilan ishlaydigan katta yoshdagilar quyidagi qoidaga rioya qilishlari lozim: ko'p nasixat qilavermang; o'smir xis – tuyg'ularini hurmat qiling; hayotda mustaqil bo'lishga o'rgating; ko'p dakki beravermang; do'q – po'pisa qilmang.

Muommoli savollar

1 .Ijtimoiy pedagogikaning vazifasi nimadan iborat?

2.Ijtimoiy tarbiya nima? Ijtimoiy-pedagogik faoliyat nima?

4.Ijtimoiy ta'limning o'ziga xosligi?

5.Sotsium deganimiz nima?

Adabiyotlar

1.Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания»М-1994

2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994

3.Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика»М-1994

4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых спец учреждений родителей М-1997

7.www. pedagog. Uz

15-MAVZU:DEVIANT XULQ-IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

REJA:

1.Deviant xulq tushunchasi

2.Deviatsiya tushunchasi

3.O‘smirlarda o‘z-o‘zini nazorat qilishdagi muammolar

O‘smirlik - bolalar yoshining ichidagi eng qiyin va murakkab yoshdir. Uni o‘tish davri deb ham ataydi. Sababi, bu davrda bolalikdan kattalikka, bolag‘atga yetmaganlikdan voyaga etadi, o‘smir har tomonlama rivojlanadi. Ya’ni, anatomo - fiziologik tuzilishi, aqliy, ma’naviy, axloqiy rivojlanish, shuningdek, uning faoliyatining har xil turlari shakllanadi.

O‘smir yoshda bolalarda o‘zini anglashga bo‘lgan harakati kuchayadi «Men kimman?» savoliga javob topishda vaqti - vaqti qiynaladi. U o‘ziga qiziqishi uyg‘onadi, unda shaxsiy dunyoqarash va mulohaza shakllanadi, har xil hodisa va faktlarga shaxsiy baho bera boshlaydi, u o‘z imkoniyati va xatti - harakatlariga baho berishga harakat qila boshlaydi, o‘z tengqurlarining harakatlari bilan o‘z harakatlarini taqqoslaydi.

Bu yoshda o'smirlarda o'yla va maktabdan vaqtincha psixologik ajralish kuzatiladi. O'smir o'ziga qulay joy qidira boshlaydi, masalan, bular sport seksiyasi, texnika to'garagi, bo'lmasa, uylarning podvallarida bolalar yig'iladigan gaplashib, sigaret chekib, ichkilik va boshqa narsalar bo'lishi mumkin.

Odatda o'smirlik yoshda bolalarda kattalar bilan, ayniqsa, ota - onalar bilan muammolar kelib chiqadi. Ota - onalar bolalariga hali kichkina bolaga qaraganday muomulada bo'lishi bolaga yoqmaydi, ular o'zini katta deb xisoblaydi. Shu bilan bir qatorda o'z tengdoshlari bilan ham munosabatlari o'zgaradi, o'zini namoyon qilish maqsadida munosabati talab ko'rinishlari paydo bo'ladi.

O'smirlarda kattalik xis-tuyg'usi shakllanadi, bu esa uning mustaqil va beg'araz bo'lishiga intilishida ko'rinadi. Bu yoshda ko'pincha bolalar o'zlariga odamlar orasidan ideal topishga harakat qiladi. O'smirlar uchun tashqi ko'rinishi katta ahamiyatga egadir. Masalan, g'ayri oddiy soch turmaklari, sirg'alar ikkita, uchta bo'lishi ham mumkin. Lab bo'yoqlari va boshqada shu kabi narsalar o'smirlarni boshqalardan ajratib turishga sharoit yaratadi.

Buning xammasi emotsional iroda doirasining o'zgarishi natijasida vujudga keladi.

O'smirlarda o'zini - o'zi nazorat qila olishi, o'zining fikrlari va harakatlarini boshqara olishi o'quvi shakllanadi, qat'iyatligi, tirishqoqligi, vazminlik, chidamlilik, qanoatlilik va shu kabi irodaviy xususiyatlari shakllanadi.

O'smirlarning qiziqishlari kichik yoshdagilarga qaraganda birqancha o'zgaradi. Ular qiziqish va badiiy faoliyatga intilishlarida kichik yoshda tarqoqlik va qat'iyatsizligi bilan ajralib turadi.

Shu tariqa o'smirlik yoshning xarakterli xususiyatlarini ajratib ko'rsatadigan bo'lsak, ular irodaviy xulq - atvorini boshqarishda o'zini nazorat qilishda mahoratini yetarlicha rivojlanmaganligi xoxishiga qarab ish tutmoq va o'zining talablarini qondirish imkoniyatlarining etishmasligi, yuqori darajadagi ishonuvchanlik, o'zining o'rnini topish va katta bo'lishga harakat qilish.

Xulq atvorida jamiyatda qabul qilingan norma va qoidalaridan ortda qolish qiyin yoki tarbiya qilishi qiyin o‘smir deb atashadi. Tarbiya qilish qiyin tushunchasi deganda pedagogik ta’sirga qarshilik ko‘rsatish ya’ni ayrim ijtimoiy dasturlarni, bilimlarni, malakalarni, tarbiya va ta’limdagi talab va normalariga qarshilik ko‘rsatuvchilar tushiniladi.

O‘smirlarda tarbiyasi qiyinchilik, yashab turgan jamiyatdagi belgilangan norma va qoidalarga amal qilmaslik ilmda deviatsiya ko‘rinishida ko‘rib chiqiladi. Deviatsiya - so‘zi og‘ishi, bo‘lishi ma’nosini anglatadi.

Insonga va yashab turgan atrof - muhitga xos bo‘lgan o‘zgarishning bir ko‘rinishi deviatsiya (ortda qolishi, og‘ishi, chetga chiqish, burilish) hisoblanadi. O‘zgaruvchanlik ijtimoiy sohada har doim faoliyat bilan bog‘liq bo‘lib, inson xulq - atvorida o‘z aksini topadi va uning atrof bilan o‘zaro ta’sirini ko‘rsatib beradi, u o‘smirlarning ichki va tashqi faoliyatida ko‘rinadi. Xulq - atvor normada va normadan ortda qolgan bo‘lishi mumkin.

Normadagi xulq - atvor deganda o‘smirlarning rivojlanishi va ijtimoiylashuvida uning talab va imkoniyatlariga mos keluvchi mikro-sotsium bilan o‘zaro munosabatlari tushiniladi. Agarda bolani qurshab turgan atrof - muhit o‘smirlarning u yoki bu xususiyatlarini hisobga olgan holda erkin o‘z vaqtida mos ta’sir ko‘rsatgandagina uning xulq - atvori hamisha normada bo‘ladi.

O‘zi yashayotgan jamiyatdagi belgilangan axloqiy va huquqiy normalarga qarama - qarshi xulq - atvori unga bo‘lgan noto‘g‘ri ya’ni, uning rivojlanishi va ijtimoiylashishida atrof - muhitdagi shaxsiy va yosh xususiyatlarini hisobga olmasdan kelib chiqadigan xulq - atvordagi buzilishi tushiniladi.

Buzilgan xulq - atvor ijtimoiy dezaptatsiyaning bir ko‘rinishi hisoblanadi. Bolalik - o‘smirlik dezaptatsiya haqida gapirganda albatta bolalar kategoriyalarini bilib olish kerak. Bular: - o‘qishga bormaydigan maktab yoshidagi bolalar,

-yetim bolalar,

-ijtimoiy yetimlar,

- giyohvand va zaxarli moddalarni iste'mol qiluvchi o'smirlar,
- jinsiy intizomsiz xulq - atvorli o'smirlar,
- jinoiy ishlarga qo'l urgan o'smirlar,

Devmtsia - devmont, delinkvent va kriminal' xulq - atvorni o'z ichiga oladi.

Deviant xulq - atvor - bu xulq - atvor o'zgarishlarining bir turi bo'lib, kichik ijtimoiy munosabatlarda va kichik ijtimoiy guruhlariga xarakterli yoshga tegishli xulq - atvordagi ijtimoiy norma va qoidalarining buzilishi bilan bog'liq bo'lgan xulq - atvor tushiniladi, ya'ni xulq - atvorning bu turini antissiplinali (tartib qoidalarga qarshi) deb atash ham mumkin. Deviant xulq - atvorning ko'rinishlari deb vaziyatli o'zaro bog'langan bolalar va o'smirlar xulq - atvoridagi reaksiylari aytiladi, ular namoyish, tajovuzkorlik, bosqinchilik, chaqiriq, mustaqil va tizimli ravishda o'qishdan yoki mehnat faoliyatidan uzilish, tizimli uydan chiqib ketishlik va daydilik, bolalar va o'smirlar ichkilikbozlik va aroqxo'rlik vaqtli, giyoxvandlikka berilishi jinsiy xarakatlardagi jamiyatga qarshi xarakatlar va boshqalarni kiritishimiz mumkin.

Jamiyat tomonidan qabul qilingan xatti - harakatlar, qoidalar va me'yorlardan chekingan o'smirlarni og'ir yoki tarbiyasi qiyin yoki tarbiyasi og'ir o'smirlar deb atashadi. Tarbiyasi qiyin o'smirlar deganda turli xil sabablarga ko'ra pedagogik ta'sirlarga qarshi chiquvchi bolalar tushuniladi. Jamiyatda o'rnatilgan me'yor va qoidalarga rioya qilmaydigan shunday tarbiyasi og'ir o'smirlarni ilmda devatsiya deb atashadi. Deviant xatti — harakat — bu psixik sog'lom shaxslar tomonidan me'yoriy qoidalarini buzish xollaridir. Devatsiya — bu ijtimoiy pedagogik muammo bo'lib, inson ruhiy olamidagi, uning atrofidagi muhitning o'zgarish xollari bilan borliq. Bu hol, ayniqsa, o'smir yoshdagi bolalarga xosdir. Chunki bu yosh eng qiyin va murakkab davr bo'lib, bu yoshdagi bolalarning anatomo — fiziologik, intellektual, axloqiy va boshqachaa jihatlarida o'zgarishlar ro'y beradi. Bu o'zgarishlar o'z navbatida ularning psixikasida o'zgarishlar ro'y berishiga zamin yaratadi. Ularning ijtimoiy statusida, jamoada o'zini

tutishida o'zgarishlar ro'y berib, ularni ko'proq; «Men kimman?» - degan savol qiynaydi. Deviatziya o'z ichiga deviant, delinkvent va kriminal xatti — harakatlarni birlashtiradi. (deviant xatti — harakat — bu kichik ijtimoiy munosabatlar (oila, maktab) hamda harakter, jinsiy va yosh xususiyatlari jihatidan yaqin kichik ijtimoiy guruhlariga xos ijtimoiy me'yorlardan, xatti — harakatlar va qoidalaridan og'ish, chekinishning bir turidir. Ya'ni bu turdagi harakatni intizomsizlik deb ham atash mumkin. Agressiya, chaqiriq, ishda va mehnat faoliyatida o'z boshimchalikka yo'l qo'yish, bolalar va o'smirlarning ichkilikka berilishi, daydib yurishlari, oliftagarchilik qilishlari, assotsial harakatlarga berilish kabilar deviant harakatlarning asosiy ko'rinishlaridir. Ma'lum vaziyatlarda bolalar va o'smirlarning shu kabi xatti — harakatlarni namoyon etishi deviant harakatlarning tipik xususiyatidir. Delinkvent xatti - harakat - deviant harakatlardan farqli ularoq, ular vaziyat ta' sirida emas, balki yuqoridagi kabi assotsial harakatlarning doimiy harakterga ega bo'lishidir. Delinkvent harakatlarning quyidagi turlari mavjud:

- haqoratlash, xo'rlash, azoblash va undan huzurlanish kabi agressiv bosqinchilik harakatlar;

- kichik o'g'riliklar, ta'magirlik, avtotransport va boshqacha kerakli buyum va anjomlarni o'g'irlash kabi moddiy fonda kirishga qaratilgan o'z shaxsiy manfaati yo'lidagi harakatlar;

- narkotiklar sotish va tarqatish.

Kriminal xatti — harakat — bu jinoiy javobgarchilikka tortilishda yoshi yetgan shaxslarning huquqlarga zid harakatlari bo'lib, ular ustidan jinoiy ish kuzatilish jarayonidir. Kriminal harakatlarga deviant va delinkvent harakatlar asos yaratadi.

Deviant harakterlarning asosiy sabablari:

Bolalar, o'smirlar va umuman ba'zi jamiyat a'zolarining jamiyat tan olgan me'yorlarga zid keluvchi xatti — harakatlarni namoyon etishi — bu birdaniga, o'z-o'zidan biladigan hodisa emas. Ya'ni o'sha insonlarning shunday yo'l tutishiga nimadir sabab bo'ladi. Ya'ni har bir fazilat o'z tarixiga ega. Insonning rivojlanishi bir —biri bilan uzviy

bogʻliq boʻlgan turli xil faktorlarga borliq: irsiy, muhit, tarbiya, insonning shaxsiy amaliy faoliyati va x.k. Voyaga yetmagan yoshlar orasida deviant harakatlarni vujudga keltiruvchi qator faktorlar mavjud. Jumladan:

1. Biologik faktorlar, yaʼni bolalarning ijtimoiy hayotga moslashuvini murakkablashtiruvchi noxush fiziologik va anatomik holatlar: Ularga:

- genetik (oʻta aqli zayflar, koʻrlar, karlar va h.k),
- psixofiziologik(yaʼni inson organizmiga salbiy taʼsir koʻrsatuvchi, somatik harakatlarni, allergiyalar va toksik kasalliklarni vujudga keltiruvchi turli xil ziddiyatlar, kimyoviy moddalar, energiyalar va h.k),
- fiziologik (atrofdagilarda noxush kayfiyat uygʻotuvchi tashqi qiyofa, tilning duduqligi va h.k)

2.Psixologik faktorlar, yaʼni insondagi psixopotologik yoki aksentuant (xaddan tashqari) xolatlar. Bu faktorlar asab kasalliklari (psixopatiya, nevrasteniya kabi kasalliklardir)

3.Ijtimoiy—pedagogik faktorlar, yaʼni bolalik davridan boshlab maktab, oila va jamoatchilik tarbiyasidagi nuqsonlar.

4.Ijtimoiy — iqtisodiy faktorlar, yaʼni bu jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikdir: jamiyatning boylar va kambagʻallar deb ajratilishi, xalqning maʼlum qismining qashshoqlanib qolishi, oylik maoshining kamligi, ishonchsizlik, inflyatsiya va h.k.

5.Maʼnaviy— axloqiy faktorlar. Ularga birinchidan, jamiyatdagi maʼnaviy qadriyatlarning qadrsizlanishi, insonlarning maʼnaviy qashshoklanishi kirs, ikkinchidan, muayyan jamiyatning undagi roʻy berayotgan deviant harakatlarga befarqlik, loqaydlik kiradi.

Deviatsiya konsepsiyasida rehabilitatsiya, profilaktika va korreksiya masalalari Deviant xatti — harakatdagi bolalar va oʻsmirlarga nisbatan profilaktika, rehabilitatsiya va korreksiya ishlari amalga oshiriladi. Rehabilitatsiya — bu bola shaxsining huquqi, huquqiy statuey, sogʻligi, ishga layoqatsizligini tiklashga qaratilgan kompleks, koʻp darajali, bosqichli va dinamik tizimdir. U profilaktika va korreksiya singari aspektlarni oʻz ichiga oladi. Profilaktika — bu rehabilitatsiya tizimidagi

shaxsning rivojlanishidagi u yoki bu chekinishlarni yuqotishga shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan tadbirlardir. U ko‘proq ijtimoiy muhit bilan bog‘liqdir. Korreksiya — bu hayotiy chekinishlarga uchragan bolalar va o‘smirlar bilan olib boriladigan aniq faoliyat hisoblanadi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy pedagogikaning maqsad va vazifalari nimadan iborat?
2. Ijtimoiy pedagogikaning predmeti nimadan iborat?
3. Ijtimoiy pedagogikaning ob’ yekti nimadan iborat?
4. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish deganimiz nima?
5. Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar taerlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta’lim tigrisida qonun. T.1997y.
- 2.I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y.
- 3.I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.
- 4.A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.
- 5.Maktab ta’limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh.qurbonov. Shalq ta’limi 46-50bet. Shalq ta’limi.№1998y.
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.1992 y .
- 7.I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999 y.
- 8.I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1998 y.
- 9.Umumta’lim maktablarida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini irganish shaqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.
- 10.I.Karimov. Barkamol avlod O‘zbekiston tarakkietining poydevori. T.1997y.
- 11 .I.Karimov.Bizdan ozod va obod Vatan kolsin. 11 jild. T.1996.
12. I.Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T.1997.
13. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim tugrisida Konuni. T.1997.
14. O‘zbekiston Respublikasining kadrlar taerlash milliy dasturi. T.1997.
- 15.J.Tulenov va boshkalar.Ma’naviy yuksalish sari. T.2000 y.

- 16.Sh.Kurbonov va boshkalar.Barkamol avlod orzusi.T.2000 y.
- 17.Entoni Giddens. Sotsiologiya. T.2002y.
- 18.Guniar Skirbekk,Nils Gil's. Falsafa tarixi. T.2002 y.
- 19.В.Б.Миронов. Век образования. М.1990г.
- 20.Б.Саймон. Общество и образование. М.1992г.
- 21.www. pedagog. Uz

III BOB. IJTIMOIIY PEDAGOGIKA FANINING METODIK TA'MINOTI

16-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT METODIKASI VA TEXNOLOGIYASI

REJA:

1. Metodika tushunchasi.

2. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat metodlari mohiyati. Ijtimoiy-pedagogik texnologiyalar.

Tayanch tushunchalar: Ijtimoiy pedagogik metodlar va uning mohiyati, ijtimoiy pedagogik texnologiya mohiyati, bolalar, o'smirlar va yoshlar bilan olib boriladigan ijtimoiy ishlarning umumiy guruhlari, ijtimoiy pedagog tomonidan olib

boriladigan ijtimoiy psixologik texnologiya. Ijtimoiy pedagogning oilalar bilan ish olib borish texnologiyasi.

Ijtimoiy pedagog avalambor quyidagilarni bilishi lozim:

Ijtimoiy tarbiya, oila pedagogikasi, o'quvchi shaxsi deganda nimani tushinish kerak, bolaga ta'sir ko'rsatishning (o'tkazishning) va muomula metodlarining qanday turlari bor, tarbiyasi og'ir bolalar bilan ish olib borishning o'ziga xos xususiyatlari va hokazo.

Ijtimoiy pedagog faqatgina alohida shaxs bilan bolalar bilan, o'smirlar bilan, agarda guruh bo'lib ishlashi kerak bo'lsa faqatgina kichkina guruh bilan, agar oila bilan esa faqat kichik oilalar bilan, lekin har biri bilan alohida ish olib boradi.

Ijtimoiy pedagogning vazifasi bu bolalarni, o'smirlarni ijtimoiy muhofaza qilish, ularga ijtimoiy yoki tibbiy yordam ko'rsatish, uning o'qishini tashkillashtira olish, shuningdek, ularning obro' e'tiborini tiklash va jamiyatga moslashtira olish o'quviga ega bo'lishi lozim.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun bolani har tomonlama o'rganish, inqiroz darajasini va uni bartaraf etish yo'llarini rejalashtira olishi kerak.

Buning uchun esa pedagog ijtimoiy xizmat faoliyati bilan shuningdek, ijtimoiy, muhofaza qilish ishlari bilan yaqindan-tanish bo'lishi kerak. Bu esa ijtimoiy pedagogning kasbiy tayyor-bo'lishini va

yuqori darajadagi pedagogik mahoratga ega bo'lishini talab qiladi.

Ijtimoiy pedagog quyidagi fanlar bo'yicha kasbiy bilimlarga ega bo'lishlari lozim: Pedagogika va psixologiya, bolaning rivojlanish, fiziologiyasini, tarbiya ishlari metodikasini va hokazo va bolalar bilan hamkorlik o'rnatish olish va tashkillashtirish olishi lozim.

Shuningdek ijtimoiy pedagog pedagogik texnologiyani ham bilishi kerak bo'ladi. Demak, tarbiyalanuvchilarga ta'sir o'tkazish yo'llari, malaka va mahoratga ega bo'lishi kerak. Bularga quyidagilar kiradi: artist bo'la olish, chiroyli nutq, ritm, temp, tembr, mimika va imo-ishoralar, alkogolik va narkoman, foxishalar bilan gaplashish tonini va tilini topa olish, nafaqat gaplashish xattoki ularga ta'sir o'tkazish va ishontirish olishlari kerak bo'ladi.

Ijtimoiy pedagog muomala madaniyati va gaplashish texnikasiga e'tibor qaratishi lozim bo'ladi.

Hozirgi kunda ijtimoiy pedagog:

- maktabda sinfda nosog'lom oilalar bolalari bilan ishlashida: - maktab-internatlarda, mehribonlik uylarda, bolalar uylarida: -ijtimoiy-ta'limiy markazlarda, ijtimoiy-psixologik xizmat markazlarida: -reabilitatsion-korreksion markazlarda:

- madaniyat markazlari, yoshlar klublari:

- yozgi dam olish va mehnat lagerlarida ish olib boradilar.

Asosan bu maxkamalarda ijtimoiy pedagoglar bolalar va oilalar bilan ish olib boradi va ular quyidagilardan iborat:

Faqatgina bolalarning (o'smirlarning) bilimlarigina ijtimoiy pedagogning ularga yordam berishi yoki qayta tarbiyalashda to'g'ri yo'l tanlashida yordam bera oladi.

Ularning sog'lig'ini, oilasidagi o'zaro munosabatlarni, maktabga o'z tengqurlari bilan munosabatlarini, munosabatlari qanday ekanligini bilishi zarur.

Pedagog suhbat, anketa javoblari, tengdoshlari bilan bo'lgan munosabatlaridagi xulq-atvoridan, bolalar bilim saviyasidan bilib oladi.

Ijtimoiy pedagogning olib boradigan ishining keyingi bosqichi bu bola (o'smir) bilan birgalikda uning holatini, u tushib qolgan vaziyatni,

«atrofdagilarning xammasi aybdor» deb qaramasidan bolaning o'zining xatti- harakatiga e'tibor qaratishi orqali tushinib olish. Vaziyatni aniqlashtirib va unda ishtirok etish bilan inqirozdan chiqib ketish yo'lini topishi mumkin.

Bolalar bilan munosabatda bo'lishi uchun ijtimoiy pedagogika pedagogik nazorat va mahorat kerak bo'ladi bu esa ularga bolalar bilan tarbiyaviy ish olib borish normasini belgilab beradi: agar me'yoridan oshib ketsa yomon ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik qobiliyati bolalarni (o'smirlarni) faqat o'zigina o'z hayotini o'zgartira olishi va qiyin vaziyatdan chiqib keta olishini ishontirishda ko'rinadi.

Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik faoliyati bolalar bilan jamiyat o'rtasidagi davlatchilik maxkamalari o'rtasidagi aloqasi, eng asosiysi esa bolaga yangi hayot talablariga moslashishiga yordam beradi.

Ijtimoiy pedagogning ishlash metodlari.

Eng keng tarqalgan va tabiiy metodlaridan biri bu kuzatish metodi. Pedagog bolaning muomalasini uning oiladagi, maktabdagi, dars jarayonidagi tengdoshlari bilan uning mehnat faoliyatini, xulq-atvorini kuzatadi. Suhbat metodi - suhbat o'tkazishga tayyorlanish uchun oldin anketa olinadi, oldidan savollar tuziladi komissiya natijalari bilan tanishadi.

Sotsiometrik metod.

Pedagogikadagi metodlar yana takror aytiladi. Ijtimoiy yo'nalishda o'zlaringiz to'ldirib olasizlar. Metodlar-o'rganilayotgan ob'yektning mohiyati va qonuniyatlaridan kelib chiqib, borliqni amaliy va nazariy o'zlashtirish usullaridir ijtimoiy pedagogika esa pedagogikaning bir sohasi bo'lib, uning metodlarini pedagogikada qo'llanadigan tarbiyalash va o'qitishning an'anaviy metodlariga tayanamiz, boshqa tomondan ijtimoiy ta'lim va ijtimoiy tarbiyaning ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy faoliyat bilan o'zgarib bormoqda. Yana shuni yodda tutish kerakki, buning diqqat markazimizda bola va uni o'rab turgan ijtimoiy muhit turadi ijtimoiy pedagog esa bolaga muammolarni uni ijtimoiylashish jarayon hal qilishga yordam beradi . Ijtimoiy pedagogika bola bilan

bevosita yoki bilvosita -oila, do'stlari, bolalar jamoasi orqali ta'sir o'tkazadi. U qandaydir qisqa muddatli vazifalarni bajarilishi yoki, bola bilan uzoq vaqt davomida ishlashi mumkin bog'liqligini hisobga olamiz. Ijtimoiy pedagog metodlar orqali bolaning ongi, xulqi xis-tuyg'ulariga maqsadga muvofiq ta'sir o'tkazilish hamda uni o'rab turgan ijtimoiy muhitga ta'sir o'tkazilishi mumkin. Metodlar - bolaning ijtimoiylashilishi va tiklashda hamkorlik qiluvchi, pozitiv ijtimoiy tajriba to'plashida yordam beruvchi ijtimoiy pedagog va bolaning o'zaro bog'liq xatti-harakatlari usullaridir. Ijtimoiy pedagogika ham pedagogikaning eng yangi sohalaridan biri bo'lib, ijtimoiy - pedagogik faoliyat yangi shakllanayotgani uchun uning metodlar tizimi haqida gapirish juda erta.

Shuning uchun ijtimoiy pedagog o'z amaliy faoliyatida pedagogika, psixologiya va ijtimoiy ishdagi metodlardan keng foydalanadi. U shakllanishi bosqichida o'z kasbiy faoliyatni bajarish uchun ijtimoiy pedagog alohida usullardan tashkil topgan metodlarni egallashi kerak. Metodlar, usullar va vositalar shu tariqa bir-birlari bilan bog'liqki, metodlar va usullar holat da vositalar rolini bajarishi mumkin. Ijtimoiy pedagogik faoliyatda ishontirish va mashq qilishi metodlari keng qo'llaniladi. Bu metodni qo'llashning xususiyati shundan iboratki, ijtimoiy pedagog qaysidir sabablarga ko'ra odob - axloqning umum qabul qilingan me'yorlari shakllanmagan yoki noto'g'ri shakllangan bola bilan ish olib boradilar. Shu jamiyatga qabul qilishgan hayot me'yorlari, ular to'g'risidagi to'g'ri va aniq tasavvurning yuzaga kelishi, oxir-oqibatda shaxsning ishonchi uning hayotdagi o'rnini shakllantiradi, bilim va ular haqidagi tasavvur bilan bog'liq. Ishontirish metodi jamiyatda qabul qilingan meyorlarni bola xulqi va faoliyati motivlariga ko'chirishga yordam berib, e'tiqodni shakllantiradi. E'tiqod-bu bolaning ma'naviy bilimlarining haqiqiyliigi va adolatliliga qat'iy ishonch bo'lib, u shaxsning axloqiy faoliyatga va harakatiga ichki xoxishdir. E'tiqod - bu muayyan harakatning zarurligi va to'g'riligi tushuntirish va isbotlashdir. Ishontirish jarayonida ijtimoiy pedagog bolaning ongli, his - tuyg'ulari va irodasiga ta'sir o'tkazadi. Ishontirish metodi maqsadga

erishishi uchun bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning xulqi, qiziqishlari, shaxsiy tajribasini hisobga olish zarur. Ishontirishning asosiy qismi talab qilishdir. Uning asosiy vazifasi shundan iboratki, bolalar oldiga vazifa qo'yilib, axloq - odob qoidalarining mazmunini ularning ongiga yetkazishi va kelgusi faoliyat mazmunini aniqlashdan iborat. Ishontirish quyidagi pedagogikaga ma'lum bo'lgan metodlar orqali amalga oshiriladi, ya'ni hikoya, leksiya, suhbat, disput. Hikoya va leksiya-bir kishi ijtimoiy pedagog tomonidan olib boriladigan metodning monologik formasi. Hikoya kichik yoshdagi bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi, uzoq vaqt cho'zilmaydi, aniq va ravshan faktlarga asoslanadi. Leksiya katta yoshdagi bolalarga qo'llaniladi, vaqti

uzoqroq bo'lib, murakkab axloqiy tushunchalar (gumanium, do'stlik, yaxshilik) ni ochib beradi. Suhbat va disput- dialogik shakldagi usul, bunda bolalarning ishlash muhim. Suhbat - bu savol- javob metodi ijtimoiy pedagog suhbatni shunday olib borishi kerakki , savollarni nafaqat u , balki bolalar ham bersin. O'smirlar uchun diskop metodi qo'llaniladi, bu metod fikrlarini shakllantiradi. Shunday qilib ishontirish - bu ma'lum axloqning to'g'riligi va zarurligini tushuntirish va isbotlash. Agar ishontirish bola ongini «programmallashtirsa, mashq qilish bilim-ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. Mashq qilish oxir- oqibatda bolalarda odob-axloqni shakllantirishi uchun zarur. Axloqiy mashqlar deganda, bolalar faoliyati va harakatlarining zarur bo'lgan ko'nikma va odat hosil bo'lib, mustahkamlanishga qadar bo'lgan ko'p marta takrorlanuvchi harakatga aytiladi. Ko'nikma va odatlarning shakllanishi quyidagi usullardan iborat: vazifani qo'yish, uning bajarilishi qoidalarini tushuntirish va talab uyg'otish, amalda qilib ko'rsatish, amaliy mashqni tashkil qilishi, talab qo'yishi, talabni bajarishni eslatish va uning bajarilishini qo'zg'atib borish. Malaka va odat o'rtasida ma'lum distansiya bor. Bu malakani shakllantiramiz keyin ma'lum vaqt muntazam mustahkamlab borib, uni odatga aylantiramiz. Mashq qilishi metodining unumliligi ijtimoiy pedagogning mashq qilishini o'yin shaklida tashkil qilishi orqali oshadi. Mashq qilishi va ishontirish metodlari o'zaro chambarchas bog'liq. Ijtimoiy pedagogik metodlar

orasida muhim guruhni korreksiya metodlari tashkil qiladi, unga rag‘batlantirish va jazolash metodlari kiradi. Ijtimoiy- pedagogika tarix guvohlik beradiki, rag‘batlantirishi va jazolash-bola shaxsiga ta’sir qilishining murakkab usullari. Rag‘batlantirish va jazolash bir maqsadga yo‘naltirilgan - ya’ni ma’lum axloqiy sifatlarni bola xarakterida shakllantiradi. Lekin bu maqsad turli yillar bilan amalga oshiriladi: rag‘batlantirish harakat va holatni ma’qullaydi, jazolash noto‘g‘ri harakat va faoliyatni qoralaydi, unga yomon baho beradi. Jazolash va rag‘batlantirish bola harakati va uning oqibati orasidagi muqarrar bog‘liqlikni eslatadi (rag‘batlantirish - qoniqish, jazo - norozilik). Ijtimoiy pedagogning amaliy faoliyatida bu metodlarning turli xil turlari qo‘llanilishi mumkin. Modomiki bolalarda adashish va xato qilish xos ekan, qayta ishontirish, ogohlantirish, qiziqishlarini o‘zgartirish va jazolash metodlarni qo‘llash mumkin. Qayta ishontirish bola ongidan noto‘g‘ri tasavvurlar, xato hayotiy planlarni aqliy tasavvurlar va qarashlar orqali surib chiqarish. Bu ishontirish metodining bir turidir. Ogohlantirish ijtimoiy pedagog va pedagog faoliyatiga keng qo‘llaniladi va u bola noto‘g‘ri harakatni oldini oladi va noto‘g‘ri faoliyatga yo‘l qo‘ymaydi. Yuqorida kirib chiqilgan metodlar ijtimoiy pedagogikada alohida emas balki bir- biri bilan bog‘liq holda qo‘llaniladi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy pedagogikaning maqsad va vazifalari nimadan iborat?
2. Ijtimoiy pedagogikaning predmeti nimadan iborat?
3. Ijtimoiy pedagogikaning ob’ekti nimadan iborat?
4. Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish deganimiz nima?
5. Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar taerlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta’lim tigrisida qonun. T.1997y.
2. I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y.
- qI.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.
3. A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.

4. Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh. qurbonov. Shalq ta'limi 46-50bet. Shalq ta'limi. №1. 98y.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T. 1992 y.
6. I. A. Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T. 1999 y.
7. I. A. Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T. 1998 y.
8. Umumta'lim maktablarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini irganish shaqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.
9. I. Karimov. Barkamol avlod O'zbekiston tarakkietining poydevori. T. 1997y.
10. I. Karimov. Bizdan ozod va obod Vatan kolsin. 11 jild. T. 1996.
11. I. Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T. 1997.
12. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim tugrisida Konuni. T. 1997.
13. O'zbekiston Respublikasining kadrlar taerlash milliy dasturi. T. 1997.
14. J. Tulenov va boshkalar. Ma'naviy yuksalish sari. T. 2000 y.
15. Sh. Kurbonov va boshkalar. Barkamol avlod orzusi. T. 2000 y.
16. Entoni Giddens. Sotsiologiya. T. 2002y.
17. Guniar Skirbekk, Nils Gil's. Falsafa tarixi. T. 2002 y.
18. В.Б. Миронов. Век образования. М. 1990г.
19. Б. Саймон. Общество и образование. М. 1992г.
20. www. pedagog. uz

17-MAVZU: O‘ZBEKISTONDA FAOLIYAT OLIB BORUVI IJTIMOIY- REABILITATSION MUASSASALAR

REJA:

1.Bolalar va o‘smirlarga yordam ko‘rsatish majmuasining umumiy konsepsiyasi.

2.Bolalar va o‘smirlarga yordam ko‘rsatish xizmati strukturasi va tuzilish tamoyillari.

3.Ta’lim tizimidagi hududiy rehabilitatsion xizmat.

4.Rehabilitatsion xizmatni boshqarish modeli va uni amalga oshirish mexanizmi.

5.Mustaqillik yillarida ijtimoiy-rehabilitatsion muassasalarning tubdan yangilanishi.

6. O‘zbekistonda SOS - bolalar mahallasining faoliyati.

Tayanch tushunchalar: bolalar, o‘smirlar, rehabilitatsion muassasa, ta’lim tizimi, rehabilitatsion xizmat sotsiologik tadqiqotlar, umumiy konsepsiya

Maxsus statistika va sotsiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab mamlakatlarda bolalar va o‘smirlar nochor ahvolda yashamoqdalar. Bu nochorlik ularning :

- psixologik va fiziologik o‘rishining susayishida;
- haq-huquqlarining buzilishida;
- ularga nisbatan kuch ishlatilishda;
- alohida pedagogik faoliyat talab etiladigan hamda ijtimoiy kelib chiqishi past oila farzandlarining maktablardan siqib chiqarilishida;
- ishga joylashtirishda umumdavlat tizimining ish olib bormasligida;
- defekti bor, aqliy yoki jismonan zaif yoshlarni ish bilan ta’minlash muammolarining nazardan chetda qolganligida namoyon bo‘lmoqda.

Bu masalalar balog‘atga yetmagan bolalar orasidagi jinoyatchilik sonining ortib borishiga sabab bo‘lmoqda. Shuning uchun ham:

- 1.Bolalar va yoshlarning ijtimoiy hayotini sog‘lomlashtirishga.
2. Ularning ichki ma’naviy dunyosini sog‘lomlashtirishga doir chora- tadbirlar kerak bo‘ladi. Buning uchun:

- bolalar va o‘smirlar rivojlanishining buzilish sabablarini

aniqlash, ularni hal etish usul va vositalarini aniqlash

-normal shaxsni rivojlantirishda qaratilgan tarbiya jarayonini adekvat tahlil etish.

Voyaga yetmagan yoshlarning psixologik krizisini bartaraf etish faqatgina jamiyatni (iqtisodiy, ma'naviy va siyosiy) sog'lomlashtirish va umuminsoniy qadriyatlar asosida shaxsni rivojlantirishni ta'minlaydigan tarbiya tizimini yaratish asosida amalga oshiriladi. Bunda eng asosiy vazifalardan biri bolalar va o'smirlarga yordam ko'rsatish tizimini tubdan isloh qilishdir. Bu tizim bolalar va o'smirlarning ma'naviy — axloqiy sog'lig'ini, konstitutsion xaq — huquqlarini himoya qilishga qaratiladi. Bulardan biri bolalar huquqini himoya qilish haqidagi konvensiyadir. Bolalar va o'smirlarga yordam ko'rsatish xizmati strukturasi va tuzilish tamoyillari yordam ko'rsatishning rehabilitatsion xizmati bolalar va o'smirlarga ijtimoiy — huquqiy, psixologik, tibbiy va pedagogik jihatdan qo'llab quvvatlashni ta'minlashga qaratilgandir. Bu xizmat ularning:

-turmush sharoiti va tarbiyasini jadallashtirishga ko'mak berish orqali;

-shaxsiy mol mulkka egalik huquqlarini himoya qilish orqali;

-voyaga yetmagan yoki ekstremal (masalan halokatga uchragan) holatlarga tushgan, sharoiti og'ir oila farzandlariga turli xil yordam berish orqali;

-qaltis guruhdagi oilalar va voyaga yetmaganlarga yordam berish orqali;

-kashandachilikka ruju qo'ygan oilalarning, ekstremal holatlarning qurbon bo'lgan yoki ota — onasiz qolgan voyaga yetmagan bolalarga turli xil yordam berish orqali amalga oshiriladi.

Ijtimoiy huquqiy, psixologik —tibbiy va pedagogik yordam quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

qonunga muvofiqlik;

insonparvarlik;

adolatparvarlik;

demokratiya;

tashqilotchilik va nazorat;
differensial va individual yondoshish;
o'z vaqtida yordam berish;
yordamning yetarli va kompleksli bo'lishi;
ilmiy asoslanganlik va xizmat ko'rsatishda hududni hisobga olish.

Hududiy tamoyildan kelib chiqqan holda xizmat ko'rsatish ma'lum davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi. Xizmat tajribalarini umumlashtirish, ilmiy metodik tavsiyalar berish, xizmat ko'rsatish xodimlarining malakasini oshirish uchun shahar, viloyat, tuman va Respublika ilmiy metodik markazlarini tashkil etiladi. Ularning eng asosiysi tuman ijtimoiy xizmat ko'rsatish tashkilotidir. Bolalar va o'smirlarga yordam ko'rsatishning tuman xizmat bilimlari quyidagi strukturadan tashkil topgan:

1. Psixologo — tibbiy, pedagogik yordam ko'rsatish.
2. Kasb tanlash bo'yicha maslahat berish bilimi.
3. Tashkiliy axborot bo'limi.
4. Metodik ishlar bo'limi.
5. Oilaviy hayotning uyg'unligini ta'minlash va jinsiy tarbiya bilimi.
6. O'qituvchi va tarbiyachilar bilan maslahat berish ishlarini olib borish bilimi.

Ta'lim tizimidagi hududiy rehabilitatsiya xizmati bir hududda bolalar va o'smirlarga ijtimoiy yordam ko'rsatish xizmati ma'lum kontingent asosida hududni inobatga olish tamoyilidan kelib chiqib amalga oshiriladi. Ta'lim tizimining rehabilitatsiya xizmati—bu har bir bolaning yaxshi rivojlanishini va ijtimoiylashuvini ta'minlovchi, ularni kompleks holda rehabilitatsiya qilishga qaratilgan, adaptiv tashkilotlar (maktablar), profilli (kesim) tashkilotlarning umumiy xizmatidir. Rehabilitatsiya qilish xizmatining asosiy maqsadi bolalarning rivojlanishidagi, xulk — atvoridagi, faoliyatidagi kamchiliklarni oldini olib profilaktika qilish va qayta tiklashdan iboratdir. Rehabilitatsiya qilish xizmatining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- bolalar va o'smirlarning rivojlanishidagi o'zgarishlarning (deformatsiyanish) sabablarini aniqlash;

- ularni bartaraf etishning vosita va usullarini topish;
- ta'lim—tarbiya va yashash sharoitini jadallashtirish;
- normal shaxsning shakllanishiga qaratilgan adekvat (bir xil) pedagogik jarayonni vujudga keltirish;
- maxsus rehabilitatsion xizmatga maqsad bolalarga korrektsion rivojlantiruvchi maxsus dasturlar asosida har tomonlama yordam berish va x.k.

Reabilitatsiya qilish tamoyillari:

- hududdagi iqtisodiy, ijtimoiy, hududiy o'ziga xosliklarni inobatga olish;

reabilitatsiye tadbirlarning xilma — xilligi;

- pedagogik, ijtimoiy psixologik birligi; boskichlilik,
- individuallik, gumanistik yondashish.

Reabilitatsion xizmat kirsatishning ahamiyati:

- bolaning sog'lig'iga, qiziqishi himoyalashdan;
- deviatziyaholatidagi qilishdan;
- pedagogik jarayonni etishdan iboratdir.

Reabilitatsiya qilish ob'ektlari va sub'ektlari:

1. Ijtimoiy — pedagogik jihatdan garovsiz qolgan bolalar
2. Voyaga yetmagan huquqbuzarlar, deviant, dezadaptatsiyalangan bolalar va yetimlar.
3. Psixosomatik va asabiy, ruxiy kasallangan bolalar.

Reabilitatsion xizmatni boshqarish modeli va uni amalga oshirish mexanizm»hududdagi ijtimoiy madaniy vaziyatlarning o'ziga xosligi rehabilitatsion xizmatning ma'lum modelini yaratish imkonini beradi. Bu model bola va o'smirlarning:

1. Umumorganizmini rehabilitatsiya qilish (tibbiy)
2. Shaxs sifatida rehabilitatsiya qilish (psixologik)
3. Ijtimoiy sub'ekt sifatida (ijtimoiy)
4. Faoliyat sub'ekti darajasiga ko'tarishga qaratilgan rehabilitatsion xizmati bo'lishi kerak. Bu quyidagi shakldagi ko'rinishga ega bo'ladi:

Ijtimoiy sub'ekt

Reabilitatsiya

Psixolog

Hududiy reabilitatsion xizmati xodimlarining faoliyati samarali kechadi, agarda ular quyidagi mexanizm asosida faoliyat yuritsalar:

- reabilitatsion xizmat ko'rsatishda muassasalararo umum-hamkorlik

- reabilitatsion xizmat ko'rsatishni ilmiy metodik ta'minlash

- « reabilitatsion xizmatda kadrlar masalasi

- reabilitatsiya qilish ob'ektlarini tanlash va diagnostika qilish reabilitatsiya sub'ektlarining kelishuvi asosida faoliyat

Mustahkamlash uchun savollar:

- 1.Ijtimoiy pedagogikaning maqsad va vazifalari nimadan iborat?

- 2.Ijtimoiy pedagogikaning predmeti nimadan iborat?

- 3.Ijtimoiy pedagogikaning ob'ekti nimadan iborat?

- 4.Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish deganimiz nima?

- 5.Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Kadrlar taerlash milliy dasturi. T.1997 y. Ta'lim tigrisida qonun. T.1997y.

- 2.I.A.Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.1999 y.

- 3.I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999y.

- 4.A.Munavvarov. Pedagogika. T. 1996 y.

- 5.Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh.qurbonov.Shalq ta'limi 46-50bet. Shalq ta'limi.№1.98y.

- 6.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.1992 y .

- 7.I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T.1999 y.

- 8.I.A.Karimov. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.1998 y.

- 9.Umumta'lim maktablarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini irganish shaqida farmon. 2001 yil 4 yanvar.

- 10.I.Karimov.Barkamol avlod O'zbekiston tarakkietining poydevori. T.1997y.

- 11 .I.Karimov.Bizdan ozod va obod Vatan kolsin. 11 jild. T.1996.

12. I.Karimov. Yangicha fikrlash va ishlash-davr talabi. T.1997.

13. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim tugrisida Konuni. T.1997.
14. O'zbekiston Respublikasining kadrlar taerlash milliy dasturi. T.1997.
15. J.Tulenov va boshkalar. Ma'naviy yuksalish sari. T.2000 y.
16. Sh.Kurbonov va boshkalar. Barkamol avlod orzusi. T.2000 y.
- 17.4. Entoni Giddens. Sotsiologiya. T.2002y.
18. Guniar Skirbekk, Nils Gil's. Falsafa tarixi. T.2002 y.
19. В.Б.Миронов. Век образования. М.1990г.
20. Б.Саймон. Общество и образование. М.1992г.
21. www. pedagog. uz

18-MAVZU: OILADA OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY- PEDAGOGIK FAOLIYAT

REJA:

1. Ijtimoiy pedagogik nuqtai nazardan oila turlari.
2. Oilaning ijtimoiy vazifalari.
3. Ijtimoiy pedagogning oilalar bilan olib boradigan ishlari shakl, metod va vositalari

Tayanch tushunchalar: Yuqori darajasi-mustahkam oilalar, o'rtacha darajasi-xavfi bor oilalar guruhi, past darajasi-notinch (baxsiz) oila, juda past darajasi-asotsional oilalar, tinch baxtli oilalar, oilaning tipologiyasi.

Oilaning tipologiyalari mavjud bo'ladi: psixalogik, pedagogik sotsialogik. Ijtimoiy pedagogning faoliyati vazifalariga kompleks tipologiyasi javob beradi, u jamiyatda ijtimoiy moslashuvi darajasi bo'yicha farq qo'yiladigan oilaning to'rt kategoriyadagi tiplarini ajratishni ko'zda tutadi:

1. Yuqori darajasi-mustahkam oilalar.
 2. O'rtacha darajasi-xavfi bor oilalar guruhi.
 3. Past darajasi-notinch (baxsiz) oila.
 4. Juda past darajasi-asotsional oilalar.
1. Tinch baxtli oilalar o'z vazifalarini bajara oladilar; ijtimoiy pedagog yordamiga deyarli muxtoj emas. Bunday oilalar moslashish

qobiliyatlari hisobiga, ya'ni moddiy, psixologik va boshqa ichki imkoniyatlarga asoslangan qobiliyati hisobiga o'z bolasining aldab-extiyojlariga tezlikda moslashib oladi va uni tarbiyalash, rivojlantirish masalalarini muvaffaqiyatli hal etadi. Ma'nolar paydo bo'lgan hollarda ularga pedagogning bir martalik yordami (maslaxati) yetarli bo'ladi.

2. Xavfi bor guruhi oilalar qoidalaridan bir qancha chetlanishi bilan ifodalanadi (tupda bo'lmagan oila, kam ta'minlangan oila va shu kabilar). Bular oilaning moslashish qobiliyatini pasaytiradi. Ular bolalarni tarbiyalash vazifalarini o'zlarining ko'p kuchlarini ishlatib bajaradilar, shuning uchun ijtimoiy pedagog oila holatini kuzatib borishi kerak va kerak bo'lganda o'z vaqtida yordamini taklif yetishi zarur.

Notinch oilalar.

Bu hayot faoliyati biror bir sohasiga yoki bir vaqtda bir nechtasidan past ijtimoiy maqomga ega bo'lgan oilalar masalan oila daromadi past darajada yomon psixologik muhit, madaniyat darajasi past. Bunday oilalar ularga yuklatilgan vazifalarni bajara olmaydilar, ularning moslashish qobiliyatlari past, bolani oilali tarbiyalash jarayoni katta qiyinchiliklar bilan o'tadi, natijasi kam bo'ladi. Bunday turlagi oila uchun ijtimoiy pedagog tomonidan faol davomiy yordam kerak bo'ladi.

4. Assotsional oilalar.

Ota-onalar xulqi yomon, qonunga xilof ravishda hayot kechirayotgan oilalar va bu oilalarda yashash-turmush sharoitlarni yengil oddiy sanitar gigienik talablarga javob bermaydi. Bunday oilalarda odatda bolalar tarbiyasi bilan hech kim shug'ullanmaydi, bolalar qarovsiz qoladilar, yarim och bo'lib rivojlanishda ortda qoladilar, ota-onalar, boshqalar tomonidan ham jabirlanadilar, ijtimoiy pedagoglarning bunday oilalar bilan ishlashlari, huquqni himoya qilgan organlari bilan birgalikda hamda vasiylik qilish organlari bilan hamkorlikda olib borilishi kerak.

Oilaga ijtimoiy-pedagogik yordam shakllari.

Chet el amaliyotida maqsadlarini uzoq, vaqtli va xorij vakil ishlar shakllardan foydalanib ijtimoiy pedagogik yordam ko'rsatish boy tajribalar to'plangan, qisqa vaqtli shakllari orasida olimlar krizis

intervent va muoammoli- yo'naltirilgan modelni o'zaro aloqalarini ko'rsatadilar. Krizis intervent modeli oila bilan ishlashda bevosita krizisli vaziyatlarda yordam ko'rsatishning ko'zda tutadi.

Bunda vaziyatlar oilaning kundalik hayoti davomida yuzaga kelishi mumkin yoki tasodifiy zarar yetkazuvchi holat bo'lishi mumkin. Bunday noqulay davrlar bolaning yoshi krizisi bilan bog'liq. Bunda oilada psixologik-pedagogik muammolar kuchayadi. Uch yoshli davr krizisi shaxsning asosiy individual-psixologik sifatlari shaklanishi jarayoni bilan va ijtimoiy ma'naviy jihatlarining rivojlanish uchun shart-sharoitlari yaratish bilan bog'liq bo'ladi. 7-8 yoshli davr krizisi maktab o'quvchisi ya'ni ijtimoiy mavqeyiga moslikni, hayotning yangi rejimini o'zlashtirilishi, o'qituvchi bilan, bolalar jamoasi bilan munosabatlar o'rnatilishi bilan bog'liqdir.

Rezyume (qisqa xulosa): Kategoriyalar: Ijtimoiy pedagogik faoliyat
- bolaning ijtimoiy yondashuvi jarayonida unga yordam ko'rsatishga va uning o'zini jamiyatda amalga oshirishi uchun sharoitlar yaratishga qaratilgan professional faoliyat. Ijtimoiy o'qitish-bolalarda jismoniy mahorat va ko'nikmalar shakllantirish va ijtimoiy bilimlar berish uchun maqsadga muvofiq, jarayon va natija. Ijtimoiy tarbiya-bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishi uchun zarur bo'lgan unda shaxsiy sifatlarini shakllantirish uchun maqsadga muvofiq jarayon.

Tabiiylik bolani tarbiyalash, o'qitish va ijtimoiylashtirish bolaning jismoniy psixik rivojlanishi qonuniyatlari asosida sodir bo'lishi va tashkil etilishi kerak. Bolani tarbiyalash ijtimoiylashtirish jarayoni ushbu jamiyatning va tabiatning ma'naviy va moddiy madaniyati asosida amalga oshirishi kerak. Insonparvarlik-bolani shaxs sifatida xizmat qiluvchi, uning qadri va erkinligini himoya etish bilan ifodalangan, insonning baxtini ijtimoiy institutlar ijtimoiy bahosi asosiy mezonlari deb hisoblovchi, tenglik va adolatlilikni esa insonlar o'rtasidagi munosabatlar kiradi deb hisoblovchi dunyo qarashlar sistemasi. «Sen yetim emassan» oddiy filimining asosiy qahramonlari qilib olinganlar. Toshkent ko'chalaridan biri Shomahmudovlar nomi bilan aytiladi, Xalqlar do'stligi maydonida «Do'stlik» monumenti shu munosabat bilan

oʻrnatilgan. Ulardan tashqari yana minglab oʻzbek oilalari urush yillarida evakuatsiya qilingan bolalarni asrab, farzandlikka olganlar. Xalq shoiri Gʻ.Gʻulom «Sen yetim emassan» sheʼrida oʻz ota-onalarini va uylarini yoʻqotgan bolalarga qarata qalb soʻzlarini yozgan. Yetimlikning hamma sabablarini aytib oʻtish qiyin, chunki bu turli xil fan sohalari olimlari (mediklar, psixologlar, sotsiologlar, pedagoglar va boshqalar) shugʻulanadigan koʻp qirrali muammo va uni hali oxirigacha oʻrganib chiqishmagan. Ammo hech boʻlmaganda yetimlikning uchta sabablarini aytish mumkin:

1. Ota-onalar (koʻpincha onalar) oʻzining balogʻatga yetmagan bolasidan oʻz ixtiyori bilan voz kechadi, shu bilan birga bu koʻpincha chaqaloqlik davrida kuzatiladi: tugʻilgan chaqaloqdan voz kechish, tashlab ketilgan chaqaloqlar.

2. Bolaning qiziqishlarini himoya qilish maqsadida ota-onalik huquqidan mahrum etilganda bolani oiladan majburlab tortib olish. U holat asosan ichkilik- bozga berilgan, jamoatchilik, jamiyat qoidalariga zid ravishda hayot kechirayotgan, nosogʻlom ota-onalari boʻlgan, notinch oilalarda yuz beradi.

q. Ota-onalari vafot etganda bunga aholini shoshilinch koʻchishga majbur etuvchi qandaydir tabiiy yoki ijtimoiy kataklizmlar (urush, yer qimirlashlar, tabiiy ofat va boshqalar) oqibatida yuqolib qolgan bolalarni ham kiritish mumkin. Har qanday jamiyatning va davlatning asosiy vazifasi va bolaning oilada tarbiyalanish huquqini amalga oshirishdir. Bolaning bu huquqlari xalqaro hujjatlarda qayt etilgani kabi (BMTning bolaning huquqi haqidagi konvensiyasi va boshqalar). Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida ham qayt etilgan. Masalan, Oʻzbekiston Respublikasi oilaviy kodeksida eng ustun va mustaqil sifatida quyidagi bolaning huquqlari koʻrsatiladi: oilada yashash va tarbiyalanish huquqi, ota-onalari va boshqa qarindoshlari bilan aloqa qilish huquqi, oʻzini himoya qilish huquqi, ismi familiyasi, otasining nomiga oʻtish huquqi. Davlat birinchi navbatda bolani oilada saqlab qolishga va uni davlat muassasalariga tarbiyalashga berishni oldini olishga bor kuchi bilan intiladi. Agarda bolaning oilada saqlab qolish

mumkin bo'lmasa uning uchun yangi oila izlash avzal deb hisoblaydi. O'zbekistonda ota-onalarisiz qolgan yetim bolalarga yordam ko'rsatish uchun «Sen yolg'iz emassan» Respublika ijtimoiy fondi tashkil etilgan. Har bir mamlakatlarda bola tarbiyasi va rivojlanishiga tegishli ijtimoiy-alternativ masalalar shuni yaratilmoqda, rivojlantirilmoqda va mustahkamlanmoqda. Ularga quyidagi bilgan usullarini kiritish mumkin:

- oilaga qaytarish, mamlakat ichida asrab qolish, tarbiyalash uchun oilaga berish, maxsus tarbiya muassalariga berish. Yetim bolalarga vasiylik qilish ikki yo'l bilan amalga oshirish mumkin: asrab olinishi yoki davlat qaramog'iga olinishi bilan. Asrab olish quyidagi yo'llar bilan amalga oshiriladi: asrab olingan oila vasiylik qiluvchi oila bolalikka olgan oila. Bola qilib olish-bu bolani himoya qilish, bunda bola haqiqiy ota-onasi bo'lmagan odam yoki er-xotin o'rtasida qarindoshlik yuridik o'rnatiladi. Bolaning tarbiyalanishi va rivojlanishi uchun bolani farzand qilib olinganda u aynan oilaga ega bo'lishi, unga biror birini bosuvchi emas oilaga ega bo'lish muhim hisoblanadi. Davlat vasiyligi-asrab olingan bolaga uning tarbiyasi va rivojlanishi uchun zarur sharoitlar yaratib uni bu maqsadida maxsus tashkil etilgan tashkilotga joylashtirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Bola bolalar uyiga vaqtinchalik asrab olinadigan oilaga, mehribonlik uyiga, maktab internatga joylashtirish mumkin.

Asrab olingan oila bilan ijtimoiy-pedagogik faoliyat.

Asrab olingan bola har xil turdagi qabul qiluvchi oilaga tushishi mumkin: bu vasiylik qiladigan oila yoki bola qilib olgan oila bo'lishi mumkin. Bular orasidagi farq birinchi holatda bola uchun unga qarindosh bo'lgan odamlar topiladi. Ikkinchi holatda bola bilan qarindoshlik: aloqasi bo'lmagan odamlar oila vazifasidagi bajarishlaridan iborat bo'ladi. Vasiylik vazifasi bolani tarbiyasi va rivojlantirish, uning huquqlarini himoya qilish hisoblanadi. Vasiy voyaga yetmagan bolada mavjud bo'lgan mol-mulki va kuchmas mulkni saqlash va foydalanishini nazorat qilishini amalga oshiradi, lekin o'zi bu mulkdan foydalanish huquqiga ega emas. Bola qilib olgan oila umuman

olganda bolaning ya'ni yuridik va xaqqoniy oilasi hisoblanadi, bu yerda u o'z bolasi huquqiga ega bo'ladi. Bola uni oilasiga olgan ota-onalarining familiyasini olishi mumkin va xatto yangi ism ham bola qilib olgan bolaning hamma huquq va majburiyatlari haqiqiy o'z farzandlari huquq va majburiyatlariga tenglashtiriladi.

Asrab oluvchi yana bir turi-vaqtinchalik asrab olish oilasi. Vaqtinchalik asrab oladigan oila bolalikni himoya qilish usuli sifatida bir qator rivojlangan mamlakatlarda juda ham keng tarqalgan hisoblanadi. Bu O'zbekistonda hozircha qo'llangan emas. Vaqtinchalik asrab olish oilasini vasiylik oilasi yoki bola asrab oluvchi oiladan birinchi navbatda professional mutaxassislar oilasi bo'ladi. Agarda chet yel tajribalariga murojaat etsak unda Vaqtinchalik asrab oluvchi oilaning bir necha belgilarini ko'rsatib berish mumkin:

1. Ota-onalar ma'lum professional malakalari bo'lishi kerak;
2. Oila kerakli professional-pedagogik tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak. Bunday oilaning xizmatlariga xizmat haqida to'lanadi.
4. Bolaning oilada bo'lishlari asrab olingan ota-onalarning ish tajlari sifatida hisobga olinadi.
5. Asrab olgan ota-onalarning ish vaqtlari o'z shaxsiy uylariga o'tadi. Vaqtinchalik asrab olish oilasining faoliyati bolaning keyingi taqdiri hal etilgunga qadar bolaning oilada bo'lishini kuzda tutadi o'z oilasiga qaytishi; bolalar uyiga joylashishi internat yoki boshqa muassasalarga yuborilishi.

Asrab olgan oila bilan ijtimoiy pedagogik faoliyat.

Ijtimoiy-pedagogik faoliyat bosqichlari Ijtimoiy-pedagogning faoliyat vazifalari Ijtimoiy-pedagogik faoliyat metodlari:

1. Asrab oladigan oilani izlash Axborot-ma'lumotlari anketa tuzish, suhbat, intervyu, ma'lumotlarni o'rganish.
2. Bo'lajak asrab oladigan ota-onalarni o'rganish diagnostik (boshlang'ich diagnostika).

Anketa tuzish, suhbat

3. Bola joylashtirilgan muassasalar va oilalarni borib kirish (krizis oila, bolalar uyi va boshqalar).

4 Bo'lajak oilaning va uning yaqinlarini o'rganish diagnostik (chuqur diagnostika).

Anketa tuzish, test sinovlari, suhbat, ishontirish, hujjatlarni o'rganib chiqish.

5 Kirish, o'qitish, leksiya, hikoya, suhbat, video-filmlar o'qitish (boshlang'ich dastlabki o'qitish).

Leksiya, suhbat, qo'zg'atish, ishontirish, mashq.

6 Bolani asrab oluvchi oilaga joylashtirish: asrab oluvchi otionalarni chuqur o'qitish kursi.

Patronaj qiluvchi patronat (lotincha natronatus-homiylik qilish) otionalarsiz qolgan bolalarni davlat organlari va patronot qiluvchi bolani qabul qilib oluvchi shaxslar o'rtasidagi shartnoma bo'yicha bolani tarbiyalashga berish.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Ijtimoiy pedagogik nuqtai nazardan oila turlari nima?
2. Oilaning ijtimoiy vazifalari nimadan iborat?
3. Ijtimoiy pedagogning oilalar bilan olib boradigan ishlari shakl, metod va vositalarini aytib bering.

Adabiyotlar

1. Ta'lim to'g'risida qonun. T.2020y.
2. Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh. qurbonov. Shalq ta'limi 46-50bet. Shalq ta'limi. №1.98y.
3. J. Tulenov va boshkalar. Ma'naviy yuksalish sari. T.2000 y.
4. B. Saymon. Obshestvo i obrazovanie. M.1992g.
5. www. pedagog. uz

19-MAVZU: VASIYLIK VA HOMIYLIK

REJA:

1. Vasiylik va homiylik tushunchasi. Vasiylik va homiylik tarixidan.
2. Vasiylik va homiylikning me'yoriy-huquqiy hujjatlarda aks ettirilishi.
3. O'zbekiston va chet ellarda vasiylik va homiylik.
Tayanch tushunchalar: Vasiylik va homiylik tushunchasi, Vasiylik

va homiylik tarixi

Vasiylik va qaramog`iga olish-yetim bolalarni va ota-onalari qarovsiz qolgan bolalarni boqish, tarbiyalash, ta`lim berish va ularning huquq va qiziqishlarini himoya qilish uchun joylashtirish shaklidir.

Vasiylik 14 yoshga yetmagan bolalar ustidan o`rnatiladi, qaramog`iga olish 14 yoshdan 18 yoshgacha bolalar ustidan o`rnatiladi.

Yetimlik-jamiat oldida turgan juda jiddiy muammolaridan biridir. Ota-onasini yuqotgan bola-bu alohida, juda ham fojiali dunyodir, ota va onalik bilish ehtiyoji bolaning eng kuchli talablaridan biridir.

Ijtimoiy yetimlik bugungi kunda ko`plab rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar uchun xosdir. Masalan: Amerikalik tadqiqodchilar butun dunyo bo`yicha kasalxonalar, tug`ruqxonalar, ijtimoiy muassasalar tashlab ketilgan chaqaloqlar bilan tashlab ketganligini aytadilar. Ularni turlicha “Voz kechilgan bolalar”, “Davlat bolalari”, “Tashlab ketish uchun tug`ilganlar” deb ataydilar.

BMT xalqaro ekspertlarining ma`lumotlari bo`yicha g`arbiy va sharqiy Yevropa mamlakatlarida tashlab ketilgan bolalar soni keskin oshgani ko`rsatiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ham bunday bolalar soni ortib bormoqda.

Bolalarga muhabbat ularga e`tiborli bo`lish O`zbekiston xalqiga qadimdan odatiy bo`lib kelgan. O`zbekiston Respublikasi prezidenti I.A.Karimov bu xususida shunday deydi: “Insonparvarlik-bu o`zbek xalqining milliy ruhi, ajralmas belgisidir. Bag`ritoshlik va zulm unga yotdir... Bugungi kunda ham o`zbek oilasi-ezgulik va qarovsiz bolalarga muhabbat, kattalarni hurmat qilish, yaqinlariga nisbatan va birovlarning dardiga g`am-tashvishiga g`amxo`r, mehribonlik timsolidir”.

O`zbek xalqi eng yaxshi sharqona an`nalariga amal qilib har doim mehmondo`st va do`stona munosabatda bo`lgan, urush qurbonlarini asrab boshpana berganlar va ularga g`amxo`rlik qilganlar, farzandlarini o`zlarining tarbiyasiga olganlar(1941-1945 yil) 15 ta yetim qolgan bolani asrab olgan Shomahmudovlar oilasini eslash kifoya. Urush boshlanganiga Shomaxmudov Shoaxmad va uning rafiqasi Baxri Akromova artelda terimchi bo`lib ishlaganlar. 1966 yili zilzila oqibatida

boshpanasiz qolganlarni bolalarni ham o‘z oilasiga qabul qildilar. Shomaxmudov “Hurmat belgisi ” ordeni, Baxri Akromova “Qahramon ona” ordeni bilan mukofotlanganlar. Ular Rahmat Fayzining “Hazrati inson” romanida aytib o‘tilganlar.

Ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarga vasiylik va homiylik qilish oilaviy tarbiyaning keng tarqalgan shakli hisoblanadi. Bu shakldagi munosabatlar Fuqarolik kodeksining 32-moddasi, Oila kodeksining 173-175-moddalari, 2014-yil 2-yanvarda qabul qilingan “Vasiylik va homiylik to‘g‘risida”gi 364-qonun, O‘zbekiston hukumatining 2014-yil 22-sentabrdagi 269-qarori bilan tasdiqlangan “Vasiylik va homiylik to‘g‘risida”gi nizom va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Maxsus adabiyotlarda vasiylik va homiylikning mazmun-mohiyati haqida sivilist olimlarning turli mulohazalari keltirilgan. Xususan, G.F.Shershenevich vasiylikni “sun’iy oila”¹, V.I.Sinayskiy – “bolalar, ularning shaxsi va mulkiga oid ota-onalik qaramog‘ining yasama shakli”² sifatida ta’riflagan bo‘lsa, L.M. Pchelinseva “fuqarolik-huquqiy sohada vasiylik va homiylik fuqarolarning muomalaga layoqatini to‘ldirish usuli” deb ataydi³. Shuningdek, L.M.Pchelinseva “oila – bu bolalarni joylashtirish shakli, qaramog‘idagi shaxslar layoqatini to‘ldirish vasiy (homiy)ning vasiylikdagi bolaning manfaatlariga ko‘proq javob beradigan irodasini shakllantirish yoki bu iroda yetishmasligining o‘rnini bosishga yo‘naltirilgan harakatlarida aks etishi” deb fikrini davom ettiradi.

Oilaviy huquq mutaxassislari vasiylik va homiylikni sohasining maqsadi deb hisoblamaydi, sivilistlar esa bu institutni oilaviy huquq sohasiga tegishli deb faraz qilib, tadqiq qiladilar.

Aslida, vasiylik va homiylik instituti fuqarolik, oilaviy va ma’muriy huquq me’yorlaridan iborat bo‘lgani uchun majmuaviydir. Vasiylikning majmuaviy xususiyatini ta’kidlab aytish mumkinki, vasiylik va homiylik instituti fuqarolik huquqi fani tomonidan ko‘rib chiqiladi. Chunki oila huquqida vasiylik va homiylik masalalari faqat bolalar va oilaga tegishli holda ko‘rib chiqiladi. Xuddi shu g‘oya O‘zbekiston Fuqarolik

kodeksining 32-moddasida qayd etilgan. Unda ta'kidlanishicha, vasiylik va homiylik muomalaga layoqatsiz yoki muomalaga to'liq layoqatli bo'lmagan fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish uchun belgilanadi. Voyaga yetmaganlarga vasiylik va homiylik ularni tarbiyalash maqsadida ham belgilanishi mumkin. Vasiylar va homiylarning bunga tegishli huquq va burchlari nikoh va oila haqidagi qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Ta'kidlash joizki, vasiylikning homiylikdan farqi vasiylikka olinganlarning layoqati hajmi bilan belgilanganligi bois homiylik g'oyasi, shubhasiz, vasiylik g'oyasidir. Fuqarolik huquqida ikki turdagi vasiylik, ya'ni homiylik va himoyalash turlari ajratib berilganligi diqqatga sazovor. Birinchisi to'liq huquqqa ega bo'lmagan, o'zini idora qilishga va o'z ishlarini boshqarishga oid tabiiy va qonuniy huquqqa egalikdan mahrum shaxslar ustidan belgilansa, ikkinchisi esa mulkni qo'riqlash uchun belgilanadi.

Ma'lumki, vasiylik va homiylik masalasi tuman yoki shahar hokimining qarori bilan hal qilinadi. Vasiylik va homiylik vasiy yoki homiy tayinlanishiga muhtoj bo'lgan shaxs yashayotgan joyda, agar shaxsning muayyan yashash joyi bo'lmasa, vasiy yoki homiy yashayotgan joyda belgilanadi. Vasiylik va homiylik organlari vasiyning vasiylik yoki homiylik majburiyatlarini bajarishga qobiliyati, yoshi, sog'lig'i (jismoniy va ruhiy holati), ma'naviy va shaxsiy sifatlari, oilasidagi axloqiy muhitni hisobga oladi.

Vasiylik va homiylik vazifalari bepul va ko'ngilli bajariladi hamda muddatli xususiyatga ega. Latviya Fuqarolik kodeksining 245-moddasida belgilanishicha, vasiylik lavozimi jamoat majburiyati hisoblanadi. Undan hech kim qonuniy sababsiz bosh tortishi mumkin emas. Mazkur majburiyatni bajargani uchun yetimlar sudi vasiyga adolatli va vasiylikka olinganning mulkiga mutanosib, ammo yillik hisobot tasdiqlangandan keyin sof daromadning besh foizidan ortiq bo'lmagan miqdorda mukofot belgilaydi. Vasiylik va homiylik organlari vasiy va homiyning faoliyatini nazorat qiladi. Zamonaviy huquqiy tizimlarda vasiylik masalalarini ko'rish bo'yicha vakolat u yoki bu

darajada maxsus sudlarga yuklatiladi.

MASALAN:

- Finlandiyada sud tizimining quyi bo'g'inlari vasiylikni belgilashlari mumkin. Portugaliyada maxsus oilaviy sudlar, Buyuk Britaniyada vasiylik ishlari magistratlar idorasi bor, biroq ularning qarorlari Oliy sudning oilaviy bo'linmalarida qayta ko'rilishi mumkin.

- Shvetsiyada balog'atga yetmagan shaxsni vasiylikka olish va uning mulkini boshqarishni nazorat qilish okrug sudlarining sudyalarga yuklatilgan.

- AQShning ko'pgina shtatlarida oilaviy sudlar vazifalarini bajaradigan, balog'atga yetmaganlarning ishi bo'yicha sudlar mavjud bo'lib, vasiylar va homiylar sifatida aksariyat hollarda fuqarolar belgilansa-da, biroq qonunchilikka ko'ra vasiylar va homiylar sifatida tarbiyalash, davolash muassasalari, aholini ijtimoiy himoya qilish muassasalari va shunga o'xshash boshqa muassasalar xizmat qilishi mumkin. Vasiylikni (homiylarlikni) belgilash uchun vasiy (homiylar) va vasiylikka olingan bola o'rtasida qarindoshlik holati bo'lishi talab qilinmaydi.

Zamonaviy sharoitlarda vasiylik va homiylarlik organlari vasiylar (homiylar)ni tanlaganda, vasiylikka olinayotgan bolaning yaqinlarini afzal ko'radi. Chunki bolani oilaga joylashtirishda uning etnik kelib chiqishi, ma'lum dinga va madaniyatga mansubligi, ona tili, tarbiyalash va ta'lim berishda merosxo'rlikni ta'minlash imkoniyati hisobga olinadi. Bolaning yaqin qarindoshlari oilasida tarbiyalanishi ma'lum darajada uning manfaatlariga mos keladi, u tanish muhitda, unga yaxshi tanish odamlar orasida bo'ladi.

Ba'zi manbalarda ta'kidlanishicha, ko'pgina huquqiy tizimlarda ota (ona) o'lim holatida turganda bolasiga vasiy tayinlash huquqi bo'lgan.

Ayrim mamlakatlarda bu me'yor bugungi kunda ham mavjud. Masalan, Latviya Fuqarolik kodeksining 229-moddasida "Ota ham, ona ham vasiyatida o'z bolalariga – mavjudlariga ham, endi tug'ilajaklariga ham vasiylar tayinlash huquqiga ega" deyilgan.

Balog'atga yetmagan fuqarolar vasiylarining (homiylarining)

huquq va majburiyatlari zimmalarida turgan vazifalarga mosdir. Xususan, vasiy va homiy belgilashdan maqsad balogʻatga yetmagan bolalarni tarbiyalash, ularning taʼminoti, salomatligi, jismoniy, ruhiy, maʼnaviy va axloqiy kamoloti haqida gʻamxoʻrlik qilishdir. Shu bois, agar bolaning sogʻligʻiga, mulkiga ziyon yetkazilgan boʻlsa, ota-onalar va ularning oʻrnini bosuvchi shaxslar sudga bu ziyonni va maʼnaviy zararni qoplash talabi bilan murojaat etish huquqiga ega.

Mazkur sohada ikki turdagi huquqbuzarlikni koʻrsatish mumkin. Birinchisi ota-onalik huquqidan mahrum qilishga asos boʻluvchi harakatlar bilan mos tushadi, bundan ikki istisno mavjud: biri – alimentlarni toʻlashdan qasddan bosh tortish, chunki vasiylar (homiylar) vasiylikka olinganlarni oʻz mablagʻlari hisobidan boqishga majbur emas, boshqasi – uzrsiz sabablarsiz bolani tugʻruqxonadan olib ketishdan bosh tortish.

Ota-onaning oʻrnini bosuvchi va bolaga nafaqa, yordam puli va boshqa toʻlovlarni oluvchi shaxslar, mazkur mablagʻlarni bolani tarbiyalashga, taʼlim berishga va boqishga sarflashlari kerak. Agar bu mablagʻ yetarli boʻlmasa, vasiylikka olingan fuqaroning daromadlaridan yoki vasiylik va homiylik organlari ruxsati bilan sotilgan mulkdan olingan mablagʻdan foydalanishi mumkin. Huquqbuzarlikning ikkinchi turi – vasiylikka olingan bolaning mulkini noqonuniy xarajat qilishdir. Bunga, xususan, oilaviy huquq manbalaridagi nuqsonlar imkon yaratadi, masalan, vasiylik va homiylik organlari toʻlayotgan nafaqani xarajat qilishga oid hisobotni taqdim etish tartibi batafsil berilmagan.

Vasiylik va homiylik organlari vasiy yoki homiydan zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarni insofsizlik yoki eʼtiborsizlik bilan bajarishi natijasida yetkazilgan mulkiy zararni toʻlashini talab qilishga majbur, vasiylik va homiylik tugatilganda esa vasiylik va homiylikda boʻlgan muomalaga layoqatli shaxs ham bunday talabni qoʻyishga haqli.

Vasiylar (homiylar) oʻzlarini javobgarlikdan ozod etish uchun vasiylikka olingan shaxsning mulkini tasarruf etganida oʻzlarining shaxsiy mulklarini tasarruf etgandek yoʻl tutganini, yaʼni begonaning narsasiga oʻzlarining mulklaridek munosabatda boʻlganini, demak,

vijdonan va oqilona harakat qilganini isbotlab berishlari kerak. Javobgarlikning xuddi shunday choralari ko'pgina huquqiy tizimlarda mavjud.

Vasiylar (homiylar) bolani tarbiyalash usullarini o'zlari belgilaydi, ammo ular mensimaslik, qo'rs, shafqatsiz, inson qadrini kamsitadigan muomalaga yo'l qo'ymasliklari kerak. Vasiy yoki homiy majburiyatlaridan g'arazgo'ylik yoki boshqa past niyatlarda foydalanganida, shuningdek vasiylik yoki homiylikdagi shaxsni nazoratsiz yohud zarur yordamsiz qoldirganida, vasiylik va homiylik organlari aybdorni javobgarlikka tortish uchun zarur choralarni ko'rishlari mumkin.

Ota-onaning o'rnini bosuvchi shaxslarning noqonuniy harakatlari oqibatida vasiylik (homiylar)ni bekor qilish oilaviy-huquqiy javobgarlik chorasidir. Bu yerda oilaviy-huquqiy javobgarlik chorasida ota-onalik huquqidan mahrum qilish bilan o'xshashlik namoyon bo'ladi. Ularning farqi huquqiy oqibatlaridadir.

Vasiy (homiylar) zimmasiga faqatgina vasiylikka olingan bolani tarbiyalash emas, balki uni nazorat qilish majburiyati ham yuklatilgan. Tarbiyalash va nazorat qilish bo'yicha majburiyatlar o'zaro bog'liqdir. Agar tarbiyalash ma'lum fazilat va ko'nikmalarni singdirishni nazarda tutsa, nazorat turli salbiy oqibatlarning oldini olishni nazarda tutadi.

Mazkur majburiyatni bajarmaslik yoxud lozim darajada bajarmaslik bir qator salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin:

- vasiylikdan chetlatish;
- kichik yoshdagi yoki 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan bolalarga yetkazilgan ziyonni qoplash majburiyatini yuklash.

Ko'rinib turibdiki, vasiylik va homiylikni amalga oshirishda bir muncha muammolar mavjud. Asosiy muammolardan biri shuki, vasiylar (homiylar) majburiyatlarini lozim darajada bajarmaydi. Bunda fuqarolarga mukofot berish yo'li bilan muammoni hal etish mumkin. Bu nafaqat davlatga xos minnatdorchilik shakli, balki joylashtirishning xususiy shakllarini rivojlantirishni rag'batlantirish vositasidir. Vasiylik majburiyatlarini pulli bajarishga oid masala mazkur institut tarixida

turlicha hal bo'lgan va hal bo'lmoqda.

Bizning fikrimizcha, asosiy muammolarni vasiylar va homiylar faoliyati ustidan aniq nazorat o'rnatib, vasiylar (homiylar)ni moliyalashtirish bilan hal qilish mumkin. Vasiylik (homiylar)dan g'arazli niyatlarda foydalanish nojoizdir. Buning oldini olish uchun bir nechta bolani biryo'la vasiylikka (homiylar) olishni taqiqlash zarur. Faqat favqulodda hollarda, vasiylik va homiylar organlarining aniq asoslab berishi bo'yicha bir nechta bolaga vasiy (homiylar) sifatida bir shaxs tayinlanishi mumkin (masalan, tug'ishgan aka-ukalar, opa-singillar ota-ona qaramog'isiz qolganida). Shu bilan birga, vasiylik va homiylar organlari ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslar faoliyatini nazorat etish majburiyatini bajarmagani uchun ommaviy-huquqiy javobgarlikni belgilash zarur.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Vasiylik deganimiz nima?
2. Homiylar deganimiz nima?
3. Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar

1. Ta'lim to'g'risida qonun. T.2020y.
2. Maktab ta'limining ijtimoiy - pedagogik boshqaruvi. Sh.qurbonov. Shalq ta'limi 46-50bet. Shalq ta'limi. №1.98y.
3. J.Tulenov va boshkalar. Ma'naviy yuksalish sari. T.2000 y.
4. B.Saymon. Obshestvo i obrazovanie. M.1992g.
5. www. pedagog. uz

20-MAVZU: YETIM BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN FAOLIYAT

REJA:

1. Yetimlikning kelib chiqishi sabablari.
2. Yetim bolalarning psixologiyasi.
3. Bola asrab olgan oila bilan olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat

Tayanch tushunchalar: Yetimlikning kelib chiqishi, yetimlik, bola

asrab olgan oila, ijtimoiy pedagogik faoliyat, yetim bolalar psixologiyasi, bola asrash, oila va uning asosiy vazifalari.

Jamiyatda oilaning roli o'zining kuchi bo'yicha boshqa hech bir ijtimoiy institutlar bilan tenglashtirib bo'lmaydi. Aynan oiada insonning shaxsi shakllanadi va rivojlanadi; bola jamiyatda qiyinchiliksiz moslashib ketishi uchun u ijtimoiy vazifalarni egallaydi. Oila birinchi tarbiyaviy institut sifatida ishtirok etadi, u bilan bog'liqlikni inson o'zining butun hayoti davomida his etadi. Oilada insonning ma'naviyligiga asos solinadi, xulqiy qoidalari yuzaga keltiriladi, shaxsning ichki dunyosi va individual sifatlari ochib beriladi. Statistika ko'rsatishicha xo'jalik yuritish bozor siyosatiga o'tish ijtimoiy institut sifatida oila holatiga ancha salbiy ta'sir ko'rsatdi. Demograflar tug'ilish kamayganini qayd etadilar. Sotsiologlar asotsial oilalar sonini o'sib borishini qayd etadilar va turmush darajasining pasayishini taxmin qiladilar.

Hamma davrlarda ham oila o'zining bolalarni tarbiyalashda yordam olishga talabni his etgan. Tarixning ko'rsatishicha odamlar katta oilalar bilan yashaganlarida oilaviy hayotning zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalari avloddan avlodga tabiiy ravishda va oddiy kundalik o'tib ketgan. Zamonaviy rivojlangan jamiyatda avlodlar o'rtasidagi oilaviy aloqalar buzilmoqda. Shuning uchun jamiyat oila tashkil etish va bolalarni tarbiyalash haqidagi zarur bilimlarni yetkazish bo'yicha ishlarni o'z zimmasiga oladi. hozirgi paytda ota onalarga mutaxassis psixologlar, ijtimoiy ishlar xodimlari, ijtimoiy pedagoglar va bolalarni tarbiyalash bo'yicha boshqa mutaxassislarning yordamlari zarur. Ana shu mutaxassislarning yordamiga faqat notinch, yomon sharoitdagi oilalar emas, bugungi kunda tinch, yaxshi oilalar ham muxtojlar. Oila haqidagi bir necha xil tushunchalar mavjud: birinchidan oila bu Nikosh va (yoki) qon qarindoshlikni asoslangan kichik ijtimoiy guruh, uning a'zolari birgalikda yashaydilar va uy ishlarini bajaradilar, bir birlariga nisbatan o'zaro majburiyatlar bilan birlashganlar. Ikkinchidan, oila bu ijtimoiy institut bo'lib unda odamlar o'rtasida o'zaro munosabatlar barqaror mustahkam shaklda bo'ladi. Ana shu o'zaro munosabatlar

doirasida odamlarning kundalik hayoti asosiy qismi amalga oshiriladi: intim munosabatlari, farzand kirish va bolalarning boshlang'ich ijtimoiylashishi, tarbiyalash, tibbiy xizmat ko'rsatish va boshqalar. Oila nikoh munosabatlari insoniyatga qadim davrlardan ma'lum. Neolit davridayoq (15 20 ming yil ilgari) ongli nikoh paydo bo'lganda, odamlar jamoasi paydo bo'lganidayoq ularning birgalikda xo'jalik yuritishdagi va birgalikdagi bola tarbiyalashdagi vazifalari tabiiy jinsiyligi, yoshiga qarab (erkak, ayol) ajratishiga asoslangan. Tarixda qayd etilgan oilaviy munosabatlarda farqlar bo'lishiga qaramay hamma oilalarni birlashtiradigan qandaydir umumiylik bor. Bu oilaviy tarzda hayot kechirishdir, bunda insoniyat yashashning yagona imkoniyatini topgan. Olimlar oilaning turli vazifalarini ko'rsatadilar. Biz birinchi navbatda bolani tarbiyalash va rivojlantirishga taluqlilarigagina to'xtalib o'tamiz.

Oilaning reproduktiv vazifasi (prodestio lotincha siz-qayta ishlab chiqarish, ko'payish). Oilaning muhim bo'lgan vazifalaridan reproduktiv (jamiyatning biologik uzluksizligini ta'minlash, bolalarni dunyoga keltirish) funksiyasidir. Reproductiv vazifani inson zotini davom ettirish zaruriyati sababini asoslaydi. Hozirgi kunda 2 ta odamdan tashkil topgan oilalar soni ortib bormoqda. Bunday odamlarning aytishlaricha bolalar ota onalarning erkinliklarini cheklaydilar: ta'lim olishda, ishda, malakasini oshirishda, o'zining qobiliyatini amalga oshirishda. Afsuski, bolaga ega bo'lmaslik faqat mavjud bo'lmay, ba'zilar farzand kirishga layoqatli bo'lganlarda, farzand orttirmay shunday o'tadiganlar soni Yevropa mamlakatlari oilalarida ortib bormoqda. Buning sabablarini quyidagicha izohlash mumkin: tug'ilishning kamayishi, yosh oilalarning ota onalaridan alohida yashashlari, ajralishlari o'sib borishi sababli bir ota yoki onalik oilalar soni ortib bormoqda, aholining sog'lig'i sifati va mamlakatda sog'liqni saqlash rivojlanishi darajasi. Ekspertlarning baholashlari bo'yicha yomon, noqulay ekologik sharoit, axloqsiz hayot kechirish, yomon ovqatlanish, kasalligi va boshqa va boshqa turli xil sababli yoshi katta aholining 10- 15% sog'lig'i holati sababli bolaga ega bo'lishi mumkin emas.

Iqtisodiy va xo‘jalik turmush vazifalari qadimdan oila har doim jamiyatning boshlang‘ich xo‘jalik tashkiloti bo‘lib kelgan. Ov qilish va don yetishtirish, hunarmandchilik va savdo oilada har doim vazifalari taqsimlangan bo‘lgani uchun mavjud bo‘la olgan. Qadimdan ayollar butun uy ishlari bilan mashkul bo‘lganlar, erkaklar kasb hunar bilan shug‘ullanganlar. Ilmiy texnik revolyusiya asriga kelib odamlar hayoti yumushlarining ko‘plari(ovqat tayyorlash, kir yuvish, uy tozalash, kiyim tikish va boshqalar) qisman maishiy xizmat sohasiga yuklatildi.

Iqtisodiy vazifasi.

Oila a‘zolari uchun boylik to‘plash bilan bog‘liq bo‘lgan: kelin uchun sovg‘alar, kuyov uchun qalin, avlodlarga qoldiriladigan buyumlar, to‘yga, voyaga yetish yoshiga sug‘urta qilish, pul mablag‘lari to‘plash. Bizning jamiyatimizda sodir bo‘layotgan ijtimoiy iqtisodiy o‘zgarishlar oilaning mol mulk to‘plash, xususiy mulkka ega bo‘lish, turar joyini xususiylashtirish, meros qilib qoldirish va shu kabilar masalalaridagi iqtisodiy vazifasi yanada faollashib bormoqda.

Boshlang‘ich ijtimoiylashtirish vazifasi.

Oila - jamiyatning birlamchi bug‘ini sifatida ko‘p asrlik an‘analar, urf - odatlarga tayanib yashaydi. Oila xalqning tayanchi, ma‘naviy va axloqiy meros makonidir.Oila tajribasini an‘ana, urf - odatlar, marosimlar zahirida ijtimoiy hayot tushunchasi va qoidalarini avlodlardan - avlodga o‘tkazib keladi. Milliy istiqlol g‘oyasining kurtaklari, eng avvalo, oilada unib – o‘sadi. Bu jarayonga ota - onalar va bolalarning hamkorligi, qarindoshlarning o‘zaro yordami, kattalarga izzat - ikrom ko‘rsatish, bolalar haqida g‘amxo‘rlik qilish kabi insoniy mexr - oqibat rishtalari ta‘sir ko‘rsatadi. Oiladagi sog‘lom muhit-yuksak ma‘naviy - axloqiy hislatlarni shakllantirish kafolatidir. Oila, maktab va voyaga yetmaganlar bilan ishlash inspektiyasining ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlari, ularning qonunga bo‘ysunuvchi fuqarolarni tarbiyalash yuzasidan birgalikda olib borgan ishlari voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarlikning oldini olishni ta‘minlaydi.

Oila bola shaxsining shakllanishiga faol ta‘sir ko‘rsatadigan birinchi va asosiy ijtimoiy guruhdir. Oila ijtimoiy mikromuhitdir va

ijtimoiy ta'sir ko'rsatishi omillaridan biridir. U bolaning jismoniy, psixik va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Oilaning vazifasi bolani u dunyoga kelgan mamlakat madaniyatiga va bola tabiatiga mos ravishda rivojlanib borishi uchun uni asta sekin jamiyatga kirib borishidan iboratdir. Insoniyat to'plagan ijtimoiy tajribalariga, u tug'ilib o'sayotgan mamlakat madaniyatiga, uning ma'naviy axloqiy qoidalariga, xalq an'analariga bolani o'rgatish ota onalarining majburiy vazifasidir.

Tarbiyaviy vazifasi.

Boshlang'ich ijtimoiylashtirish jarayonida bolani oilada tarbiyalash muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Ota-onalar bolaning birinchi tarbiyachilari bo'lganlar va shunday bo'lib qoladilar. Bolani oilada tarbiyalash murakkab ijtimoiy pedagogik jarayondir. Oiladagi sharoit va muhit bola shaxsi shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Ota va ona o'z bolasini ardoqlaydi, erkalaydi, tashvishini qiladi, hayot tashvish va qiyinchiliklaridan asraydi. Ota-onalarnig shaxsiy ibratlari bola tarbiyasiga ta'sir ko'rsatishning muhim vositasidir. Uning tarbiyaviy ahamiyati bolaning taqlid etishga qiziqishi, havas qilishga asoslangan. Bilim va tajribalarga ega bo'lmay bola kattalarning qilganlarini takrorlaydi, ularning harakatlariga taqlid qiladilar. Ba'zan bolaning oilada olgan tajribasi bolaning atrof-dunyoga, odamlarga nisbatan yagona o'lchov belgisi bo'lib qolgandi. To'g'ri, ba'zan oilalarda ota-onalari bemor bo'lganida, biz uchun hayot kechirganlarida, pedagogik madaniyatga ega bo'lmaganlarida va shu kabilarda tarbiya buzilishi mumkin. Albatta, bola shaxsi tarbiyasiga shunchaki o'zining borligi bilan ta'sir ko'rsatmaydi, balki qulay ma'naviy-psixologik muhiti, uning a'zolari o'rtasidagi sog'lom munosabatlar bilan ta'sir ko'rsatadi.

Rekreativ va psixoterepevtik vazifasi.

Rekreativ funksiyasi-o'zaro jismoniy, moddiy, ma'naviy va psixologik yordam ko'rsatish, bir-birining salomatligini mustahkamlash, oila a'zolarinig dam olishini tashkil etishdir. Buning mazmuni oilada inson o'zini to'la himoyalangan deb his etadiki, to'la qabul

qilingan uning mavqei, tashqi ko'rinishi, hayotdagi muvaffaqiyatlaridan, moddiy ahvolidan qat'iy nazar, oila uni qabul qiladigan boshpana bo'lishidan iborat. «Mening uyim-mening qasrim» iborasi sog'lom, tinch oila-dunyodagi hamma notinchliklardan vaqtinchalik bo'lsa ham yashirinishga, dam olib o'z kuchlarni to'plab olishga eng ishonchli va yeng yaxshi boshpana degan ma'noni yaxshi ifoda etib beradi.

Xotini o'z uyida o'zining hokimining hamma kamsitishlar va tahqirlikga indamay chidab kelgan an'anaviy model endi o'tmishda qolib ketmoqda. Ko'pchilik ayollar ham endi ishga boradilar va uyga charchab, toliqib qaytadilar. Oilaviy sharoiti yaqinlari bilan munosabatlarda, bolalari bilan bo'lganda kuchlari ancha yaxshi tiklanadi.

Oilaning ijtimoiy maqomi va uning turlari.

Oila yaxlit sistemali tashkilotdir. Hozirgi zamonda oila oldida turgan muammolardan biri -bu oilaning jamiyatda moslashishidir (adapto-moslashish) ya'ni oilaning zamonaviy muhitda (jamiyatda) hayot sharoitlariga moslashishi hisoblanadi. Moslashish jarayonining asosiy harakteristikasi bo'lib ijtimoiy maqomi ishtirok etadi, ya'ni oilaning jamiyatda moslashish jarayonidagi holati. Oilaning ijtimoiy maqomini aniqlash uchun uning bir qator tuzilishi funksional harakteristikalarini hamda oila a'zolarining individual xususiyatlarini bilish kerak.

Oilaning tuzilishi harakteristikalari.

Nikohli sheriklarning mavjudligi (to'la, rasman to'la, to'la emas)

Oilaning hayotiy sikli bosqichi (yosh, yetuk, qari)

Nikoh tuzish tartibi (birinchi, takroriy)

Oiladagi avlodlar soni (bitta yoki bir necha avlodlar)

Bolalar soni (ko'p bolali va kam bolali...)

Oila a'zolarining individual xususiyatlari.

Bularga ijtimoiy - demografik, fiziologik, psixologik, oila katta a'zolarining patologik odatlari kiradi, hamda bolaning xarakteristikalari kiradi: yoshi, bola yoshiga munosib nutqi rivojlanganligi, jismoniy

psixologik rivojlanish darajasi; uning qiziqishlari va qobiliyatlari; u boradigan ta'lim tashkilotlari, munosabat va o'qitish muvaffaqiyatlari: o'zini titishidagi chetlashishlar, patologik odatlari, nutqiy va psixik buzilishlar mavjudligi.

Oila a'zolarining individual xususiyatlari, uning tuzilishi va funksional ko'rsatkichlari bilan birgalikda kompleks harakteristikalarini tashkil etadi-oila statusi (lotinchadan status-holati va vaziyati) oilaning ijtimoiy moslashishi birligi tashkil etuvchisi-oilaning moddiy ahvoli. Oilaning moddiy farovonligi, uning ta'minlanganligi bir necha miqdorli va sifatli ko'rsatkichlar bilan baholanadi. Bular oilaning daromad darajasi, uning hayotiy sharoitlari, buyumlari mavjudligi (ya'ni oila ega bo'lgan buyumlar) hamda uning a'zolarining ijtimoiy- demografik xususiyatlaridan iborat, bu oilaning ijtimoiy-iqtisodiy mavqeini tashkil etadi. Oilaning daromadlari darajasi, hamda turar joyi sharoitlari belgilangan normadan past bo'lsa (tirikchilik minimumi va boshqalar) buning oqibatida oila eng kerakli hisoblangan yegulik, kiyim, turar joyi uchun haq to'lash talablarini qondira olmaydi. Bunda oila kambag'al hisoblanadi va uning ijtimoiy-iqtisodiy statusi (maqomi) past hisoblanadi. Agar oilaning moddiy ta'minlanishi ijtimoiy normalar minimumiga mos kelsa, ya'ni agarda ongli hayot kechirish uchun asosiy tartiblarni qondira olsa lekin moddiy mablag'i dam olish, ta'lim va boshqa talablarni qondirishga yetmasa unda bunday oila kam ta'minlangan hisoblanadi. Daromadi darajasi va yashash yuqori bo'lib (ijtimoiy normadan ikki barobar ko'p va undan ortiq) faqatgina yashash asosiy talablarini qondirib qolmay yana turli xil xizmatlaridan foydalanish imkoniyati bo'lsa bu oila moddiy ta'minlangan hisoblanadi, yuqori ijtimoiy-iqtisodiy mavqega ega bo'ladi. Oilaning ijtimoiy moslashishi ikkinchi tashkil etuvchisi uning psixologik muhiti-oila-a'zolari kayfiyati ularning hayotiy kechinmalari, bir-biriga munosabati, boshqa odamlarga ishga, atrofdagi xodimlarga qarashlari natijasi sifatida yuzaga keladigan barqaror, mustahkam emotsional kayfiyatdir. Oilaning psixologik kayfiyati holatini baholash uchun er-xotinlar o'rtasidagi, bolalar va ota-onalar va yaqin qarindoshlari o'rtasidagi o'zaro

munosabatlarni hisobga olish kerak bo'ladi. Oilaning psixologik kayfiyati holati ko'rsatkichlari quyidagilar hisoblanadi: emotsional erkinligi darajasi, xavotirlanish darajasi, bir-birini tushunish, hurmat qilish. Hozirgi kunda kundalik nutqda va nazariy tadqiqotlarda ikki tushunchadan keng qo'llaniladi. Yetim (hech kimi yo'qlik) va ijtimoiy yetim (ijtimoiy hech kimi yo'qlik). Yetim bolalar -bu 18 yoshgacha bo'lgan ota-onalari yoki birontasi vafot etgan shaxslardir. Ijtimoiy yetim- bu biologik ota-onalari bor bola, lekin ular qandaydir sababga ko'ra bola tarbiyasi bilan shug'ullanmaydilar va unga g'amxo'rlik ko'rsatmaydilar. Bunday hollarda bu bolalarga g'amxo'rlik qilish vazifasini jamiyat va davlat o'z zimmasiga oladi. Shunday qilib ota-onalari qarovisiz qolgan bolalar kategoriyalariga quyidagilar kiradilar:

Ota-onalari vafot etgan;

Ota-onalik huquqidan mahrum etilgan;

Ota-onalik huquqlari chegaralangan;

Noma'lum, daraksiz yo'q hisoblangan;

Ishga (mehnatga)yaroqsiz (nosog'lom, ish qobiliyati cheklangan);

Jazoni ijro etish koloniyalarida jazo olayotgan;

Jinoyat qilganlikda ayblanish va qamoqqa olingan;

Bolalarni tarbiyalashdan bosh tortgan;

Bola vaqtincha joylashtirilgan davolash ijtimoiy tashkilotlaridan bolani olib ketishdan bosh tortganlar.

Mustahkamlash uchun savollar:

1.Oilaning turlari deganda nimani tushunasiz?

2. Oiladagi tarbiya haqida nima bilasiz? Ijtimoiy yordam deganda nimani tushunasiz?

4.Ijtimoiy pedagogika va ijtimoiy ish deganimiz nima?

5.Ijtimoiylashuv - ijtimoiy-pedagogik jarayon deganda nimani tushunasiz?

21-MAVZU: MAKTABGACHA TARBIYA YOSHDAGI BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY- PEDAGOGIK FAOLIYAT

REJA:

1. Chaqaloqlik davrida ijtimoiylashuv moslashuv.
 2. Go'daklik davrida ijtimoiy moslashuvning o'ziga xosliklari.
- Maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan ijtimoiy- pedagogik faoliyat.

Tayanch tushunchalar: Bolalik, hozirgi zamon sharoitida bolalarni himoya qilish, chaqaloqlik davrida ijtimoiylashuv moslashuv, maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan ijtimoiy- pedagogik faoliyat.

Bolalik. Hozirgi zamon sharoitida bolalarni himoya qilish, bolalik, yetimlik, jamiyat yetimligi, qochoq bolalar, ota-ona zulmidan azob chekuvchi bolalar, nogiron bolalar. Bolalikni qanday kirib chiqishi kerak. Birinchidan, alohida bolaning rivojlanish jarayoni, uning jamiyatdagi o'rni, aniqrog'i jamiyatning bolalar haqidagi g'amxo'rliqi. Bolalik, katta odamning hayotidan bu rivojlanish jarayoni, bolalikda nima qo'yilgan bo'lsa katta odamning oyoqqa turishida shu asos bo'ladi. Bolaning o'sishi asoslari shu bilan harakterlanadi-ki, har bir etapda boshqa fizik yetishish bo'lib o'tadi, aniq bilish, sezish, rivojlanish, jamiyat hayotining tajribasi. O'sish bilan birgalikda bolaning jamiyatdagi o'rni aniqlanib boradi, qaysiki avvaliga oiladan belgilanadi. Shuning uchun oilaning jamiyat oldidagi javobgarligi katta. Bolalar ilimini oshishi tug'ilishning qisqarishi, nogiron bolalarning o'sishi buning hammasi hozirgi zamon ekonomikasining va mamlakatdagi siyosiy krizisning yakunidir. Aholining hayot tarzining pasayishi bolalarning ma'naviy, fizik, ruhiy sog'lig'ida aytiladi. Bolalar va o'smirlar mamlakat aholi orasida himoyasiz qolishdi. Aniq davlat bolalarni va o'smirlarni himoya qilish usullarining yo'qligi ularning xulqida, faoliyatida, muomalasida, jamiyat xulqiga qarshi olib keladi, har xil yillar bilan pul topish. Ilmning krizisga uchrashi, moliyaviy yetishmovchilik pedagog kadrlarning yetishmovchiligiga kelib taqaladi,

maktabning jamiyat taraqqiyotidan uzilishi. Bu o'sib kelayotgan avlodni o'qitishi va tarbiyasida ko'rinadi. Eng avvalo, hozirgi zamon sharoitida bolalarni qimoya qilish tajribasini kirib chiqishdan oldin "bolalik" tushunchasida to'xtalmoqchiman. "Bolalik" tushunchasi kirib chiqishini talab etadi. Buning uchun " maktabga olti yoshdan "kitobga murojaat qilish kerak. Ajoyib zamonaviy pedagog Sxaivi Aleksandrovichning kitobiga uning nomi hammaga tanish, har bir o'qituvchiga tashish, uning tajribasi, uning o'qitish va tarbiyalash usuli, o'rganish va andoza olim predmeti bo'ldi. Bolalikning asosining analizi tarbiyada qarama qarshilik jamiyat pedagogika zarur.

Maktabga - olti yoshdan (parcha)

"Bolalik-nima".Bolalik tushunchasi -davriy va ruhiy jihatda o'zining aniqligini topmaydi. Qisqasi holati, uning mazmunining aniq tasavvursiz bolalar, o'sishi, pedagogik ruhdagi asosiy o'rnini aniqlash mumkin emas, yana bolaning xulqi va harakatini ham bolalik insonning birlashishiga hayotdagi aniq davri lekin bu davr keyingilardan nima bilan farq qiladi. Bolalik tushunchasi kichkina odamning to'liq hayoti bilan bog'liq, agar bola hech narsa haqida o'ylamasa o'zining talablarini qondirish boshqa agar boshqa hech narsa unga xoxlamasa , o'yindan boshqa, qoniqish va o'yin kulgudek demak u bolalik davrida! Bolalik, ismasisiz fikr qilish kerak emas, albatta bola kattalarning g'amxo'rligiga va himoyasiga maqsad. Bu uning bilan bir paytda bizning bolalarga g'amxo'rligimiz aniqlash zarur, kishilardan uni himoya qilish va saqlash zarur. Bolalikning to'kin sochinlik davriga, bundan chiqishga qarshi ko'mak yaxshi bo'ladimi hayotga boshqacha qarashga majbur qilsak. Bu bolaga foyda beradimi, yasama sharoitda uni uzoq ushlash. Bu bilan biz bolaga zarar yetkazamiz, bu uni himoyalash bilmaydi. Bu mulohaza aniqlikni talab qiladi. Birinchidan bolalik to'kin sochinlik davri hayoti emas. Bu bizga, kattalarga, hayot muammolari tarafdin qarasak bolalarda ham yo'q, ular faqat o'ynaydi va quvonishadi. Bunday qarash noto'g'ri. Bolalar hayotida xuddi kattalarnikidek,murakkab muammo, qiyin yechiladigan, yechib bo'lmaydigan, ular bolalarni o'ylashi, qiynashi , qiyinchilikni bartaraf qilish kurash, quvonish majbur qiladi.

Bolalar orasida va kattalar orasida o‘zaro murakkab muomala kelib chiqadi. Kattalar bolalarga qanchalik qiyin yashash, qanchalik hayot mazmunini ularning tarbiyasida xatoga yo‘l qo‘yishi mumkin. Ikkinchidan haqiqiy bolalik-bu oldinga intilishi bu to‘xtamaydigan katta bo‘lish, bola katta bo‘lishni xoxlaydi. Ko‘p o‘yinlarda biz kuzatamiz. Bolalar o‘ziga dadasining, oyisining, shifokorning , quruvchining, soldatning, sotuvchining rolini oladi. Bolaning o‘zidan kichkinaning rolini olishini topish qiyin. Bolalar hayotning mazmuni bolalikning maqsadi tezroq katta bo‘lishdir.

Shu tarzda bolalikka boradigan bo‘lsak bizning o‘rnimizda bolalar boshqacha o‘rin tutishlari kerak. Ular bilan muomalada, ularning katta bo‘lish talabiga to‘g‘ri borish kerak. Har doim uning kichkinaligini aytish o‘rinli emas. Bola haqida bizning g‘amxo‘rligimiz pedagogik tushunchada shuni oladiki, biz bilan muomalada u sezsa, bu unga xuddi kattalardek, kichkina boladek emas ishonsak, muhim ishlarni topshirsak, ular bilan hisoblashsak, unga katta bo‘layotganini sezdirsak. Tarbiyaning vazifasi, bolalarga katta bo‘lishda yordam berish eng kichik harakatini qo‘llab quvvatlashdir. Faqat shunday qilib unga haqiqiy bolalikni berish mumkin. quvonchi va tasavvuri bolalikning faqat o‘yinchoqda o‘z talabini qondirishimiz emas, hayotda o‘zini ochishi, o‘z kelajakka yaqinlashishida. Mana nima uchun bolalar ishlar qiladi, qaychini o‘z mustaqilligini isbotlay, o‘yinlarda o‘ynashadi. O‘yinchoqlar olishadi, qaysini ularni kattalar dunyosiga olib kiradigan. Bu sargu- zashlarga to‘la qiyinchilikni va faoliyatni yengish, kelajakka intilish bu bizning bolalarimizning haqiqiy bolaligi. O‘n ming yilliklarning qonishchi yillaridagi xoxish, maktabga borish, yanayam ko‘proq bilish, kirish, o‘qishga o‘rganish, yozishga, sanashga, y‘ani do‘stlar ortirishdir, bolalik bu natija bilishi mazmuni shundayki yanayam mazmunliroq, qiziqroq, aqlli, mustaqil hayotning zarurligi muhtojligidir. Tarbiyada kelishmovchilikning kelib chiqishi haqida. Kattalar va bolaning orasidagi kelishmovchilik, tarbiyachining va tarbiya oluvchining bilishi oz emas. Bu qo‘pol formalarga o‘tish mumkin, yashirin ham o‘tadi, yoki tez ichadi, kelishmovchilikning

bartaraf etilishi kattalardan talab qilinadi. Qarama qarshilik kelib chiqadi, uni qanday bartaraf etish mumkin. Uspadzening konsepsiyasini bemalol aytmoqchiman tarbiyaning tragediyasi haqida. Tarbiyaning maqsadi jamiyat orqali birikadi, tarbiyachi uning amalga oshishiga intilib, o'z tarbiyalanuvchilar haqida g'amxo'rlik qilib ularning qiziqishlari bilan to'qnash keladi.

Har bir insoning shaxsi ta'lim, ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Natijada u ijtimoiy jihatdan ahamiyatli bo'lgan vazifalarni bajaradi, ijtimoiy rolni o'zlashtirib oladi, iz ining kizikishi, qobiliyatini ijodiy muloxaza qilib kuradi, jamiyatning boshqa a'zolari bilan mustaqil munosabatga kirishadi va shu tariqa shaxsning ijtimoiylashuvi yuz beradi.

Komil inson - yetuk shaxsning shakllanishida Kadrlar tayyorlashning milliy modeli va dasturi shal qiluvchi rol uynaydi. Milliy model va dastur maqsad va vazifalarini amalga oshirish o'z Vataniga fidokor, istiqlol va demokratiya g'oyalariga sadoqatli shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy hayotda ongli ravishda qatnashadigan, ijtimoiy jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatadigan. O'z mamlakatni taqdiri uchun ma'sul bo'lgan shaxsni tarbiyalash- Kadrlarni tayyorlash milliy dastirining bosh maqsadlaridan biridir. Shaxsning

ijtimoiylashuvini ifodalovchi muhim ko'rsatkichlardan biri uning ijtimoiy faolligi va harakatchanligidir. Ijtimoiy faollik-bu shaxsning jamiyat ishlarida ongli ishtiroki, ularning borishiga ma'lum darajada ta'sir o'tkaza olmasdi, uni o'zgartirish, ularning borishiga ma'lum darajada ta'sir imkoniyati tushiniladi. Milliy dasturning amalga oshirilishi jarayonida xalqning milliy madaniy, tarixiy an'analari, urf-odatlar, umumbashariy qadriyatlarga asoslangan yoshlarni tarbiyalashning samarali tashkiliy va pedagogik prinstiplari ishlab chiqiladi. Ularning asosida yotgan ta'limiy-tarbiyaviy g'oyalarga ko'ra shaxsni tarbiyalash va har tomonlama kamol toptirish ustuvor kasb etadi. Bunday ustuvorlik qobiliyatli bolalarni qo'llab- quvvatlash orqali amalga oshiriladi. Qobiliyatli bolalarni o'qitishning zamonaviy psixologik va pedagogik tashkiliy sharoitlari vujudga keladi, ta'lim

metodologiyasi ishlab chiqiladi. Iqtidorli bolalar ta'lim - tarbiyaning monitoringi shakllanadi. Ilmiy-texnik innovatsiya markazi kabi maxsus ta'lim muassasalari tashkil etadi. Bu yerda o'quvchi yoshlar o'z qobiliyati, iste'dodini rivojlantiradi, ilmiy-texnika sohasidagi salohiyatini kengaytiradilar. Xalqaro miqyosda axborot va tajriba almashuvi bilan bog'liq tadbirlar kulami oshmoqda. O'quvchi va mutaxassislarni dunyodagi yetakchi ilm - fan va ta'lim muassalarida o'qitish imkoniyatlari yaratilmokda. qobiliyatli bolalar, iste'dodli yoshlarni xorijiy davlatlarda o'qitish, qayta tayyorlash va malakasini oshirishga xizmat qiluvchi «Umid», «Ustoz» kabi jamg'armalarning tashkil etilishi buning kafolatidir. O'quvchilarning tug'ma qobiliyatlari va iste'dodini har tomanlama rivojlantirish, milliy va umumbashariy ahamiyatga molik dunyoviy, ma'naviy boyliklardan baxramand etish, shaxs, jamiyat va atrof-muhit munosabatlarida uyg'unlikka erishish, «Ustoz- shogird»likning tarixiy an'analari asosida samimiy munosabatlarini o'rnatish - ta'limni insonparvarlashtirishning negizini tashkil etadi. Ta'limni insonparvarlashtirish jarayoni o'qituvchilarning intellektual-axloqiy imkoniyatlarni ochishning uslub va mexanizmlarini beradi, unga tushungan holda munosabatda bo'lishga va uni amalga oshirishga o'rgatadi. Insonparvarlashtirish ta'lim bilan ijtimoiy munosabatlar o'rtasidagi ziddiyatlarini bartaraf etadi. Bo'lajak mutaxassislarni erkin, mustaqil, tanqidiy fikrlovchi shaxs sifatida kamolga yetkazadi.

Bizning eng katta yutug'imiz o'z boyligimizga o'zimiz ega bo'lganimizdadir. Binobarin, ularda minnatdorchilik, g'urur va ishonch tuyg'ularini tarbiyalashimiz kerak. Ma'naviy, axloqiy mukammallik, vijdonlilik, or - nomuslik, yaqinlarga g'amxo'r bo'ling va boshqa insoniy tuyg'ular o'z - o'zidan paydo bo'lib qolmaydi, ularning asosida tarbiya yotadi.

Milliy dasturning amalga oshirilishi jarayonida xalqning milliy madaniy, tarixiy an'analari, urf - odatlari, umumbashariy qadriyatlarga asoslangan yoshlarni tarbiyalashning samarali tashkiliy va pedagogik prinsiplari ishlab chiqiladi. Ularning asosida yotgan ta'limiy -

tarbiyaviy g'oyalarga ko'ra shaxsni tarbiyalash va har tomonlama kamol toptirish ustuvor kasb etadi. Bunday ustuvorlik qobiliyatli bolalarni qo'llab - quvvatlash orqali amalga oshiriladi. Qobiliyatli bolalarni O'qitishning zamonaviy psixologik va pedagogik tashkiliy sharoitlari vujudga keladi, ta'lim metodologiyasi ishlab chiqiladi. Iqtidorli bolalar ta'lim - tarbiyaning monitoringi shakllanadi. Ilmiy - texnik innovatsiya markazi kabi maxsus ta'lim muassasalari tashkil etadi. Bu yerda o'quvchi yoshlar o'z qobiliyati, iste'dodini rivojlantiradi, ilmiy - texnika sohasidagi salohiyatini kengaytiradilar. Xalqaro miqyosda axborot va tajriba almashuvi bilan bogliq tadbirlar ko'lami oshmoqda. O'quvchi va mutaxassislarni dunyodagi yetakchi ilm - fan va ta'lim muassalarida o'qitish imkoniyatlari yaratilmoqda. Qobiliyatli bolalar, iste'dodli yoshlarni xorijiy davlatlarda o'qitish, qayta tayyorlash va malakasini oshirishga xizmat qiluvchi «Umid», «Ustoz» kabi jamg'armalarning tashkil etilishi buning kafolatidir. O'quvchilarning tug'ma qobiliyatlari va iste'dodini har tomonlama rivojlantirish, milliy va umumbashariy ahamiyatga molik dunyoviy, ma'naviy boyliklardan baxramand etish, shaxs, jamiyat va atrof-muhit munosabatlarida uyg'unlikka erishish, «Ustoz-shogird»likning tarixiy an'analari asosida samimiy munosabatlarini o'rnatish-ta'limni insonparvarlashtirishning negizini tashkil etadi. Ta'limni insonparvarlashtirish jarayoni o'qituvchilarning intellektual-axloqiy imkoniyatlarni ochishning uslub va mexanizmlarini beradi, unga ishangan holda munosabatda bo'lishga va uni amalga oshirishga o'rgatadi. Insonparvarlashtirish ta'lim bilan ijtimoiy munosabatlar o'rtasidagi ziddiyatlarini bartaraf etadi. Bulajak mutaxassislarni erkin, mustaqil, tanqidiy fikrlovchi shaxs sifatida kamolga yetkazadi.

MUOMMOLI SAVOLLAR

1. Norma tushunchasini qanday tushinasiz
2. Normadan orqada qolish haqida nima bilasiz?
3. Ijtimoiy burishlar nima?
4. Qaysi davrda o'spirimning axloqiy rivojlanishi shakllanadi.

Adabiyotlar

1. Shul'gin V.N. «Osnovnie voprosi sotsial'nogo vospitaniya» M-1994
2. Shurkova «Novie texnologii vospitatel' nogo protsessa» M-1994
3. Galaguzova M.A. i dr «Sotsial'naya pedagogika» M-1994
4. M.V. Firsov Antologiya sotsial'noy raboti M-1994
5. Klayberg Yu.A. Sotsial'nie normi i otklyucheniya M-1997
6. Deti s otkloneniyami v razvitii. Metodich. Posobie dlya pedagogov vospitateley massovix i spes uchrejdeniy roditeley M-1997
7. www. pedagog. Uz

22-MAVZU: IJTIMOIIY PEDAGOGNING MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR BILAN OLIB BORADIGAN FAOLIYATI REJA

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining ijtimoiy funksiyalari.
2. Maktabdan tashqari vaqtni to'g'ri tashkil etishda ijtimoiy pedagogning o'рни. Tengqurlar jamoasi va bolalar submadaniyati.
3. Maktabda pedagogik jihatdan me'yordan og'ishganlar bilan ijtimoiy pedagogning olib boradigan ishlari shakl, metod va vositalari.

Tayanch tushunchalar: Ijtimoiy pedagogik metodlar va uning mohiyati, Ijtimoiy pedagogik texnologiya mohiyati, bolalar, o'smirlar va yoshlar bilan olib boriladigan ijtimoiy umumiy guruhlar, ijtimoiy pedagog tomonidan olib boriladigan ijtimoiy psixologik texnologiya, Ijtimoiy pedagogning oilalar bilan ish olib borish texnologiyasi.

Ijtimoiy pedagog avvalambor quyidagilarni bilishi lozim:

Ijtimoiy tarbiya, oila pedagogikasi, o'quvchi shaxsi deganda nimani tushinish kerak, bolaga ta'sir ko'rsatishning (o'tkazishning) va muamala metodlarining qanday turlari bor, tarbiyasi og'ir bolalar bilan ish olib borishning o'ziga xos xususiyatlari va xakozo.

Ijtimoiy pedagog faqatgina alohida shaxs bilan bolalar bilan, o'smirlar bilan, agarda guruh bo'lib ishlashi kerak bo'lsa faqatgina

kichkina guruh bilan, agar oila bilan esa faqat kichik oilalar bilan, lekin har biri bilan alohida ish olib boradi.

Ijtimoiy pedagogning vazifasi bu bolalarni, o'smirlarni ijtimoiy muhofaza qilish, ularga ijtimoiy yoki tibbiy yordam ko'rsatish, uning o'qishini tashkillashtira olish, shuningdek, ularning obro' e'tiborini tiklash va jamiyatga moslashtira olish o'quviga ega bo'lishi lozim.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun bolani har tomonlama o'rganish, inqiroz darajasini va uni bartaraf etish yo'llarini rejalashtira olishi kerak.

Buning uchun esa pedagog ijtimoiy xizmat faoliyati bilan shuningdek, ijtimoiy, muhofaza qilish ishlari bilan yaqindan-tanish bo'lishi kerak. Bu esa ijtimoiy pedagogning kasbiy tayyor-bo'lishini va yuqori darajadagi pedagogik mahoratga ega bo'lishini talab qiladi.

Ijtimoiy pedagog quyidagi fanlar bo'yicha kasbiy bilimlarga ega bo'lishlari lozim: Pedagogika va psixologiya, bolaning rivojlanish, fiziologiyasini, tarbiya ishlari metodikasini va hokazo va bolalar bilan hamkorlik o'rnatish olish va tashkillashtira olishi lozim.

Shuningdek ijtimoiy pedagog pedagogik texnologiyani ham bilishi kerak bo'ladi. Demak, tarbiyalanuvchilarga ta'sir o'tkazish yo'llari, malaka va mahoratga ega bo'lishi kerak. Bularga quyidagilar kiradi: artist bo'la olish, chiroyli nutq, ritm, temp, tembr, mimika va imo-ishoralar, alkogolik va narkoman, foxisha bilan gaplashish tonini va tilini topa olish. Nafaqat gaplashish xattoki ularga ta'sir o'tkazish va ishontira olishlari kerak bo'ladi.

Ijtimoiy pedagog muomula madaniyati va gaplashish texnikasiga e'tibor qaratishi lozim bo'ladi.

Hozirgi kunda ijtimoiy pedagog:

- maktabda sinfda nosog'lom oilalar bolalari bilan ishlashida: -
- maktab-internatlarda, mexribonlik oilarda, bolalar o'yinlarida: -
- ijtimoiy-ta'limiy markazlarda, ijtimoiy-psixologik xizmat markazlarida:
- reabilitatsion-korreksion markazlarda:

- madaniyat markazlari, yoshlar klublari:

- yozgi dam olish va mehnat lagerlarida ish olib boradilar.

Asosan bu mahkamalarda ijtimoiy pedagoglar bolalar va oilalar bilan ish olib boradi va ular quyidagilardan iborat:

Faqatgina bolalarning (o'smirlarning) bilimlarigina ijtimoiy pedagogning ularga yordam berishi yoki qayta tarbiyalashda to'g'ri yo'l tanlashida yordam bera oladi. Ularning sog'lig'ini, oilasidagi o'zaro munosabatlarni, maktabga o'z tengqurlari bilan munosabatlarini, munosabatlari qanday ekanligini bilishi zarur. Pedagog suhbat,

anketa javoblari, tengdoshlari bilan bo'lgan munosabatlaridagi xulq-atvoridan, bolalar bilim saviyasidan bilib oladi.

Ijtimoiy pedagogning olib boradigan ishining keyingi bosqichi bu bola (o'smir) bilan birgalikda uning holatini, u tushib qolgan vaziyatni, «atrofdagilarning hammasi aybdor» deb qaramasdan bolaning o'zining xatti-harakatiga e'tibor qaratishi orqali tushinib olish. Vaziyatni aniqlashtirib va unda ishtirok etish bilan inqirozdan chiqib ketish yo'lini topishi mumkin.

Bolalar bilan munosabatda bo'lishi uchun ijtimoiy pedagogika pedagogik nazorat va mahorat kerak bo'ladi bu esa ularga bolalar bilan tarbiyaviy ish olib borish normasini belgilab beradi: agar me'yoridan oshib ketsa yomon ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik qobiliyati bolalarni (o'smirlarni) faqat o'zigina o'z hayotini o'zgartira olishi va qiyin vaziyatdan chiqib keta olishini ishonitirishda ko'rinadi.

Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik faoliyati bolalar bilan jamiyat o'rtasidagi davlatchilik mahkamalari o'rtasidagi aloqasi, eng asosiysi esa bolaga yangi hayot talablariga moslashishiga yordam beradi.

Ijtimoiy pedagogning ishlash metodlari.

Eng keng tarqalgan va tabiiy metodlaridan biri bu kuzatish metodi. Pedagog bolaning muomalasini uning oiladagi, maktabdagi, dars jarayonidagi tengdoshlari bilan uning mehnat faoliyatini, xulq-atvorini kuzatadi. Suhbat metodi - suhbat o'tkazishga tayyorlanish uchun oldin anketa olinadi, oldidan savollar tuziladi komissiya natijalari bilan tanishadi.

Sotsiometrik metod

Pedagogikadagi metodlar yana takror aytiladi.

Ijtimoiy yo‘nalishda o‘zlarinigiz to‘ldirib olasizlar.

Adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994

2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994

3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994

4 М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов

воспитателей массовых и спец учреждений родителей М-199

7. www. pedagog. uz

23-MAVZU: SPIRTLII ICHIMLIKLAR ISTE'MOL QILUVCHI O'SMIRLAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIY-PEDAGOGIK FAOLIYAT

REJA:

1. Spirtli ichimliklar iste'mol qilish muammosi.

2. Bolalarning spirtli ichimliklar ichishining sabab va oqibatlar. Bolalardagi spirtli ichimlikka munosabat darajasi va har bir darajada ijtimoiy pedagogning yordam berish shakllari

Tayanch tushunchalar: Chekish, tamaki va uning mahsulotlari, alkogol ichimliklari, giyohvand moddalar, sinflanishi, toksikomaniya, giyohvand moddalarning ijtimoiy zarari.

Chekmaganimda edi, ishonchim komilki, yana necha yil dard ko'rmay yashagan bo'lardim

S.Botkin.

Talabaniing sog'lom hayot tarzini chekish, alkogol ichimliklari va giyohvand moddalarni iste'mol qilishdan qatidan voz kechishsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ular sog'liqni va ishchanlikni eng xavfli dushmanidir. Yuqoridagi holatlar ish va ijodiyotga manfiy ta'sir qiladi,

natijada turli kasalliklar va ijtimoiy turmush tarzi tushib ketish holatlari kelib chiqadi. Bu esa odam, uning oilasi va butun jamiyat uchun og'ir asoratlarga olib keladi.

Chekish.

Tamaki chekish organizm uchun ehtiyoj emas. Odam ichkilik ichishga qanday o'rganib qolsa, chekishga ham xuddi shunday o'rganib qoladi. Chekish jarayonining o'zi maza matrasini bilish va segareta, papirosni so'rishdan tarkib topadi. Tamaki tutuni chekuvchiga ma'lum bir lazzatlanish hissini beradi. Odam ichkilik ichganida va to'yib ovqat yeganidan keyin odatda chekish istagi kuchliroq bo'ladi. ba'zan odamlar bir chekib olinsa, oilaviy hayot, ishdagi ko'ngilsizliklar, diqqatvozklik bir qadar nari ketgandek bo'ladi deb o'ylashadi. Tamaki tutunida juda kuchli narkotik modda-nikotingina emas, balki uglerod (II) oksid vodorod sulfid va boshqa birikmalar ham bor. Biroq tutundagi organizmga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy modda nikotindir. Odam shu moddaga o'rganib qoladi. Odam chekish munosabati bilan qilinadigan ma'lum xatti-harakatlar: sigaretani ezish, alohida bir tahlitda tutun chiqarish, segaretani ushlashga ham o'rganib qoladi. Chekish ta'siri ostida qon tarkibi o'zgarib, undagi yeritrotsitlar soni kamayadi, tomirlar chekmaydigan odamlardagiga qaraganda ancha tezroq qaribqoladi, o'pka raki uchraydi.

Tamaki mahsulotlarini iste'mol qilish inson sog'lig'i uchun xavfli hisoblanadi. Tamaki chekuvchi insonning o'z sog'ligigagina salbiy ta'sir qilib qolmay, balki yon-atrofdagi uni o'rab turgan kishilarga ham zararli hisoblanadi.

Chekish-bu zararli va xavfli odat hisoblanadi. Ba'zi bir insonlar chekish aqliy va xavfli odat hisoblanadi. Ba'zi bir insonlar chekish aqliy va ish qobiliyatini oshiradi deb hisoblaydi. Ba'zi olib borilgan natijalar shuni ko'rsatdiki, tamaki boshmiya faoliyatiga ta'sir etib, narv hujayralari faoliyatining susayishiga olib keladi, yana nerv tolalarini qo'zg'alish holatiga keltirish uchun, tamaki iste'mol qilishga to'g'ri keladi.

Filtrli tamaki chekish natijasida ham inson organizmiga 100dan

ortiq zaharli elementlar tamaki tutuni orqali kiradi. Ular orasida xavflilari-katron (smola), nikotin kislotasi, karbonat anhidrid va boshqalar.

Zararli moddalar ichida eng asosiy o'rinni katron (smola) egallaydi. Katron tarkibidagi zaharli moddalar inson organizmida saraton kasalligini chaqiradi. Bundan tashqari surunkali bronxit hamda "kashanda yo'tali"ni keltirib chiqaradi.

Nikotin-yeng zaharli moddalardan biri hisoblanadi.. Nikotin organizmda tez qonga so'rilib, 7 sekunt mobaynida hamma organlarga qon orqali yetib boradi. Nikotin- o'ta zaharli modda; insonlar uchun o'lim dozasi -50mg. Bir dona tamaki chekish natijasida organizmga 1 mg nikotin moddasi kiradi.

Har bir inson birinchi bor chekkanda, o'zida noxush holatlarni his etadi, ya'ni bosh aylanishi, bosh og'rig'i, ko'ngil aynishi va umumiy holsizlik. Bu holatlar sekin-asta yo'qolib boradi va inson surunkali chekuvchiga aylanadi.

Bundan tashqari, tamaki chekish har xil organlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda asosan yurak-qon tizimi va nafas a'zolari zararlanadi. Miokatd infarkti kasalligi tamaki iste'mol qilmaydiganlarga nisbatan chekuvchilar orasida ikki marotaba ko'proq uchraydi.

Tamaki chekuvchi insonlar boshqalarga nisbatan 8-15 marta o'pka emfezemasi bilan, 4-5 marta aorta-qon tomirlarini kengayishi bilan kasallanadilar. Har bir yettinchi chekuvchida obliteratsiyali yendoartrit rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida oyoq gangrenasiga olib keladi. 45 yoshdan oshgan erkaklarda uchraydigan kasalliklarning 90% chekishga moyilligi bilan bog'liq. 40-49 yoshdagi chekuvchilarda chekmaydiganlarga nisbatan o'lim 9 marta yuqori, 60-64 yoshdagilar orasida yesa o'lim 19 marta yuqori.

Jismoniy tarbiya bilan shug'ullanuvchilar va sportchilar orasida chekuvchilar bo'lsa, bu ularning organizmiga yanada salbiyroq ta'sir ko'rsatadi. Chekish ularning yurak-qon tomir tizimi va nafas a'zolari organlari tizimi ko'rsatkichlarini susaytiradi.

Sportchilar orasidagi chekuvchilarni tekshirish natijalari bizga

shuni ma'lum qiladiki, ularning psixofiziologik holati susayadi.

Chekuvchi sportchilarda harakat reaksiyasi tezligi chekmaydigan sportchilarga nisbatan 8-14% kam bo'ladi, aniqlik reaksiyasi 16-21% muskullarning aniq harakati 11-15% kam bo'ladi. Bu borada ingliz fiziologi G.Kennedi va shved fiziologi A.Xuga sportchilar orasida tekshiruvlar o'tkazish natijasida buni to'la isbotlab berishgan.

Chekish natijasida kelib chiqadiga kasalliklardan eng xavflisi-bu nafas yo'llarining saraton kasalligidir. Bu xastalik chekuvchilarda tamaki chekmaydiganlarga nisbatan 20 marta ko'p uchraydi. Bundan tashqari chekuvchilarga qizilo'ngach saratoni, oshqozon osti bezining saratoni, siydik pufagi va buyraklar saratoni tez-tez uchrab turadi. Buning oqibatida butun dunyo bo'ylab yiliga millionlab odamlar hayotdan ko'z yummoqda.

Keyingi paytlarda olib borilgan ilmiy-tekshiruv ishlari shuni ko'rsatmoqdaki, kuniga 10 donadan ko'proq tamaki chekuvchi insonlar orasida saraton kasalligi 8 marta ko'p uchrar yekan. Kuniga 1 pachka tamaki iste'mol qiluvchilarda yesa bu ko'rsatkich 20 martagacha oshar yekan.

Angliya shifokorlar yig'ini shuni hisoblab chiqdiki, 1 dona chekilgan tamaki natijasida insonni kuniga 5,6 minut umri qisqarar yekan. Bu ko'rsatkichni bir necha dona tamaki chekuvchilarga ko'paytirib, ularning umri qanchaga qisqarishini bilib olish qiyin yemas. Ya'ni bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chekish bilan biz o'z organizmimizni surunkali ravishda zaharlar yekanmiz. Bu yesa o'z navbatida sportchilar va talabalar orasida ilmiy hamda jismoniy ish qobiliyatini susayishiga olib keladi. Shuning uchun biz hech qachon tamaki iste'mol qilishga harakat qilmasligimiz, oramizda chekuvchilar bo'lsa, ularni ham bu yomon o'ta xavfli odatdan xalos yetishga yordam bermog'imiz lozim. Shuni unutmasligimiz kerakki, chekmaydigan insonlar o'zini yaxshi his yetadilar, aqliy hamda jismoniy ish qobiliyati yuqori bo'ladi, chiroyli ko'rinadi va uzoq umr kechiradi.

Chekishdan voz kechish uchun qo'yidagilarga amal qiling va siz, kuchli iroda va hohishingiz yevaziga maqsadingizga yerishasiz.

1. Jamoat joylarida, transportlarda va xonadonlarda chekmang.
2. Kuniga bir donadan strageta chekishni kamaytirib boring.
3. Oila a'zolaringiz va do'stlaringizga chekish asoratlari haqida gapirib turishni odat qiling.
4. Haftasiga bir kun chekmaslikni odat qiling.

Mabodo sizda chekish istagi paydo bo'lganda:

1. Har kuni sharbatlar iching.
 2. Yoqtirgan konfetingizni shiming.
 3. Yoki yeryong'oq iste'mol qiling.
 4. Chekishni yeslatuvchi narsalar-sigaret, kuldoni yashiring.
 5. Chekuvchilardan uzoqroq yuring.
 6. Har kuni badan tarbiya bilan shug'ullaning.
 7. Tabiat quynida ko'proq sayr qiling.
 8. Ovqat ratsioniga ko'proq ko'kat, sabzavot va sitrus mevalarni qo'shing.
- Alkogol (spirtli) ichimliklar.**

Spirtli ichimliklar iste'mol qilish salbiy oqibatlarga olib keladi, ya'ni inson salomatligining buzilishi, aqliy hamda jismoniy ish qobiliyatini susayishi, har xil kasalliklarga chalinishi, inson umrining qisqarishiga sabab bo'ladi.

Alkogol, ya'ni "spirt" (etil va vino spirti) oziq-ovqat mahsulotlarini bijg'itish natijasida olinadi.

Bijg'itish yo'li bilan olingan, lekin tozalanmagan spirt tarkibida har xil zaharli moddalar ko'p bo'ladi. Ular oldin tozalanib, (retifikatsiya), keyin spirtli ichimliklar tayyorlaniladi.

Etil spirti-narkotik moddalar tarkibiga kiradi.

Alkogol nerv tomirida implus o'tkazuvchanligini tormozlaydi. Organizmda tushgan alkogol (spirt) 89% oshqozon shilliq qavati orqali qonga so'riladi, qolgan qismi yesa ichaklar yordamida so'riladi. Spirt iste'mol qilgandan so'ng oradan 11,5 soat o'tib qonda spirtni maksimal dozasini aniqlash mumkin.

Alkogol (spirt) yeng avvalo inson organizmining markaziy asab tizimi (MAT)ga o'ta salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning natijasida insoning ilmiy hamda jismoniy ish faoliyati susayadi, ravshanlik yo'qoladi, ko'p

xatolarga yo'l qo'yiladi, harakatda aniqlik yo'qoladi.

Haddan tashqati ko'p iste'mol qilingan spirtli ichimliklar natijasida yuqorida aytib o'tilgan holat yaqqolroq namoyon bo'ladi. Bunda reflekslar susayadi, harakat koordinatsiyasi buziladi, gapirish markazi tormozlanadi, muskullar bo'lshashadi, buning natijasida chuqur narkotik uyqu paydo bo'ladi.

Bu holat yertangi kunga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazadi: ish qobiliyatining susayishi, bosh aylanishi, nison o'zini yomon his qilishi va hokazo.

Spirtli ichimliklar nafaqat MATga ta'sir qilib qolmay, balki organizmni yurak-qon tomir tizimiga, jigarga, oshqozon-ichak tizimiga, jinsiy a'zolarga ham salbiy ta'sirini o'tkazadi.

Spirtli ichimliklarni surunkali iste'mol qiluvchi insonlar orasida yurak-qon tomir tizimi xastaliklari 22 marta, oshqozon xastaligi 18 marta, organlar xastaliklari 4 marta ko'proq uchraydi.

Eng og'ir xastaliklardan bo'lgan jigar sirrozi ham ayni spirtli ichimliklar iste'mol qiluvchilar orasida ko'proq uchraydi. Bu xastalik ko'pincha yoshlar orasida o'lim bilan yakun topmoqda.

Alkogol jinsiy a'zolarga ham ta'sirini o'tkazadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 41% spirtli ichimliklarni iste'mol qiluvchi insonlar orasida jiniy moyillik keskin susayishi kuzatiladi.

Spirtli ichimliklarni is'temol qiluvchilar orasida o'lim dunyo bo'yicha q o'rinni yegallaydi, faqat yurak-qon tomir kasalliklari va saratondan keyin.

Spirtli ichimliklar iste'mol qilish oqibatida 80-90% jimnoyatlar qilinadi, travmalar (shkastlar) olinadi. Alkogolizm natijasida oilalar buzilib ketadi, insonlar o'z hurmatini yo'qotadi, do'st birodarlaridan ayriladi, ish joylaridan haydaladilar.

Sportchilar orasida spirtli ichimliklar iste'mol qilish ularni fiziologik holatini 20-q0% susaytiradi.

Chet yel olimlari bu tadqiqotlarni tekshirish natijasida shuni aniqlashdiki, harakat reaksiyalari 12-16% aniqlik reaksiyasi 17-21%, muskullar aniqligi 1419% kamayar yekan (A.P,Laptev, 2001).

Soʻz oxirida shuni taʼkidlab oʻtish lozimki, spirtli ichimliklarni surunkali isteʼmol qilish talabalar organizmiga zarar koʻrsatish bilan birga ularning aqliy qobiliyatini ham susayishiga olib keladi.

Giyohvand moddalar (narkotiklar)

Giyohvand moddalarni isteʼmol qilish (hattoki bir marta) organizmga oʻta jiddiy zarar yetkazish bilan birga ogʻir xastalik, yaʼni giyohvandlikka (narkomaniyaga) olib kelishi mumkin.

Giyohvand moddalarni isteʼmol qilish oqibatida organizmning surunkali zaharlanishi yuz beradi, buning natijasida tolerantlikni oʻzgarishi, oʻrganib qolish, mahrum boʻlish sindromi, yemosional-psixik oʻzgarishlar, jismoniy hamda jinsiy oʻzgarishlarga olib keladi.

VOZ (xalqaro sogʻliqni saqlash tashkiloti) 1991 yil giyohvand moddalar toifasiga quyidagilarni kiritdi:

1. Alkogol, -barbitura moddalar tipi: yetil spirti, barbituralar, sedativ- meprobronat, xloralgid va boshqalar.

2. Amfetamin tipidagi moddalar: anfetamin, fenmetrazin.

Kannabis tipidagi: marixuana, gashish.

3. Kokain tipidagi: kokain, koka barglari.

4. Galyusinogen moddalar: LSD, meskalin.

5. Katta tipidagi moddalar.

1. Opiada tipidagi: morfin, heroin, kofein, metdon.

2. Efir suyuqliklari tipidagi moddalar: toluin, aseton, tetloxlormetan.

Yuqorida koʻrsatib oʻtilgan moddalarning hammasi (efir suyuqligidan tashqari) davolash maqsadida ishlatiladi, ammo ularga koʻnikib, oʻrganib qolish paydo boʻladi.

VOZ yeksperimentlari shuni aniqladiki, yuqorida koʻrsatib oʻtilgan giyohvand moddalarni isteʼmol qilishga qarab **giyohvan yoki toksikomaniyaga** ajratiladi.

Eng koʻp tanilgan giyohvand moddalarga legan narkotiklar kiradi, ularga tabaq bilan alkogol xos. Giyohvand degan tushuncha, asosan biz nolegal boʻlgan narkotik moddalarni isteʼmol qiluvchilarni tushuntirishimiz lozim. Rossiya federatsiyasida hozirgi kunda qoʻyidagi

nolegal (norasmiy) narkotik moddalar tarqalgan.

Opiy (opiy moddalari, morfin, ko'knori);

Gashish (ko'knori preparatlari, ya'ni gashish, konoplya, nasha, marixuana);

Psixostimulyatorlar (efedrin);

Ba'zi tinchlantiruvchi va uxlatuvchi dori preparatlari.

Toksikomaniyani qo'yidagi moddalar keltirib chiqaradi:

Uchuvchi ximiyaviy moddalar (gengansion-benzol, toluol, aseton va boshqalar);

Tinchlantiruvchi va uxlatuvchi vositalar (trankvilizatorlar);

Ba'zi og'riq qoldiruvchi va yallig'lanishga qarshi vositalar.

Ba'zi giyohvand moddalar tibbiyot amaliyotida ishlatiladi, chunki ular og'riq qoldiruvchi xususiyatga yega. Bu moddalarni iste'mol qilinishi faqat shifokor tomonidan begilanadi.

Giyohvand moddalar organizmga tushishi bilan MNS ga ta'sir ko'satadi va yeyforiya holatini keltirib chiqaradi. Buning natijasida aniqlik yo'qoladi, o'ylash qobiliyati susayadi, harakat kordinatsiyasi buziladi.

Giyohvand moddalarning yeng xavfli oqibatlaridan biri ularga o'rganib qolishdir. Ularga o'rganib qolishlik ba'zi bir kasalliklarni davolash mobaynida ham sodir bo'ladi. Ular davolanib bo'lganidan so'ng ham narkotik moddalarga yehtiyoj sezadilar.

Giyohvand moddalarni bir bor qiziqish bilan iste'mol qilinganligi salbiy oqibatlarga olib keladi. Bu yesa giyohvand degan nomga yega bo'lishidir. Giyohvand moddalarni mukkasidan iste'mol qilinishi inson organizmini surunkali ravishda zaharlab borish deganidir. Buning natijasida organizmda ruhiy hamda jismoniy toliqish kuzatiladi.

Giyohvandlarning asosiy belgilari qo'yidagilar: o'ta qo'zg'aluvchan, harakat kordinatsiyasining buzilishi, qo'llarning qaltirashi, terlash, holsizlik. Aqliy hamda jismoniy qobiliyatning keskin tushib ketishi.

Giyohvandlar tez orada o'z sog'ligidan hamda mehnat qobiliyatidan mahrum bo'ladilar.

Giyohvandlar orasida yeng keng tarqalgan kasalliklardan biri OITS dir (SPID). Bu kasallikni ular orasida ko'p tarqalganligining sababi, ularning bitta shprisdan bir-birini venasiga narkotik yuborishidir.

OITS-o'ta xavfli kasallik hisoblanadi, uning hozirgi kungacha davosi aniqlanmagan. OITSning oxiri-o'lim fojiasidir.

Ming afsuslar bo'lsinki, bu kasallikning, ayniqsa yoshlar orasida tarqalishi hammani tashvishga solmoqda.

Keyingi paytda giyohvandlik bilan toksikomaniya rivojlanib bormoqda. Toksikomanlarning asosiy iste'mol vositalari-bu tinchlantiruvchi moddalar va ba'zi bir toksik ximiyaviy vositalardir. Ularni iste'mol qilish natijasida inson o'zgaradi, yeyforiya holatiga tushadilar, oddiy so'z bilan aytganda, kayf qiladilar. Ba'zi bir holatlarda organizmning zaharlanishi, undan so'ng o'lim holatlari ham kuzatilmoqda. Ko'pgina tranvilizator vositalar (sekunsen, yelenium, tazepam, trioksazin) psixiatrik xastaliklarni davolash qo'llanildi. Bu vositalarni qo'llash vaqtida shifokor nazoratida bo'lishi lozim. Hech kim o'z-o'zidan bu dorilarni iste'mol qilmasligi kerak, chunki organizm o'rganib qolib, bemorni giyohvandlikka olib kelishi mumkin. Uzoq vaqt davomida uyqu dorilarini ham iste'mol qilish mumkin yemas, chunki ular ham toksikomaniyaga olib keladi.

Keyingi paytlarda yoshlar orasida toksikomaniya xastaligi keng tarqalmoqda. Ular har xil kimyoviy vositalarni (aseton, benzol, toluol va boshqalar) nafas yo'li orqali hidlab, o'zlarida yeyforiya holati, ya'ni kayf holatini chaqirishmoqda. Lekin oradan q-4 oy vaqt o'tishi bilan ularda har xil o'zgarishdan kuzatilmoqda: aqliy hamda jismoniy ish faoliyatining susayishi, ruhiy holatning buzilishi, ko'p xlash holati. Nafas yo'llarida har xil surunkali kasalliklar rivojlanadi.

Keyingi yillar mobaynida giyohvandlar ko'payib bormoqda, shulardan 60%ini o'spirin-yoshlar tashkil yetishi, bu albatta achinarli holdir. Giyohvandlar jamiyat uchun ham xavfli hisoblanadi, chunkali o'zlariga yaqin bo'lgan insonlarni shunga jalb yetadilar. Giyohvand moddalarni qabul qiluvchilar 4-5 yil umr ko'radilar.

Giyohvand moddalarni hamda toksik holatining asosiy

belgilari:

Ong, ruhiyat, kayfiyatning ummiy ahvolini buzilishi; harakat funksiyalarining buzilishi; teri va shilliq qavatlar rangining o'zgarishi; ko'z qorachig'ining o'zgarishi; diqqatlikni, o'ylashni, fikr qilishni, xotirani keskin buzilishi.

Har bir talaba shuni chuqur anglashi lozimki, yeng kuchsiz giyohvand moddalar iste'mol qilinganda ham, o'ta xavfli kasallik, ya'ni giyohvandlik paydo bo'ladi. Shuning uchun har qanday holatda giyohvand vositalarni iste'mol qilish man yetiladi. Faqat giyohvand moddalardan qat'iyon voz kechish natijasida giyohvand degan nomni olmaslikka va uzoq umr kechirishga yerishish mumkin.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Alkogol' zarari haqida nimani bilasiz?
2. Ichkilikbozlikning oq ibati nimaga olib keladi?
3. Alkogol' iste'mol qilish sabablari?

Adabiyotlar

1. Гинетические процессы в популяциях. М., "Наука" 198к.
2. Gulyamov N.G., Safarova D.D. Valeologiya faniga kirish so'zi. T. "Fan sportga", 2005, № 1 str. 41-42
3. Nishonboev K.N., Xamroev F.A., Eshonqulov O.E., Tibbiyot ginetikasi. T., 4. Abu Ali Ibn Sino nashriyoti 2000.
5. Ричков Ю.Г. Система древних изолятов человека в Северной Азии в света проблем стабильности и эволюции популяций. Випр. Антропологии, 197км бип 44.
6. Тегако Л., Кметинский Э. Антропология М., "Новое знание", 2004
7. Хем А., Кормак Д., Гистология М., "Мир" 198к.

**24-MAVZU: GIYOHVANDLIK - DEVIANT XULQ SHAKLI
SIFATIDA****REJA:**

1. Giyohvandlik muammosi. Narkotik moddalarning turlari va tasnifi.

2. O'smirlar giyohvandligining sabablari va oqibatlari. Bolalarda giyohvandlikka munosabat darajasi va har bir darajada ijtimoiy pedagogning yordam berish shakllari

Tayanch tushunchalar: Giyohvandlik muammosi, Bolalarda giyohvandlikka munosabat darajasi, ijtimoiy pedagogning yordam berish shakllari,

Giyohvand moddalarni iste'mol qilish (hattoki bir marta) organizmga o'ta jiddiy zarar yetkazish bilan birga og'ir xastalik, ya'ni giyohvandlikka (narkomaniyaga) olib kelishi mumkin.

Giyohvand moddalarni iste'mol qilish oqibatida organizmning surunkali zaharlanishi yuz beradi, buning natijasida tolerantlikni o'zgarishi, o'rganib qolish, mahrum bo'lish sindromi, yemosional-psixik o'zgarishlar, jismoniy hamda jinsiy o'zgarishlarga olib keladi.

VOZ (xalqaro sog'liqni saqlash tashkiloti) 1991 yil giyohvand moddalar toifasiga quyidagilarni kiritdi:

1. Alkogol, -barbitura moddalar tipi: yetil spirti, barbituralar, sedativ-meprobronat, xloralgid va boshqalar.
2. Amfetamin tipidagi moddalar: anfetamin, fenmetrazin.
3. Kannabis tipidagi: marixuana, gashish.
4. Kokain tipidagi: kokain, koka barglari.
5. Galyusinogen moddalar: LSD, meskalin.
6. Kata tipidagi moddalar.
7. Opiada tipidagi: morfin, heroin, kofein, metdon.
8. Efir suyuqliklari tipidagi moddalar: toluin, aseton, tetloxlormetan.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan moddalarning hammasi (efir suyuqligidan tashqari) davolash maqsadida ishlatiladi, ammo ularga ko'nikib, o'rganib qolish paydo bo'ladi.

VOZ yeksperimentlari shuni aniqladiki, yuqorida ko'rsatib o'tilgan giyohvand moddalarni iste'mol qilishga qarab **giyohvan yoki toksikomaniyaga** ajratiladi.

Eng ko'p tanilgan giyohvand moddalarga legan narkotiklar kiradi, ularga tabaq bilan alkogol xos. Giyohvand degan tushuncha, asosan biz nolegal bo'lgan narkotik moddalarni iste'mol qiluvchilarni

tushuntirishimiz lozim. Rossiya federatsiyasida hozirgi kunda qo'yidagi nolegal (norasmiy) narkotik moddalar tarqalgan.

Opiy (opiy moddalari, morfin, ko'knori);

Gashish (ko'knori preparatlari, ya'ni gashish, konoplya, nasha, marixuana); Psixostimulyatorlar (efedrin);

Ba'zi tinchlantiruvchi va uxlatuvchi dori preparatlari.

Toksikomaniyani qo'yidagi moddalar keltirib chiqaradi:

Uchuvchi ximiyaviy moddalar (gengansion-benzol, toluol, aseton va boshqalar);

Tinchlantiruvchi va uxlatuvchi vositalar (trankvilizatorlar);

Ba'zi og'riq qoldiruvchi va yallig'lanishga qarshi vositalar.

Ba'zi giyohvand moddalar tibbiyot amaliyotida ishlatiladi, chunki ular og'riq qoldiruvchi xususiyatga yega. Bu moddalarni iste'mol qilinishi faqat shifokor tomonidan begilanadi. Giyohvand moddalar organizmga tushishi bilan MNS ga ta'sir ko'satadi va yeyforiya holatini keltirib chiqaradi. Buning natijasida aniqlik yo'qoladi, o'ylash qobiliyati susayadi, harakat kordinatsiyasi buziladi.

Giyohvand moddalarning yeng xavfli oqibatlaridan biri ularga o'rganib qolishdir. Ularga o'rganib qolishlik ba'zi bir kasalliklarni davolash mobaynida ham sodir bo'ladi. Ular davolanib bo'lganidan so'ng ham narkotik moddalarga yehtiyoj sezaдилar. Giyohvand moddalarni bir bor qiziqish bilan iste'mol qilinganligi salbiy oqibatlarga olib keladi. Bu yesa giyohvand degan nomga yega bo'lishidir.

Giyohvand moddalarni mukkasidan iste'mol qilinishi inson organizmini surunkali ravishda zaharlab borish deganidir. Buning natijasida organizmda ruhiy hamda jismoniy toliqish kuzatiladi.

Giyohvandlarning asosiy belgilari qo'yidagilar: o'ta qo'zg'aluvchan, harakat kordinatsiyasining buzilishi, qo'llarning qaltirashi, terlash, holsizlik. Aqliy hamda jismoniy qobiliyatning keskin tushib ketishi. Giyohvandlar tez orada o'z sog'ligidan hamda mehnat qobiliyatidan mahrum bo'ladilar.

Giyohvandlar orasida yeng keng tarqalgan kasalliklardan biri OITS dir (SPID). Bu kasallikni ular orasida ko'p tarqalganligining sababi,

ularning bitta shprisdan bir-birini venasiga narkotik yuborishidir.

OITS-o'ta xavfli kasallik hisoblanadi, uning hozirgi kungacha davosi aniqlanmagan. OITSning oxiri-o'lim fojiasidir. Ming afsuslar bo'lsinki, bu kasallikning, ayniqsa yoshlar orasida tarqalishi hammani tashvishga solmoqda.

Keyingi paytda giyohvandlik bilan toksikomaniya rivojlanib bormoqda. Toksikomanlarning asosiy iste'mol vositalari-bu tinchlantiruvchi moddalar va ba'zi bir toksik ximiyaviy vositalardir. Ularni iste'mol qilish natijasida inson o'zgaradi, yeyforiya holatiga tushadilar, oddiy so'z bilan aytganda, kayf qiladilar. Ba'zi bir holatlarda organizmning zaharlanishi, undan so'ng o'lim holatlari ham kuzatilmoqda.

Ko'pgina tranvilizator vositalar (sekunsen, yelenium, tazepam, trioksazin) psixiatrik xastaliklarni davolash qo'llanildi. Bu vositalarni qo'llash vaqtida shifokor nazoratida bo'lishi lozim. Hech kim o'z-o'zidan bu dorilarni iste'mol qilmasligi kerak, chunki organizm o'rganib qolib, bemorni giyohvandlikka olib kelishi mumkin. Uzoq vaqt davomida uyqu dorilarini ham iste'mol qilish mumkin yemas, chunki ular ham toksikomaniyaga olib keladi.

Keyingi paytlarda yoshlar orasida toksikomaniya xastaligi keng tarqalmoqda. Ular har xil kimyoviy vositalarni (aseton, benzol, toluol va boshqalar) nafas yo'li orqali hidlab, o'zlarida yeyforiya holati, ya'ni kayf holatini chaqirishmoqda. Lekin oradan q-4 oy vaqt o'tishi bilan ularda har xil o'zgarishdan kuzatilmoqda: aqliy hamda jismoniy ish faoliyatining susayishi, ruhiy holatning buzilishi, ko'p xlash holati. Nafas yo'llarida har xil surunkali kasalliklar rivojlanadi.

Keyingi yillar mobaynida giyohvandlar ko'payib bormoqda, shulardan 60%ini o'spirin-yoshlar tashkil yetishi, bu albatta achinarli holdir. Giyohvandlar jamiyat uchun ham xavfli hisoblanadi, chunkali o'zlariga yaqin bo'lgan insonlarni shunga jalb yetadilar. Giyohvand moddalarni qabul qiluvchilar 4-5 yil umr ko'radilar.

Giyohvand moddalarni hamda toksik holatining asosiy belgilari:

- ong, ruhiyat, kayfiyatning ummiy ahvolini buzilishi;
 - harakat funksiyalarining buzilishi;
 - teri va shilliq qavatlar rangining o'zgarishi;
 - ko'z qorachig'ining o'zgarishi;
- diqqatlikni, o'ylashni, fikr qilishni, xotirani keskin buzilishi.

Har bir talaba shuni chuqur anglashi lozimki, yeng kuchsiz giyohvand moddalar iste'mol qilinganda ham, o'ta xavfli kasallik, ya'ni giyohvandlik paydo bo'ladi. Shuning uchun har qanday holatda giyohvand vositalarni iste'mol qilish man yetiladi.

Faqat giyohvand moddalardan qat'iyon voz kechish natijasida giyohvand degan nomni olmaslikka va uzoq umr kechirishga yerishish mumkin.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Alkogol' zarari haqida nimani bilasiz?
2. Ichkilikbozlikning oq ibati nimaga olib keladi?
3. Alkogol' iste'mol qilish sabablari?

Adabiyotlar

1. Gineticiskie protsessi v populyatsiyax. M., "Nauka " 1998y.
2. Gulyamov N.G., Safarova D.D. Valeologiya faniga kirish so'zi. T. "Fan sportga", 2005, № 1 str. 41-42
3. Nishonboev K.N., Xamroev F.A., Eshonqulov O.E., Tibbiyot ginetikasi. T., Abu Ali Ibn Sino nashriyoti 2000.
4. Ричков Ю.Г. Система древних изолятов человека в Северной Азии в света проблем стабильности и эволюции популяций. Випр. Антропологии, 1974м бип 44.
5. Тегако Л., Кметинский Э. Антропология М., "Новое знание", 2004
6. Хем А., Кормак Д., Гистология М., "Мир" 1984.

25-MAVZU: JINOYATCHILIK BOLALARDA G‘AYRIQONUNYI XATTI-HARAKATNING NAMOYON BO‘LISH SHAKLI SIFATIDA

REJA:

1. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi muammosi.
2. Voyaga yetmagan xuquqbuzarlar uchun maxsus wquv tarbiyaviy muassasa.

3. Voyaga yetmagan jazoga xukm qilinganlarning yosh bilan bog‘liq oziga xosliklari, hamda tarbiyaviy muassasalarda joylashuvi

Tayanch tushunchalar: «Tarbiyasi qiyin» bola tushunchasi, uning paydo bo‘lish sharoitlari, uni bartaraf yetish yo‘llari, aniqlash metodlari, kompleksli diagnostika, «qarovsiz qolish» sharoitlari, oyla diagnostikasi oyla tarbiyasi.

Tarbiyasi qiyin bolaning ijtimoiy pedagogik diagnostikasi deganda - bolaning shaxsiy xususiyatlari va unga ta’sir yetuvchi har xil faktorlarning bolada ko‘rinishini ijtimoiy pedagogik ko‘zqarashdan o‘rganish nazarda tutiladi. Bolaning tarbiyasi qiyin bo‘lishi sabablari har xil bo‘lib, ularning asosiy ko‘rinishlari bolada ijtimoiy kommunikativ sifatlarning va bolaning yakka xususiyatlarining yetarlicha rivojlanmasligi, ijtimoiy moslashuvga qobiliyatining pastligi ijtimoiy rollarni bajarishdagi qiymatchiliklar bo‘ladi. Bola tarbiyasidagi qiynchiliklar bolaning o‘quv ishlaridagi, (o‘qish) tarbiyasidagi qiyinchiliklar, atab aytganda bola tarbiyasini pedagogik qiyinchiliklarga olib keluvchi jismoniy aqliy va psixik rivojlanish darajasining ta’lim tarbiyasi yo‘nalishiga teskari ta’sirlari nazarda tutladi.

Kichik maktab yoshi o‘quvchilarida bunday qiynchiliklar o‘qishdagi doimiylik, o‘qish, bilish motivatsiyasining to‘la rivojlanmasligi, maqsadga yo‘nalganlikning past va yetarsiz darajada bo‘lishida o‘qish, bilish ishlariga qobiliyatsizligida ko‘rinadi.

Bola tarbiyasining qiynlashuviga olib keluvchi sabablar va faktorlar juda ko‘p. Ular bolalarning psixofiziologik xususiyatlari va ijtimoiy ta’sirlar bilan boshliq deb ikkiga bo‘linadi. Bolalarning psixofiziologik xususiyatlari bila nasosan defektaloglar shushullanadi va bu masala

maxsus pedagogik o'rganish ob'ektiga kiradi.

Oyladagi bola tarbiyasi borasidagi o'rin oladigan har xil xato kamchiliklar bola yashagan muxitning unga salbiy ta'sirlari bolalar tarbiyasidagi har xil qiyinchiliklar paydo qiladi.

Tarbiya qiyinchiligining birinchi kurinishlari juda yerta chama bilan yoshlardan boshlanadi. Boshqacha aytganda bu davrda ularning sonlik belgilari to'planib, keyinchalik ular ijtimoiy va psixologik salbiy ta'sirlarning birgalikli ta'sirida ular sifatli belgilarga aylanadi.

Psixo -pedagogik tadqiqotlar odamning shakillanishida bolalikning alohida o'rin tutishiga ye'tibor berib, bolalik davrda, bola u hayotida juda ahamiyatli hodisa qurshagan muxitni o'rganish, boshqacha qilib aytganda bilish jarayonining yaxshi rivojlanadiganligini atab ko'rsatadi.

Shunngdek odamgarchilikning asosiy sifatlari bo'lgan insoniy fazilatlarining ko'pchiligi bolalik davrda shakillanadi. Bolaning tarbiyasi qiyin sharoitlari rivojlanishdan chetlashlarning yeng ko'p tarqalgan turlari bo'lib, ko'pchilik sharoitlarda ular huquq buzilishlariga olib keladi. Bunday sharoitlarning murakkab sifati uni yertadan aniqlashga kompleksli va izchil turda munosabatni talab qiladi

2. Kompleksli psixo - pedagogik diagnostika - bu bolaning yoqimli va yoqimsiz tomanlarini ularning sadablarini aniqlashga, shuningdek amaliy vazifalarni yechishga bolani xar tamonlama rivojlantirishga va pedagogik jarayonning natijalarini ortirishga qaratilgan bolani va xar tomonlama analizlash bo'lib topiladi.

Aniqlashning bunday tushunchasi:

1. Pedagog va psixologlarning o'zaro birga ishlashishini anglatadi.
2. Mutaxassisning bola qaydagi, uning mikrosatsiumi va unga tasir qiluvchi pedagogik jarayon haqidagi bilimlarini to'liqtirib boyitadi.
3. Bolaning ijobiy tomanlarga suyanadi.
4. Faqatgina kamchiliklarni ochib qo'ymasdan.
5. Faqat pedagogik jaranning sifatini orttirishga yemas, bolani har tomonlama rivojlantirishning sifatini orttirishga yordam beradi.

Shuningdak kompleksli diagnostika to'shri tashkil qilingan sharoitda oyladagi tarbiyaning va bolalar boshchasi va maktabdagi

o'quv tarbiya jarayonining sifatiga qarab bolaning rivojlanish bilimlilik va tarbiya darajasiga yordam qiladi.

Kompleksli turda belgilarini aniqlashning maqsadi bolalarning ijtimoiy iqtisodiy qarovsiz qolish sharoitining belgilari va ko'rinishlarini yertadan aniqlash bo'lib topiladi.

Bolalarning ijtimoiy pedagogik qarovsiz qolishi sharoitining aniqlangan ahamiyatli belgilari:

1. Mosemas turdan o'ziga baho berish va talablarning darajasiga ko'rayadigan «men» obrazining buzulishi
2. Dustlari tomonidan kabul kilinmasligi (ayrib kuyishlari)tashlashi,(katorga kushmasligi)ota-onasi tomonidan chetlanishida kurinadigan kuyi ijtimoiy statusi.
3. Ijtimoiy pedagogik ta'sir qilishining rivojlanishdagi saykldsizor burilishiga boshliq faoliyatdagi qiyinchiliklar.
4. O'zini jamiyatlik sharoitlarga muofiq tutmasligi.
5. Pedagoglr va ota - onalar o'zlarini qo'pol tutishi va avtoritor bo'lishi.

Maktabgcha yoshdag maktab o'quvchilarida:

- A) o'yin qobiliyati kompleksning to'liq riaojlanmasligi
- B) o'yli jarayonida o'rtoqlari bilan munosabat qila olmaslik qiyinchiligi.
- V) Syujetlik - roli va yaratuvchanlik o'ynlarga qatnashmasligi.
- G) Maktabga o'qishga bo'shang.
- D) Oyladagi tinchsizlik.

Kichik yoshdag maktab o'quvchilarida:

- A) o'qish motivlarining uylesimli yemasligi, o'qishga intilishi yo'qligi.
- B) ulgurmovchilik.
- V) Asosiy o'quv qobiliyatining shakillanishi;
- G) yemotsional shaxsiy munosabatning rivojlanmaslgi o'qituvchilar bilan faoliyat munosabatlarining bosimligi.
- D) Maktabdag tinchsizlanish.

Kompleksli diagnostika mexanzmi ko'p bosqichli, izma - iz va uzluksiz turda olib boriladi. Bo'ndan tashqari bolaning sharoyitlarini, aniqlash uchun har hil usullar foydalaniladi. Bo'larning ichida R.Kettal'ning yakka savol javoblari 8 - 10, 10 - 12 yoshdagi bolalarga atalgan.

D.Vekslarning intellektni o'lchash shkalasi 5-6 yoshdagi bolalarga bashishlangan. Shuningdek M.Lyusherning bolaning sezgirlik sharoyitini aniqlaydigan testin P.T.Xomentauskasning rasmlar yordamida oylaning aqvolini aniqlashga boshliq usullarni va boshqalarni ko'rsatish mumkin.

Pedagoglar tomonidan foydalaniladigan usullarning orasida psixo - pedagogik yekspert ahamiyatli ro'l bajaradi. Ekspertlarini o'tkazganda turmish sharoitlari tanlanib olinadi.

Ertaklarning, timsollarning syujetlari foydalaniladi. hayotdan olingan voqealar belgisi o'rin tutadi.

Usullarning orasida pedagogning bolalar bilan munosabatining kasbiy yakka xususiyatlari va stilining kompleksli - yekspress diagnostikasi metodini, oyladagi sharoitining, oyladagi tarbiyaning hususiyatlarning va ota - onalarning bolalarga munosabatining kompleksli - yeksprkss diagnostikasi metodini atab ko'rsatish lozim. Shunga boshliq bu yo'nalishdagi tadqiqotlarda ijtimoiy kommunikativlik komponentli savol - javob berish ahamiyatga yega bo'ladi. Bunday savol - javoblar qo'ydagicha bo'lishi mumkin.

1. Agar suxbat vaxtida kutilmaganda uzoq unsizlik paydo bo'lsa, unda u sharoyitdan chiqish uchun mening fikrimga to'shrisi hech narsa kelmaydi.

2. Men boshqalarning uzimga qaraganda muavffaqiyatli yekanligini kurib uzimga ranjiyman.

3. Men kupchilikning diqqat markazida bo'lishni xoxlayman. Men boshqalar bilan birdan do'stlashib kata olmayman.

4. Menga nima ishlash kerakligini aytganda yengil bo'ladi

5. Men o'zim haqqimda boshqalarnng nima o'ylashiga ahamiyat beraman.

6. yechimlar qabul qilganda men maqul va nomaqul narsalarning hammasini o‘ylab ko‘raman.

7. Umuman oshlganda men sabirliman va oddiy narsalarga birdan jaxil qilayman.

Bunday savol javoblar odamning asosiy maqsadlarini uzini tutishdagi xususiyatlarini ota - onaning pedagoglarning bolalar bilan o‘quv tarbiya ishlarni olib borishdagi ishlarini farqlarini va boshqalarni aniqlashga va shundan kelib chiqib vazifalar belgilashga mumkinchilik beradi.

Oylada ota - onalarga bolalar tarbiyasiga yordam kursatish maqsadida ulrni o‘qitish dasturlar ishlab chiqildi. Ijtimoiy pedagogik yordamga muxtoj oylalarni ijtimoiy pedagogik diagnostika asosida aniqlab ularga real yordam ko‘rsatish yani oylada valeologik salomat turmush tarizini shakillantirish va bolalarga to‘shri tarbiya berish maqsadga muvofiq bo‘lib topiladi. Sababi oyla tarbiyasida asosan oyla diagnostikasi ahamiyatli o‘rin tutadi.

Har bir oylaning zarurliklarini inobatka olgan holda ularga ijtimoiy pedagogik yordam berishda maxsus amaliy ishlar (spespraktikum) katta ahamiyatga yega bo‘ladi.

Oylada salomat turmush tarizini sahlashga qaratilgan ota - onalarning pedagogik psixologik tayorgarligiga bo‘lgan zarurlikni diagnostika qilish bo‘yicha maxsus amaliy ish qo‘ydagicha amalga oshiriladi:

-maxsatni belgilash ya’ni oyladagi yerishilgan yuto‘qlarni aniqlab ularga suyangan holda ota - onalarining yana qanday imkoniyatlariga yega yekanligini hamda qanday yordamga muxtoj yekanligini belgilash:

-harakatlar algoritimi, ya’ni ota - onalar orasida oyla diagnostikasini o‘rnatishga tegishli anketalar tarqatish ularga javoblar olish analiz qilish va yana boshqalar.

-diagnostika asosida pedagogik konsiliumlar tashkil qilish pedagogik faoliyatini tashkil qilish, pedagogik faoliyatini amalga oshirish rejalarini tuzish ishlari amalga oshiriladi.

Oyla diagnostikasini amalga oshirishda oyla va undagi

munosabatlarning psixologik sharoitini muxitini urganishga tegishli tipik oila turmushi oila tashvishlari analizi oilaning kinetika sharoiti nomli maxsus test ishlarini o'tgazish singari metodlardan foidalanish mumkin. U bolaning o'z oilasi a'zolariga munosabatini aniqlashga, uning oiladagi urnini bilishga, boshqa oila a'zolari bilan o'zaro munosabatlarni aniqlashga yordam beradi.

Adabiyotlar.

1. Шульгин В.Н. Основные вопросы социального воспитания, М, 1994
2. Шуркова. Новые технологии воспитательного процесса, М, 1994
3. Галагузова М.А. и др. Социальная педагогика, М, 1994
4. Благотворительные организации социальной направленности, М-98
5. Антология социальной работы. Сост. М.В. Фирсов М, 1994

26-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQISHNING NAZARIY ASOSLARI

REJA:

1. Ijtimoiy - pedagogik texnologiya tushunchasi va uning mohiyati.
2. Nazariy, amaliy va tadqiqotchilik ijtimoiy - pedagogik texnologiyalar. Ijtimoiy pedagogning amaliy faoliyati va texnologiyalarning o'zaro aloqalari. Ijtimoiy - pedagogik texnologiyalar tasnifi. Tasnifning asoslari va mezonlari.

Hozirgi kunda har hil ijtimoiy qaslamalar ijtimoiy pedagog shug'ushlanuvchi ijtimoiy tashkishaarning bosh qismi aniqlanadi: moddiyshik yordam ko'rsatish (push orqali, nafaqa va yengish turmushning yordami) ijtimoiy g'amxo'rshikni tashkishshantirish odamshar bishan ishshashish, mexnasharni tanshab oshish tekshirish yeng birinchi tajribani tushuntirish insonga tasir ko'rsatish.

Insonga tasir ko'rsatish bu pedagogik va psixologik tasir ko'rsatish protsessi. Buning uchun ijtimoiy mexnatlar, ijtimoiy pedagog

shug'ullanadi pedagogik tasir ko'rsatishni har xil xizmatlarini bilishi shart.

Ijtimoiy pedagogning amaliyoti va uning bosh muammolari nimalardan iborat ekanligi ko'rib chiqamiz. Ijtimoiy pedagog, ijtimoiy tarbiyaning, oila pedagogikasi, bolaning faqat o'zi, boshqa ishlanishi va ta'sir ko'rsatishning xususiyatlarni bilishi lozim. Ijtimoiy pedagogning ishda teng asosiy narsa nimadan iborat, uning ishi maktab pedagogikasi, fan pedagogika, xatto sinf raxbarining yoki maktab - internat yoki kuni uzatilgan gurux raxbari ishidan nimasi bilan o'zgarib turadi.

O'qituvchi sinf yoki gurux bilan ishlashadi uning usullari asosan jamiyat bilan, o'spirin bolalar bilan ishlashadi, agar gurux bilan ishlashadigan bo'lsa unda kichik gurux bilan, oila bilan ishlashsa uning xar biri bilan ajralib ishlashadi.

Ijtimoiy pedagogning asosiy vazifasi bolani, o'smirni ijtimoiy himoyalash unga ijtimoiy yoki meditsinalik yordam ko'rsatish uni o'qituvchi tashkillashtirish uning jamiyatga xaklanishi va bo'ysunishini tashkillashtirish. Ijtimoiy pedagog buni ishga oshirishga o'rgatadi, uning sharoitini krizis darajasini o'rganadi, uni yengib o'tish yo'llarini tashkillashtiradi. Bolani qiyin paytda qo'llab quvvatlash bu oson ish emas, bolaga qiyin vaqtda yordam berish kerak bo'ladi. Ijtimoiy pedagog bu vaqtda o'zini qanday tutadi. Ruxiy yordamlashish, baxsizlikka duch kelganda unga ko'nish yechimini topish yo'lini o'rgatish bolada ishonchini paydo qilish uni dunyoda yaxshi tomonga o'zgarishiga ishontirish kerak.

Pedagog mutaxassis ijtimoiy ximoya qilishi bilan bog'lanishda bo'ladi, sababi ular bolaga yordam berish imkoniga ega bo'ladi. Buning uchun kasblik tayorgarligi tarbiya va yetarli bilimga ega bo'lishi talab qilinadi. Bu pedagogikamiz maxorat deb ataladi. Pedagogik maxorat pedagogning yakka sifatleri shunday uning bilim va qobiliyatiga asoslangan bo'ladi. Xar bir o'qituvchi yakka inson biz odatda tarbiyalanuvchining yakka o'zi haqida aytishimiz o'qituvchi xaqida ishdan chiqaramiz. Pedagogning yakka o'zi uning tarbiyalanishiga ta'sir ko'rsatishi ungada katta uni pedagogik texnika hech almashtira olmaydi.

O'qituvchi mehnati intellektuali, psixologik, ruhiy, aqliy va jismoniy kuch solishlarini talab qilinadi. Shuningdek pedagog o'z yutug'ini bilishi shart. Ayrim o'qituvchilar so'zga chechang bo'ladi, boshqasi bolalar energiyasini uyg'ota bilish, ularni qiziqtirish talab etiladi.

Pedagogning bolaga ta'sir ko'rsatishi uning yakka sifatlariga bog'lanishli bo'ladi. Ijtimoiy pedagogning kasblik bilimlari pedagogika va psixologiya bola fizikasi, tarbiya ishlari metodikasi bu bilimlar bolani ishlatish uning xulq-atvorini bilish, uning munosabatini xususiyatlarini bilish uning gurux bolalari orasida kirishuvchiligini bilish zarur bo'ladi. Ijtimoiy pedagog bolalar ishchangligi va birga ishlashishni tashkillashtira bilish kerak. Pedagogik texnologiya ijtimoiy pedagog bajargan bo'lishi kerak. Bu tarbiyalanuvchiga ta'sir ko'rsatish usuli va mutaxassisligi kerak degandi anglatadi, bunga artistizm saylovdan olish, kambag'allar va alkogoliklar, narkomanlar va baxsizlikga duch kelgan bola bilan gaplasha bilish, tilini topa bilish kerak. Faqat gaplashishgina emas, uni ishontirishi va ta'sir ko'rsata bilishi kerak.

A.S. Makarenko bo'yicha pedagogik mahorat ya'ni tarbiya jarayoni haqiqiy bo'lish tarbiyaviy o'quv haqidagina aytish kerak, demak mahorat tarbiya jarayonini bilish haqida aytib o'tish kerak. Pedagogik texnika shakllangan qobiliyati bo'ladi. Bu tarbiyalanuvchi tushinish degani munosabat psixologiyasini, pedagogika psixologiyasini deganini anglatadi.

Ko'pchilik vaqtlarda o'qituvchining ma'lumotlik bir tomonlilik vazmin bo'lib keladi. Bunday paytda munosabat yo'qoladi, o'zaro tushinmovchiliklar kelib chiqadi. Maktab pedagogi teskari bog'lanishining psixologik ahamiyatini hisobga olmaydi. Pedagog har bir rahbari eng asosiysi yosh tanlay bilishi kerak. U tortinchoq yoki chaqqon bo'lsa erinchoqmi, u pedagogning bir og'iz so'zi bola umrida katta ahamiyatga ega uni u butkul umr bo'yi yodda saqlab yuradi. Pedagog va o'quvchi munosabati jarayoniga bo'lgan talab olimlar tomonidan ishlab chiqilgan bolani tanlay bilish o'z-o'zini tushunishni oson qilib olish ishchanlik ta'sir ko'rsatishdan o'zaro ta'sir etishga o'tish qobiliyati bunda o'quvchining o'z o'zining munosabat bilan himoyalash

ahamiyatli. Bolaga beriladigan bir vazifani biror suxbatni xar xilda berish mumkin . Pedagogik munosabatning ahamiyatligini hisobga olish kerakdir. Sinf kiradigan pedagog vazifalar ishlab chiqiladi.

1. Bolalar bilan o'zingizning munosabatingiz bilan o'ylab ularni qayta ko'rib chiqing.
2. Pedagogik qatnashuvchisi tashkillashtirish texnologiyasi Pedagogik maqsad va vazifalarni kelib chiqarib qo'ymasdan bolaning qiziquvchanligini nazarda tutamiz.
3. O'z gapingizni ochiqcha bolaga yoki guruhga yetkazing.
4. Faqat o'zingizning bilimingiz bilan cheklanmay bolani o'rganishga qatnashishni tashkillashtirish lozim.
5. Munosabatni yuqoridan pastga qarab tuzmang, hatto kichkina bolaning munosabati erkin bo'lishini esdan chiqarmang.
6. Bolalar jamiyatdagi psixologiya atmosferasini tushinishga o'rgating, bola bilan munosabatga yordam beradi.
7. Bolalar anglay bilishni o'rgatishi.
8. Siz bilan munosabatda bo'lish borasida ularning kayfiyatini sezishga o'rgating.
9. Bolalarning konflikti bo'ladigan siz o'zingizning pedagogik oqibatida ular ko'paytirib yuborishni esdan chiqarmang.
10. Bolaning xatosini ko'rsatish bilan birga o'zingizni taktikali bo'lishga intiling.
11. Bir qatordagi javoblarning bo'lishi uchun savolda nega, nima uchun, qanday degan savollarni boshlang.
12. Munosabatda qizlarning o'zgachaligiga e'tibor bering, ular ko'proq sezgiga berilgan.
13. Bolalar bilan ishlashda bir tomondan qoching .
14. Ayrim bolalarda yomon munosabatda bo'lishdan o'zingizni yengib chiqing.
15. Sin, tana, konstuksiz boshlash foydasiz.
16. Bolalarga ko'proq kuling .
17. Maqtash, ma'qullash.
18. Bolalar sizning unga qanday munosabatda ekanligingizni anglash

kerak, uning xulq-atvori sizning baholashingizni uning sizga bo'lgan munosabatingizni aniqlaydi.

19. Har bir bolaga bo'lgan munosabatingizni esda saqlang. Sizning munosabatini o'zgartirishning bolaning xulq-atvori keltirib chiqaradi.

20. Har bir bola suhbatingizga tayyorlanish zarur, suhbatingiz strategiyasini ishlab chiqaring.

21. Bolalarning dastlabki xulq-atvorlari bilan almashtirishni esda tuting.

O'qituvchi va sinf tarbiyalash orasida kelib chiqadigan sabablar bor ekanligini unutmang. Unda guruhdagi sinfdagi bolalar orasidagi psixologiyasining sharoitini hisobga olish zarur.

Maktab ochiq ijtimoiy tizim sifatida. Ochiq maktab ko'p funksiyali sifatga ega bo'lib, u har xil ishonchga ega o'quvchilar bilan ishlashishi insonlar oraliq va guruhlar oraliq qatnashni rivojlantiruvchi dialogga, to'g'ri ma'noda barcha bolalar uchun butun kun davomida ochiq ular bu yerga xohlagan vaqtda kelishiga bo'ladi ochiq maktabda uning umr bilan barcha ijtimoiy institutlar oila, korxona, ta'lim- tarbiya, maxkamalari, jamiyatlik tashkilotlar, hokimiyat bilan qalin o'z aro bog'lanishni kengaytirish va mustaxkamlash bo'ladi-yeng boshchisi o'qitish ham tarbiyalashdagi yeng avvalgi insonning yaratuvchilik ishchanligigi quyidagi tamoyillar asosida quriladi bolalikni boyitish, bolaga xech qanday zo'rlik bo'lmasligi sheriklilik, insoniylik qatnashlarning demokratiyalik stili, bolalar tanlashining erkinligi, o'quvchi va o'qituvchi aloqasining qarshiliksizligi, optimislik xush ko'ngillik, shodlik, chidamlilik, o'z aro yordam ota-onalar va ijtimoiy oraliq bilan yaqin aloqaga, o'quvchilarning o'zini-o'zi tarbiyalashi, ijtimoiy javobgarlikni sezish ruxida tarbiyalash, kasbiga yo'naltirish va ijtimoiy rivojlanishi bo'yicha yo'nalishning kengdan tanlanishi shunga bog'liq nemis pedagoglari tarafidan ishlab chiqilgan «bir butun maktab» rejasi qiziquvchanlik tug'diradi. Eng boshli vazifa maktabning kundalikli vazifa maktabning kundalikli turmushiga xar xil o'zgarishlar kiritish, uning o'rtaligini ham barcha o'qish-tarbiya protsesin gumanizatsiyalashdan iborat. Maktab bolalari uchun shodlik o'rni, tinchlik olami,

chidamlilik ham birga ishlashi amali maqsad keng, ijtimoiy kommunikativlik, intelligentlik ham xar kimning o‘ziga-o‘zi, atrofdagi insonlar ham tabiatga javobgarlik bilan qatnashda bo‘lishi ruxida tarbiyalash, uni kelajakda erkin va demokratik jamiyat qurishga, tinchlikni qo‘rg‘ashga ham planetani ekologik qo‘rg‘ashga qobiliyatli yetib tarbiyalashdan iborat.

Muaffaqiyatning garovi maktabda yaratuvchilik ruxining ustaligi, bolalar uchun ichki tinchlikning bo‘lishi ekanligini boshqacha aytib o‘tish kerak. Eng yaxshi usullar o‘z ta’sirini o‘tkaza olmaydi. O‘quvchining o‘zining o‘sish va rivojlanishiga intiluvchanligining bo‘lishi bosh vazifadir. Aniq ta’lim vazifalari quyidagilar: bilish sub’ektining to‘liq rivojlanishi, xaqiqatlikka muxabbat, o‘ylashning qulayligi, o‘ylash, sezish va xarakatlarda gavdalangan bilim, qobiliyatli va ko‘nikmalarni egallash, insonning ruxiy-fizik salomatligini mustaxkamlashga g‘amxo‘rlik sport, hunarmandchilik ijtimoiy, ma’daniy, intellektual va yetik qobiliyatlarining erkin demokratik jamiyat qurishga javobgarlik va tayor bo‘lishni xarakter yetishini yaxshi dam olishini rivojlantirish ta’lim mazmuniga qaraganda «bir butun maktab» bu sharoitda davlat ko‘rsatmalardan, chekinmaydi, o‘z fikrlarini qo‘shadi. Unda bilim berishing yuqori bosqichida yoki klassifikatsiya berishni ko‘zda tutadi. Aktual ijtimoiy siyosiy tematikani o‘qish yo‘nalishlarini, yer yuzida tinchlikni saqlash, ekologik masalalar, kelajak jamiyatning a’zosi bo‘lgan insonning salomatligi kabilarni kiritadi. Yakka shaxsni ijtimoiy tarbiyalashning integratsiyalashgan modeli sifatida ijtimoiy pedagogik markazlar (SPO)da ko‘rsatib o‘tishga bo‘ladi, ular ochiq sistema tamoiliga asoslangan.

SPO vazifalari

- dam olish-yaratuvchilik ishchanligi orqali oiladagi yashaydigan o‘rin bo‘yicha bolalarning ijtimoiy tarbiyasi va rivojlanishi uchun sharoit yaratish.

- mikrotsizmda ijtimoiy-bilim berish oralig‘ini tuzish.

- oilada yakka rivojlanishi va bolaning qobiliyatining rivojlanishiga yordam

berish.

-gurux oylalarida va bolalar bilan muomalari bo'lgan oylalar bilan korrektsiyalik ishlar olib borish.

-o'ziga xos muammolarga yega bo'lgan bolalar (etim, nogiron, xolsiz, fizik yoki psixologik sog'ligi yomon bo'lgan)ni ijtimoiy

-pedagogik qo'llash,

-xar xil korxona mutaxassislarini (vrach, qo'shiqchi, murabbiy, psixoterapevt, psixolog pedagoglar).

Maktabni oyla, jamoatchilik, moddiy-tarbiya ob'ektlari bilan birlashtirishdagi asosiy ma'nosi sotsialning tarbiyalik potensialini uni maksimal pedagogizatsiyalash yo'li bilan amalga oshirishdan iborat. Ko'plab seksiya, to'garak, studiyalarida birlashgan markazlar modeli darsdan tashqari maktab ichki ishlarda bolalar bilan ishlashida qo'llaniladi. Bolalar va o'spirinlar tarbiya markazlari ishlarida xar xil yosh guruxlarni tuzish, ularning yerkin asosda yaratuvchanlik bilan birga ishlashish uchun birlashadi. Maktab-kompleksining ijtimoiy pedagogik xizmati 4 tuzilishga bo'linadi.

-ijtimoiy pedagog tarafidan ishga oshiriladigan jamiyatlik ijtimoy pedagogik xizmat.

-sinf boshyailari, kuni cho'ziladigan gurux tarbiyachilari, sinfdan tashqari ish tashkilotlari tarafidan ishga oshiriladigan maktab ichki ijtimoiy g'amxo'rlik xizmati.

-pedagog psixolog boshchiligida o'rinlanadigan psixologik xizmat. Bolalar xaqida sinf xabarlarini ijtimoiy g'amxo'rlik ijtimoiy qulaylik maxsus programma doirasida ishga oshiriladi. Psixologik xizmat kompleksta butun o'qish-tarbiya protsesini psixologik tarafdin ta'minlaydi, uning natijasini psixologik rivojlanishning dinamikasi boshlaydi o'quvchining qiziqishi, qobiliyati va psixik masalalarini aniqlaydi deident bolalar bilan tuzatuvchi rivojlanuvchi ishlarni o'tkazadi. Krizisli sharoitlarda pedagoglar ham o'quvchilarga ongli ravishda yordam beradi, ijtimoiy pedagogik xizmatning asosiy vazifalari diagnostik, maslaxat, qo'rg'ash, tashkil yetish bo'lib bo'linadi. Tarbiya o'rtaligi faqat maktabdagina o'ta olmaydi. A.S.Makarenko

haqiqiy ko'rsatib o'tganday, yerning har bir kvadrat metrda yurgiziladi. O'rtalik ta'siri yoqimli sifatga ham yoqimsiz sifatda ham maqsadga yo'naltirilgan xolda xalq psixologik xolda ham yakka insonning ijtimoiy faktori bo'lib hisoblanadi

Adabiyotlar:

1.Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994

2.Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса»М-1994

3.Галагузова М.А. «Социальная педагогика» М-1994

4.М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994

5.Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997

6.Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых и спец учреждений родителей М-1997

27-MAVZU: IJTIMOIIY-PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA STRUKTURASI VA MAZMUNI

REJA:

1 .Bosqichlilik - ijtimoiy - pedagogik texnologiya strukturasi va uni amalga oshirish jarayonining asosiy xususiyati sifatida.

2.Ijtimoiy - pedagogik texnologiyani tanlash jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi.

3. Ta'lim muassasasining yunalishi, ijtimoiy - pedagogik vazifalar bilan bog'liqligi.

Tayanch tushunchalar:

Ijtimoiy pedagogik diagnostika uning xususiyatlari, tibbiy diagnostika, psixologik diagnostika, yosh uspirimlik ijtimoiy diagnostika.Ijtimoiy pedagog avalambor qo'yidagilarni bilishi lozim:

Ijtimoiy tarbiya, oila pedagogikasi, o'quvchi shaxsi deganda nimani tushinish kerak, bolaga ta'sir ko'rsatishning (o'tkazishning) va muamula metodlarining qanday tu'rlari bor, tarbiyasi og'ir bolalar bilan ish olib borishning o'ziga xos xususiyatlari va xakozo.

Ijtimoiy pedagog faqatgina aloxida shaxs bilan bolalar bilan, o'smirlar bilan, agarda gurux bo'lib ishlashi kerak bo'lsa faqatgina kichkina gurux bilan, agar oyla bilan yesa faqat kichik oylalar bilan, lekin har biri bilan aloxida ish olib boradi.

Ijtimoiy pedagogning vazifasi bu bolalarni, o'smirlarni ijtimoiy muxafaza qilish, ularga ijtimoiy yoki tibbiy yordam ko'rsatish, uning o'qishini tashkillashtira olish, shuningdek, ularning obro' ye'tiborini tiklash va jamiyatga moslashtira olish o'quviga yega bo'lishi lozim.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun bolani xar tomonlama o'rganish, inqiroz darajasini va uni bartaraf yetish yullarini rejalashtira olishi kerak.

Buning uchun yesa pedagog ijtimoiy xizmat faoliyati bilan shuningdek, ijtimoiy, muxofaza qilish ishlari bilan yaqindan-tanish bo'lishi kerak. Bu yesa ijtimoiy pedagogning kasbiy tayyor-bulishini va yuqori darajadagi pedagogik maxoratga yega bo'lishini talab qiladi.

Ijtimoiy pedagog qo'yidagi fanlar bo'ycha kasbiy bilimlarga yega bo'lishlari lozim: Pedagogika va psixologiya, bolaning rivojlanish, fiziologiyasini, tarbiya ishlari metodikasini va xakozo va bolalar bilan xamkorlik o'rnata olish va tashkillashtira olishi lozim.

Shuningdek ijtimoiy pedagog pedagogik texnologiyani ham bilishi kerak bo'ladi. Demak, tarbiyalanuvchilarga ta'sir o'tkazish yo'llari, malaka va maxoratga yega bo'lishi kerak. Bularga quyidagilar kiradi: artist bo'la olish, chiroyli nutq, ritm, temp, tembr, mimika va imo-ishoralar, alkogolik va narkoman, Nafaqat gaplashish xattoki ularga ta'sir o'tkazish va ishontira olishlari kerak bo'ladi.

Ijtimoiy pedagog muamala madaniyati va gaplashish texnikasiga ye'tibor qaratishi lozim bo'ladi.

Xozirgi kunda ijtimoiy pedagog:

- maktabta sinfda nosog'lom oylalar bolalari bilan ishlashida:
- maktab-internatlarda, mexribonlik o'ylarda, bolalar o'ylarida:
- ijtimoiy-ta'limiy markazlarda, ijtimoiy
- psixologik xizmat markazlarida:
- reabilitatsion-korreksion markazlarda:

-madaniyat markazlari, yoshlar klublari:

-yozgi dam olish va mehnat lagerlarida ish olib boradilar.

Asosan bu maxkamalarda ijtimoiy pedagoglar bolalar va oylalar bilan ish olib boradi va ular quyidagilardan iborat: Faqatgina bolalarning (o'smirlarning) bilimlarigina ijtimoiy pedagogning ularga yordam berishi yoki qayta tarbiyalashda to'shri yo'l tanlashida yordam bera oladi. Ularning sogligini, oylasidagi o'zaro munosabatlarni, maktabga o'z tengqo'rlari bilan munosabatlarini, munosabatlari qanday yekanligini bilishi zarur. Pedagog suxbat, anketa javoblari, tengdoshlari bilan bo'lgan munosabatlaridagi xulq-atvoridan, bolalar bilim saviyasidan bilib oladi.

Ijtimoiy pedagogning olib boradigan ishining keyingi bosqichi bu bola (o'smir) bilan birgalikda uning xolatini, u tushib qolgan vaziyatni, «atrofdagilarning xammasi ayibdor» deb qaramasidan bolaning o'zining xatti-xarakatiga ye'tibor qaratishi orqali tushinib olish. Vaziyatni aniqlashtirib va unda ishtirok yetish bilan inqirozdan chiqib ketish yo'lini topishi mumkin.

Bolalar bilan munosabatda bo'lishi uchun ijtimoiy pedagogika pedagogik nazorat va maxorat kerak bo'ladi bu yesa ularga bolalar bilan tarbiyaviy ish olib borish normasini belgilab beradi: agar me'yorida oshib kesa yomon ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik qobiliyati bolalarni (o'smirlarni) faqat o'zigina o'z xayotini o'zgartira olishi va qiyin vaziyatdan chiqib keta olishini ishontirishda ko'rinadi. Ijtimoiy pedagogning tashkilotchilik faoliyati bolalar bilan jamiyat o'rtasidagi davlatchilik maxkamalari o'rtasidagi aloqasi, yeng asosiysi yesa bolaga yangi xayot talablariga moslashishiga yordam beradi. Ijtimoiy pedagogning ishlash metodlari. Eng keng tarqalgan va tabiiy metodlaridan biri bu kuzatish metodi. Pedagog bolaning muamalasini uning oiladagi, maktabdagi, dars jarayonidagi tengdoshlari bilan uning mehnat faoliyatini, xulq-atvorini kuzatadi. Suxbat metodi - suxbat o'tkazishga tayorlanish uchun oldin anketa olinadi, oldidan savollar tuziladi komissiya natijalari bilan tanishadi. Sotsiometrik metod. Pedagogikadagi metodlar yana takror

aytiladi. Ijtimoiy yo'nalishda o'zlaringiz to'ldirib olasizlar. Ijtimoiy pedagogik faoliyatining o'ziga xos xususiyati ijtimoiy pedagog uchun kerakli bo'lgan kasbiy ma'lumotlarni talab qiladi. Bunday ma'lumotlarni tanlash uchun ijtimoiy pedagog diagnostikaning har xil turlaridan keng foydalanadi va ulardan o'z ish faoliyati davomida foydalanib boradi. Bu ma'noda ijtimoiy pedagog har xil fanlar bo'yicha belgili darajadagi mutaxassis bo'lib, bolalarni ijtimoiy pedagogik psixologik va tibbiy jihatdan o'rganish metodlarini yaxshi bilishi kerak. Bunday diagnostik o'rganishlar maqsadi nima ishlash kerak ekanligining metod usullarini aniqlash yemas, faqat sharoitning qanday ekanligini aniqlash-diaagnostika qo'yish. Diagnoz ob'ektining holatining qanday sharoitda ekanligini bilish uchun, vazifalarning kartinasini ochishga yordam beradi.

Ijtimoiy pedagogning ish dasturlari juda ko'p bo'lishga boshliq ijtimoiy pedagogik diagnostikaning aniq chegarasini ijtimoiy pedagog vazifalarning juda ko'pligi undan har xil bilimlardan xabardor bo'lishini talab qiladi.

Tibbiy diagnostika-odamning qanday kasallik bilan kasallanganligini aniqlash va bu kasallik turini qoida bo'yicha belgili. Klassifikatsiyaga kasalni o'rganish orqali uning kasalligini va invalidligini aniqlash bo'yicha mutahassis vrachning yechimini talab qiladi. Ijtimoiy pedagogning bu diagnostikaning psixologik va pedagogik aspektlarigina qiziqtiradi, sababi u norkaman, nevroz, alkogolizm va yana boshqa diagnozlarni qo'ya olmaydi lekin u bunday kasalliklar bilan kasallangan odamlar bilan butunlay ishlashadi va bu kasalliklar bolaning rivojlanishiga yomon ta'sir etishining oldini oladi.

Psixologik diagnostika - odamning yoki ob'ektlarning psixologik analizga beriladigan yakka psixologik hususiyatlarini o'rganish. Psixologik diagnostikaning maqsadi shaxsining psixologik o'zgachaligining dolzarb holati va uning keyingi rivojlanishini taxminan ishlash haqida belgili bir yakun chiqarish ijtimoiy pedagog psixologik diagnoz qo'ymaydi, lekin u quyidagi faktorlarni diqqatga olishi kerak. Psixo-diagnostikaning belgili sifatida aniqlash va foydalana olishi zarur.

A) kichik maktab yoshida-bolaning o'quvchi sifatidagi yangi rolida bilish faoliyatining va shaxs sifatida xali yetishmaganligini tushunish, xisobga olish shu xarakterning to'xtab qolishiga uchrashishining ko'payib borishi, o'zini-o'zini tekshirish va ishlarini xulq-atvorini boshqarishni pasaytiruvchi ko'ngil xoliga ko'proq uchrashi.

- Bolaning xulq-atvoridan uning xarakterlarida teskari ta'sir kiluvchi yomon odatlariga sezgirligining kuchayishi o'ylanmay ish xarakter qilishning ko'payishi.

- Bolada shaxsiy psixologik kamchiliklarni ko'rsatuvchi uysizlikni o'ziga xos emas xulq-atvor va o'zini ushlay olmaslik xususiyatlarining paydo bo'lishi;

- O'qishga maktabga yomon munosabat, doimiy ulgurmovchilik, uydan qochib ketish maktabga o'rgana olmaslik belgilari sifatida maktabdagi har xil qarama-qarshiliklar.

- bolaning talablarining qanoatlantirilganligi, o'zini ijobiy munosabat qilishmadi degan uy bilan o'zing o'ziga qo'yilgan talablariga xamisha qarshi chiqishi, o'zini qochishga yoki o'z talablarini o'zicha qanoatlantirishga o'zini ko'rsatishga bo'lgan urinishlari

- Yosh uspirimlik yoshlik yoshida.

- ortda qoluvchilikning (infoktil'nost' - ulshaisada bola bo'lib qolishi) sharoitlar bo'lib qolish, qiyinchilikka chidamaslik, ulardan qochish, o'zini-o'zi boshqara olmaslik, o'zini tuta olmaslik singari shaxsiy shakillanishga tayyor emasligining ko'rsatkichlari:

- ortda qoluvchilikning katta (qizma) asabiy tezlik, o'zini-o'zi ushlay olmaslikka aylanib xulq-atvorining bo'ysinmaslik axvoliga kelishi.

Jinsiy tomondan erta rivojlanishi sababli seks masalasiga yuqori darajada qiziqishi, alkogologiya, taksikomaniyaga, narkomaniyaga agressilikka berilib ketishi va yana boshqalar.

Ijtimoiy diagnostika-jamiyatdagi ijtimoiy - psixologik, medikobologik va sanitar ekologik o'zaro munosabatlarning sabab natija boshliqlari sharoitini kompleksli o'rganishga va aniqlashga yo'naltirilgan ishlar.

Ijtimoiy diagnoz odamlarning muammolarini va turmush sharoitlarini differensial (maxsus bilib olish) va shaxsiy o'rganish orqali ularga qanday yordam berish kerak ekanligini aniq belgilashga qaratilgan bo'lib (klient) mijoz haqida ma'lumotlar va uning turmush sharoitini aniq o'rganish va yordam berish rejasini tuzish uchun ma'lumotlar yig'ish, aniqlash ishlarini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy diagnostikada epideminologiya (belgili bir hodisalarning jamiyatida tarqalishi) ijtimoiy xizmatkor va mijoz orasidagi munosabatlarni o'rganish, yakka odamlar bilan suxbatlar, oilalar va har xil guruxlar orasidagi munosabatlarni o'rganish, yakka odamlar bilan suxbatlar, oilalar va har xil guruxlar orasida o'tkaziladigan seanslar, o'lchash va kuzatish metodlarini ma'lumotlar daragi (istochniklari) bo'lib xizmat qiladi: Bolalar bilan ishlashish borasida ijtimoiy pedagog ijtimoiy diagnostikaning ma'lumotlaridan ijtimoiy (situatsiya) vaziyatlarni yechish bolaning rivojlanishiga ularning ta'sirining qanday ekanligini aniqlash, kerakli sharoitlarda bu ma'lumotlarning bolaga yomon ta'sir qilishining oldini olish maqsadlari uchun keng foydalanadi. Hayotda atrof-muhit muammolari ancha ko'p va har- xil. Ular qatoriga yomon (salbiy) nima qilishini bilmaydigan sharoitga yetishmovchilik (krizisi) ekstremal sharoitlar kiradi. Ular o'z navbatida mijozga, odamga o'z maqsadiga yetishga yoki o'z talablarini qanoatlantirishgi qarshilik qiladi.

Bunday sharoitlarda odamning bunday qiyin sharoitlarga o'zining sub'ektiv ko'z-qarashi va uning psixologik sharoiti shuningdek stressning darajasi o'rganilishi kerak. Odamning (psixosotsial) psixo - ijtimoiy muammolarining bir necha klassifikatsiyasi belgili.

1. Materiallik (moddiy) narsalarning yetishmasligi, o'zida har-xil kamchiliklar va bilim tajribalarining yetishmasligi.

2. Odamning buzulishi (deformatsiya) yoki psixik kasallikka duchor bo'lishi.

3. Paydo bo'lgan muammolarni kim qachon sezgan, muammoning paydo bo'lishi sababi?

4. Klimatning o'z ishlarini to'liq bajarishiga haqiqat beruvchi

o‘zaro gruxli va mahalliy yo‘nalishli faktorlar.

5. Maqsadga erishishi uchun yordam beradiganlari deb mijoz ishlarining qaysi biri unga yordam berishi uchun foydali bo‘lishi mumkin.

6. O‘zi shu tizimning bir bo‘lagi bo‘lib hisoblangan tizimda o‘z rollarining qancha darajada to‘g‘ri, o‘ziga muvofiq deb hisoblaydi?

7. Mijozning ijtimoiy xizmatlaridan va boshqalardan yordam olishga intilishi kuchlimi.

8. Konkret odam oila yoki ijtimoiy qo‘llab qo‘vvatlashi lozim tizimda yordam berilishi kerak davrda qanday mumkinchiliklarga ega?

9. Muammolarning yechilishda mijozning xarakteri, ijtimoiy sharoitlar va maqsadlarning muvofiqli borilishining orasidagi bo‘shliqliklar qanday?

10. Qaysi ish harakatlar mijoz yoki oilaning talablariga yaxshi javob berishi mumkin?

Ijtimoiy pedagog uchun bolaning har xil oilavaiy va ijtimoiy guruxlardagi sharoiti haqida aniq va to‘liq ma’lumotlarga ega bo‘lishi juda ahamiyatli.

Pedagogik diagnostika - o‘qitish va tarbiya jarayonida bolani, o‘quvchilar, jamoasini ta’lim - tarbiyaning asosiy funksiyalarini effektiv amalga oshirish maqsadida ularga (individual’) yakka va differensial (maxsus) munosabat qilish uchun o‘rganishni talab qiladi. Bola shaxsni o‘rganishni pedagoglar pedagogik jarayon (borishida) borasida pedagogik usullardan foydalangan holda olib boradi. Mutaxasislarni bu masalada bolaning savadligi, maktabta ta’lim olishga qobiliyati haqiqiy bilim qobiliyati va ko‘nikmalari darajasi qiziqtiradi. Ular bolani o‘quvchilarning ob’ekti va maktab uchun ahamiyatli psixik funksiyalari tamonidan keng o‘rganadi.

Ijtimoiy pedagog o‘z ishlarida belgili: bola shaxsni o‘rganish uning kamchiliklarinigina topishga emas uning qanday mumkinchiliklarga (rezervlarga) ega ekanligini «yashirin potentsiallarana (ahil, o‘quv, qobiliyat, jismoniy va erk kuchlarini) ochishga qaratilgan pedagogik talablarni ham hisobga olish zarur». Pedagogik diagnostika stamulik

(manfaatdorlik) xarakatga ega bo'lishi, bolani ish - harakat va ijtimoiy munosabatlar borasida (haqida) o'rganish va bu o'rganish bolaning o'ziga qarshi qaratilgan bo'lmasligi lozim. Faqat bir metod yordamida o'rganilgan faktlar bo'yicha bola haqida xulosaga kelishda to'g'ri emas, o'zining ko'rsatkichlari bilan solishtirib o'rganish pedagogik diagnostikaning bosh maqsadi bo'lishi shart.

Ijtimoiy pedagogik diagnostika pedagogik faktorlarning effektivligini oshirish maqsadida ijtimoiy psixik, pedagogik ekologik va ijtimoiy faktorlarining shaxs va sotsiumga bo'lgan ta'sirini maxsus o'rganish jarayoni u mazmuni va asosiy maqsad bo'yicha pedagogik analiz o'tkazish metodikasi bo'yicha ijtimoiy va psixik tadqiqotlarga juda yaqin.

Ijtimoiy pedagog diagnostika ob'ekti bolaning shaxs sifatida shakillanishiga o'zaro ta'sir qiluvchi mikro muhitda rivojlanuvchi bola shaxsi va shu muhitning ayrim sub'ektlari fani ijtimoiy ideologik chinlik, ijtimoiy pedagogik diagnostikaning fani va ob'ekti uning mazmunini aks ettiradi. Ijtimoiy pedagogik diagnostika ishlari quyidagi tuzulishga ega.

Bolaning xulq-atvori va ish - harakatlaridagi kamchiliklarning konstatatsiyasi.

1. Boladagi shu kamchiliklarning sababini tushinish, har bir sharoitni analizlash.
2. Yig'ilgan materiallarni analiz qilish yo'li bilan nima ishlash kerak ekanligining daslabki gipotezasiga (tasavvuliga) erishish.
3. Gipotezaning to'g'riligini tekshirib ko'rish uchun qo'shimcha materiallar yig'ish.
4. Ish gipotezaning yig'ilgan materiallarini analiz qilish orqali tekshirib ko'rish.
5. Gipoteza tasdiqlanmasa hamma ishlarini takrorlash.

Ijtimoiy pedagogik tamondan tarbiyasi qiyin bolalar diagnostikasi - ijtimoiy pedagogik tomonidan tarbiyasi qiyin bolalar deganda o'z yoshiga xos sub'ektiv faktorlarning to'liq shakillanishi, rivojlanishida nuqsonlarning bo'lishi nazarda tutiladi. Bolalarda bunday sharoitlarning

uchrashni uning normal rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratilmasligi ijtimoiy mikro muxitning teskari ta'sir qilishi va. boshliq bo'lishi mumkin. Bolaning past o'qishi, tarbiyasizligi, o'zini - o'zi boshqara olmasligi ijtimoiy tomondan qiyin tushunchaga kiradi. Bu maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin qobiliyatining aktivligining pastligi bo'lsa, kichik maktab yoshi bolalarida o'qishga intilishning bo'lmasligi, darsga qatnashmaslik o'qishning foyda ziyonini tushunmasdan ulgurmaslik va yana boshqalar. Bolalarda uchraydigan ijtimoiy pedagogik aspektlar o'zaro boshliq va bir - biriga ta' sirchan hodisalar.

Bolaning savodsizligi ishining kelishmovchiligi, o'rgatilmagani singari, nuqsonlar bilan bir qatorda ijtimoiy yetuk xarakterdagi bilimlarni bilmasligi uning ijtimoiy rivojlanishida referent gruxlarda o'rganishida kata to'siqlar va qinchiliklar tushiladi. Oyla tarbiyasidagi kamchiliklarga bola boshcha va maktab tarbiyasida ketgan kamchiliklar qo'shib bolani «qiyin bolaga» aylanishininig tashqi sabablarini quraydi. Bolaning «qiyin bola» bo'lib rivojlanishida bolalarning yakka psixofiziologik va shaxsiy ayirmachiliklari, genotki salomatligi, ichki pozitsiya o'zi tanlagan mikromuhitga moslashuvchi aktivlgi va yana boshqalarning ham roli juda kuchli.

- Ijtimoiy tarbiyani tashkil qiluvchining tamoiyillari:

- Shaxsning ijtimoiy uz-aro ta'sirida uning xayotiy munosabatlarining baxoli shakllanishida konfliktli va krizisli sharoitlarini bartaraf qilishga individual yordamlashish.

- Insonning uzini va uning yaqin mikro muxitini jismoniy, psixik va ijtimoiy tomonidan shaxsning individual yaratuvchangligining shakllanishini guruxli (jamo) qo'llash.

Xar bir bola va katta odamning jamiyatda loyiq turmush kechirish xuquqini uning jismoniy va aqliy rivojlanishidan, ijtimoiy statusidan (maqomidan) mustaqil jamiyat muxofaza qilish (qurgash).

- Berilgan mikro-muxitni saqlash xaqida Amaliy gamxurlik:

- Xar tomonlama ijtimoiy tomonidan mumkin faoliyatini bulgan guruxli va bush vaqt (ishchangligini) jismoniy, bilish, individual-yaratuvchanglik tashkil qilish.

- O'sib kelayotgan insonning muvaqqiyatlar subektlilik o'zaro ta'sirini ijtimoiy madaniy kenglikda (doirada) ta'minlash va qo'llab - quvvatlash.

- Shaxsning o'ziga mustaqil faoliyatining ijtimoiy tajribasini va kontakt guruxdagi va o'ziga mas'ul munosabatini tashkil qilish orqali javobgarli o'zini-o'zi tashkil qilishga shaxsiy xayotini o'zini odob-axloqlilikga o'zi qurishga tayyorligini ta'minlash. Jismoniy tuzalish, jonning qisilishi, shaxsiy xayotdagi yo'qatish va krizislarga qaramasdan shaxsiy obro'ni, sezgisini va o'ziga, atrofidagi odamlarga xurmatini saqlagan xolda insonning yashashi mumkin bo'lgan turmush sharoitlarini mikromuxitda tuzishga yordamlashishi.

- Ijtimoiy pedagogikaning mexnati psixologiyaning uch bazali kategoriya - faoliyat, munosabat (ijtimoiy pedagogikaning o'zaro ta'siri) va insondan kelib chiqishi kerak. Ijtimoiy pedagogika kompleks ishlari quyidagi misollar asosida quriladi:

- Maktabni ma'naviyati bosim bo'lgan maktabdan ruxiy madaniyat maktabiga, o'qitish maktabidan tarbiya maktabiga aylantirish.

- Insonga yo'naltirilgan maktabni bolaga gumanistik shaxsiy munosabatni, ota-onalar bilan munosabatlarni tuzish.

- Bolalar bog'chalari oila va maktablarning umumlashganligi ularning o'zaro ta'siri va birga ishlashini ta'minlash.

«Ijtimoiy pedagogikaning» faoliyatni boshqarishda yoshiga qarab munosabatda bulish, xar bir guruxning xususiyatini va mumkinchiligini, gurux va jamoalarning ijtimoiy psixologik imkoniyatlarini xisobga olib shaxsning maqsadga yunalgan rivojlanishini ta'minlaydi. Shaxsiy tamoyil raxbarni pedagog va tarbiyalanuvchining ijtimoiy birga ishlashini borishida tarbiyalanuvchiga munosabatda shaxs, o'zi rivojlanadigan talabini va motivlarini psixikasi va xulq-atvorining rivojlanishidagi irkilishlar va deformatsiyalami psixologik diagnostika qilishga asoslangan paytda tarbiyalash tarmoqlari.

- Tartibsizlik qilgan o'spirimlarni jazolash tarmogi . Bu tarbiyalikning oldini olish amaliyoti kriminal tarmoqqa yemas, balki bolalar va uspirimlarning kundalikli turmush tarmog'iga umumiy

yo‘naltrish tamoyillining amalga oshishini, ya‘ni asosiy kuch solishlarini oila, o‘quv o‘rinlari, o‘spirinlarning kichik guruxdagi tarbiya ishiga o‘tkazishni anglatadi. Yordam ko‘rsatish turlari yoshi yetmaganlar va ota-onalarning nomusini, obro‘yini, o‘zini baxolashini va o‘zaro xurmatini kamsitmasligi va ota-onalarni noqulay sharoitga tushurmasligi kerak.

Ijtimoiy, xuquqiy va pedagogik -psixologik va tabiiy yordamni bolalar va o‘spirinlarga ko‘rsatishni tashkil qilishda va ish olib borishda quyidagi tamoyillardan kelib chiqadi. Bilim berish faoliyatining tabiyatga yaqinlik (iroda) tamoyili tabiiyi va ijtimoiy protsesslarni ilmiy asosda tushunishga tabiat jamiatchi va shaxsning rivojlanishining umumiy qonunlari bilan mosga asoslangan bo‘lishini anglatadi. Madaniyatga yaqinlik tamoyili bilim faoliyatining madaniyatining umumiy insoniylik baxoliligiga asoslanishini konkret milliy va diniy madaniyat qadriyatlariga va normalariga muvofiq tuzilishini, umuminsoniylikka qarshi kelmaslikka asoslanganligini anglatadi.

Mikromarkaz faoliyatining tamoyillari:

- bola va uning oylasi bilan ish olib borishda shaxsiy yunaltirish usulini qo‘llanish.

- bola va uning oilasining rivojlanishi.

- tarbiya tuzumining aniqqligi.

- ijtimoiy pedagogik kengash sub’ektlarining birga ishlashi.

- ijtimoiy pedagogning boshqa «yordamchi» mutaxassislarining vakillari bilan kasbiy birga ishlashishi.

Jamiyatning bolalar va o‘spirinlarga umummiy munosabatini gumanizatsiyalash, yoshi yetmaganlarning xulqlardagi xar xil chetlashlarga kechikib jazolash bilan javob berishdan bolalar va o‘spirimlarga xar tomonlama va o‘z vaqtida yordam ko‘rsatishga o‘tish, ya‘ni tarbiyaning jazolashdan ustun bo‘lishini ta‘minlash bo‘ladi. Gumanizatsiya quyidagilarni o‘z ichiga qamrab olishi shart.

- Nizomlilik soxasini (tarmog‘ini) .

- Tarbiyalash (oyla maktabgacha, maktab, maktabdan tashqari) bolalar va uspirimlar qiziqishiga boglik faoliyatga (qatnashishi)

munosabatiga tegishli o'qish va attestatsiyadan o'tish keyin va talab qilingan javobgarchilik chegarasida faoliyatining asosiy sub'ektlariga yordam ko'rsatishi mumkin buladi.

Faoliyatning barcha asosiy sub'ektlarining bir maqsadligiga va qiziqishlarining yuqori darajada mos kelishi ikki vazifani ochishni talab qiladi. Bir tomondan bolalar va o'spirinlarni sotsializatsiya, reabilitatsiya, adaptatsiya bo'yicha maxalliy masalalarini kompleksli ochish uchun muassasalarining manfaatlarini integratsiyalash, ikkinchi tomonidan muassasalik tegishligini xokimchilik bo'ysunuvchiligining vertikal bog'likligini (buzmagan) yo'qotmagan xolda saqlab qolish. Bu pedagogik faoliyatning boshlangich bo'ginlarining xalq uchun faoliyatini xam yaqin bo'lishini ta'minlaydi.

Mustahkamlash uchun savollar

1. Ijtimoiy pedagogika fani nima urgatadi?
2. Ijtimoiy pedagogika fanining asosiy faoliyati nimadan iborat?
3. Xozirgi davrda ijtimoiy pedagogika fanining mavqiyi nima?
4. Ijtimoiy pedagogik texnologiya deganimiz nima?

Adabiyotlar

1. Шульгин В.Н. «Основные вопросы социального воспитания» М-1994
2. Шуркова «Новые технологии воспитательного процесса» М-1994
3. Галагузова М.А. и др «Социальная педагогика» М-1994
4. М.В. Фирсов Антология социальной работы М-1994
5. Клайберг Ю.А. Социальные нормы и отклонения М-1997
7. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие для педагогов воспитателей массовых и псих учреждений родителей М-1997

Qaror va farmonlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr. – lex.uz

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Ilm-fan va innovatsiyalar sohasidagi davlat siyosatini takomillashtirish to‘g‘risida”. PF–5789-son, 2019-yil 29-noyabr. – lex.uz

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. “Oliy ta’lim tizimida boshqaruvning yangi mexanizmlarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. PQ–284-son, 2022-yil 16-iyun. – lex.uz

4. Vazirlar Mahkamasining qarori. “Davlat ta’lim muassasalari va nodavlat ta’lim tashkilotlarini attestatsiyadan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida”. VMQ–136-son, 2016-yil 2-may. – lex.uz

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. PF–5847-son, 2019-yil 8-oktabr. – lex.uz

6. Vazirlar Mahkamasining qarori. “Oliy ta’lim muassasalarida ikkinchi va undan keyingi oliy ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida”. VMQ–606-son, 2021-yil 24-sentabr. – lex.uz

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. “Ta’lim sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. PF–6108-son, 2020-yil 6-noyabr. – lex.uz

8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Maktabgacha ta’lim tizimini boshqarish va moliyalashtirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”. VMQ–597-son, 2020-yil 31-iyul. – lex.uz

9. Vazirlar Mahkamasining qarori. “Davlat umumta’lim muassasalari faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risida”. VMQ–515-son, 2017-yil 29-iyun. – lex.uz

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. “Yoshlar siyosatini takomillashtirish va yoshlar bilan ishlash samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. PQ–81-son, 2022-yil 18-yanvar. – lex.uz

Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar

1. "Ijtimoiy pedagogika tamoyillarini" Shakir Mamataliyevich Urishov Nashr: *Uzbek Scholar Journal*, 2024
2. "O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixi" Nigina Bakirova, Malika Maxsudova, S. Xaydarov Nashr: *Science and Education*, 2024 Maqolada O'zbekistonda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish bosqichlari va tarixiy asoslari tahlil qilinadi.
3. "Ijtimoiy pedagogika fanining kategoriyalari va tamoyillari" Ziyovuddinova Lobarxon Ebodulla qizi Nashr: *Modern Education and Development*, 2025
4. "Ijtimoiy pedagogika fanining tamoyillari" O'g'iloy Tulebayeva, Soliha Saydullayeva, S. Xaydarov Maqolada ijtimoiy pedagogika fanining tamoyillari va ularning amaliy ahamiyati muhokama qilinadi.
5. "Ijtimoiy pedagogika rivojlanishining madaniy-tarixiy asoslari" Mualliflar: Ochilova Xilola Sherali qizi, Bobodo'stova Nozima Shuxrat qizi, Islomova Sabina Jamshidxon qizi
6. "Ijtimoiy pedagogika" (O'quv qo'llanma) Doniyor Nafasov Nashr yili: 2023
7. Tojiboyeva M. – Ijtimoiy pedagogika. Darslik. – T.: TDPU, 2019.
8. Yusupov M., Abdukarimova Z. – Ijtimoiy pedagogika. – T.: Fan, 2017.
9. Xasanboeva M.Q. – Ijtimoiy pedagogika asoslari. – T.: TDPU, 2018.
10. Saidmamatova D.M. – Ijtimoiy ish asoslari. – T.: 2020.
11. Qurbonov Z.Q. – Pedagogik texnologiyalar va ijtimoiy pedagogika. – T.: 2016.
12. Xolbekova N.X. – Oila va maktab hamkorligi. – T.: 2021.
13. Rajabov A. – Pedagogika nazariyasi. – T.: 2018.
14. Abdullaeva N. – Ijtimoiy ish va psixologiya. – T.: 2019.
15. Ochildiev O. – Pedagogik mahorat va ijtimoiy pedagogika. – T.: 2016.
16. Raximova G.G. – Ijtimoiy psixologiya asoslari. – T.: 2015.
17. Xandamov R. – Ijtimoiy tarbiya konsepsiyasi. – T.: 2020.

- 18.Qurbonova D. – Ijtimoiy pedagogikaning dolzarb muammolari. – T.: 2019.
- 19.Akbarov A. – Yoshlarga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish tizimi. – T.: 2022.
- 20.Yuldasheva G. – Muhtoj bolalar bilan ishlash. – T.: 2017.
- 21.Zaynutdinova S. – Inkluziv ta’lim va ijtimoiy muhit. – T.: 2020.
- 22.Курбатов С.В. – Социальная педагогика. – М.: 2016.
- 23.Капская А.Ю. – Социальная работа с детьми. – М.: 2013.
- 24.Axmedova S. – Ijtimoiy muammolar va ta’lim. – T.: 2018.
- 25.Qodirov M. – Yoshlarga ijtimoiy xizmat. – T.: 2017.
- 26.Yusupova G. – Insonparvar tarbiya asoslari. – T.: 2016.
- 27.Rustamova Z. – Maxsus ta’lim asoslari. – T.: 2020.
- 28.Rasulova D. – Oila psixologiyasi va pedagogikasi. – T.: 2019.
- 29.Egamberdiyeva N.M. Ijtimoiy pedagogika (darslik) –T.: 2009
- 30.Mavlonova R. va boshqalar. . Ijtimoiy pedagogika (o‘quv qo‘llanma) –T.: 2009
- 31.Begmatov A., Quraev M. Ijtimoiy pedagogikaning dolzarb masalalari. T.: OPI to‘plami. 2008
- 32.Quronov M.Q. Qurboniyazova Z.Q. Ijtimoiy pedagogika. T.: 2003
- 33.Qurboniyazova Z.Q. Ijtimoiy tarbiya muammolari. Halq ta’limi, 2003, 6-son
- 34.Isaqova M. Shaxs ijtimoiylashuvida mahalla. – Xalq ta’limi 2003, 3-son
- 35.Sotsialnaya pedagogika M.A.Galaguzova taxririya. Moskva “Vlados”, 2000
- 36.Istoriya sotsialnoy pedagogiki M.A.Galaguzova taxrir ostida. Moskva. “Vlados” 2001
- 37.Mudrie. A.V. Sotsialnaya pedagogika. Moskva, 2003
- 38.Podlasiy I.P. Pedagogika: 100 vaprosov-100 otvetov. Moskva, 2001

O'QUV ADABIYOTINING NASHR RUXSATNOMASI

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va
innovatsiyalar vazirligining 2024 yil 11 noyabr
429"-sonli buyrug'iga asosan

S.B. Allayorova, S.U. Allayarova, D.A. Xalmatova

(muallifning familiyasi, ismi-sharifi)

Pedagogika va psixologiya

(ta'lim yo'nalishi (mutaxassisligi))

ning

talabalari (o'quvchilari) uchun tavsiya etilgan

Ijtimoiy pedagogika nomli darsligi

(o'quv adabiyotining nomi va turi: darslik, o'quv qo'llanma)

ga

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan litsenziya berilgan nashriyotlarda
nashr etishga ruxsat berildi.

Vazir

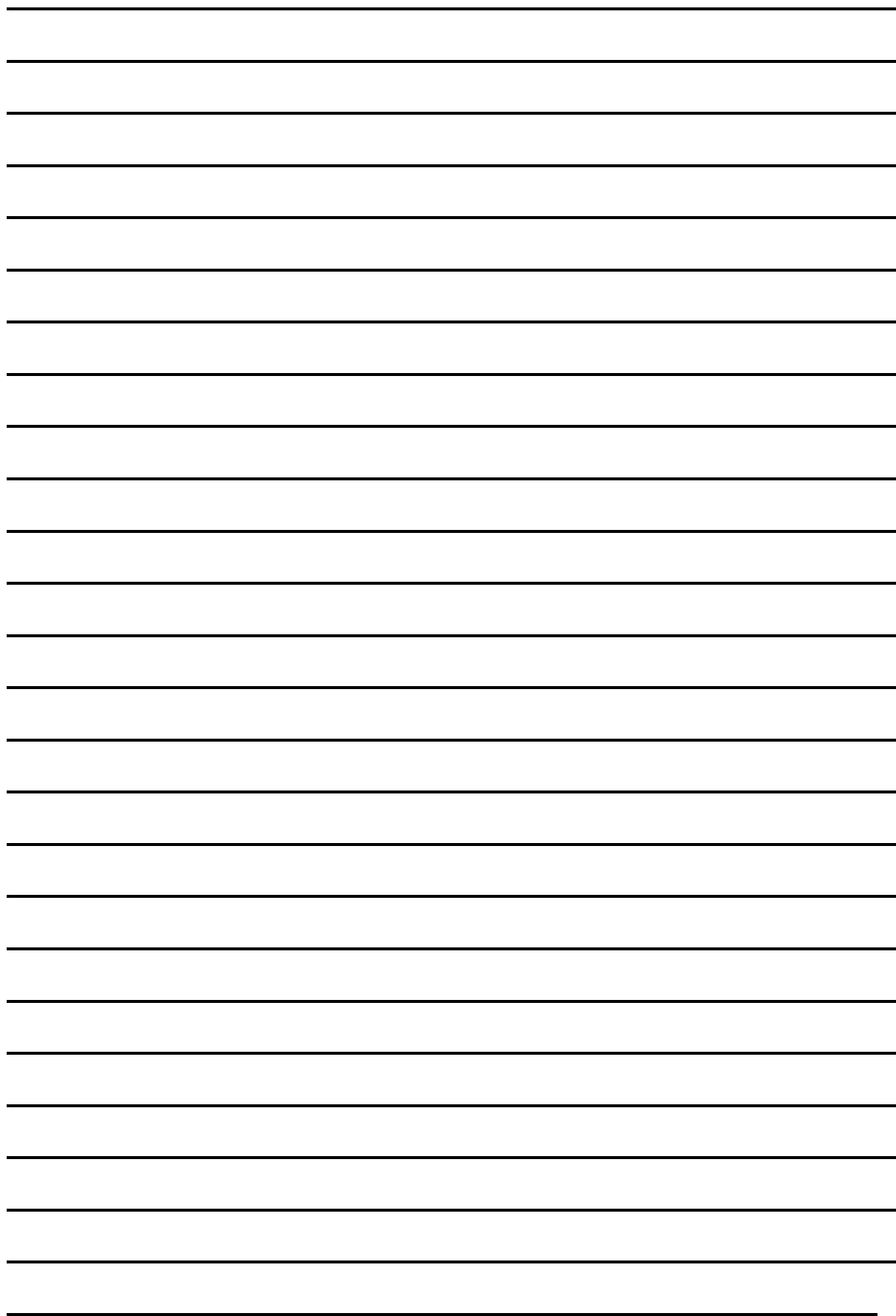
(imzo)

K. Sharipov

Ro'yxatga olish raqami

429-816

S.B.Allayorova, D.A.Xalmatova, S.U.Allayarova

IJTIMOIIY PEDAGOGIKA

DARSLIK

4601

Muharrir:	Sh.Muhammedov
Texnik muharrir:	G. Ne'matova
Dizayner:	S.Jiyanov
Sahifalovchi:	SH. Muhiddinov

Nashr. lits. № 220812 08.02.2024.
Bosmaxonaga berildi: 14.04.2025. Bosishga ruxsat etildi: 21.04.2025.
Bichimi 60x84 1/16 Offset qog'oz. Times New Roman garnituras.
Shartli bosma tabog'i 13,75. Nashr hisob tabog'i 10,4.
Adadi 100 nusxada. Buyurtma № 24-04.
"ZUXRO BARAKA BIZNES" nashriyoti.
Toshkent shahar, Yakkasaroy tumani
Yusuf Xos Xojib ko'chasi 103 uy.

Bosmaxona. lits. № 220812 08.02.2024.
«ZUXRO BARAKA BIZNES» MChJ bosmaxonasida chop
etildi. Toshkent shahri Bunyodkor shoh ko'chasi 27 A-uy.